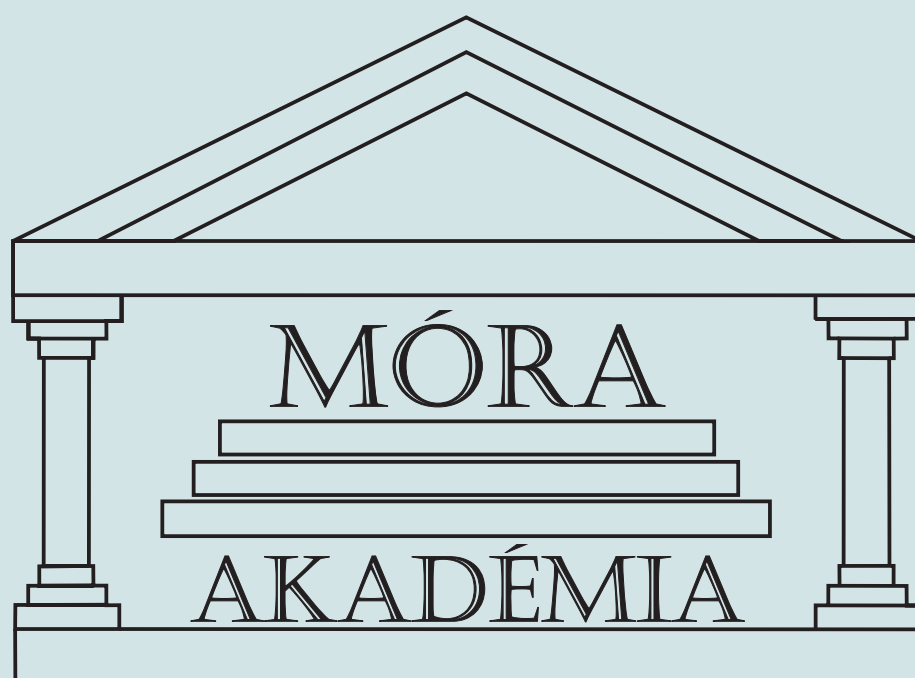

SZAKKOLLÉGIUMI FÜZETEK 3.

SZTE MÓRA FERENC
SZAKKOLLÉGIUM

MÓRA AKADÉMIA
SZAKKOLLÉGIUMI
TANULMÁNYKÖTET

SZAKKOLLÉGIUMI FÜZETEK 3.
a Móra Ferenc Szakkollégium évkönyve

A kötet a
Szegedi Tudományegyetem Móra Ferenc Szakkollégiumának
kiadványa.

A kötet megjelenését támogatták:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Nemzeti
Tehetség Program

OKTATÁSKUTATÓ
ÉS FEJLESZTŐ
INTÉZET

PADS

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS SCIENTIAE
ALAPÍTVÁNY

A kiadvány a Pallas Athéné Domus Scientiae Alapítvány SZ/0125/2014 pályázat keretein belül készült. A publikációkhoz kapcsolódó szakmai rendezvények támogatásában közreműködött a Nemzeti Tehetség Program NTP-SZKOLL-15-0022 pályázati programja.

SZAKKOLLÉGIUMI FÜZETEK 3.

MÓRA AKADÉMIA
SZAKKOLLÉGIUMI TANULMÁNYKÖTET

SZEGED

2016

Sorozatszerkesztő

KOVÁCS ATTILA

Szerkesztette

BÍRÓ GYÖNGYVÉR

A kötetben szereplő tanulmányok szerzői:

APIJOK VIVIEN
BAREITH TIBOR
BERKE SZILÁRD
CSENGŐDI ERIKA
CSONKA ARNOLD
HALLER RENÁTA
HORVÁTH BÁLINT
KISS GABRIELLA ILONA
KISS MARIANNA

KOROSECZNÉ PAVLIN RITA
KÖVÉR GYÖRGY
PAJOR KATALIN
PONTET JULIANNA
ROTYIS BÁLINT
SZEKERES TAMÁS
TAKÁCS GERGELY
TÖRŐ BALÁZS

ISSN 2064-809X

ISBN ???

© a szerzők 2016

© a szerkesztők 2016

Minden jog fenntartva.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó (KOVÁCS ATTILA).....	8
-----------------------------	---

GAZDASÁGTUDOMÁNY

BAREITH TIBOR – KOROSZECZNÉ PAVLIN RITA – KÖVÉR GYÖRGY: Felszámolások előrejelzésének vizsgálata Csongrád megyei vállalkozások esetén	11
--	-----------

TIBOR BAREITH – RITA KOROSZECZNÉ PAVLIN – GYÖRGY KÖVÉR: Liquidations Examination among Csongrád County Enterprises.....	27
---	----

HORVÁTH BÁLINT: A házassági verseny hatása a kínai lakossági megtakarítási rátára	28
--	-----------

BÁLINT HORVÁTH: The impact of the marriage squeeze on the Chinese household savings rate	40
--	----

KISS MARIANNA – CSONKA ARNOLD – BERKE SZILÁRD – BAREITH TIBOR: Személyiség típusok viszonya az egyes életkerék területekhez, valamint a vállalkozói attitűd felmérése.....	41
---	-----------

MARIANNA KISS – ARNOLD CSONKA – SZILÁRD BERKE – TIBOR BAREITH: Relationship of personality types towards individual areas of the wheel of life, as well as a survey about entrepreneurial attitude	57
--	----

PONTET JULIANNA: Törékeny államok a nemzetközi fejlesztési együttműködésben	58
--	-----------

JULIANNA PONTET: Role of fragile states in international development cooperation	75
--	----

CSENGÓDI ERIKA: Könyvtári PR a baglyon túl. Marketingkommunikáció és PR-tevékenység az SZTE Klebelsberg Könyvtárban.....	78
---	-----------

ERIKA CSENGÓDI: Practical analysis of marketing and PR strategies in the Klebelsberg Library	113
--	-----

SZEKERES TAMÁS: A német megszállás áldozatainak emlékműve az emlékezetpolitika tükrében 114

TAMÁS SZEKERES: The Memorial to the Victims of the German Occupation in the Light of Memory Politics 134

ROTYIS BÁLINT: Csurka István és az MDF 135

BÁLINT ROTYIS: István Csurka and the Hungarian Democratic Forum 156

HALLER RENÁTA: Amit magunk után hagyunk a Földön, avagy az ökológiai lábnyomunk 157

RENÁTA HALLER: What we leave behind on Earth or our ecological footprint 171

BŐLCÉSZEZETTUDOMÁNYOK

APJOK VIVEN: Menyasszonyi ládák a makói múzeum néprajzi gyűjteményében. Milyen módszertani problémákkal találkozunk egy tárgye gyűttes feldolgozása során? 172

VIVEN APJOK: Hope Chests in the Ethnographical Collection of Museum of Makó. Methodological Problems and a Try to Answer Them 192

PAJOR KATALIN: Egy törökszentmiklósi népi kézirat os füzet 193

KATALIN PAJOR: Manuscript notebook from Törökszentmiklós 210

TAKÁCS GERGELY: A néptáncos revival mozgalom szerepe napjaink városi szabadidő-kultúrájának alakításában Szegeden – egy táncgyűttes példája 216

GERGELY TAKÁCS: The role of the folkdance revival movement in forming of freetime culture in Szeged due to a folkdance ensemble 229

TÖRŐ BALÁZS: Második otthonok a Balaton partján 230

BALÁZS TÖRŐ: Second Homes by lake Balaton 249

KISS GABRIELLA ILONA: Kristálycukorból szintetizált szén-gömb templát segítségével előállított TiO₂-gömbhéj-szerkezetek jellemzése és fotokatalitikus aktivitásuk vizsgálata .....

.....250

GABRIELLA ILONA KISS: Characterization and photocatalytic investigation of TiO₂ hollow structures prepared via removal of carbon sphere templates synthesized from table sugar .....

.....273

Előszó (Kovács Attila)

Tisztelt Olvasó!

Szeretettel ajánlom figyelmébe az SZTE Móra Ferenc Szakkollégium Móra Akadémia sorozatának harmadik kötetét, mely a 2015. tavaszi első Országos Szakkollégiumi Közgazdaságtudományi Konferencia előadásaira épül, az ott elhangzott előadások szerkesztett változata, de kiegészül további olyan társadalomtudományi, politikatudományi, néprajzi tanulmányokkal, melyek értékrendjükben, problémafeltevéseikben, tágabb értelemben a hosszú távú közgazdasági gondolkodásunkat is befolyásolhatják.

Hallgatói kezdeményezésre, a fél évszázados múltra visszatekintő Móra Ferenc Kollégium nemes hagyományaira, gazdag és sokszínű programkínálatára, egyetem és városszerte is ismert népszerű előadássorozataira építve hoztuk létre 2011-ben a Móra Ferenc Szakkollégiumot, amely az elmúlt évek aktivitásának, szakmai tevékenységének elismeréseként 2015-ben elnyerte a 3 évre minősített szakkollégium címet. Ez az elismerés egyrészt büszkeséggel tölt el bennünket és visszaigazolja eddigi erőfeszítéseinket, másrészt egyben kihívás is, hogy megőrizzük, továbbvigyük azt a gazdag szellemi, kulturális örökséget, amit az évtizedek alatt felépítettünk, és a közösség elvár tőlünk. Ennek részét képezi az a tudományos, szakmai munka, amely a szakkollégium lényegi részeként, hitünk szerint, hallgatóink számára irányt mutat a felelős értelmiségi magatartásforma kialakítására, a szakmai, tudományos karrierépítésre és a közösségi szocializációra.

A szakkollégium struktúrájában négy tagozatra épül, a humántudományi, a természettudományi, a közgazdaságtudományi és a jogi tagozat lefedi a szakmai munka minden szegmensét. A tagozatok a kurzusok, konferenciák szervezésében autonómiát élveznek, ugyanakkor a tagozati sokszínűség lehetőséget teremt az interdiszciplinaritásra is.

Képzési modellünkben a kurzusok, műhelyek, vitaestek mellett fontos szerepet szánunk hallgatóink tudományos tevékenységének elősegítésére, szorgalmazzuk, hogy kutatásaik eredményeit, módszertanát mutassák be és vitassák meg hallgatótársaikkal. Ez a cél vezérelt bennünket, amikor létrehoztuk a Móra Akadémiát, amelynek azt a szerepet szántuk, hogy fórumot teremtsen hallgatóink tudományos, szakmai megnyilvánulásaira, és összefogja, koordinálja a szakmai konferenciáinkat. Az Akadémia 2013-ban, a szakkollégium első önállóan szervezett tudományközi belső konferenciáján

sikeresen debütált, 2016-ra pedig már hatodik országos konferenciáját jegyezhetné. A konferenciákon elhangzott előadások sikere, pozitív visszhangja arra ösztökélt bennünket, hogy a legjobb előadások írott, szerkesztett változatát kötetben is megjelentessük. Így indult útjára a *Szakkollégiumi Füzetek* címet viselő évkönyvsorozatunk keretein belül a Móra Akadémia tudományos sorozatunk, amely a szakkollégium névjegyévé vált, és immár harmadik kötetét tarthatja kezében a tisztelt olvasó.

A kötet meghatározó részét az I. Országos Szakkollégiumi Közgazdaságtudományi Konferencia legjobb előadásainak szerkesztett bővített változata adja, de a kötetben társadalomtudományi, politológiai és természettudományos tárgyú cikkeket is találhat a figyelmes olvasó. A 2015 tavaszán megrendezett szakkollégiumi közgazdaságtudományi konferenciánkat hagyományteremtő szándékkal szerveztük, célunk az volt, hogy az ország minél több, gazdaságtudományi képzést nyújtó egyetemének szakkollégiuma képviseltesse magát. Végül négy szekcióban hét egyetem szakkollégistái adtak elő, a konferencia izgalmas vitái, színvonalas előadásai megerősítették szándékunkat, hogy a Móra Akadémia harmadik füzetét a konferencia anyagára építsük.

A kötet gazdaságtudományi alapvetésű tanulmányai egytől egyig aktuális problémákat járnak körül, és erősségük a szemléletbeli újszerűség. Pontet Julianna igazán alapos, szemléletes elemzése a törekeny államok válságra adott válaszait és a nemzetközi fejlesztési együttműködésben tapasztalható útkereséseit mutatja be, Horváth Bálint pedig rendkívül izgalmas és tanulságos cikkében választ keres arra a kérdésre, hogy Kínában az Egy Gyermek politika milyen következményekkel járt a lakossági megtakarítási rátákra. A tanulmány kultúrtörténeti szempontból is érdekes, hiszen a házassági szokások, a párválasztás technikái és a hozomány kérdése egészen új megközelítésben látatja a közelmúlt és jelen Kínáját. Bareith Tibor szerzőtársaival alapos szakirodalmi apparátussal felvértezve arra keresi a választ, hogy a képzett pénzügyi mutatók képesek-e elkülöníteni a működő és felszámolt vállalatokat a Csongrád megyei régióban. Kiss Marianna, a Baka József Szakkollégium hallgatója és szerzőtársai kutatásaikban azt vizsgálják, hogy alakul a személyiség típusok, illetve az egyes életkerék területek viszonya, és ezt összekapcsolják a vállalkozói attitűd felméréseivel. Érdekes tanulmányt olvashatunk Csengődi Erikától, a SZTE Klebelsberg Kuno Könyvtárának munkatársától, aki a könyvtárral kapcsolatos marketingkommunikációról és PR-tevékenységről írt. Haller Renáta, a Móra Ferenc Szakkollégium

közgazdász, kérdőíves kutatásainak rendkívül tanulságos és elgondolkodtató bemutatásával az ökológiai lábnyomunkra hívja fel a figyelmet.

A kötet néprajzi tárgyú cikkei közül Apjok Vivien a 18–19. századi anyagi kultúra egy sajátos, de pont ezért tipikus szegmensét mutatja be, módszertani megközelítésében egészen újszerű módon, a makói menyasszonyi ládák vizsgálatával. Szintén ebből a korszakból kaphatunk ízelítőt Pajor Katalin tanulmányának köszönhetően, amely egy törökszentmiklósi kéziratos füzetet vizsgál. Törő Balázs Balatonakali nyaralótelepeinek bemutatásával egy kis időutazásra invitál bennünket, tanulmányával a késő Kádár-korszak hétköznapjait, gazdasági, politikai attitűdjeit is elének varázsolja. Takács Gergely egy ma nagyon aktuális problémára keresve a választ és részben a megoldást, a néptánc mozgalom szerepét elemzi napjaink városi szabadidő-kultúrájának alakításában.

A kötet Rotyis Bálint, illetve Szekeres Tamás nevéhez fűződő politológia tárgyú tanulmányai a radikális mozgalmak erősödését, ezek perspektíváit vizsgálják a magyar belpolitika koordinátarendszerében. Végül a kötetben újszerűsége és kutatásai eredményeinek jelentősége miatt egy természettudományos cikk is helyet kapott Kis Gabriella Ilona tollából, amely modellszerűen hívja fel a figyelmet arra, hogy az innováció a magyar gazdaság kitorésének perspektívája lehet.

A kiadvány tanulmányaihoz mindenkinek jó szórakozást kívánok, remélem a tematikai és műfaji sokszínűség előnyévé válik a Móra Akadémia harmadik kötetének, és mindenki talál érdeklődésének megfelelő írást, elemzést. Végül köszönetet szeretnék mondani az SZTE Gazdaságtudományi Kar munkatársainak, akik közreműködtek a konferencia szervezésében, lebonyolításában, Bíró Gyöngyvérnek, aki formába öntötte, lektorálta, szerkesztette a kötetet, valamint a *Magyar Nemzeti Bank Pallas Athéné Domus Scientiae Alapítványának* a konferencia és a kötet anyagi támogatásáért, amivel hozzájárult a fiatal kutatók szakmai pályájának elindításához, (első) publikációjuk megjelentetéséhez. Szintén köszönetünket fejezzük ki az Emberi Erőforrások Minisztériumának és a Nemzeti Tehetség Programnak a nem közgazdasági tárgyú előadások, tanulmányok infrastrukturális és szakmai feltételeinek megteremtéséért.

Szeged, 2016. június 2.

Kovács Attila
a Móra Ferenc Szakkollégium
igazgatója

Felszámolások előrejelzésének vizsgálata Csongrád megyei vállalkozások esetén

BAREITH TIBOR – KOROSZCZNÉ PAVLIN RITA – KÖVÉR GYÖRGY

Bevezetés

„A felszámolási eljárás olyan eljárás, amelynek célja, hogy a fizetésektelen adós jogutód nélküli megszüntetése során a hitelezők e törvényben meghatározott módon kielégítést nyerjenek.”¹

Napjainkban a felszámolási eljárások száma jelentősen megnövekedett, a növekedést a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság indította hazánkban. Beszédesebb adat, hogy Magyarországon 2007-ben a felszámolások száma országosan nem érte el a 10.000-et, 2012-ben ez a száma több, mint 22.000 volt, ami a legmagasabb értéknek számít jelenleg. Az adatok is azt bizonyítják, hogy a felszámolások előrejelzésére szükség van, akár a banki szektoron kívül is. A felszámolások előrejelzésére a pénzügyi szektorban feltétlenül szükség van, akkor hajlandóak hitelezni, ha a hitelezett összeget a kamatokkal együtt a hitelfelvevő vissza tudja fizetni.² Amennyiben a bank úgy gondolja, hogy a cég múltbéli beszámolója alapján nem képes eleget tenni fizetési kötelezettségeinek, úgy a hitelkérelmet megtagadja. A bankok által használt úgynevezett csőd előrejelzési modellek titkosak, nem hozzáférhetőek. Azt azonban biztosan tudjuk, hogy a pénzügyi mutatókon, illetve statisztikai módszertanon alapulnak, annak ellenére, hogy a nemzetközi kutatásokban számos alkalommal, az adatbányászati módszerekkel jobb eredményeket értek el. A szakirodalom a legtöbb esetben tőzsdei cégeket vagy bankok adatait használja előrejelző modellek építésére. E tanulmány keretében a magyarországi kis- és középvállalati szektorra fókuszálunk és a szakirodalomban több ízben bizonyított adatbányászati módszertannal készítettük a modellünket, amelyet a Csongrád megyei vállalatokon teszteltünk. Az adatbányászati eszközök közül a neurális hálókra esett a választásunk.

¹ 1991. évi XLIX. törvény, I. fejezet, 1. § 3. bekezdés

² IMRE 2008.

Szakirodalmi áttekintés

A szakirodalom áttekintésében a különböző korszakok a felhasznált módszertanoknak köszönhetően elkülönülnek. A kezdetekben egyváltozós statisztikai módszereket használtak, majd következtek a többváltozós statisztikai módszerek, s végül, ami a legújabbnak számít, az adatbányászati algoritmusok használata.

A felszámolások előrejelzésével az 1930-as években kezdtek el foglalkozni, ekkor arra lettek figyelmesek, hogy a felszámolt és a normál működésű vállalatok beszámolóiból képzett különböző pénzügyi mutatók nagy eltéréseket mutatnak. Fitzpatrick, az eladósodottsági, likviditási, jövedelmezőségi és forgási sebesség mutatószámokat találta kedvezőtlenebbeknek a csődbe jutott vállalkozások esetében.³

Az 1960-as évektől jelent meg a többváltozós statisztikai módszerek alkalmazása a csődelőrejelzésben. Az első igazi csődmodell Edward I. Altman nevéhez fűződik, aki először használt többváltozós diszkriminancia analízist, arra vonatkozóan, hogy elkülönítse a vállalatokat fizetőképességük alapján.⁴ Összesen 66 vállalatot vizsgált, amelyek közül 33 csődbe ment. Összesen 22 pénzügyi mutatószámot vizsgált, melyek 5 csoportba oszthatók: likviditási, megtérülési, tőkeáttételi, eszköz-megfeleléségi és eszköz-kihasználtsági mutatócsoportok. Ez a modell tekinthető a csődelőrejelzés atyjának, népszerű néven az Altman féle Z-modell.⁵

A Z-modellnek 95%-os besorolási pontossága volt a csődöt megelőző évben, a csőd előtt 2 évvel a modell 72%-ban sorolta be a vállalatokat aszerint, hogy csőd következik vagy pedig túlélő vállalattal van dolgunk.

Az 1980-as években publikálták az első logisztikus regresszióval készült előrejelzési modellt, amely Ohlson nevéhez fűződik. Az új módszertanon kívül még az is érdekes volt Ohlson vizsgálatában, hogy nem körülbelül fele-fele arányban tartalmazott az adatbázis csődöt jelentett és túlélő vállalatokat. A mintájában összesen 2163 vállalat volt található és ezek közül csupán 105 volt, amely csődöt jelentett. Ezzel próbálta a szerző érzékeltetni, hogy több a túlélő ipari nagyvállalat az Egyesült Államokban, mint a csődbe ment.

Ohlson modellje 82,9% besorolási pontosságot mutatott fel, amely szignifikáns különbséget nem mutatott a diszkriminancia elemzésekhez képest, ezért is születtek főként olyan publikációk csődelőrejelzés témakörben,

---

³ KRISTÓF 2005, 841–863.

⁴ ALTMAN 1968, 589–609.

⁵ IMRE 2008.

amelyek mind a diszkriminancia analízist, mind a logisztikus regressziót is tartalmazták.⁶

Az 1980-as évek közepétől alkalmazták először az adatbányászati algoritmusokat a csődelőrejelzési modellek építésére. Először a döntési fákkal kísérleteztek, de ezek végül nem terjedtek el. Azonban 1990-ben megjelent Odom és Sharda cikke, ahol mesterségek neurális háló alapú csődmodellt készítettek. A szerzők Altman Z-modelljének változóit felhasználva más mintán tesztelték a neurális hálók teljesítményét és az új módszertan segítségével hiba nélkül sikerült a vállalatokat besorolni.⁷ Coats és Fant is Altman modelljének a változóival dolgozva alkották meg a neurális háló alapú csődmodelljüket, amelynek eredményei szintén felülmúlták a diszkriminancia analízis és logisztikus regresszió eredményeit.⁸

A mesterséges intelligencia megjelenése a csődmodellezésben üdítően hatott a csődmodellek fejlődésére. Az esetek többségében a neurális hálók jobb eredményeket hoztak a statisztikai módszereknél, mint a diszkriminancia analízis vagy a logisztikus regresszió. Az új módszertannal való munka során a kutatók szinte minden esetben elvégezték az összehasonlítást a korábban alkalmazott módszerekkel.

Magyarországot tekintve az 1990-es évek után beszélhetünk csődmodellezésről, mivel mindenképpen szükség volt arra, hogy elfogadják és bevezessék a csődtörvényt. Ebben a témában a legjelentősebb publikációk Virág Miklós és Kristóf Tamás nevéhez fűződnek, akik külön-külön és együtt is sokat foglalkoztak a csődelőrejelzéssel.

A neurális hálókkal történő csődelőrejelzés szintén Virág és Kristóf nevéhez fűződik, akik egy korábban megalkotott modelljüket – amely diszkriminancia analízissel és logisztikus regresszióval készült – tesztelték neurális hálókkal. A besorolási pontosságuk nekik is magasabb lett az új módszertannal, amely összhangban volt a nemzetközi kutatásokkal is.⁹

A tanulmány fő kérdése, hogy a képzett pénzügyi mutatók képesek-e elkülöníteni a működő és a felszámolt vállalatokat a Csongrád megyei régióban?

---

⁶ OHLSON 1980, 109–131.

⁷ ODOM – SHARDA 1990, 163–167.

⁸ IMRE 2008.

⁹ VIRÁG – KRISTÓF 2005, 144–162.

Anyag és módszer

A felhasznált adatbázisunk tartalmazza Magyarország valamennyi gazdasági társasának közzétett, nyilvános beszámolóját 2002-2012 közötti időszakban. Továbbá van lehetőségünk székhely, telephely, tevékenység, tulajdonosok szerinti szűrésre és külön adattáblán szerepelnek a felszámolás és végelszámolás alá eső vállalkozások is. A cégek egy anonim kóddal rendelkeznek, így lehetőség van rá, hogy az adattábláink összekötésével különböző komplex szűréseket végezzünk.

A jelenlegi tanulmányhoz a Csongrád megyei vállalatokat vizsgáltuk, méretüket tekintve kis- és középvállalatnak azokat tekintettük, amelyek mérlegfőösszege 10 és 250 millió forint közé esik. Szükséges volt egy saját beosztási formát kialakítanunk, mert az adatbázisunk nem tartalmazta a dolgozói létszámot. Ennek hiányában a törvény szerinti besorolást nem volt lehetőségünk alkalmazni. Továbbá jogi forma szerint is bontottuk az adatbázist, ennek következtében csak a Korlátolt felelősségű vállalatok maradhattak a vizsgált vállalatok között.

Ezek a feltételek nem számottevően, de szűkítették a vizsgálandó vállalkozások körét, azonban ami leginkább ritkította a vállalkozásokat, az a feltétel volt, hogy csak olyan vállalatokat kívántunk vizsgálni, amelyek legalább 3 teljes évet működtek, mind a normál működés és mind a felszámolt működés esetén. Ezt azért tartottuk fontosnak, mert azokkal a vállalkozásokkal szerettünk volna foglalkozni, amelyeknek a tulajdonosai nem kényszerből vállalkoztak, hanem valamit létre szerettek volna hozni. Nem a fejlődésre képtelen, „roncsgazdaságot” kívántuk elemezni.

A kutatás során pénzügyi mutatókkal kerestük a különbséget a felszámolt és a normál működésű vállalkozások között. A mutatók kiküszöbölik azt a problémát, hogy az infláció okozta torzításokkal foglalkozunk, így a különböző évek adatai összehasonlíthatóvá válnak.

A megfelelő mutatók kiválasztása alapozza meg a tanulmány sikerességét, ez tekinthető az egyik legfontosabb mozzanatnak a kutatás során. Használhatjuk a jól megszokott általános mutatókat, amelyekkel a tankönyvekben és a különböző szakirodalomokban számtalanszor találkozhattunk és emellé lehetőségünk nyílik új mutatókat is képezni, amelyeket fontosnak találunk a felszámolhatóság becslésére. A saját mutatókkal kiemeltnek kell foglalkoznunk és azokat kellőképpen át kell gondolnunk, mielőtt bevonnánk a modellalkotásba. A tankönyvekből vett mutatók is hordoznak veszélyt magukban, nem lehetünk kényelmesek, az

adatainkat feltétlenül szükséges átböngészniük és keresniük kell olyan eltéréseket, amelyek felboríthatják a várakozásainkat. Egy ilyen esetre lehet példa a széles körben alkalmazott ROE mutató, az $\frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Saját tőke}}$.

Megalapozott várakozásunk lehet, hogy a felszámolt vállalkozások esetében az adózott eredmény veszteséget mutat, és ha elosztjuk a saját tőkével, akkor negatív értéket kapunk. Az adataink átböngészése után viszont azt tapasztalhatjuk, hogy a saját tőke sok esetben negatív és nem csak a felszámolt vállalkozásoknál. Ezzel el is érkeztünk egy komoly problémához, mivel ha két negatív értéket osztunk egymással, akkor az eredmény pozitív lesz, így a modell nem tud különbséget tenni a nyereséges és veszteséges vállalatok között.

Az általunk meghatározott méretkategóriában a vállalkozások egyszerűsített éves beszámolót készítenek. Ennek a legnagyobb hátránya, hogy nem tudunk olyan fontos információkat kinyerni, mint a vevő és szállító állomány. Sajnos az eredménykimutatáson belül a pénzügyi műveletek eredménye sor nincs megbontva pénzügyi műveletek bevételeire és pénzügyi műveletek kiadásaira, továbbá arról se volt információnk, hogy az árbevétel mekkora része származik a belföldi és külföldi értékesítésből.

A mutatóképzés során kiemelt figyelemre van szükség, nem járhatunk el jóhiszeműen és nem eshetünk abba a csapdába sem, hogy automatikusan veszünk át korábbi kutatásokban felhasznált mutatókat. A mutató választásnak összhangban kell lennie az adatbázisunkkal, hogy olyan információkat nyerhessünk ki, amelyeket előzőleg megfogalmaztunk.

Az *1. táblázatban* láthatóak azok a pénzügyi mutatók, amelyek a szakirodalomban is megtalálhatóak, valamint olyan mutatók is, amelyeket mi tartottunk fontosnak a felszámolások vizsgálatához.

Módszertan

„Az adatbányászat egy olyan döntéstámogatását szolgáló folyamat, mely érvényes, hasznos, és előzőleg nem ismert, tömör információt tár fel nagy adathalmazból”.¹⁰ Az adatbányászat kifejezés az angol *data mining* fordításából származik. Az angol kifejezés az aranymosásra utalt, ahol a homok megfelelő technikával való átszűrésével kinyerhetjük az aranyat.¹¹

---

¹⁰ ABONYI 2006.

¹¹ FAJSZI 2010.

Mutató neve	Képlet	rövidítése
Likviditási gyorsráta	$\frac{\text{Forgóeszközök} - \text{Készletek}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$	l_gy
Nettó forgótőke aránya	$\frac{\text{Forgóeszközök} - \text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettség}}$	nft_a
Eszközarányos nyereség (ROA)	$\frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Összes eszköz}}$	roa
Árbevétel arányos nyereség (ROS)	$\frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Éves nettó árbevétel}}$	ros
Tárgyi eszközök aránya	$\frac{\text{Tárgyi eszközök}}{\text{Befektett eszközök}}$	te_a
Pénzügyi műveletek eredménye/Kötelezettsége k	$\frac{\text{Pénzügyi műveletek eredménye}}{\text{Kötelezettségek}}$	pui_kot
Saját vagyon aránya	$\frac{\text{Saját tőke}}{\text{Mérlegfőösszeg}}$	sva
Rövid lejáratú kötelezettség aránya	$\frac{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}{\text{Kötelezettségek}}$	rlk_a
Forgó eszközök aránya	$\frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Összes eszköz}}$	fe_a
Befektetett eszközök fedezete	$\frac{\text{Saját tőke} + \text{Hosszú lejáratú kötelezettségek}}{\text{Befektetett eszközök}}$	be_fed

1. táblázat: Felhasznált pénzügyi mutatók

A kutatás során a neurális hálók kapták a főszerepet, mivel a szakirodalom alapján az adatbányászati eszközök közül a neurális hálók eredményei a legmegbízhatóbbak. A neurális hálók alapjai az emberi agyig nyúlnak vissza és annak a működését próbálják utánozni. A mesterséges neurális háló neuronokból és azok kapcsolataiból áll. A neuronok kapcsolatban állnak egymással, és ahogyan az emberi agy, a mesterséges neuronok is képesek tanulni.¹²

A neurális hálókat rétegekre lehet bontani, három különböző réteget különböztethetünk meg: 1.) bemeneti réteg, 2.) rejtett réteg, 3.) kimeneti réteg.

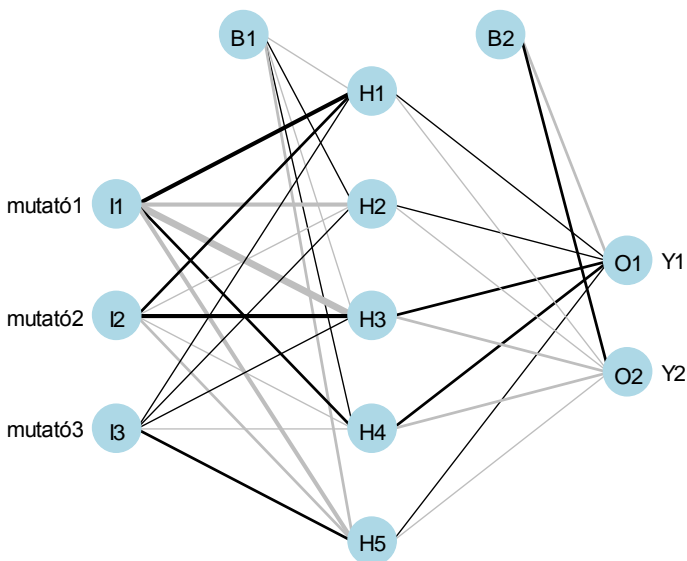
Az adatfeldolgozás során a kialakított modell egy rejtett réteget tartalmaz. A különböző rétegek más-más feladatokat látnak el. A dolgozat példáján keresztül kerül bemutatása az alábbiakban a rétegek szerepe.

¹² HORVÁTH 1998.

- **Bemeneti réteg:** A bemeneti réteg neuronjai tartalmazzák a pénzügyi mutatókat.
- **Rejtett réteg:** Idetartoznak azok a neuronok, amelyek a „munkát”, a feldolgozást végzik. Ezek a neuronok mind a bemeneti réteg neuronjaihoz és a kimeneti réteg neuronjaihoz csatlakoznak. A rejtett rétegben a neuronok számát mi határozhatjuk meg.
- **Kimeneti réteg:** Az itt található neuronok hordozzák azt az információt, hogy a vállalkozást normál működésűnek vagy felszámoltnak sorolta-e az algoritmus.

A rejtett rétegen belül nem csak a neuronok számát van lehetőségünk meghatározni, hanem a rejtett rétegek számát is.

Egyszerű neurális háló

1. ábra: Egyszerű neurális háló
(Saját szerkesztés az R program alapján.)

Az 1. ábrán egy egyszerű neurális háló látható, a bemeneti rétegnél 3 neuron: mutató1(I1), mutató2(I2) és mutató3(I3). A rejtett rétegek száma 1 és 5 neuront(H1...H5) tartalmaz. Látható, hogy minden bemeneti neuron

csatlakozik a rejtett neuronokhoz és a rejtett neuronok csatlakoznak egymáshoz a B1 neuronon keresztül. A kimeneti két neuron esetében az O1 a normál vállalkozásokat jelöli, az O2 pedig a felszámoltakat. Itt is láthatóak a kapcsolatok egymással(B2) és a rejtett réteg neuronjaival is.

Az adatbázisunk tartalmaz normál működésű vállalatokat és felszámolt vállalatokat is. Mielőtt a neurális hálót futtatnánk, pontosan tudjuk, hogy mely vállalkozások felszámoltak. A célunk az, hogy a neurális háló minél pontosabban leírja a valóságot. A besorolási pontosság mérésére szolgál a Kappa-statisztika, amelyet Cohen fejlesztett ki. A Kappa-statisztika nem csak a neurális háló osztályozásának a pontosságára szolgál, több területen is használják. Cohen szerint a Kappa-statisztikának az az előnye, hogy figyelembe veszi a véletlen találgatást és kiküszöböli azt.¹³ A Kappa-statisztika értéke 0 és 1 között változhat, 1 esetén a modellünk tökéletesen osztályoz, 0 esetén pedig valamennyi esetben tévesen sorolta be az eseteinket. A kappa mutató esetében nincs egységes nézet arra vonatkozóan, hogy mekkora, az az érték, amit elfogadhatónak találhatunk, de amennyiben a kappa 0,6–0,7 feletti, elégedettek lehetünk.

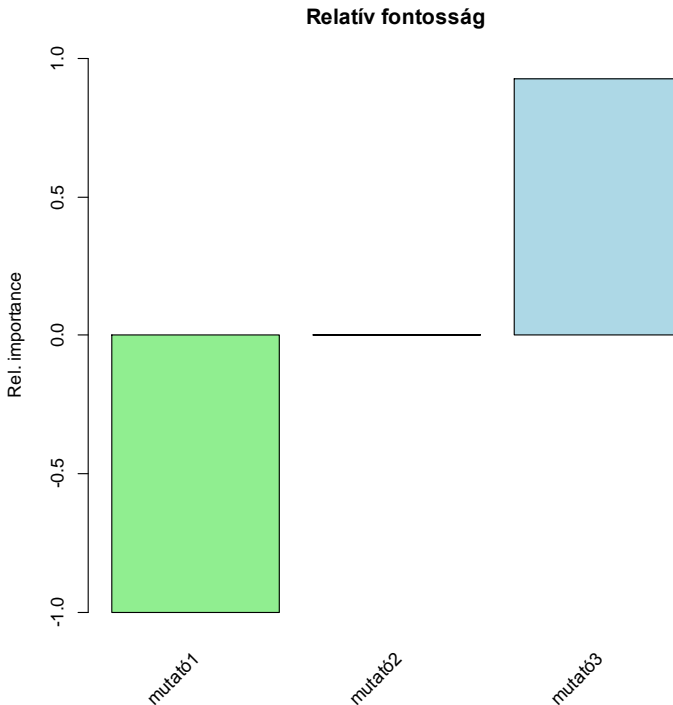
Az egyszerű neurális háló ábrán (*1. ábra*) a neuronokat összekötő vonalak vastagsága eltérő. Minél vastagabb a vonal, annál erősebb a pozitív kapcsolat a neuronok között és minél vékonyabb, annál erősebb a negatív kapcsolat. A modell kialakítása közben a súlyok folyamatosan változnak és így alakulnak ki ezek a fontossági kapcsolatok. A relatív fontosságot Garson és Goh dolgozta ki az 1990-es évek első felében.¹⁴ Az inputadatok relatív fontossága az outputváltozók értékének becslésében úgy kerül meghatározásra, hogy egyidejűleg az összes olyan kapcsolathoz rendelt súlyt figyelembe veszi az algoritmus. Ezeket a súlyokat ábrázolva kapjuk meg a relatív fontosságot bemutató ábrát. A Marcus W. Beck által továbbfejlesztett relatív fontosság meghatározása esetén a bemeneti neuronok standardizáláson esnek át, -1 és +1 közötti értéket vesznek fel (*2. ábra*).¹⁵

---

¹³ COHEN 1960, 37–46.

¹⁴ BECK 2013; <https://beckmw.wordpress.com/2013/08/12/variable-importance-in-neural-networks/> (2014.03.10.).

¹⁵ BECK 2013; <https://beckmw.wordpress.com/2013/10/07/sensitivity-analysis-for-neural-networks/> (2014.03.10.).

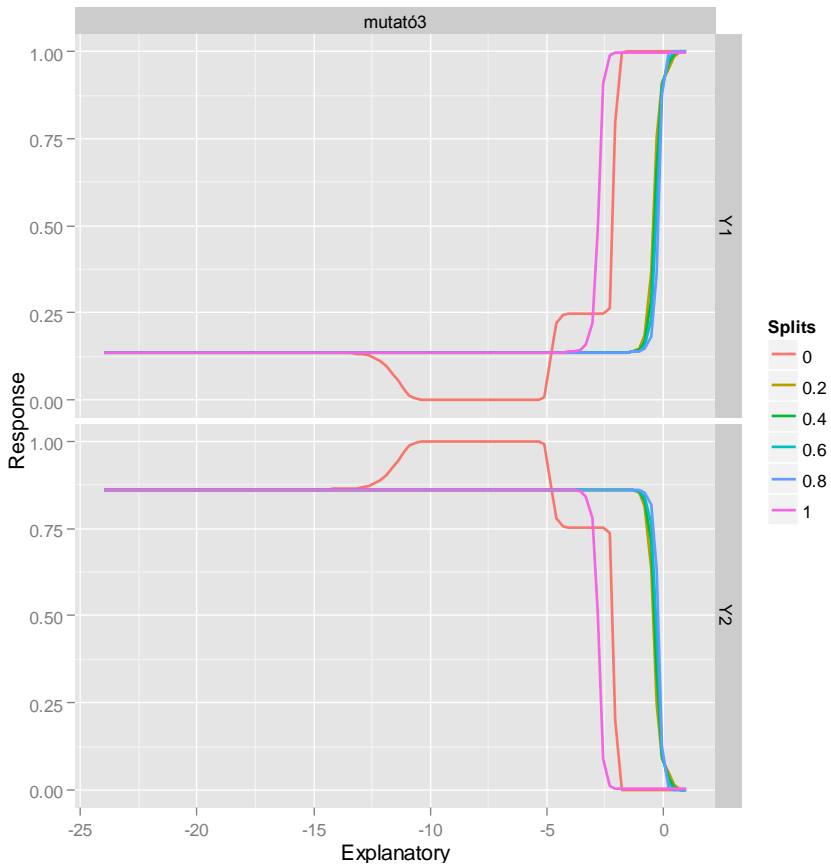

2. ábra: Relatív fontosság
(Saját szerkesztés az R program alapján.)

A korábbi példát folytatva láthatjuk a relatív fontosságot ábrázolva. Amennyiben a relatív fontosság minél közelebb esik valamely szélsőértékhez (-1;+1), akkor annál nagyobb magyarázó erővel rendelkezik az adott változó. A relatív fontosság 0 közeli értéke arra enged következtetni, hogy a változónak nincs osztályozási képessége.

Az ábra értelmezése a példánkon úgy néz ki, hogy a mutató3 és a mutató1 változó sokkal nagyobb magyarázó erővel rendelkezik, mint a 0 relatív fontossággal bíró mutató2.

A relatív fontosságon kívül az érzékenységvizsgálat is segítségünkre lehet, hogy értelmezzük a neurális háló eredményeit. Az érzékenységvizsgálat „ceteris paribus” elven működik. Kiválasztunk egy változót és azt a változót vizsgáljuk annak tükrében, miközben a többi változót állandó szinten tartjuk. A vizsgálat során 6 állandó szintet határoztunk meg, a minimum, 20., 40., 60., 80. kvantilis és a maximum.

3. ábra: Érzékenység vizsgálat
(Saját szerkesztés az R program alapján.)

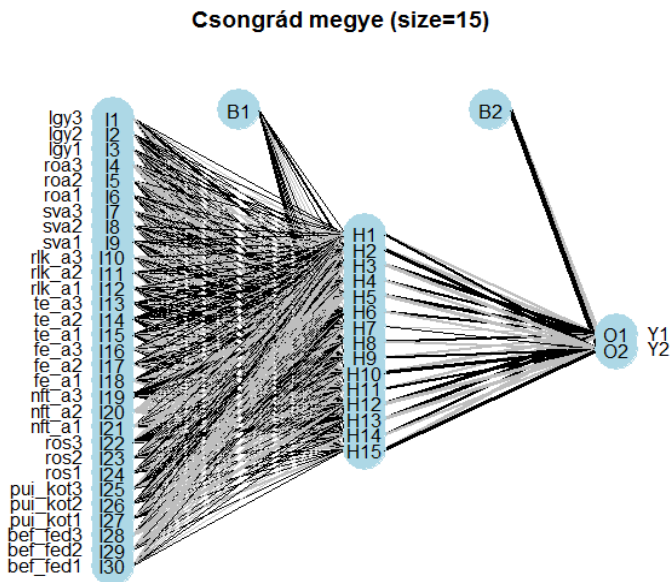
A 3. ábra első ránézésre nagyon zsúfoltnak tűnik és észrevehetjük, hogy tükrözve is van. példánkat folytatva a mutató3 érzékenységvizsgálatát elemezzük. Koncentráljunk az ábra alsó részére. Az x tengelyen láthatjuk, hogy a mutató3 milyen értékeket vehet fel, az y tengelyen pedig azt tudjuk meghatározni, hogy a modell normál működésűnek vagy inkább felszámoltnak sorolná-e a vállalatokat. Amennyiben az y tengelyen 0,5 fölé esnek a vonalak, akkor felszámoltnak tekinti az érzékenységvizsgálat a vállalatokat. A színes vonalak szemléltetik a mutató3 alakulását. A színek alapján határozhatjuk meg, hogy a mutató1 és a mutató2 milyen szinten lett rögzítve, 0 a minimum 1 a

maximum és közte a kvantilisok láthatóak az ábra jobb oldalán. A lila vonal esetében a maradék mutatókat maximumon vesszük és a mutató3 értékét változtatjuk, akkor azt láthatjuk, hogy ha a mutató értéke -2,5 (y tengely), akkor billen át az x tengelyen a vonal 0,5 fölé és sorolja a vállalatokat felszámoltnak.

Eredmények

Az előző fejezetben bemutatott korlátozó feltételek mellett a 2002–2012-ig tartó időszakban Csongrád megyében mindösszesen 2284 normál működésű és 199 felszámolt vállalkozás maradt az adatbázisban.

Ezen az összesen 2483 vállalkozáson teszteltük a neurális hálót, hogy milyen pontossággal sikerült a vállalkozásokat visszaosztani normál működésűek vagy felszámoltnak.

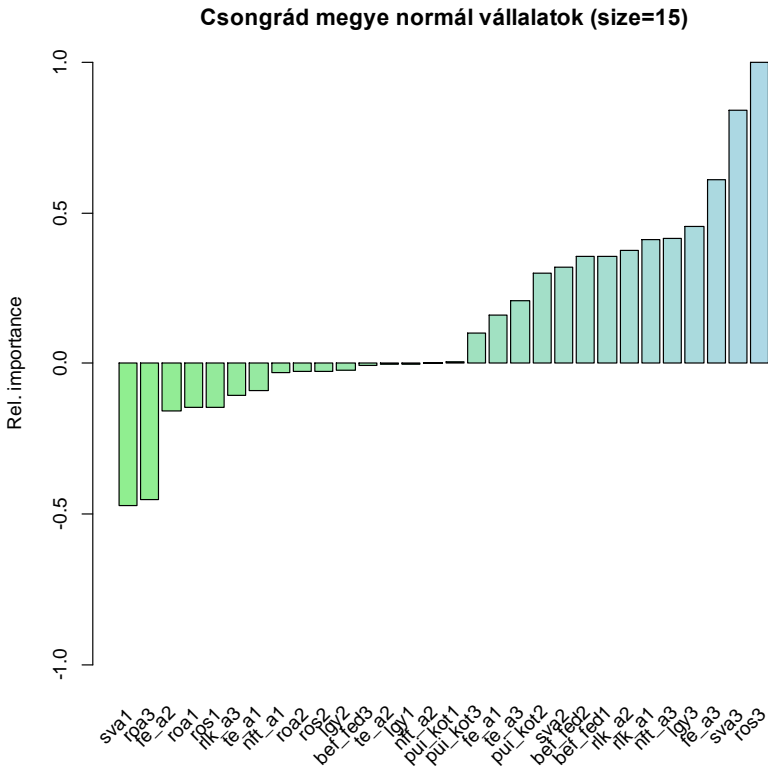

4. ábra: Csongrád megye neurális háló 2002–2012 időszakban
(Saját szerkesztés az R program alapján.)

Az 1. ábrán lévő neurális háléhoz képest egy jóval bonyolultabb neurális háló látható a 4. ábrán. A bementeni oldalon már 30 pénzügyi mutató látható, pontosabban 10 mutató, csak valamennyi le lett képezve 3 évre visszamenőleg

is. A közbenső rétegben 15 neuront láthatunk, amelyek végül a szokásos két kimeneti neuronhoz kapcsolódnak.

A 4. ábráról sok információt nem tudunk leolvasni, ahhoz hogy közelebbi képet kapjunk a neurális hálóban lezajló folyamatokról, vizsgáljuk meg a relatív fontosságot.

5. ábra: Csongrád megye neurális háló 2002–2012 időszak mutatóinak relatív fontossága

(Saját szerkesztés az R program alapján.)

A relatív fontosság ábra (5. ábra) jobb oldaláról 3 mutató, bal oldaláról 2 mutató emelhető ki, amely fontosabb a modellalkotás szempontjából.

Amennyiben az Árbevétel arányos nyereség a felszámolás előtti évben (ros3), minél magasabb, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az adott vállalatot normál működésűnek sorolja az algoritmus. A Saját vagyon arány a

felszámolás előtt 1 évvel (sva3) értelmezése megegyezik az előzőével, tehát minél tőkeerősebb egy vállalkozás, annál nagyobb valószínűséggel normal működésű. A Forgó eszközök aránya is a felszámolás előtt 1 évvel fontos (fe_a3), ami alapján elmondható, hogy minél nagyobb arányban vannak az eszközök között a forgóeszközök, annál kisebb a valószínűsége, hogy a neurális háló felszámoltak sorolja az adott vállalkozást.

A Saját vagyona aránya a felszámolás előtt 3 évvel (sva1) minél alacsonyabb, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az adott vállalkozást felszámoltak sorolja a modell. Valamint az Eszközarányos nyereség a felszámolás előtt 1 évvel (roa3) minél kisebb értéket vesz fel, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a vállalatot felszámoltak sorolja az algoritmus. A modell besorolási pontosságát a 2. táblázat szemlélteti.

	normál (db)	felszámolt (db)
normál (db)	2284	0
felszámolt (db)	14	185
Kappa	0,96	

2. táblázat: A neurális háló besorolási pontossága

A 2. táblázatban az átlókra érdemes figyelni: a bal felső sarokból induló átlóban láthatjuk azokat az eseteket, amikor a modellünk helyesen osztályozott, tehát normált normálba, felszámoltat felszámoltba sorolt vissza. Az ellentétes átlóban pedig azok az esetek láthatóak, amikor hibázott a modellünk. Látható, hogy mindössze 14 alkalommal hibázott a modellünk, felszámolt vállalatokat normálnak sorolt be. Ennek hátterében olyan dolgok lehetnek, amelyeket nem lehet kiolvasni a pénzügyi beszámolókból, nem mérhetőek ezek a történések, így a modellalkotásnál sem lehet ezeket figyelembe venni.

A kapa értéke 0,96, ami rendkívül jónak mondható, mivel a határérték 0,6–0,7.

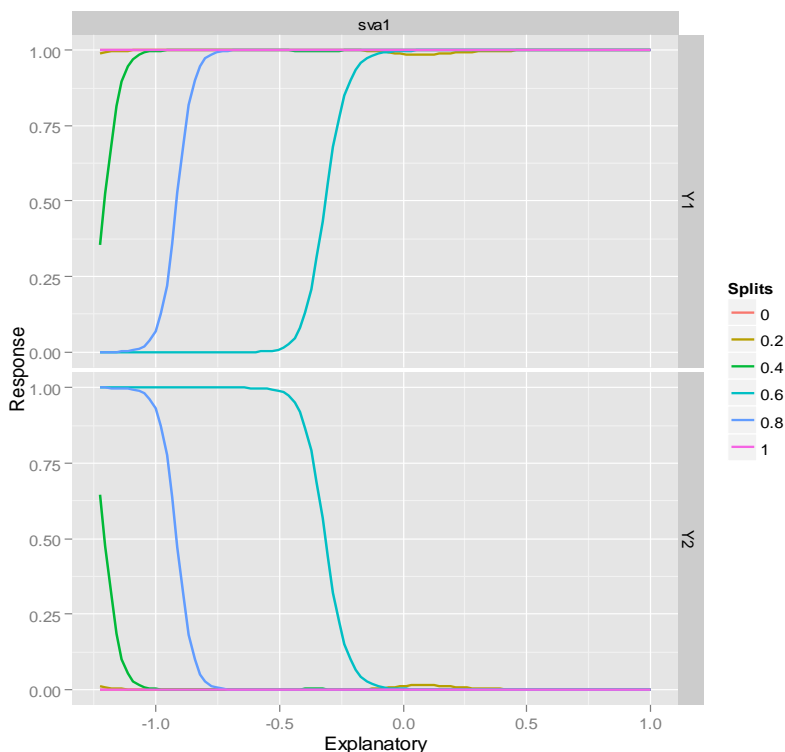
A 6. ábrán az érzékenységvizsgálatra egy konkrét példa látható, a Saját vagyona aránya mutatóval. Amennyiben az ábra alsó felére koncentrálnak láthatjuk, hogy nagyon sokáig 0 a mutató értéke, majd ahogy fokozatosan csökken úgy a világoskék vonal – ami azt jelenti, hogy az összes többi (29 mutató) 60%-os értéken van rögzítve és a saját vagyona aránya mutatót csak a felszámolás előtt 1 évvel vizsgáljuk – hirtelen nőni kezd, majd ahogy az y tengelyen 0,5 fölé kerül, onnan sorolja a modell a vállalkozásokat

felszámoltnak. A 60%-os rögzítés esetén ez azt jelenti, ha a Saját vagyon aránya a felszámolás előtt 1 évvel eléri a körülbelül -0,3-as értéket, akkor az algoritmus felszámoltnak sorolja a vállalkozásokat. Ez érthető is, hiszen a saját tőke ebben az esetben negatív.

Következtetések

A célkitűzésben megfogalmazott kérdésre egyértelműen lehet válaszolni: a képzett pénzügyi mutatóknak szinte tökéletesen sikerült elkülöníteniük a normál működésű és a felszámolt vállalatokat. A vizsgált időszakban a Csongrád megyei vállalkozások közül mindösszesen 14 alkalommal tévedett a neurális háló, ami kifejezetten jó eredménynek tekinthető.

6. ábra: A Saját vagyon aránya mutató a felszámolás előtt 1 évvel érzékenységvizsgálata

(Saját szerkesztés az R program alapján.)

A modellalkotás szempontjából a legtöbb releváns mutató a felszámolás előtti közvetlen időszakból származik, ami azt jelenti, hogy gyors beavatkozásra van szükség, ha a modell „megbélyegez” egy vállalatot, nincs sok idő a változtatásra.

Összefoglalás

A tanulmányban a Csongrád megyében működő normál és a már felszámolt vállalatokat vizsgáltuk a nyilvános, bárki által hozzáférhető beszámolók alapján. Az adatbázis, amellyel dolgoztunk, tartalmazza a magyarországi gazdasági társaságok éves beszámolóit a 2002 és 2012 közötti időszakból. Összesen 10 pénzügyi mutatót képeztünk 3 évre visszamenőleg, amelyekkel kerestük a különbséget a felszámolt és a normál működésű vállalkozások között. A modellalkotás során nem a statisztikai eszközöket használtuk, hanem a szakirodalmi eredmények alapján is a legjobban teljesítő mesterséges neurális hálókat.

A modellalkotás eredményeképpen sikerült egy olyan neurális hálót létrehozni, ahol a bementeni oldalon valamennyi pénzügyi mutató szerepel, a közbenső rétegben 15 neuront használtunk. A besorolási pontosság kiváló lett, a normál működésű vállalatokat valamennyi esetben sikerült pontosan besorolni, a felszámoltak esetében pedig 199 vállalat közül csupán 14 esetben tévedett a modellünk. A kitűzött célt sikerült teljesíteni, a képzett pénzügyi mutatókkal sikerült elkülöníteni a felszámolt és a normál működési vállalatokat.

Irodalom

ABONYI 2006: = Abonyi J.: *Adatbányászat a hatékonyság eszköze*. Budapest: ComputerBooks Kiadói Kft., 2006.

ALTMAN 1968 = Altman, E. I.: Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *Journal of Finance*. Vol. 23. (1968) 589–609.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-6261.1968.tb00843.x/full> (2013.11.12.)

BECK. 2013a = Beck, W. M.: Variable importance in neural networks [WEB log message] Retrieved from: <https://beckmw.wordpress.com/2013/08/12/variable-importance-in-neural-networks/>

- BECK. 2013b = Beck, W. M.: Sensitivity analysis for neural [WEB log message]. Retrieved from: <https://beckmw.wordpress.com/2013/10/07/sensitivity-analysis-for-neural-networks/>
- COHEN 1960 = Cohen, J.: A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*. Vol. 20. (1960) 37–46.
<http://www.garfield.library.upenn.edu/classics1986/A1986AXF2600001.pdf> (2014.02.25.)
- FAJSZI ET AL. 2010 = Fajsi et al.: *Üzleti haszon az adatok mélyén*. Budapest: Alinea Kiadó, 2010.
- HORVÁTH 1998 = Horváth G.: *Neurális hálózatok és műszaki alkalmazásai*. Budapest: Műegyetemi Kiadó, 1998.
- IMRE 2008 = Imre B.: *Bázel II definíciókon alapuló nemfizetés-előrejelzési modellek magyarországi vállalati mintán (2002–2006)*. (PhD értekezés) Miskolc: Miskolci Egyetem, 2008.
http://www.gei.uni-miskolc.hu/phd/teziszfuzetek/imre_phd.pdf (2013.10.08.)
- KRISTÓF 2005 = Kristóf T.: A csődelőrejelzés sokváltozós statisztikai módszerei és empirikus vizsgálata. *Statisztikai Szemle* 83. évf. 9. sz. (2005) 841–863.
- ODOM. – SHARDA 1990 = Odom, M. D. – Sharda, R.: A Neural Network Model for Bankruptcy Prediction. *IJCNN International Joint Conference on Neural Networks*. Vol. 2. (1990) 163–167.
https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CEIQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F222494559_Artificial_neural_networks_in_bankruptcy_prediction_General_framework_and_cross-validation_analysis%2Ffile%2F72e7e521761f62845a.pdf&ei=Uxp1U6mvErg4QTJ2YDoBQ&usg=AFQjCNEZ4IT9Eg8cUjXXQUVHn5TGGPiyVw&sig2=Ci0bOR4jRt4k8ORKEBYQmw (2014.01.18.)
- OHLSON 1980 = Ohlson, J. A.: Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. *Journal of Accounting Research*. Vol. 18. (1980) 109–131.
<http://teaching.ust.hk/~ismt551/project2/Ohlson.pdf> (2014.02.25.)

VIRÁG – KRISTÓF 2005 = Virág M. – Kristóf T.: Az első hazai csődmodell újraszámítása neurális hálók segítségével. *Közgazdasági Szemle* 52. évf. (2005) 144–162.

Liquidations Examination among Csongrád County Enterprises

TIBOR BAREITH – RITA KOROSZCZÉ PAVLIN – GYÖRGY KÖVÉR

This study aims to explore enterprises in the Csongrád county predictability liquidation. This topic is not has going back domestic literature because of the lack of legal enviroment (Bankruptcy Act, 1991). Internationally, data mining from the 1980s appeared in bankruptcy modelling as a new methodology.

The database that was available options offered use of data mining tools. The article focuses on the Csongrád county of a limited company.

The data set includes the companies' financial statement and profit and loss statement from 2012 back 10 years. These were developed using the range of indicators that help enterprises separating. In the study, the data mining techniques of neural networks are used to predict the liquidations.

The study result will be developed model that in time may be able to draw the attention close state of winding active for the Csongrád county companies.

A házassági verseny hatása a kínai lakossági megtakarítási rátára

HORVÁTH BÁLINT

Bevezetés

A kínai „egy gyermek” szabályozás a huszadik század egyik legnagyobb hatású politikai beavatkozása. Azon kívül, hogy a becslések szerint nagyjából 600 millióval kevesebb gyermek született, a demográfiai következményei tovább gyűrűztek a kínai gazdaságba, és annak gyors fejlődésével a világgazdaságra gyakorolt hatása is egyre jelentősebb. Tanulmányomban bemutatom, hogy az „egy gyermek” szabályozás egyik kevésbé vizsgált következménye milyen jelentős hatással van a lakosság megtakarítási motivációira. A téma azért is különösen releváns, mert egyes országok, köztük Kína magas megtakarítási rátáit tartják a jelenlegi ingatlanbuborék és a világgazdasági válság alapjának azáltal, hogy a hosszú távú kamatlábakat lenyomták az utóbbi évtizedekben.¹ Kína gazdasági szerepe egyre nagyobb, a megtakarításai pedig kiugróan magasak. Publikációm fő kérdése hogy az „egy gyermek” szabályozás milyen új megtakarítási motivációkat vezetett be.

A szabályozást kikényszerítő tényezők

Lássuk hát, hogy miért is volt szükség ilyen drasztikus eszközök bevezetésére. A helyzet felvázolását a második világháború végétől kezdem, amikor milliósámra éheztek az emberek és az országban káosz uralkodott. Ezt megelőzően is folyamatos probléma volt az éhínség, elég volt egy kis szárazság vagy áradás, és a törékeny élelmiszerellátás máris összeomlott. Nem hiába nevezték a korban Kínát az éhínség földjének.² Ekkor még nem vetődött fel a születésszabályozás kérdése, a rövid távú problémák kötötték le a vezetést. 1949-ig polgárháború dúlt Kínában, utána megalakult a Mao Ce-tung vezette Kínai Népköztársaság.³

Innentől kezdve elkezdett kialakulni egy törékeny fejlődés, megszűntek az éhezések, lecsillapodtak a társadalmi feszültségek. Ennek alapját a béke beköszöntével rohamosan növekvő termésátlagok jelentették és a kommunizmusból fakadó egyenlőbb elosztás. Az éhezések felszámolása volt lényegében az új rendszer legnagyobb eredménye és ez volt az, ami igazán

---

¹ GREENSPAN 2009.

² JORDÁN 2000.

³ KULCSÁR 2005.

megszilárdította a hatalmát. Elég volt azonban pár évnek elteltie és 1953-ban egy rosszabb termés miatt egyből éhínség tört ki szerte az országban, ami megmutatta, hogy az eddigi intézkedések nem orvosolták a kérdést.

1956-ban már elkezdődött az egészségügyi szervezetek propagandája a kontrollálatlan születések ellen, majd 1957-ben már felmérték azt is, hogy ha a trendek folytatódnak, százmilliók fognak éhezni, ez pedig az egész társadalom forrongását magával hozhatja, akár hatalomváltást, polgárháborút is. A folyamatok azonban megszakadtak, amikor egy váratlan esemény megmentette az állampártot attól, hogy kénytelen legyen bevezetni a tényleges születésszabályozást: 1958-ban rekord gabonatermés volt, 375 millió tonna termésmennyiséget jelentettek, ami kétszerese volt az előző évnek, így ennek folytatására alapozva a következő évre 525 millió tonnás termelést irányzott elő a vezetőség.⁴ (Becslések szerint a korabeli kalóriafogyasztás 90%-át, a fehérjefogyasztás 80%-át gabonából fedezték.)⁵

A gabonakérdést megoldottnak tekintve az 1959. évi terv a hangsúlyt az iparra, elsősorban a vas- és acéltermelés ugrásszerű növelésére helyezte.⁶ 1958-ban így Mao Ce-tung meghirdette a „nagy ugrás” politikáját. Az elnevezés onnan ered, hogy egyetlen nagy ugrással akarták utolérni Anglia gazdaságát, eredménye azonban közel 30 millió ember éhhalála volt az agrárszektortól elvont források miatt.

A szabályozás

A kínai vezetés számára ekkor vált egyértelművé a születésszabályozás elkerülhetetlensége. Az ország gazdasági és társadalmi problémáinak majd mindegyike visszavezethető volt a kontrollálatlanul növekvő népességre. Az élelmezés, egészségügy, infrastruktúra, oktatás nem tudott lépést tartani a növekvő népességgel, rendkívül alacsony volt a termelékenység.

A szabályozás részletes történetétől megkímélem a kedves olvasót, jelen tanulmány a következményeiről kíván szólni. Rendkívül sok szabályozási törvényt hoztak, folyamatosan szigorítva, mivel látták, hogy gyorsabb és nagyobb eredményekre van szükség. Az 1971-es „később, kevesebbet, ritkábban” programnak már voltak eredményei, azonban ezek nem voltak elegendők. Ez a program annyit jelentett, hogy a nőket ösztönözték arra, hogy minél később vállalják az első gyermeket, összességében kevesebbet

---

⁴ JORDÁN 2000.

⁵ JORDÁN 2000.

⁶ JORDÁN 2000.

vállaljanak és kötelező volt négy évet várni két gyermek között. Mivel ezek a szabályozások rövid ideig voltak érvényben és sokkal kevésbé voltak szigorúak, így az 1979 utáni szabályozásra fogok koncentrálni, a hírhedt „egy gyermek” szabályozásra. Ennek a lényege benne van a nevében. Mivel a népesség stagnálása sem oldja meg a problémákat, bevezették, hogy minden családnak maximum egy gyermeke lehet.⁷

Házassági verseny

Azáltal, hogy a szabályozás következtében a családok csak egy gyermeket vállalhattak, azonban kulturális, illetve gazdasági szempontból fontos a családok számára, hogy legyen fiú utódjuk, egészen sajátos helyzet állt elő: a nemek aránya mesterségesen torzult.

A természetes arány alapján születéskor 100 lányra 106 fiú jut, mivel a fiúknak magasabb a halálozási rátája. A természet így kompenzál, hogy a gyerekvállalás elérésekor egyenlő legyen a nemek aránya. Ehhez képest a kínai társadalomban jelenleg 127 férfi jut 100 nőre.

Fontos látni, hogy minek köszönhető a fiúgyerekek előnyben részesítése, hogy ezáltal megértsük a változás forrását.

Az meglehetősen általános érvényű, hogy azokban az országokban, ahol nagy a mezőgazdaság aránya, a fiúgyermeket jobban preferálják, hogy jobban tudjanak segíteni a földeken. Márpedig a kínai társadalom még mindig jelentős részét az agrárszektor foglalkoztatta a vizsgált időszak elején. A többi szektorban is nagy a férfiak előnye, könnyebben kapnak munkát, nagyobb a fizetésük és később mennek nyugdíjba.⁸ Mivel a gyerektámogatás szintje minimális, így a családok számára kifejezetten fontos, hogy a gyermekük képes legyen a család jövedelméhez minél jobban hozzájárulni.⁹

Kínai kulturális sajátosság Konfuciusz óta, hogy a férfiak feladata az összes felmenő eltartása. A nő a házasság után a férfi családjába tartozik, így azok a szülők, akiknek lány gyermekük van nem, vagy csak minimálisan számíthatnak a lányuk felől támogatásra.

Kevésbé objektív szempont, azonban szintén szerepet játszik a fiúgyermek preferálásában, hogy a férfiak társadalmi elismertsége jóval

---

⁷ Vannak bizonyos kivételek, jellemzően kisebbségek, vagy természeti katasztrófa utáni területek. Például Tibetben nem vezették be az „egy gyermek” szabályozást, így ott nem is tolódtott el jelentősen a nemek aránya.

⁸ QUIAN 2008.

⁹ XIE 2014/2015.

nagyobb a kínai társadalomban¹⁰ – erre még ki fogok térni a későbbiekben. Ez az élet szinte minden területére igaz, a férfiak viszik tovább a családnévét, de még a hitéletben is megnyilvánul, ugyanis az ősök szelleméért csak a férfiak imádkozhatnak.¹¹

A három tényező együttesen már elég erős preferencia sorrendet alakít ki a szülőknél. Kelet-Ázsia többi országában is felismerhető az a folyamat, hogy egyre nő a férfiak aránya a társadalomban, azonban a gyermekvállalás szabályozása miatt Kínában a legerősebb ez a hatás.¹²

Azzal, hogy bemutattam a szülők preferenciáit, és rámutattam, hogy ezek a hatások felerősödnek akkor, ha csak egy gyerekük lehet a családoknak, még nem magyaráztam meg a változást maradéktalanul. Régebben sokszor addig vállaltak gyereket a családok, amíg elég fűgyermek nem született az idősebbek későbbi ellátására, így a családok mérete nőtt, nem a nemek aránya tolódott el.

Ezt az alfejezetet azzal a ténnyel kezdtem, hogy alapvetően születéskor 100 lányra 106 fiú jut. Akkor hogyan tudnak eltolódni az arányok? A válasz az ultrahangos vizsgálat országos szintű elterjedése.

Sajnálatos módon az ultrahang előtt előfordultak csecsemőgyilkosságok is, hogy mindenképp a fiú utódot biztosítsák, azóta ez a jelenség visszaszorult. Az ultrahang bevezetése az 1980-as években azonban mindent megváltoztatott. Miután majdnem minden kórházban elérhetővé vált az olcsó ultrahang vizsgálat, egyre gyakoribb lett – főleg vidéken –, hogy a lány magzatokat elvetették. Az 1990-es évek elején már minden megyei kórháznak volt legalább egy ultrahang készüléke.¹³

Érdekeség, hogy vannak olyan vidéki régiók, ahol, ha az első gyermek lány, akkor lehet második gyereket is vállalni. Ezt a kivételt Ebenstein találóan „1,5 gyerek politika”-ként emlegeti. Ezekben a régióban az első gyerekeknél a születéskori arány a természetes 100–106, míg a második gyermeknél már egészen megdöbbentő módon 100 lányra 150 fűgyermek jut.¹⁴ Ez minden eddigi példánál szemléletesebben tükrözi a beavatkozás mértékét.

Lássuk, hogy ez aggregát szinten milyen következményekkel jár: az ilyen mértékű eltolódás azt jelenti, hogy országosan mintegy 30 millió férfi van, akire nem jut nő. Ez több mint háromszorosa Magyarországnak teljes

---

¹⁰ XIE 2014/2015.

¹¹ XIE 2014/2015.

¹² WEI – ZHANG 2011.

¹³ EBENSTEIN ET AL. 2010.

¹⁴ ZHU 2009.

népességének. A számuk egyre csak nő, 2020-ra becslések szerint 55 millióan lesznek.¹⁵

Ez az élet sok területére kihat. Születtek tanulmányok, melyek azt vizsgálták, hogy hogyan nő a férfítöbblettel párhuzamosan a bűnözési ráta, hogyan fejleszti a mobilitást, hogyan „importálnak” nőket más országokból. Kínában nagyon erős hagyomány, hogy mindenki házasodik. Akik nem képesek házastársat találni, azoknak a társadalmi elismertsége jóval kisebb. A növekvő létszámú, társadalom szélére kerülő házastárs nélküli férfiak felől érkező elégedetlenség, kritika a rendszerrel szemben, arra készítheti a kínai pártot, hogy erősítsen a vezetésén, ezáltal lassítva vagy megszakítva a liberalizációs folyamatot.

Azonban jelen dolgozat keretein belül e jelenségnek csak a lakossági megtakarítási rátára vonatkozó hatásainak bemutatására szorítkozom.

Azáltal, hogy több nő van, mint férfi, kialakul egy komoly verseny a házasodásért. Hogy a helyzetüket javítsák a versenytársaikkal szemben, a férfiak elkezdik növelni a megtakarításaikat. Azonban a többi férfi is így tesz, így a viszonylagos helyzetük nem változik.

Ilyenkor azonban nem csak az egyedülálló férfiak megtakarításai nőnek, ahogy azt elsőre feltételezhetnénk, hanem az egész családjáé, ugyanis a családi altruizmuson túl az egész családnak szégyent jelent, ha nem házasodik a fiú, illetve házasság nélkül utódok sem lesznek, akik segítik az idősek ellátását. Ez komoly erőforrásokat von el a gazdaságból. Főleg vidéken figyelhető meg az a jelenség, hogy a fiúgyermekes családok jövedelmüknek akkora hányadát teszik félre a jövőbeli esküvő költségeire, hogy a farmokon nem képesek beruházásokat megvalósítani, így nem nő a hatékonyság.

Felmerül ilyenkor, hogy vajon a nők ennek a versenynek a tudatában megehetnek-e, hogy csökkentik a saját megtakarításaikat, ha a jövőbeli férjük megtakarít? A rendelkezésre álló adatok azt bizonyítják, hogy a nőknek nem sokkal alacsonyabb a megtakarítása, sőt bizonyos régiókban még magasabb is. Ennek magyarázatára az irodalom több elmélettel is előállt.

Wei és Zhang (2011) szerint a nők azért nem csökkenthetik a saját megtakarításaikat, mert akkor a házasságon belüli alkuerejük jelentősen csökken. Peters és Siow (2002) elmélete ezt kiegészíti azzal, hogy a gazdagabb férfiak, akik versenyelőnyben vannak a többi férfival szemben, a gazdagabb

---

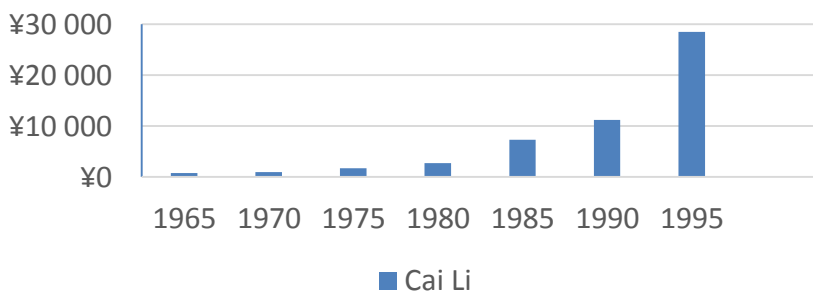
¹⁵ XIE 2014/2015.

nőket preferálják elsősorban, így a nők sem tehetik meg, hogy csökkentsek a megtakarításaikat.

Másik kérdés még – mielőtt elfogadhatnánk tényként, hogy a lakossági megtakarítási rátára pozitív ösztönzőként hat a nemek arányának eltolódása –, hogy vajon nem lehet-e a szembetűnő fogyasztás hatásosabb stratégia a nők meghódítására, mint a felhalmozott vagyon? Ezt a kérdést szintén Wei és Zhang (2011) járta körül, akik arra jutottak, hogy ugyan a barátnőszerzés esélyét a feltűnő fogyasztás – például státuszszimbólumok vétele és használata – növeli, de a házasság valószínűségére már csak a tényleges vagyon van pozitív hatással.

Amellett, hogy a többi férfihoz viszonyított helyzetet javítja a felhalmozott vagyon, a házassággal kapcsolatos költségek is drasztikusan nőttek, így ez is a minél nagyobb mértékű megtakarításra sarkallja a családokat.

Amire mindenképpen fel szeretném hívni a figyelmet, az a Cai Li hagyománya. Alapvetően a Cai Li egyfajta házassági ajándék, melyet a lány szülei kapnak. Ez régebben jelképes ajándék volt, melynek elosztásáról a lány szülei döntenek, így úgy is rendelkezhetnek, hogy a lányuk új családjára hagyják. Az a jellemző, hogy az összeg legnagyobb hányadát a szülők megtartják a saját öregkoruk fedezésére, a lányukat inkább bútorokkal, ruhákkal, háztartási eszközökkel támogatják. Ez a jelképes hagyomány az utóbbi évtizedekben teljesen más jelleget kapott, az összege drasztikusan megnőtt, ezt az alábbi ábra jól szemlélteti (1. ábra).

1. ábra: A Cai Li összegének változása (1965–1995)
(Saját szerkesztés QUANBAO JIANG ET AL. 2012 nyomán.)

A növekedés mértéke elképesztő, az adatok Heilongjiang provinciában azt mutatják, hogy a 1965 és 1995 között eltelt 30 év alatt a házassági ajándék mértéke megnegyvenszereződött. Más provinciákból származó adatok a 2000-es években már 40 ezer jüanos átlagos, egyes esetekben több mint 100 ezer jüanos házassági ajándékokról számoltak be. Azt azonban meg kell említeni, hogy a provinciák jövedelmi szintje között, ezáltal pedig a Cai Li összegében is óriási különbségek lehetnek, így igazán a növekedés nagyságrendje hordoz magában széleskörűen felhasználható információt. A Heilongjiang provinciabeli adatok csak 1995-ig állnak rendelkezésre, azonban valószínűsíthető, hogy a 2000-es évek legelején, amikor az első generáció, aki már az „egy gyermek” szabályozás alatt született, belépett a házassági piacra, a Cai Li értékének növekedése újabb lendületet vett.

Miért alakult ki ekkora házassági ajándék, miért alakult át a jelképes jellege egy hatalmas kialkudott árra?

A válasz abból adódik, amit egyszer már említettem, hogy az idősök ellátása a kínai társadalomban a család férfi tagjainak a feladata. Így azok a szülők, akiknek fiúgyermekük van, számíthatnak a fiuk felől érkező pozitív transzferekre, míg a lánygyermekes szülők nem. Ez az összeg ezért értelmezhető úgy is a lánygyermekes családok részéről, mint a gyerek felől kieső transzfer egyösszegű kifizetése.

Akkor miért nem csökkenthetik a lány szülei a megtakarításaikat, ha egy ekkora összegre számíthatnak a lányuk házasodásakor? A nagyságrend szemléltetéseképpen: a Cai Li összege a vidéki régiókban a férfi teljes családjának több évi jövedelmével egyezik meg.¹⁶

Az összeg növekedésével párhuzamosan megjelentek az ezzel kapcsolatos bűncselekmények, egyre több esetet jelentenek, ahol csak a pénz miatt házasodnak, utána pedig elszöknek az összeggel együtt.¹⁷

---

¹⁶ QUANBAO JIANG – SANCHEZ-BARRICARTE 2011.

¹⁷ A 27 éves Zhou Hanzhong provinciában, a 14 ezer fős Xin`An faluban lakott, ahol 30 egyedülálló férfi és egyetlen eladósorú nő sem volt. „A falunkban ha egy 24–25 évesnél idősebb férfi még nem nő, az szegénynek számít.” – mondta az anyja. Amikor Zhou találkozott egy szép nővel, aki nem volt férjezett, egy héten belül elvette – ez nem számít vidéken szokatlannak. A házasság feltétele a feleség részéről 38 ezer jüan volt. Ez nagyjából 5500 dollárnak, a család farmjának nagyjából ötéves bevételének felelt meg, amit a férfi családja a megtakarításaiból, illetve a felét kölcsönökből fizette. A család előtte évekig gyakorlatilag csak saját természetű zöldségeken, rizsen és tésztaán élt, nagy ritkán fogyasztva csak húst, hogy a fiuk házasságára félrerakjanak. A falubeliek, amikor megtudták, hogy esküvő lesz, megkérdezték, hogy van-e a feleségnek hajadon barátnője. Kettő is akadt, mindketten napokon belül házasodtak, 40 ezer jüan Cai Li-t kérve. Tíz nappal később a feleség, Cai Niucuo eltűnt a barátnővel együtt. A hasonló esetek egyre gyakoribbak a régióban, annak ellenére, hogy ilyenkor börtönbüntetéssel kell számolniuk az „eltűnő” feleségeknek. (FONG 2009).

A következőkben kövessük végig a házasság megtakarítással kapcsolatos folyamatát! A férfi, és családja a házasság előtt évekig megtakarít és a lehető legjobb oktatásra törekszik, hogy a lehető legjobb helyzetben legyen a fiuk a házassági piacon. A lány szülei a lányukat megpróbálják a lehető legjobban házasítani, ezért jellemző folyamat, hogy a vidéki lányokat elküldik a városba férjet keresni, ahol nagy valószínűséggel magasabb társadalmi-gazdasági státusszal rendelkező férfit találnak. Így a férfitöbbség sokkal jelentősebb a szegényebb, vidéki régiókban. Amikor egy pár házasodni akar, a szülők befolyása óriási, lényegében a lány szülei döntenek a lányuk házasságáról.¹⁸ Mielőtt a házasság létrejön, a Cai Li összegét a szülők beszélnek meg egymással, itt a lány szülei egy alkudozási folyamat révén próbálják meg a lehető legnagyobb összeget kiharcolni.¹⁹ A nagyfokú bizonytalanság miatt a lánygyermekes szülők sem csökkentik jelentős mértékben az időskorra szánt megtakarításaikat, ugyanis a Cai Li összege nagyban függ a férj anyagi lehetőségeitől és az alkudozási folyamat eredményétől.

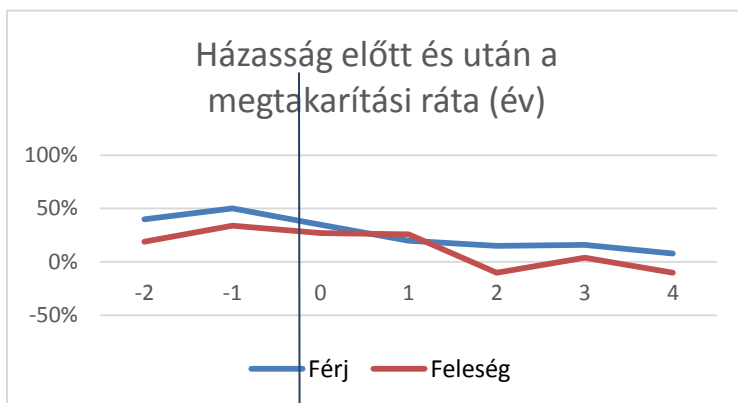
2008-ban az átlagos esküvővel kapcsolatos költség a férfiak részéről 95.100 jüan volt, ez 26,6-szorosa az egy főre jutó átlagos jövedelemnek. A nők részéről 27.200 jüan, azaz a férfiak három és félszer annyit költenek az esküvőre, mint a nők.²⁰ A nő részéről az esküvőre költött összegnél bele van számolva a „hozomány”, márpedig a Cai Li egy részét a lány szülei hozományként az új családnak ajándékozzák. Így ezt az összeget is lényegében a férfi fizette meg közvetve, ezért a férfi több mint három és félszer annyit fizet az esküvőre.

---

¹⁸ Heilongjiang provinciában egy gyönyörű nő és jóképű hódolója el akarták jegyezni egymást, azonban a férfi családja szegény volt és nem tudta kifizetni a 40.000 yuan Cai Li-t. Egy másik faluban is volt egy férfi, aki ugyanebbe a nőbe volt szerelmes. Amikor megtudta, hogy a férfi nem tudja kifizetni a Cai Li-t, felajánlott érte 100.000 yuan-t. A nő szülei az összeget elfogadták, a házasság megtörtént, annak ellenére, hogy a fiatal pár szerelmes volt egymásba, az új kérő pedig púpos volt. A jóképű férfinak és a családjának még hosszú évek megtakarítására van szüksége, hogy egy hasonló összeget ki tudjanak fizetni. Addigra azonban mivel idősebb, ezáltal kevésbé kelendő lesz a férfi, még többet kell majd erre áldozni. Ezek a történetek korántsem egyediek, sajnálatos módon (QUANBAO JIANG – SANCHEZ-BARRICARTE 2011).

¹⁹ QUANBAO JIANG 2012.

²⁰ XIAOYI JIN ET AL. 2013.

2. ábra: Házasság előtt és után a megtakarítási ráta
(Saját szerkesztés 26 Guizhu provinciabeli falu adatai,
illetve WEI és ZHANG számításai (2011) alapján.)

Jól látható, hogy a házasság előtti években a férfiak megtakarítási rátája kiugróan magas, az 50%-os arány egészen meglepő (2. ábra). Az, hogy a nők megtakarítása is megnő a házasság előtt, alátámaszthatja Wei és Zhang, valamint Peters és Siownak a férfiak preferenciájával és a házasságon belüli alkuerővel kapcsolatos véleményét. A feleség negatív megtakarítási rátája a házasság után két évvel azt jelzi, hogy a férfi megtakarításait is felhasználja.

Új ház szükséges a házasság megkötéséhez, a házassággal nem rendelkező férfiak minimális eséllyel tudnak csak házasodni.²¹ Egy friss kutatás szerint a különböző provinciákból származó pároknál átlagosan 100 ezer jüant költött egy férfi a házasságra, ennek 70–100%-át a ház vétele adta.²²

Az, hogy a fiúgyermekes családok megtakarításai kiugróan megnőnek és, hogy a házassággal szorosan összekapcsolódik az új ház vétele/építése, komoly hatással van a helyi ingatlanok árára. Ez túlfűtötté teszi az ingatlanpiacot, így a lánygyermekes családoknak is többet kell szánni a lakásvásárlásra. A kínai ingatlanbuborék kialakulásáról is rengeteg tanulmány ír, a nemek arányában tapasztalható eltolódás erre vonatkozó következményeit ennél nem részletezem tovább, a hatás nagyságrendjét sem próbálom felmérni.

A kialakult házassági verseny a Cai Li és a házvásárlás miatt eltorzította az emberek megtakarítási motivációit, és az optimálisnál jóval nagyobb megtakarításra ösztönözte őket. A lakossági megtakarítási rátában a hetvenes

²¹ LIU ET AL. 2013.

²² XIAOYI JIN ET AL. 2013.

évek óta bekövetkezett hatalmas növekedésnek jelentős része közvetlenül vagy közvetve a házassági versenynek tudható be.

Megoldási javaslatok, összegzés

Mivel tanulmányom során az „egy gyermek” szabályozás következményeit részleteztem, logikusan adódik, hogy annak torzító hatásait legegyszerűbben a szabályozás megszűnése vagy enyhítése csökkentené. Megfigyelhető a szabályozás bizonyos mértékű enyhítése az utóbbi években, például hogy azon szülők, akik mindketten egykék voltak, már vállalhatnak két gyereket.

Az alábbiakban összefoglaltam, hogy a szabályozás eltörlésén vagy enyhítésén kívül milyen lehetőségek adódnak még.

Azzal, ha a második gyerekért járó bírság árát nem indexálnák, lényegében egy fokozatos kivezetése valósulna meg a rendszernek azáltal, hogy az összeg mértéke az évek alatt elenyészővé válna.

A megtakarítások jelentős hányadát a nyugdíjcélú megtakarítások adják a jelenlegi nyugdíjrendszer hiányosságaiból adódóan. Egy nyugati típusú nyugdíjrendszer fenntarthatatlan lenne Kína gyors öregedése miatt, azonban a magánnyugdíjpénztárakban való részvétel ösztönzése megoldást jelenthet a nyugdíjkérdésre.

A nemek arányának eltolódására a kormány eddigi politikája az volt, hogy megtiltották a nem orvosi célú abortuszt. Ezt azonban az emberek megkerülték, lefizették az orvosokat, érdemi változást nem ért el, annak ellenére, hogy törvényileg tiltva volt. 2011. augusztus 16-án hat kormányzati szerv, köztük a Nemzeti Populáció és Családtervezési Hivatal, az Egészségügy Minisztérium, az Állami Étel és Gyógyszer Igazgatóság és a Közbiztonsági Minisztérium együttes kampányt indított a szelektív abortusz ellen, hogy a nemek arányának eltolódását mérsékelje.²³ A program 2012. márciusáig tartott, azonban csak időleges és helyi sikereket ért el, mivel nem a probléma forrásával foglalkozott, hanem csak a tüneteinek kezelésével.

Az igazi probléma a szülők preferenciájában keresendő. Ebenstein azt vizsgálta, hogy mennyiben vállalják fel a bírságot a családok akkor, ha a második gyermek fiú, vagy ha lány. Számításai szerint egy fiúgyermeket a szülők 1,42 évi bevételükkel többre értékelnek. Ez az arány a kevesebb oktatásban részesült anyáknál és a mezőgazdaságban dolgozóknál a legmagasabb. Levezetett szimulációkat, amelyek alapján arra jutott, hogy egy lánygyermek születése esetén egyévi jövedelemnek megfelelő támogatás 67%-

---

²³ HESKETH ET AL. 2011.

kal csökkentené azon férfiak számát, akikre nem jut feleség, ez azonban a GDP 1,8%-ába kerülne az államnak.²⁴

Ebenstein megoldási javaslata már egy szinttel közelebb ment a probléma gyökeréhez, azonban hosszútávon a nők gazdasági helyzetének javítása segítené elő a folyamatok visszafordítását azáltal, hogy csökkentené a családok preferenciáját a fiúk iránt. Jelenleg a nőknek 5 évvel korábban kell nyugdíjba menniük, illetve abból adódóan, hogy a férfiak kötelessége ellátni a felmenőket, a férfiak oktatására a családok sokkal több erőforrást áldoznak.²⁵ A jobb oktatásból adódóan sokkal jobb elhelyezkedési és karrierlehetőségekkel rendelkeznek a férfiak. Megoldást jelenthetne különböző ösztöndíjak bevezetése, ami a nők továbbtanulását segítené elő, valamint az azonos nyugdíjhatár vagy az anyasági juttatások bevezetése. Azt mindenképpen látni kell, hogy a fiúgyermek preferálása mélyen a kínai társadalomba ivódott, így az említett változások még együttesen is csak lassan tudnának komoly hatást elérni.

A fentebb részletezett hatások mindegyike döntően az „egy gyermek” szabályozásból adódik, vagy az jelentősen felerősítette a hatások kialakulásához vezető folyamatokat. Ezek felelősek a lakossági megtakarítási ráta növekedésének nagy részéért. A következmények kezelése a 21. századi Kína egyik legnagyobb kihívása lesz.

Felhasznált adatbázisok

1. *United Nations Database*
<http://www.un.org/en/databases/>
2. *National Bureau of Statistics China*
3. *OECD Database*
4. *CHIP – Chinese Household Income Survey 2002*
<http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/DSDR/studies/21741>
5. *RUMICI – The Longitudinal Survey on Rural Urban Migration in China and Indonesia 2008*
A városi mintaelemszám 10 provincia 19 városából származik, 4998 háztartástól származnak az adatok.

---

²⁴ EBENSTEIN 2011.

²⁵ QUIAN 2008.

6. *CHARLS – China Health and Retirement Longitudinal Study 2008*
Két provinciában, Zhejiangban és Gansuban lett elvégezve a 2008-as, a 2011-es 28 provinciában, azonban ennek még csak részadatai elérhetőek.
A városi mintaelemszám 670 háztartás 2008-ban, míg 4224 2011-ben.
7. *UHS – Urban Household Survey*
A Kínai Statisztikai hivatal végezte el a felmérést 1986-ban és 1992-től 2009-ig évente. Jövedelemmel és kiadásokkal kapcsolatos adatokról gyűjt információkat. 1986-ban 12185 háztartás, 1992 és 2001 között nagyjából 5500, míg 2002 és 2009 között nagyjából 16000 háztartás szerepelt a felmérésben.
8. *U.S. Bureau of Economic Analysis*

Irodalom

- EBENSTEIN 2011 = Ebenstein, A. L.: Estimating a Dynamic Model of Sex Selection in China. *Demography* 48(2) (2011) 783–811.
- EBENSTEIN 2010 = Ebenstein, A. L.: Son Preference and Access to Social Insurance: Evidence from China's Rural Pension Program. *Population and Development Review* 36(1) (2010) 47–70.
- FONG 2009 = Fong, M.: It's Cold Cash, Not Cold Feet, Motivating Runaway Brides in China. *Wall Street Journal* (2009).
- GREENSPAN 2009 = Greenspan, A.: The Fed Didn't Cause the Housing Bubble. *Wall Street Journal* (2009)
- GYULA 2000 = Gyula D. J.: *A nagy kínai éhínség, 1959–1961*. Központi statisztikai hivatal.
- HESKETH-LI-ZHU (É.N.) = Hesketh-Li-Zhu: Gender imbalance could undermine stability. <http://www.ecns.cn/in-depth/2011/08-19/1768.shtml> (2015.03.10)
- KÁLMÁN 2005 = Kálmán K.: *Kína a világpolitikában*. (Társadalomkutatás 23.) Budapest, 2007.

- LIU 2013 = Liu, L. X.: Male Marriage Squeeze and Inter-Provincial Marriage in Central China: Evidence from Anhui. *Journal of Contemporary China* (2013).
- QUANBAO JIANG 2012 = Quanbao Jiang, J. J.-B.: Bride price in China: the obstacle to 'Bare Branches' seeking marriage. *The History of The Family* 17(1) (2012) 2–15.
- QUINGYUAN DU 2013 = Quingyuan Du, S.-J. W.: A theory of competitive saving motive. *Journal of International Economics* 91 (2013) 275–289.
- SHANG-JIN WEI 2011 = Shang-Jin Wei, X. Z.: The Competitive Saving Motive: Evidence from Rising Sex Ratios and Savings Rates in China. *Journal of Political Economy* 119 (2011).
- WEI 2009 = Wei, S.-J. É.: *Sex Ratios and Savings Rates: Evidence from "Excess Men" in China*. Columbia Business School. 2009.
- XIAOYI JIN 2013 = Xiaoyi Jin, L. L.: "Bare Branches" and the Marriage Market in Rural China. *Chinese Sociological Review* 46 (2013) 83–104.
- XIE 2014/2015 = Xie, K.: The "missing girls" from China: Reforms are too little, too late. *Harvard International Review* (2014/2015) 33–36.
- ZHU 2009 = Zhu, W. X.: China's Excess Males, Sex Selective Abortion, and One Child Policy: Analysis of Data from 2005 National Intercensus Survey. *British Medical Journey* 1 (2009) 338.

The impact of the marriage squeeze on the Chinese household savings rate

BÁLINT HORVÁTH

The One-child policy was a unique policy introduced to cope with the demographic boom and the limited effectiveness of the agriculture. Although it solved one problem, it created others. One of these is the distorted ratio of the males and females. It introduced the marriage squeeze to China which resulted in strong incentives to save both for the family of the bride and for the groom. Given the size of the population it has a huge impact on the Chinese and the global economy and it is projected to rise.

Személyiség típusok viszonya az egyes életkerék területekhez, valamint a vállalkozói attitűd felmérése

KISS MARIANNA – CSONKA ARNOLD – BERKE SZILÁRD – BAREITH TIBOR

Bevezetés

Mindenkinek van valami véleménye az emberi természetről, a személyiségekről. Amikor emberekkel találkozunk a hétköznapi életben, – akár otthon, munkahelyünkön, egy bevásárlás során, vagy az utcán – gyakran olyan feltételezéssel élünk, hogy egy szituációban úgy viselkednek, mint mi magunk. Pedig mindenki más személyiség, eltérő a múltunk, a szokásaink és a neveltetésünk is. Azonban elmondható, hogy viselkedésünk előre jósolható mintákat követ, amelyeket viselkedési stílusoknak nevezünk.¹ Személyiségünk akár a vállalkozói életpálya választása során is hatalmas szereppel bír, hiszen meghatározza a sikerességre vagy éppen a kudarcra történő beállítottságunkat.²

Szakmai áttekintés

„Mi akarsz lenni, ha nagy leszel?” – a kérdés ismerősen cseng, melyet szüleink szoktak feltenni gyermekkorunkban. Járjunk iskolába, tanuljunk sokat és szorgalmasan, hogy majd megfelelő, jól fizető állást kapjunk a tanulmányaink befejezését követően. Természetesen azzal már mindenki tisztában van, mire felnő, hogy nem lehet mindent elsajátítani az iskolapadban, főleg, hogy eredményesen helytálljunk a mindennapok kihívásaival szemben, mert ehhez személyiségünket, viselkedésünket kell tudatosan formálnunk. Továbbá az életben történő érvényesülésünkhöz elengedhetetlen, hogy hibákat is kövessünk el, csak fontos, hogy tanuljunk belőlük.

A tevékenységünkkel kapcsolatos választás lehetősége ott van a kezünkben, hogy melyik irányt jelöljük ki magunknak, illetve milyen területen akarunk tevékenykedni, elhelyezkedni: úgy mint alkalmazotti, egyéni vállalkozói, cégtulajdonosi vagy akár befektetői pozícióban. Az itt megemlített négy fajta csoportosítást Robert T. Kiyosaki, a *Gazdag papa* sorozat második könyvében lévő *Cashflow-négyszög* szerint értelmeztük. A lényege az, hogy az üzleti világban négyféle embertípust különböztet meg Kiyosaki, amelyeket ezáltal a fenti négy negyedbe sorol.³

---

¹ NAGYBÁNYAI – PONGOR – HADARICS 2014, 3.

² KRISTÁLY M. 1997, 86.

³ KIYOSAKI 2006, 31–33.

Kiragadva ezek közül a vállalkozói személyiséget, a továbbiakban leginkább erre helyeztük a hangsúlyt. Ebből kifolyólag szeretnénk volna egy olyan személy véleményét feltüntetni, aki szerintünk igazán hiteles lehet ebben a témakörben és sok vezető beosztásban lévő személyt ismert meg élete során, valamint tartott számukra a témában előadást legfőképpen külföldön, ugyanakkor hazánkban is. Legyen szó akármilyen vállalkozási formában érdekelt és tevékenykedő vezetőről. John C. Maxwell, az egyik interjújában így fogalmazott:

„A sikeres vezető nagyon jó kapcsolatteremtő, szereti az embereket és őt is szeretik. Értéket ad az embereknek. A sikeres vezető nagyon jó kérdéseket tud feltenni másoknak, és ez az egyik valódi kulcsa a sikerének, meg tudja nyitni az embereket. Jól képi és szervezi az embereit például egy vállalatnál, megvan benne a csoportba szervezés képessége. Megérti, hogy a kudarc a siker része, kiváló az attitűdje a kudarchoz is, hiszen választás kérdése, hogyan reagálunk a velünk történt eseményekre. Minden ember csecsemőként érkezik a Földre, és mindenki magában hordozza a nagyságra való képesség lehetőségét. A sikeres vezető ezt képes nemcsak magából, hanem környezetéből is kihozni, különbséget tud tenni ezzel mások életében. Ez mindannyiunk feladata.”⁴

Ehhez kapcsolódóan részletesebben kitérünk arra, hogy milyen tulajdonságokat, attitűdöket fogalmaz meg a szakirodalom arra vonatkozóan, hogy mivel kell rendelkezni, illetve mit érdemes elsajátítani ahhoz, hogy bármilyen vállalkozást (akár Rt., Kft. Bt. stb.) eredményesen vezessünk. Köztudott, hogy bármilyen vállalkozási formát választunk, bizonyos készségeket fejlesztenünk kell ahhoz, hogy talpon maradjunk és nem utolsó sorban még nyereségesen is működtessük a vállalatot. Először megfogalmaztuk mit is jelent maga az attitűd, majd pedig ezen belül a vállalkozói attitűd.

Az **attitűd** az egyénnek a hozzáállása, viszonyulása, magatartása valakihez, vagy valamihez. Ebből kifolyólag mindenkinek van attitűdje, csak az a lényeges kérdés, hogy ez pozitív vagy negatív irányultságú-e? Manapság számos lehetőség létezik arra vonatkozóan, hogy feltérképezhessük a hozzáállásunkat az életünkhöz, akár csak azzal az egyszerű kérdéssel, hogy a felmerülő probléma esetén, hogyan reagálunk egy adott pillanatban (pl. „Jaj, egy újabb probléma, most mit csináljak? Elegendem van ebből, hagyjanak ilyesmivel!...”, vagy pedig ellenkezőleg, „Értem, itt van ez a probléma, hogyan is tudom megoldani?”, vagy „Milyen lehetőségeim vannak, hogy ezt kiküszöböljem és megoldást találjak a helyzetre?...”). Akár egy ilyen könnyű

---

⁴ MAXWELL 2014, 48.

kérdés feltevésével is mindjárt el tudjuk helyezni magunkat, hogy mi milyen beállítottságúak vagyunk.

Továbbhaladva ezen a témakörön az is megvizsgálható, hogy milyen a hozzáállásunk az elvégzett munkánkhoz, vagy akár egy vállalkozási tevékenységhez. Ehhez a következő fogalommal érdemes tisztában lennünk. „A **vállalkozói attitűd** (...) az egyén azon beállítódása, mely a vállalkozás indítására, működtetésére és fejlesztésére sarkalja. Vállalkozói léthez való pozitív viszonyulásként is megragadható, mely előfeltétele a vállalkozói kedvnek és hajlandóságnak. A vállalkozások fejlesztésének egyik kulcsa lehet a vállalkozói attitűd fejlesztése.”⁵

Ezen kívül kicsit bővebben, Timmons a kutatásai során 6 jellemzőjét emeli ki a vállalkozói attitűdnek,⁶ melyeket a következőkben felsoroltunk:

1. Az első az elkötelezettség szintű hozzáállás a vállalkozó szempontjából, hiszen fontos, hogy a felmerült problémákon minél előbb túl tudjon jutni és meg tudja őket oldani. Viszont ez rengeteg áldozattal is jár, mert kimondottan sok energiát és időt kell befektetniük a vállalkozásba, hogy az „akadálymentesen” működjön. Aki ennek az attitűdnek a birtokában van, az bármilyen bukás és kudarc után képes felállni, hogy sikerre vigye a vállalkozását.

2. Ezt követi a ragaszkodás a sikerhez és a felmerülő lehetőségekhez képesség. Itt jelenik meg az a tény, hogy a vállalkozó mennyire érzi magáénak a saját üzletét és egyáltalán hajlandó-e az életének jelentős részét ennek a tevékenységi formának szentelni. Az ilyen hozzáállású emberek, folyamatosan törekednek arra, hogy figyelemmel kísérjék, felkutassák az ügyfeleik és a fogyasztók igényeit, szem előtt tartva az esetleges versenytársakat, akiktől akár tanulhatnak is.

3. A harmadik vállalkozói attitűd, arra irányul, hogy miként kezeli és tolerálja a bizonytalan helyzeteket és a felmerülő kockázatokat. Akiben ez az attitűd jelen van, az a személy biztosan jól tűri az ellentmondásos helyzeteket, a bizonytalan szituációkat és rögtön azon gondolkodik, hogy kezelje ezt a helyzetet.

4. A következő a kreativitás képessége, hogy mennyire ötletgazdag a vállalkozó. Természetesen ehhez az is hozzájárul, hogy megfelelő önbizalma legyen, higgyen magában és a képességeiben, továbbá tartsa szem előtt az innovációs lehetőségeket. Az új ötletek, váratlan lehetőségek megragadása jelentős szerepet játszik a vállalkozó életének előrelépésében.

---

⁵ BOGÁTH 2012, 1–3.

⁶ TIMMONS 2003.

5. Az ötödik az attitűdök között a kiválóságra törekvés tulajdonsága. Hiszen szükség van arra, hogy „magas” elvárásokat állítson fel magának a vezető és kiemelkedő figyelmet szenteljen a minőség fenntartására. Folyamatosan tűzzön ki célokat maga elé, amelyek előre viszik. Közben pedig vizsgálatot végez önmagán és a vállalkozásán, hogy mindig tisztában legyen az erősségeivel és a gyengeségeivel.

6. Végül, de nem utolsó sorban a megfelelő vezetés képessége. Talán ez a legnehezebb vállalkozói attitűd. Mindig hajlandóságot kell mutatni a vállalkozónak a csapatépítésre, a csapatösszefogásra. Bizalommal kell lennie a munkatársai iránt és mellette kihozni belőlük a maximumot. Úgy kell irányítania őket, hogy felnézzenek rá, úgymond „falkavezérnek” tartsák.

A következőekben a **személyiségtípusokat** helyeztük előtérbe, mivel a személyiség típusa úgy érezzük, lényeges kapcsolatban áll azzal a ténnyel, hogy milyen az attitűdünk és hogyan éljük az életünket.

Erős – Jobbágy véleménye szerint a személyiségtípus kifejezést egyre gyakrabban használják a hétköznapi életben.⁷ Széles körben elterjedt személyiségtípus rendszerek vannak, de nemzetközi szinten leggyakoribb a Carl Gustav Jung elméletére alapozott, Isabel Briggs Myers által kifejlesztett rendszer. Ezt az emberek többsége MBTI (Myers-Briggs Type Indicator) néven ismeri és használja. Elmondható, hogy mindenki egyedi személyiség. Vannak, akikkel pillanatok alatt egy hullámhosszon vagyunk és kellemesen elbeszélgetünk, míg másokkal tovább tart egymásra hangolódunk. Ez abból is adódik, hogy bizonyos kérdésekhez másképp viszonyulunk, és másképp közelítjük meg az adott helyzetet. Továbbá teljesen más véleményen vagyunk, mert ami minket lázba hoz, az lehet, hogy a másik számára teljesen értéktelen, lényegtelen. Igaz, az e féle különbségek és azonosságok háttérében más-más folyamat áll, de lényegesek a velünk született tulajdonságok és preferenciák. Az alábbi személyiségtípusokat különböztethetjük meg:

Introvertál/extrovertál: „Introvertál: Személy számára a fő működési terület belső világának fogalmai és gondolatai között van. A tartós, maradandó fogalmak, ezek kimunkáltsága fontosabbak, mint a külső, múlandó események, szívesen szemlélődik, elmélkedik egyedül, visszavonultan. Extrovertál: Személy figyelmét elsősorban a környezetében lévő tárgyak, személyek, események kötik le. Az fokozza, növeli lendületét, amikor hat a

---

⁷ ERŐS – JOBBÁGY 2001, 1–4.

környezetére, megerősíti súlyát, elismertségét. Kezdeményezi és fenntartja a környezettel való sokféle kapcsolatot, az aktivitást.”⁸

Érzékelő/intuitív: Érzékelő: Az érzékelő személy számára fontos az észlelés, figyel a kézzelfogható tapasztalatok megszerzésére. Inkább realista és gyakorlatias, a számára valóságos helyzetekhez ragaszkodik. A múltból szerzett tapasztalatokat nem felejt el, de leginkább a jelen történéseire koncentrál. Részletes megfigyelő a feladatai során. Ezzel szemben az intuitív személyiség az összefüggések megragadását helyezi előtérbe. Beszédje közben szívesen használ hasonlatokat, metaforákat, néha bonyolult összefüggésekben adja át, amit szeretne. Ő az, akinek hirtelen valami ötlete támad, és aszerint cselekszik. Jobban figyel a lehetőségekre.

Logikaközpontú/értékközpontú (érző): A logika központú személyiség okozati összefüggések alapján gondolkodik, amiből a végén logikai összefüggést alakít ki. Az ő döntése mindig logikus gondolkodáson alapszik, ha szükséges, akkor kiáll a saját véleménye mellett. Sokszor kritikusan, tárgyilagosan kezel bizonyos helyzeteket, éppen ezért nehezen hangolódnak rá az emberi érzelmekre. Az érző típusú személyiség ellentétben a logikai központúval, inkább az érzelmeire hagyatkozik és befolyásolja a döntéseit mások véleménye, mert fontos számára, hogy kiben milyen hatást váltott ki. Jobban érdeklik az emberi kapcsolatok, mint egy „száraz” feladat megoldása. A harmonikus élet jelentős részét képezi életének.

Tervező/spontán: A tervező személyiség mielőtt cselekszik vagy akár döntést hoz, azelőtt mindent eltervez lépésről-lépésre. Koncentrál az elvégzendő feladataira és addig nem nyugszik meg, amíg be nem fejezi őket, a határidőkhöz tartja magát. Ő az, aki megszervezi és előre eltervezi a napjait, néha merev viselkedést sugallva a külvilág felé. A spontán személyiség szeret széles körben informálódni, egyszerre sok mindenre figyel, szinte megosztja a figyelmét. Sajnos előfordul, hogy a munkát összekeveri a szórakozással. Nyitott az új lehetőségekre, eseményekre. Nem kedveli a szigorú szabályokat és kötelezettségeket, amelyek a szabadságát korlátozhatják. Tendenciájában nyitott, érdeklődő és kíváncsi. Viselkedését a spontaneitás, alkalmazkodás, az új események, befogadható információk iránti nyitottság jellemzi. Másokkal könnyen felveszi a kapcsolatot, könnyen alkalmazkodik bármiféle helyzethez. A különböző

---

⁸ ERŐS – JOBBÁGY 2001, 1–4.

személyiség típusok jellemzőinek értelmezésében Koronváry írásos véleményét használtuk fel.⁹

Ezen kívül alkalmaztuk az úgynevezett életkerék modellt és az azt alkotó elemeket. Amely egyszerűen, átfogó képet mutatva rávilágít az életünk főbb területeire abból az aspektusból, hogy jelenleg hol vagyunk és merre tartunk.¹⁰

Anyag és módszertan

Ahhoz, hogy a témával kapcsolatos véleményekről bővebb információt szerezhessünk, összeállítottunk egy online, anonim kérdőívet, amelyet összesen 267 fő töltött ki. Megemlítenéd, hogy az adatbázis nem tekinthető reprezentatívnak. A kérdőív több részből tevődött össze, az egyik rész az egyéni világgéppel kapcsolatos kérdéseket foglalta magába, majd az életcéli preferenciák felmérését, illetve a vállalkozói attitűddel kapcsolatos kérdéseket láthatták a válaszadók. A megfogalmazott kérdéseink ezzel kapcsolatban a következők voltak: Van-e összefüggés a személyiség típusok és az egyes életkerék területek között? Az egyes életkerék területek fontossági sorrendje egybe esik-e az elégedettségi sorrenddel? Mennyire vállalkozás-centrikusak a kitöltő személyek? A feltett kérdések megválaszolására, valamint az eredmények megállapítására különböző statisztikai módszereket használtunk fel, hogy minél pontosabb végeredményekhez juthassunk. Az általunk alkalmazott módszertan alapján a kérdőívben összegeztük a válaszokat, majd az adatokat importáltuk egy számítógépes programba, hogy ezekkel dolgozhassunk tovább. A felhasznált statisztikai módszerek: a leíró statisztika, a nem parametrikus tesztek (azon belül a Mann-Whitney teszt és a Wilcoxon teszt a mediánok egyezőségét vizsgáltuk a rangsorok alapján), továbbá faktoranalízist és nem parametrikus próbákat is alkalmaztunk. Utóbbi vitathatatlan előnye, hogy nem szükséges az, hogy az adataink normális eloszlásból származzanak.¹¹

Eredmények és értékelésük

A kérdőívben arra kerestük leginkább a választ, hogy hogyan viszonyulnak a szakirodalomban feltüntetett személyiség típusok az egyes életkerék területekhez, továbbá kiegészítésképpen hozzákapcsoltuk a vállalkozói attitűd felmérését. Mielőtt rátérnénk a főbb eredmények bemutatására, előtte a kérdőívet kitöltők

---

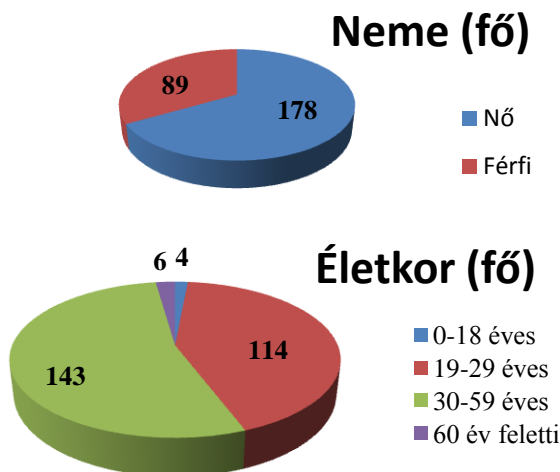
⁹ KORONVÁRY 2005.

¹⁰ MAGYAR 2013.

¹¹ SAJTOS – MITEV 2007, 245–282.

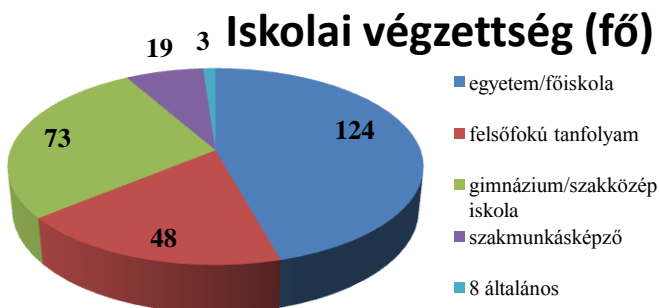
demográfiai változóival kapcsolatosan szerzett információkról pár szóban: a kutatásban az összes 267 kitöltő személy közül 178 nő és 89 férfi vett részt, életkorukat tekintve pedig többségük 30–59 év közötti személy (143 fő), amelyet szorosan követ 114 fővel a 19–29 év közötti korosztály.

Az átláthatóság érdekében bemutatjuk a nemek és az életkorok szerinti megoszlásokat (1. ábra).

1. ábra: A kitöltők neme és életkora szerinti megoszlás létszám szerint (N=267)

Ezen kívül az iskolai végzettség szerinti eloszlást is egy kördiagram segítségével ábrázoltuk (2. ábra). A válaszadók közül többségben voltak az egyetemet/ főiskolát végzettek.

2. ábra: Az iskolai végzettség szerinti megoszlás létszám szerint (N=267)

A demográfiai változók bemutatását követően a kérdőív első részében „az egyéni világlépet”, tehát tulajdonképpen az egyének az élethez való hozzáállását, a személyiségtípusát próbáltuk feltárni a válaszolók között, az anyag és módszertan fejezetben említett statisztikai modellek segítségével. Ezen belül a kérdések négy féle személyiségtípus megkülönböztetésére szolgáltak, amelyet a szakirodalmak kapcsán is megemlítettünk.

E szerint lehet valaki introvertált/extrovertált személyiség, ezt követően az információ gyűjtés szempontjából érzékelő, vagy intuitív típus, majd a döntéshozatal szempontjából inkább logikai érvek alapján döntő, vagy inkább érzelmek/értékek alapján döntő, és végezetül az utolsó típus pedig az életstílus alapján különíthető-e el, hogy inkább előre tervező, vagy pedig spontán személyiségről beszélhetünk. A megoszlásukat tekintve a következő eredmények születtek (1. táblázat):

Típus	Introvertált/ extrovertált		Információ gyűjtés		Döntés típus		Életstílus	
	Introvertált	Extrovertált	Érzékelő	Intuitív	Logikai	Érték- központú	Tervező	Spontán
fő	121	146	180	87	89	178	180	87
meg- oszlás %	45,32	54,68	67,42	32,58	33,33	66,66	67,42	32,58

1. táblázat: Személyiségtípusok megoszlása.

A válaszolók közül, ha a megoszlásokat nézzük, akkor többségben vannak azok, akik extrovertált személyiségek. Az információ gyűjtés szempontjából inkább az érzékelő személyiségtípusok vannak túlsúlyban 67,42%-al. Ők azok, akik a kézzel fogható tapasztalatok megszerzésére törekednek. A döntés típus szerint többségben vannak 66,66%-al azok, akik inkább érték-központúak, tehát ösztönösen, emberi érzések alapján döntenek egy adott helyzetben, mint sem logikai központúak, akik a tények és logika után kutatnak. Valamint megfigyelhető a táblázatból, hogy az életstílus alapján ugyanolyan a megoszlás értéke, mint az információgyűjtés esetében. Akik előre megtervezik a cselekedeteiket az életben, a kérdőívben részt vevők között 67,42% többséggel vannak jelen, szemben a spontán személyiségekkel.

A következőkben a leíró statisztika segítségével megvizsgáltuk, hogy a 2. táblázatban látható életkerék-területek mennyire játszanak fontos szerepet az

emberek életében, illetve mi ezeknek az átlagok szerinti fontossági sorrendje. A kérdőívben 1-től 5-ig terjedő skálát alkalmaztunk ennél a kérdésnél. Az 1-es, az „egyáltalán nem fontos”, az 5-s pedig a „rendkívül fontos”-at jelentette. Az eredmények bemutatását kiegészítettük a hozzájuk tartozó szórás értékekkel is.

<i>Fontossági szempontok</i>	<i>Átlag</i>	<i>Szórás</i>
Egészség	4,7116	0,60323
Családi harmónia	4,7079	0,68610
Személyes fejlődés	4,5468	0,70488
Anyagi függetlenség/pénz	4,4082	0,65609
Baráti kapcsolatok	4,1985	0,80990
Munka/karrier	4,1536	0,76262
Természeti környezet épsége	4,0037	0,84737
Szabadidő/hobbi	3,9476	0,89120
Spiritualitás/vallás/belső harmónia	3,4382	1,24715
Település/lakóhely közügyei	2,6076	1,09632
Politikai nézetek	1,8315	1,00266

2. táblázat: Fontosság szerinti átlagok sorrendje és a szórások.

A táblázatból jól látszik, hogy a válaszadók számára az életükben a legfontosabb az egészség és a családi harmónia, amely természetesnek mondható és a hozzájuk tartozó legkisebb szórásértékek pedig azt mutatják, hogy e két tényező tekintetében a vélemények nem különböznek egymástól. Ami viszont szembetűnő – és a táblázatban ki is emeltük –, hogy ezt követi a személyes fejlődés (átlag = 4,5468), amely igaz, kis eltéréssel, de megelőzi az anyagi függetlenség/pénz fontosságát (átlag = 4,4082) a kutatásban résztvevőknél. Ennek az eredménynek az ellenőrzésére és alátámasztására elvégeztünk egy nem parametrikus tesztet, azon belül is a Wilcoxon-féle előjeles rangpróbát. A tesztnek a lefuttatása is megerősített minket abban, hogy a személyes fejlődés fontosabb az anyagi függetlenség/pénz fontosságánál, mert a szignifikancia szint 0,2% lett. A továbbiakban négy feletti átlag értéket láthatunk a baráti kapcsolatok, a munka/karrier és a természeti környezet épségének fontosságát vizsgálva. A kitöltők a közügyeket és a politikai

nézeteket tartották a legkevésbé fontosnak, utóbbinak az átlaga, az 1-től 5-ig terjedő skálán 1,8315 volt. (A nemparaméteres tesztek értelmezéséhez többek között Király Z.: Statisztika II. jegyzetét használtuk fel¹²).

Ezt követően kombináltuk az előzőekben vizsgált két szempontot, tehát összehasonlítást végeztünk a személyiségtípusok és a között, hogy kinek mi a fontos az életében.

Legelőször az introvertált és extrovertált személyiségtípusokat figyeltük meg. Ami nagyon szépen kivehető volt, hogy a baráti kapcsolatok fontosabbak az extrovertált személyiség típusoknak (átlag = 4,3356), mint az introvertáltaknak (átlag = 4,0331), ami nem is véletlen, hiszen az extrovertált típusú személyiséggel rendelkezők nyitottabbak a külvilágot jelentő emberekre, dolgokra, kedvelik a társasági életet, szívesen beszélgetnek. Ezzel szemben az introvertált személyiség típusú emberek zárkózottabbak, szívesen töltik egyedül az idejüket és akkor érzik magukat szabadnak, ha kizárhatják a külvilágot. Ezt statisztikailag a mi esetünkben a nem parametrikus Mann-Whitney teszt 0,1%-os szignifikancia szintje bizonyítja.

A következőkben kiderült, hogy a spiritualitás, vallás, belső harmónia fontosabb az értékközpontú válaszadóknak (átlag = 3,5843), mint a logikaközpontúaknak (átlag = 3,1461) és ezt a Mann-Whitney, nem parametrikus teszt 0,7%-os szignifikancia szintje igazolja. Viszont az anyagi függetlenség, pénz fontosabb a logikaközpontú személyeknek (átlag = 4,5281), mint az értékközpontúaknak (átlag = 4,3483). Majd elvégezve rajtuk a nem paraméteres Mann-Whitney tesztet, a spritualitás, vallás esetében a szignifikancia szint 0,7% lett, az anyagi függetlenségé pedig kerekén 5%. Tehát elmondható, hogy lényegesen különböznek egymástól a logika szerint és az érzelmek szerint döntő válaszadó személyek, attól függően, hogy milyen területet tartanak fontosnak az életben. Mivel túl sok változó állt rendelkezésre az életkerék területeket tekintve, ezért, hogy ezt csökkentsük, faktor analízist végeztünk el, amelyben kértünk KMO tesztet is. Ennek a tesztnek az értéke 0,69 lett, amiből azt a következtetést lehet levonni, hogy a változóink alkalmasak a faktorelemzésre. A faktorok számát a Kaiser-kritérium alapján négyben határoztuk meg. A variancia-hányad módszere pedig azt igazolta számunkra, hogy az információ jelentős része megtartható az elemzés során, hiszen 60% feletti érték jött ki (61,631%). Itt látható, hogy csökkentve a korábbi 11 db fontossági szempontot 4 db lett a faktorok száma (3. ábra).

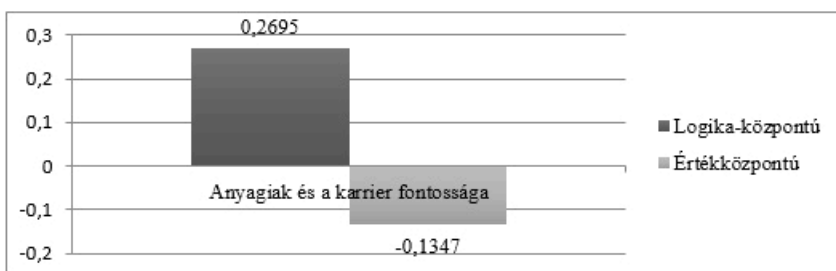
¹² KIRÁLY (É.N.).

3. ábra: Az egyes életkerék-területek fontosság szerint kialakított faktorai (N=267)

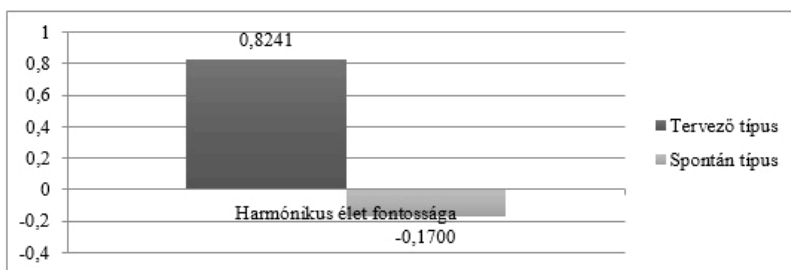
Az első faktorba három, a másodikba négy, a harmadikba kettő és az utolsóba is két változó tartozik. Ezután megnéztük, hogy a négy darab faktor szerinti csoportosítás és a személyiség típusok között milyen kapcsolatot lehet felfedezni. Ezt, ahogy a korábbiakban is, átlagelemzéssel végeztük el.

A leginkább kiemelkedő eredmények a következők voltak: a személyiség típusoknál a döntés szempontjából, a logikai-központú személyeknél az anyagiak és a karrier fontosabbnak bizonyult ismét, mint az érték-központú személyeknél. Ezt a hozzá kapcsolódó nem paraméteres teszten belül a Wilcoxon-féle előjeles rangpróba 0,1%-os szignifikancia szintje támasztotta alá. A különbségek szemléltetése a 4. ábrán látható.

4. ábra: A logikai-központú és az érték-központú személyek faktorcsoportok szerinti átlaga az anyagiak és a karrier függvényében.

Valamint igazán kiemelkedő eredményt mutatott még, hogy ki milyen életstílus szerint él, hogy tervező vagy inkább spontán típus. A kutatásból kiderült, hogy a tervező típusú személyiségeknek fontosabbak a harmonikus életet alkotó elemek (a családi harmónia, az egészség és a személyes fejlődés), mint a spontán, alkalmazkodó embereknek. A nem paraméteres teszt szignifikancia szintje ebben az esetben 0,8%. Ezen eredményeket az 5. ábra mutatja. Tehát kimutatható, hogy azoknak a személyeknek, akik nap mint nap megtervezik a teendőiket és az idejüket, fontos a harmonikus élet biztosítása. A későbbiekben az is kiderül, hogy mennyire elégedettek jelenleg ezzel a tényezővel az éltekben.

5. ábra: A tervező és spontán típus faktorcsoportok átlaga, a harmonikus életelelemek függvényében.

A következőekben hasonló vizsgálatot végeztünk az SPSS program segítségével, csak most azzal a különbséggel, hogy a „fontosság” helyett, az „elégedettség” mértük fel a különböző területeken. A kérdőívben ennél a kérdésnél is egy 1-től 5-ig terjedő skálát alkalmaztunk, amelyben az 1-es jelölte azt, amivel egyáltalán nem elégedettek az életükben az emberek, és az 5-s pedig azt, amivel teljes mértékben elégedettek a kutatásban résztvevők. Ismét kezdtük a leíró statisztikával, ahol az elemek átlagainak nagyság szerinti sorba tételével megvizsgáltuk, hogy melyik tényező a leglényegesebb a kérdőívet kitöltő személyek számára és ezt kiegészítettük ismét a szórás értékekkel. E szerint az alábbi eredmények születtek, amelyeket a 3. táblázat segítségével személtettünk.

<i>Korábbi sorrend fontosság esetén</i>	<i>Elégedettségi szempontok sorrendje</i>	<i>Átlag</i>	<i>Szórás</i>
2.	1. Családi harmónia	3,7903	1,11762
1.	2. Egészség	3,7491	0,94230
5.	3.Baráti kapcsolatok	3,7191	0,99987
3.	4. Személyes fejlődés	3,5805	0,93996
6.	5 Munka/karrier	3,2809	1,02218
8.	6. Szabadidő/hobbi	3,2697	1,05236
9.	7. Spiritualitás/vallás/belső harmónia	3,2434	1,04625
7.	8. Természeti környezet	3,0787	0,99877
4.	9. Anyagi függetlenség/pénz	2,9513	1,14111
10.	10. Település/lakóhely közügyei	2,8464	1,00507
11.	11. Politikai nézetek	2,7079	1,20963

3. táblázat: Elégedettség szerinti átlagok sorrendje és a szórások.

Összehasonlításképpen feltüntettük az előbbi fontosság szerinti sorrendet és megfigyelhető, hogy kicsikét megváltozott a sorrend ahhoz képest. A kutatásból kiderült, hogy a megkérdezettek leginkább a családi harmóniájukkal és ezt követően pedig az egészségükkel a legelégedettebbek. De fontos megemlíteni, hogy egyik átlaga sem haladja meg az 1-től 5-ig terjedő skálán a 4-et, mint korábban a „fontosság” tekintetében. A leginkább észrevehető az az, hogy az „anyagi függetlenség/pénz”-el kapcsolatos elégedettség igencsak visszaesett a rangsorban a 4. (átlag = 4,4082) helyről a 9. helyre (átlag = 2,9513). Ami azt mutatja, hogy igazán kevés ember az, aki elégedett lenne a jelenlegi anyagi helyzetével. Viszont a munka/karrier tekintetében pedig előrelépés történt 6. helyről az 5. helyre. Ebből levonható az következtetés, hogy a többség viszonylag elégedett a jelenlegi munkájával, csak az anyagi vonzatát / a jövedelmét keveselli. Egyedül a település/lakóhely közügyeivel és a politikai nézetekkel kapcsolatos sorrend maradt változatlan. Ha a szórás oszlopát nézzük, akkor szembeűnő számunkra, hogy a személyes fejlődés tekintetében a legkisebb a szórás (0,93996), ami azt jelenti, hogy ennél a

tényezőnél a legnagyobb az egyetértés a válaszadók tekintetében, tehát úgy is fogalmazhatnánk, hogy itt jelöltek a leginkább hasonlót a kérdőívet kitöltők.

Végezetül pedig a vállalkozói attitűd feltérképezésére vonatkozó kérdések esetében szintén 1–5-ig terjedő skálán értékelhettek a kérdőívben résztvevők, attól függően, hogy mennyire értenek egyet a felsorolt állításokkal. A válaszok alapján 114 fő számára a vállalkozói lét vonzónak bizonyult, ami a kutatásban részt vevő személyek közel 43%-át adja. Érdekességként, a Közvetlen Értékesítők Szövetségének honlapján talált, 2014. május 29-ei cikkben írtak szerint, elvégeztek egy 24 országra kiterjedő reprezentatív felmérést, amelyben annak jártak utána, hogy milyen akadályokat látnak az emberek a saját vállalkozásuk beindítása előtt és milyen ösztönzők kellenének ahhoz, hogy egyre többen próbálják ki magukat önfoglalkoztatottként. Ebben a felmérésben hazánk is részt vett, és meglepő adatként szolgált, hogy a magyarok „kimondottan vállalkozás ellenesek”, ellentétben az USA és Ausztrália lakosságával. A megkérdezettek többsége a csődtől és a gazdasági válság hatásaitól tart leginkább.¹³ Ezen kívül a megkérdezettek véleménye alapján manapság csak több lábon lehet talpon maradni, tehát ki kell használni minden adódó lehetőséget az előrejutásunk és fejlődésünk érdekében.

Következtetések és összegzés

Az eredményeink között elsőként szerepelt, hogy az összes kérdőívet kitöltő személyt milyen személyiségtípus jellemezi leginkább. Nagyobb arányban voltak az extrovertált, érzékelő, értékközpontú és tervező személyiségek. Ebből arra következtettünk, hogy a 267 fő jellemző személyiségjegyei a következők: aktív, nyitott személyiség, aki szívesen barátkozik vagy épít ki kapcsolatot másokkal és inkább gyakorlatias, hogy a kézzel fogható tapasztalatokból szerezhessen információt. Ezen kívül a jelenre koncentrálna a cselekvéseit szívesen megtervezi előre, ugyanakkor inkább az érzéseire hagyatkozik, hiszen fontosak számára az emberi kapcsolatok.

Azt láthattuk, hogy az egészség megőrzését és a családi harmóniát tartják a legfontosabbnak az életükben, és ezekkel a tényezőkkel a legelégedettebbek azok, akik részt vettek a kutatásunkban. Ami érdekesebbnek mondható, hogy előtérbe helyezik a személyiség fejlődést az anyagi függetlenség/pénzzel szemben a „fontosság” tekintetében. Ezen kívül egy tervező személyiségtípusú személyiségnek fontosabb a harmonikus élet biztosítása, mint egy spontán típusnak, valamint a logikai-központú emberek fontosabbnak tartják az anyagi

---

¹³ DSA 2014.

helyzetüket és karrierjük alakulását. Tehát elmondható, hogy az MBTI személyiségtípusok jelentősen befolyásolják azt, hogy a különböző életkerék területek mennyire fontosak a kitöltő személyeknek.

Az egyes életkerék területek fontosságát és elégedettségét tekintve pedig valamelyest eltérés tapasztalható a kettő között.

A vállalkozói attitűd felmérését tekintve a válaszadók 43%-a vonzónak tartja a vállalkozói létet, illetve az abban folytatott tevékenykedést, hiszen elmondásuk szerint ahhoz, hogy az életben az elvárásainknak megfelelően boldogulhassunk, több lábon kell állnunk.

Végezetül elmondható, hogy mindenki egy önálló személyiség, egyedi tulajdonságjegyekkel rendelkezik, de minden (MBTI) típus egyenrangú, hiszen nincsenek jó, vagy rossz típusok. Más értékeket tartanak fontosnak az életünkben, amikkel nem feltétlenül elégedettek, viszont a változtatás lehetősége mindenkiben ott van, csak attól függ, hogy ki él vele. Ami viszont lényeges, hogy viselkedésünk, elvárásunk, másokkal szembeni hatékony kommunikációnk, alkalmazkodó képességünk lényeges, ha vállalkozóként szeretnénk tevékenykedni.

Irodalom

BOGÁTH 2012 = Bogáth Á.: A vállalkozói attitűd jelentősége a vállalkozói szférában. *Óbudai Egyetem, Szervezési és Vezetési Intézet tanulmány*. Budapest, 2012, 1–3.

<http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/23%20Bogath%20Agnes.pdf>
(2015.03.15. 14:46)

ERŐS – JOBBÁGY 2001 = Erős I. – Jobbágy M.: A Myers-Briggs Típus Indikátor (MBTI) Magyarországon. *Alkalmazott pszichológia*. Budapest, 2001, 1–4.

http://www.anima-racio.hu/pdf/MBTI_mo.pdf (2015.03.14. 18:09)

DSA 2014 = Közvetlen Értékesítők Szövetsége: *Az önfoglalkoztatás lehetne a magyar gazdaság húzóágazata*. A 2014 május 29-ei sajtótájékoztató háttéranyagaként kiadott sajtóközlemény.

<http://www.dsa.hu/hireink/> (2015.02.21. 14:10)

- KIRÁLY (É.N.) = Király Z.: *Statisztika II. Nemparaméteres eljárások*. Egyetemi jegyzet. Debrecen : Debreceni Egyetem, É.N.
http://psycho.unideb.hu/munkatarsak/hidegkuti_istvan/targyak/Kiraly_Zolta_n_Statisztika_2_jegyzet_2.pdf (2015.02.25. 20:20)
- KIYOSAKI 2006 = Kiyosaki R. T.: *Üzleti iskola – A network marketing üzlet további nyolc rejtett értéke – a pénzkereseti lehetőségén felül*. Budapest, 2006, 31–33.
- KORONVÁRY 2005 = Koronváry P.: *Lélektantípusok – Alapismeretek. A vezető személyisége – vezetői személyiségelméletek* Budapest, 2005.
<http://lelektanitipusok.net/ismeretek/alapismeretek> (2015.02.20. 16:24)
- KRISTÁLY 1997 = Kristály M.: *Vállalkozás – Lélektan*. Budapest, 1997, 86–87.
- MAGYAR 2013= Magyar K.: *Életkerék – Elemzés*. Budapest, 2013.
- MAXWELL 2014 = Maxwell J. C.: Akinek vezetői ismeretei valóban aranyat érnek. *Az üzleti magazin MLM nem csak hálózatépítőknél* 5. évf. 1. negyedév (2014) 46–48.
- NAGYBÁNYAI – PONGOR – HADARICS 2014 = Nagybányai N. O. – Pongor O. – Hadarics M.: *DISC – A mindennapi kommunikáció és viselkedés titka*. Budapest, 2014.
- SAJTOS – MITEV 2007 = Sajtós L. – Mitev A.: *SPSS Kutatási és Adatelemzési Kézikönyv*. Budapest, 2007, 245–282.
- TIMMONS 2003 = Timmons J.: *New Venture Creation, Entrepreneurship for the 21st century*. Irwin, Homewood, Illinois, 2003.

Relationship of personality types towards individual areas of the wheel of life, as well as a survey about entrepreneurial attitude

MARIANNA KISS – ARNOLD CSONKA – SZILÁRD BERKE – TIBOR BAREITH

In recent years, more and more we can read about how to develop our personality in order to make our daily life easier, or that an own invented idea brings our mood for entrepreneurship so that we start is purposefully. We can be nearly lost in the huge amount of information, as we can find a lot of knowledge/opinion about this topic in different articles, professional books, journals or even different lectures. There are widespread personality type systems, but we applied the internationally most commonly known system, that was developed by Isabel Briggs Myers based on the theory of Carl Gustav Jung, known as MBTI by most of the people. With the help of this we intended to get information in our environment, wider acquaintanceship, what their opinion is in this subject. To do this we have created an online questionnaire, which was filled in by 267 people, the responding was of course anonym, whereby we feel that we created the possibility for the deeper understanding of individual opinion. After the survey the data were summarized in a statistical program that helped us completing the analyses with using different statistical methods. Beside others we have examined how important role the individual areas of the wheel of life play in the life of the responding people, as well as what kind of entrepreneurial attitude they have. The received results refuted our expectations in several cases, however we could not only discover differences in terms of our expectations.

Törékeny államok a nemzetközi fejlesztési együttműködésben

PONTET JULIANNA

Bevezetés

Mára már egyértelművé vált, hogy a fejlődő országok nem alkotnak homogén csoportot, esetükben a klasszikus észak-dél megkülönböztetés nem elegendő. A hagyományosan harmadik világgként emlegetett fejlődő országok földrajzi, gazdasági, társadalmi szempontból egyaránt rendkívül különbözőek, mely tényezők mind fejlődésüket, mind a világ gazdaságban betöltött szerepüket nagyban meghatározza. E sokféleség kezelése, valamint a nemzetközi fejlesztési együttműködés hatékonysága érdekében indokolttá vált a fejlődő országokon belül bizonyos szempontok, tulajdonságok alapján csoportok, új állam-kategóriák létrehozása.

Egy viszonylag új, a kormányzás minősége, az állami feltételek megléte alapján létrehozott kategória a törékeny államok csoportja is. A törékeny országokban az állam nem képes ellátni feladatait, így ezekben az országokban a rossz kormányzás, a gyenge intézmények, a magas korrupció, polgárháborúk, konfliktusok jellemzőek. Ezen tényezők miatt a törékeny államok egyre nagyobb, mára már globális kihívást jelentenek, éppen ezért egyre nagyobb figyelem irányul feléjük, amely a nemzetközi fejlesztési segélyezésben betöltött szerepükön is észrevehető.

Jelen tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson a törékeny államokról, valamint a fejlesztési együttműködésben betöltött szerepükről, továbbá statisztikai eszközök segítségével vizsgálja meg azt, hogy az ezen országokra irányuló kiemelt figyelem valóban megfigyelhető-e a segélyezési trendekben is. Ennek érdekében a tanulmány első részében a törékenységi dimenzióiról, a törékeny országok eltérő definícióiról lesz szó. Ezt követően kerül bemutatásra az, hogy az egyes szervezetek hogyan mérik a törékenységet, miként határozzák meg a törékeny államok körét. A tanulmány ez után tér ki arra, hogy ezen országok milyen szerepet játszanak a nemzetközi fejlesztési együttműködésben, mely tényezők azok, amelyek miatt a nemzetközi közösség kiemelt figyelmet fordít a törékeny államokra. Végül a törékeny államokra vonatkozó segélyezési trendek kerülnek bemutatásra.

Törékeny államok

Napjainkban a törékeny állam kifejezést a nemzetközi közösség egyre szélesebb körben használja. A „törékeny” (*fragile*) kifejezés mellett többször megjelennek a „bukott” (*failed*), „gyenge” (*weak*), „összeomlott” (*collapsed*), esetleg „lator” (*rouge*) vagy „árnyék” (*shadow*) kifejezések is, azonban elsősorban diplomáciai okokból érdekesebb lehet a törékeny kifejezést alkalmazni. A donorországok és -szervezetek, valamint a legtöbb szakirodalom is a törékeny állam megfogalmazást alkalmazza, így a tanulmányban is következetesen ez a kifejezés jelenik meg.

A törékeny államok fogalma és a törékenység dimenziói

Az elmúlt években számos kutató, donor és intézmény foglalkozott a törékeny országok fogalmának meghatározásával. A legtöbb fogalom célja, hogy egyesítse a törékenység dimenzióit.¹ Brinkerhoff például három dimenziót különböztet meg: a **biztonság, a hatékonyság és a politikai legitimitás** feltételét, és szerinte a törékeny államok kormányai nem képesek az alapvető biztonságot, az alapvető szolgáltatásokat és gazdasági lehetőségeket biztosítani az állampolgárok számára, valamint nem képesek elegendő legitimitációt szerezni ahhoz, hogy fenntartsák a polgárok bizalmát.² Stewart és Brown szintén három dimenziót különböztet meg: a **hatóságok, a szolgáltatások és a legitimitás** kudarcát.³ A szerzőpáros úgy határozza meg a törékeny országokat, mint olyan államok, amelyek különböző okok miatt nem képesek vagy nem hajlandók hatékonyan és ténylegesen irányítani az országot, ennek következtében magas a kockázata a hatóságok, a szolgáltatások és a legitimitás kudarcának.

Carment és szerzőtársai a **hatóságok, a legitimitás és a képességek** szempontjából vizsgálják az állam törékenységét.⁴ A hatóságok dimenzió azt vizsgálja, hogy az állam képes-e kötelező erejű jogszabályokat alkotni, valamint a lakosság számára stabil és biztonságos környezetet biztosítani. A legitimitás arra utal, hogy az állam képes-e megszerezni a lakosság támogatását, végül a képességek dimenziója pedig azt vizsgálja, hogy az állam hatékonyan és eredményesen tudja-e mozgósítani, illetve felhasználni a rendelkezésre álló forrásokat. Osaghae szerint a törékeny országok olyan bajba

---

¹ NAY 2012, 1–20.

² BRINKERHOFF 2007, 1–32.

³ STEWART – BROWN 2010, 6–40.

⁴ CARMENT ET AL. 2007.

jutott államok, ahol hiányoznak az alapvető tulajdonságok, amelyek szükségesek a hatékony működéshez.⁵ A szerző szerint ezekre az országokra rendszerint a **rossz kormányzás, a legitimitációs válság, az átható korrupció, a szétesett társadalmi szerkezet, valamint az igazságszolgáltatás és a törvényhozás hiánya** jellemző.

Számos szervezet és donor is meghatározza saját definícióját, azonban sok esetben különböző jellemzőket tartanak fontosnak (*1. táblázat*). Ahogy a táblázatból kiderül, legtöbb esetben **a politikai akarat, illetve képesség, a biztonság, valamint az alapvető szolgáltatások hiánya** jelenik meg a definíciókban. Továbbá hangsúlyosnak tekinthetők olyan tényezők is, mint **a gyenge intézményi kapacitás, a kormány legitimitásának kérdésessége és az erőszakos konfliktusok**. Az erőszakos konfliktus lehet egyszerre oka, jellemzője és következménye egy állam törekenységének, azonban önmagában egy esetleges konfliktus nem egyenlő automatikusan azzal, hogy az ország törekeny is egyben⁶ – erre egyedül az Egyesült Királyság nemzetközi fejlesztési szervezete (DfID) világít rá.

Donorok, szervezetek							
Jellemzők		<i>CIFP</i>	<i>DFID</i>	<i>EU</i>	<i>OECD</i>	<i>USAID</i>	<i>Világbank</i>
	politikai akarat/képesség hiánya	×	×		×	×	
	gyenge intézményi kapacitás	×					×
	gyenge kormányzat	×					
	politikai instabilitás	×					
	a kormány legitimitása megkérdőjelezhető	×				×	
	jogállamiság, egyenlő hozzáférés a hatalomhoz kérdéses			×			
	alapvető szolgáltatások hiánya	×	×	×	×		
	emberi jogok, fejlődés, szegénységcsökkentés kérdéses				×		
	biztonság hiánya			×	×	×	
erőszakos konfliktusok					×	×	

Forrás: EC 2010, OECD-DAC 2007, Stewart és Brown 2010, USAID 2005 alapján saját szerkesztés

1. táblázat: A törekenység eltérő definíciói

⁵ OSAGHAE 2007, 691–699.

⁶ HARTTGEN – KLASSEN 2013, 134–159.

A számos kutató és donor által megfogalmazott fogalom és meghatározás közül az OECD által használt definíció az, amely körül a legszélesebb konszenzus alakult ki, illetve amelyet a leggyakrabban idéznek a törékeny államokkal foglalkozó szakirodalomban.⁷ Ebből kifolyólag e tanulmány is az OECD definícióját veszi alapul, tehát **azokat az országokat tekinti törékeny államnak, amelyek nem rendelkeznek az ahhoz szükséges politikai akaratral vagy képességgel, hogy biztosítsák a szegénység csökkentéséhez, a fejlődéshez, valamint a népesség biztonságának és emberi jogainak megőrzéséhez szükséges alapvető funkciókat.**⁸

A törékenység mérése és a törékeny államok köre

A törékeny államok körét számos szervezet, illetve intézmény évről évre meghatározza a fentebb ismertetett dimenziók és definíciók alapján. A következőkben a Fund for Peace, a Carleton University, a Világbank, valamint az OECD módszerei és eredményei kerülnek bemutatásra.

A **Fund for Peace** 2005 óta minden évben közzé teszi a törékeny állam indexét (Fragile States Index,⁹ FSI), melynek keretében 177 – majd 2013-tól 178¹⁰ – országot értékelnek, illetve rangsorolnak különböző szempontok szerint. A FSI olyan társadalmi és gazdasági, valamint politikai és katonai szempontok alapján vizsgálja az országokat, amelyek hozzájárulhatnak egy esetleges konfliktushoz.¹¹ Összesen tizenkét indikátorból áll, melyekhez további almutatók is tartoznak. Az összegyűjtött információk alapján a szervezet rangsorolja az országokat a kapott pontszámok alapján: a kevesebb pont jobb helyezést jelent, míg a több pont rosszabbat.¹² Habár egyes vélemények szerint a mutató alapjául szolgáló információk átláthatósága és hitelessége megkérdőjelezhető, a FSI-t széles körben használják annak felmérésére, hogy mekkora a relatív kockázata egy állam „bukásának”.¹³

---

⁷ MUROTANI 2014, 45–57.

⁸ OECD-DAC 2007.

⁹ 2014 előtt bukott állam index (Failed States Index, FSI).

¹⁰ A 178. állam a kelet-afrikai Dél-Szudán, mely 2011-ben népszavazást követően vált függetlenné Szudántól, amelynek 2005 óta autonóm tartománya volt.

¹¹ RICE – PATRICK 2008, 3–47.

¹² 2014-ben például Dél-Szudán kapta a legtöbb pontot (112,9) és Finnország a legkevesebbet (18,7). Magyarország ebben az évben a 141. lett a rangsorban 48,3 ponttal.

¹³ FASID 2009.

A **Carleton University** által gondozott **Country Indicators for Foreign Policy (CIFP)**¹⁴ a kanadai kormány támogatásával már 1997 óta foglalkozik a törekenység mutatóinak kidolgozásával: az első generációs értékelések középpontjában kizárólag az erőszakos konfliktusok álltak mint az állam kudarcának fő okai, 2005 óta azonban a második generációs elemzések már a törekenység három dimenziójával – a hatóságok, a legitimitás és a kapacitás – foglalkoznak.¹⁵ A CIFP az indikátorok hat csoportját különbözteti meg: (1) gazdaság, (2) kormányzás, (3) biztonság és bűnözés, (4) emberi erőforrás fejlődése, (5) népesség, (6) környezet – melyekhez összesen 78 indikátort rendel. A szervezet az elemzés során a három dimenziót és a hat területet külön is értékeli, pontozza, melyek alapján létrehozza a törekeny államok indexét (Fragility Index, FI). A CIFP esetében is az alacsonyabb pontszám jelenti a jobb eredményt, míg a magasabb a rosszabbat: 1–3,5 pontig az adott ország eredménye jónak számít, 3,5–6,5 pont közepes, a globális átlaghoz közelítő teljesítményt jelent. 6,5 pont feletti eredmény pedig azt jelzi, hogy az adott ország más államokhoz képest rosszabbul teljesít, és egyben ezek az országok minősülnek törekeny államnak is.¹⁶ A CIFP tehát egy több dimenziós értékelést alkalmaz, amellyel közvetlenül igyekszik megvizsgálni, illetve megválaszolni a törekenység okait.¹⁷

A **Világbank** már az 1970-es évek óta rangsorolja az országokat annak érdekében, hogy megállapíthassa, hogy az adott ország jogosult-e kölcsönre.¹⁸ Kifejezetten a konfliktus sújtotta, illetve gyenge kormányzati kapacitással rendelkező országokkal, mint törekeny államokkal a 2000-es évek elejétől foglalkozik a szervezet. A Világbank a CPIA (Country Policy and Institutional Assessment) rangsorolását veszi alapul a törekeny államok körének megállapításához, amely szintén egy többdimenziós minősítési rendszer:¹⁹ négy dimenzió mentén, összesen 16 intézményi és politikai kritérium alapján vizsgálja az országokat. A négy komponens súlyozatlan átlagát véve alakul ki az országok rangsora. 2005-ben a CPIA rangsorát az Ázsiai Fejlesztési Bank (AsDB) és az Afrikai Fejlesztési Bank (AfDB) is átvette annak érdekében, hogy rangsorolni tudja az országokat. Azonban esetükben a Világbanktól eltérő

---

¹⁴ A Country Indicators for Foreign Policy (CIFP) a kanadai Carleton University kutatóinak és a kanadai kormány közös projektje, melynek keretében meghatározott módszertan és mutatók segítségével értékeli a törekeny országok teljesítményét.

¹⁵ CARMENT ET AL. 2007; STEPPUTAT – ENGBERG-PEDERSEN 2008, 21–31.

¹⁶ 2012-ben a CIFP rangsorában a legtöbb pontot (7,81) Szomália, a legkevesebbet (2,23) Svájkapta, míg Magyarország 3,57 pontot kapott.

¹⁷ CARMENT ET AL. 2007.

¹⁸ BERTOLLI – TICCI 2012, 211–230.

¹⁹ BERTOLLI – TICCI 2012, 211–230.

eredmények születnek a rangsort illetően, elsősorban azért, mert egyes tényezőket különbözőképpen magyaráznak.²⁰ A Világbank szerint törekeny ország az, amelyik harmonizált CPIA pontszáma (a Világbank CPIA pontszámának és a AsDB/AFDB CPIA pontszámának átlaga) 3,2-nél kevesebb vagy az elmúlt három évben ENSZ és/vagy regionális béketeremtő vagy békefenntartó misszió volt az adott országban.²¹

A négy szervezet közül az **OECD** az, amely nem rendelkezik saját módszertannal a törekeny államok körének megállapításához. Az elmúlt években a törekeny országokról szóló jelentéseiben felhasznált listákhoz olyan, már létező törekeny állam-listákat használt fel, mint a Brookings Institute, illetve a már ismertetett Carleton University, a Fund for Peace, valamint a Világbank harmonizált listája.

A kutatás során a fenti listákat a 2010 és 2012 közötti időszakban vizsgáltuk és azokat az országokat vettük figyelembe, amelyek az egyes listák esetében mind a három évben törekenynek minősültek. Az OECD esetében nem volt elérhető adat mind a három évre, így a 2011-es és a 2013-as listák²² alapján határoztuk meg a törekeny államok körét. A vizsgált időszakban a négy szervezet vonatkozásában összesen 41 ország minősült törekenynek, mely országok körét az *1. melléklet* tartalmazza. A lista alapján kiderül, hogy a legtöbb törekeny ország Fekete-Afrikában található (összesen 24 ország a 41-ből), továbbá az is látható, hogy csupán 26 ország kerül ki a legkevésbé fejlett országok köréből, illetve az európai és közép-ázsiai régió kivül az összes térségben találkozhatunk a legfejletlenebb országokkal.

Az egyes szervezetek eltérő módszereket alkalmaznak a törekenység meghatározására, így az eredmények is különbözőek lesznek: a CIPF besorolása szerint a vizsgált időszakban csupán 9 ország minősült törekenynek, míg az OECD listáján ugyanezen időszakban 39 ország szerepel. Továbbá mindössze 8 olyan ország van (Jemen, Afganisztán, Csád, Guinea, Kongói Demokratikus Köztársaság, Közép-afrikai Köztársaság, Szomália, Szudán), amelyet mind a négy szervezet törekeny országnak tekint 2010 és 2012 között. Véleményünk szerint nehéz egyértelműen megítélni, hogy a négy megismert módszer, illetve lista közül melyik pontosabb vagy helytállóbb, így a legbővebb lista mellett tesszük le voksunkat. Ezt indokolja az is, hogy a később

---

²⁰ CPIA 2015.

²¹ A Világbank 2014-es törekeny állam listáján a legkevesebb pontot (1,2) Szomália érte el, a legtöbbet (3,7) pedig Nepál (ebben az esetben tehát nem a CPIA pontszám, hanem a béketeremtő misszió volt a döntő a besorolásnál).

²² OECD 2011, 2–22; OECD 2013, 11–108.

bemutatásra kerülő empirikus vizsgálatához az OECD statisztikai adatait használjuk fel, így érdemes e szervezet megközelítését alapul venni. E szervezet szerint azon országok minősülnek törékenynek, amelyek az *1. mellékletben* szerepelnek, **így a továbbiakban mind a 41 országot törékenynek tekintjük, és a vizsgálatokba is ezen országokat vonjuk be.**

A törékeny államok a nemzetközi fejlesztési együttműködésben

Hagyományosan az államtól elvárható, hogy erős és hatékony intézményeket állítson fel, felügyelje és védje területét, szuverén és legitim hatalmat gyakoroljon saját területén, valamint rendelkezzen azokkal a forrásokkal, amelyekkel biztosítani tudja lakossága jólétét; e feltételeket a hidegháborút követő paradigmaváltás eredményeként bővítették a jó kormányzás,²³ az igazságos és méltányos forráselosztás, a szegénységcsökkentés és gazdasági növekedés és fejlődés feltételeivel.²⁴ A törékeny országok esetében azonban a fentebbi feltételek részben vagy teljesen hiányoznak, ami miatt legtöbb esetben az alulfejlettség, a nagyfokú szegénység, a politikai bizonytalanság és egyes esetekben az erőszakos konfliktus jellemzi ezeket az országokat. A törékeny országok ezen jellemzői több tekintetben is aggodalomra adhatnak okot, ami miatt – főként az elmúlt két évtizedben – előtérbe kerültek, ráadásul ez idő alatt ezen országok köre folyamatosan bővült. A nemzetközi fejlesztési közösség elsősorban az emberi biztonság és állami hatékonyság, valamint az alulfejlettség és politikai bizonytalanság szempontjából közelíti meg a törékeny államokat.²⁵

A törékeny államok mint a globális biztonságot fenyegető tényezők

A biztonsági tényező a segélyezést is nagyban meghatározhatja.²⁶ A **biztonság** szempontjából a törékeny országok a migráció, a szervezett bűnözés, a fertőző betegségek, a környezeti pusztítás, az erőszakos konfliktusok, valamint esetenként a terrorizmus területén jelentenek problémát. Egy állam

---

²³ A jó kormányzás feltételei: erős és hatékony politikai intézmények és civil társadalom, demokrácia és jogállamiság, elszámoltathatóság és átláthatóság, megfelelő konfliktuskezelés (OSAGHAE 2007, 691–699.).

²⁴ OSAGHAE 2007, 691–699.

²⁵ CAMMACK ET AL. 2006, 15–141.

²⁶ Erre lehet példa az Amerikai Egyesült Államok, hiszen érdekei a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően megváltoztak: a korábbiaktól eltérően elsősorban a biztonsági kérdések kerültek előtérbe, és ez a segélyezési gyakorlatán is jelentős mértékben észre vehető (UHRIN – SCHUSZTER 2013, 48–82).

törékenységeinek biztonsági hatásai három csoportba sorolhatóak.²⁷ Egyfelől a törékeny országban megjelenő, másodsor a regionális, végül pedig a globális hatásokat lehet megkülönböztetni (2. táblázat). Hazai hatásként említhető például a lassú gazdasági növekedés vagy a polgárháború. A törékenység hatásai tovagyűrűzhetnek a szomszédos országokba is, így az előbbi két tényező mellett például a migránsok vagy a járványok okozhatnak problémát az adott régióban. A globális hatások közül az ezredforduló óta a terrorizmus emelhető ki.

E biztonsági tényezők miatt a donorok is egyre nagyobb figyelmet szentelnek a törékeny államok segélyezésére. Nem sokkal a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után például az Amerikai Egyesült Államok segélyezési ügynöksége (USAID) külön stratégiát határozott meg a törékeny országokra vonatkozóan. Az USA a törékeny országok támogatása során a politikai stabilitással, biztonsággal, valamint a reformok végrehajtásával és az intézményi kapacitással kapcsolatos kérdésekre koncentrált.²⁸ Az Európai Unió is hangsúlyozza, hogy a törékeny országok támogatása kiemelten fontos szerepet játszik fejlesztési politikájában. Az EU az államépítést, az alapvető szolgáltatások kiépítését, valamint az emberi és demokratikus jogok előmozdítását tartja elsődleges céljának ezekben az országokban, amelyhez szerinte globális és koordinált megközelítésre van szükség.²⁹

Hazai hatások	Regionális hatások	Globális hatások
lassú gazdasági növekedés	polgárháborúk átterjedése	nemzetközi bűnözés
tőkekivonás	gazdasági növekedés lassulása	terrorizmus
(ismétlődő) polgárháborúk	fegyverkezési verseny	drogcsempészet
növekvő halálzási arány	tömeges menekült áradat	humanitárius katasztrófák
	betegségek terjedése	

Forrás: saját szerkesztés François és Sud (2006) alapján

2. táblázat: A törékenység hatásai

²⁷ FRANÇOIS – SUD 2006, 141–160.

²⁸ USAID 2005.

²⁹ EC 2011, 2–12.

A Millenniumi Fejlesztési Célok és nemzetközi fejlesztési támogatások a törekeny országokban

Habár a **Millenniumi Fejlesztési Célok** középpontjában nem kifejezetten a törekeny államok állnak, azonban az elmúlt években számos olyan tanulmány született, amely kifejezetten e célok teljesülését vizsgálja a törekeny országokban.³⁰ A legtöbb vélemény szerint ezen országok esetében egyáltalán nem reális elvárás az, hogy teljesítsék a fejlesztési célokat, és a törekeny államok lemaradtak a Millenniumi Fejlesztési Célok teljesítésében a nem törekeny fejlődő országokhoz képest.³¹ E véleménynek részben ellentmond Harttgen és Klasen.³² A szerzőpáros szerint ugyanis ez az állítás akkor lehet igaz, ha a törekenység fogalmát rendkívül szűken értelmezzük és csupán pár országra koncentrálunk.

A Millenniumi Fejlesztési Célok kapcsán tett kijelentések esetenként arra készíthetik a donorokat, hogy kevesebb segínyt nyújtsanak a törekeny országoknak,³³ hiszen az alacsony intézményi kapacitás és a lassú fejlődés következtében sok esetben a **nemzetközi támogatások hatékonysága** megkérdőjelezhető, sőt a hagyományos támogatások nem sikeresek a törekeny államokban, hiszen nem fektetnek akkora hangsúlyt ezen országok olyan speciális igényeire, mint például a biztonsági kérdések.³⁴ Menkhaus szerint a helyi érdekek megléte és az intézményépítés kulcsfontosságúak: a segélyek csak abban az esetben lehetnek sikeresek, ha a fogadó ország részéről is megvan a szándék és akarat az intézményépítésre.³⁵ Browne arra hívja fel a figyelmet, hogy a törekeny országok segélyezése nagyobb fokú és jobb minőségű elköteleződést kell, hogy jelentsen a donorok számára.³⁶ McGillivray és Simon empirikus vizsgálataik alapján azt állítják, hogy nincs jelentős különbség a nemzetközi közösség által törekenynek ítélt országok és más fejlődő országok között a támogatások hatékonysága terén.³⁷ A szerzők továbbá kiemelik, hogy a segélyektől függetlenül a törekeny államok esetén különösen fontos a megfelelő szakpolitikák kialakítása, és az intézmények megerősítése.

---

³⁰ HARTTGEN – KLASEN 2013, 134–159; MUROTANI 2014, 45–57; SAMY – CARMENT 2011, 91–108; VILÁGBANK 2010, 11–151.; VILÁGBANK 2011, 1–384.

³¹ ALONSO ET AL. 2014, 3–35; VILÁGBANK 2010, 11–151; VILÁGBANK 2011, 1–134.

³² HARTTGEN – KLASEN 2013, 134–159.

³³ ALONSO ET AL. 2014, 3–35.

³⁴ BENETT 2012, 1–33.

³⁵ MENKHAUS 2014, 1–13.

³⁶ BROWNE 2007, 1–35.

³⁷ MCGILLIVRAY – SIMON 2008, 1–20.

Segélyezési trendek a törékeny államokban

A törékeny országokkal kapcsolatos **segélyezési trendeket** a hivatalos fejlesztési támogatások (*official development assistance*, ODA) alakulásának vizsgálatával mutatjuk be leíró statisztikai módszerekkel a 2010 és 2012 közötti időszakra vonatkozóan annak érdekében, hogy megtudhassuk, vajon a törékeny országok valóban kiemelt figyelemmel bírnak-e a nemzetközi fejlesztési együttműködés rendszerében.

A hivatalos fejlesztési támogatások alakulását országcsoportok (törékeny és nem törékeny fejlődő országok) szerint vizsgáltuk (3. táblázat), az előbbi csoportba a vizsgálatba bevont 41, míg utóbbiba 111 fejlődő ország tartozik. Látható, hogy a 41 törékeny állam átlagosan majdnem ötször annyi segélyben részesül, mint a stabil államok csoportját képező 111 recipiens ország. A szórás értékét megvizsgálva azt is láthatjuk, hogy a törékeny országok esetében ez az érték jóval magasabb, mint a nem törékeny országok esetében. Ebből arra következtethetünk, hogy a törékeny államok csoportján belül egyes országok relatíve jóval több támogatásban részesülnek.

Országcsoport	Elemzés	Átlag	Szórás
Nem törékeny fejlődő országok	111	5831,671	20175,1748
Törékeny fejlődő országok	41	27771,51	94383,2215

Forrás: OECD-CRS (2015) alapján saját számítás

3. táblázat: Hivatalos fejlesztési támogatások a törékeny és nem törékeny országokban, 2010–2012 átlaga

A 2010-2012 közötti időszakban megvizsgáltuk a 10 legtöbb hivatalos fejlesztési támogatást fogadó országot (4. táblázat). Ahogy táblázatból kiderül, e 10 ország közül 6 állam törékeny (Afganisztán, Etiópia, Pakisztán, Kenya, Palesztina, Banglades), melyek fele (Afganisztán, Etiópia, Banglades) egyben legkevésbé fejlett ország (*least developed countries*, LDCs) is.

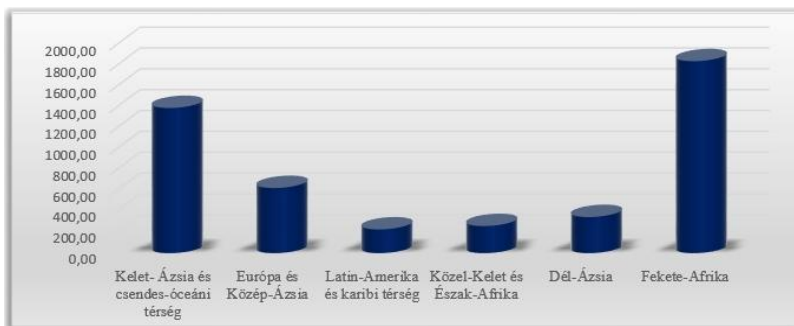
Ország	Hivatalos fejlesztési támogatások USD kifizetések, 2010-2012 átlaga
Afganisztán*	555606,93
Etiópia*	201836,84
Törökország	158343,76
Pakisztán	151233,51
Vietnám	129259,43
Kenya	93239,33
Palesztina	76785,47
Barbados	42051
Banglades*	31730,66
Anguilla	28123,77

Megjegyzés: A kiemelt országok a törekeny államok. A *-gal jelölt országok a legkevésbé fejlett országok

Forrás: OECD-CRS (2015) alapján saját szerkesztés

4. táblázat: A top 10 hivatalos fejlesztési támogatást fogadó ország 2010–2012 átlagában

A vizsgálatba bevont 41 törekeny országba áramló egy főre jutó segélyek nagyságát régióként vizsgáltuk (1. ábra). Nem meglepő módon Fekete-Afrikában a legnagyobb az egy főre jutó támogatások aránya, ezt követi a kelet-ázsiai és csendes-óceáni térség, a legkevésbé támogatás pedig a latin-amerikai, illetve karibi térségbe áramlik. Azonban fontos megjegyezni, hogy jelen esetben utóbbi régióba csupán Haiti tartozik, amely esetében, ahogy az adatokból is kitűnik, rendkívül magas a támogatások mértéke, relatíve alig kevesebb az egy főre jutó segélyek aránya, mint a közel-keleti és észak-afrikai (3 ország), illetve dél-ázsiai (5 ország) térségben.

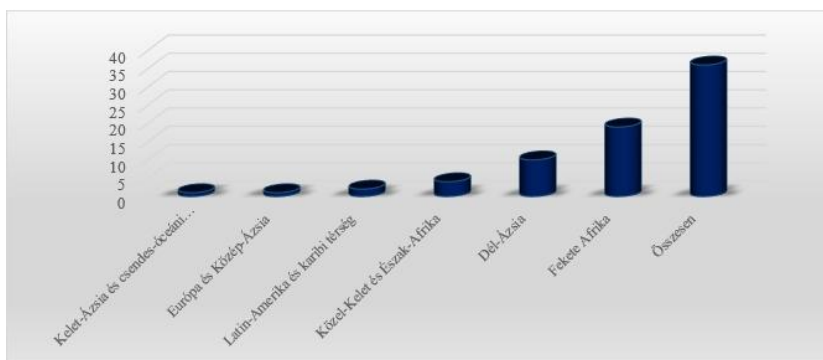

Forrás: OECD-CRS (2015) alapján saját számítás

1. ábra: Egy főre jutó hivatalos fejlesztési támogatás régióként 2010–2012 átlagában (USD)

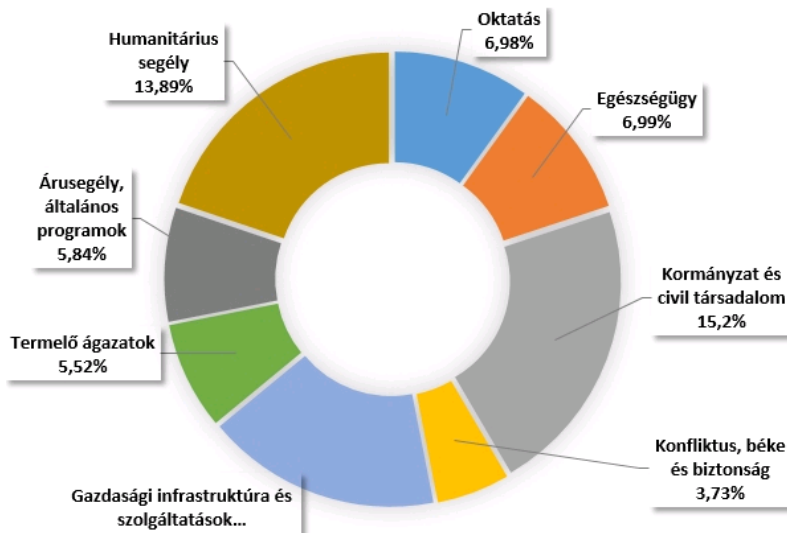
Megvizsgáltuk továbbá azt is, hogy ezen országokba áramló segélyek hány százalékát teszik ki az összes fejlesztési támogatásoknak, ez esetben is régiók szerinti bontásban ismertetjük az eredményeket (2. ábra). A 41 ország, illetve 6 régió tekintetében kiderült, hogy a segélyek valamivel több, mint 36 százaléka áramlik ezen országokba. Ebben az esetben szintén Fekete-Afrika emelkedik ki, ahol ez az arány majdnem 19 százalék, ezt követi Dél-Ázsia (9,6%), Közel-Kelet, illetve Észak-Afrika (4%), Latin-Amerika és a karibi térség (2%), végül Európa és Közép-Ázsia (1,2%), valamint Kelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség (0,8%). Ebben az esetben ismét látható az, hogy Haiti kiemelkedően sok támogatásban részesült a 2010–2012-es időszakban, rajta kívül hasonló mértékű segélyben Banglades, Elefántcsontpart, Etiópia, Irak, Pakisztán részesült. Ennél is több támogatást (4% körül) pedig Afganisztán és Kongói Demokratikus Köztársaság kapott ebben az időszakban.

A hivatalos fejlesztési támogatások alakulását a törekeny országokban szektoronként is megvizsgáltuk (3. ábra). Látható, hogy a donorok a legnagyobb arányban a kormányzati szektort (15,2%), valamint a gazdasági infrastruktúra és a szolgáltatások (12%) kiépítését támogatják, de a humanitárius segélyek aránya is magas (13,89%) ezekben az országokban. Azonban az oktatás és egészségügy szektorokba áramló segélyek aránya relatíve alacsony (6,98 és 6,99%) a törekeny országokban, annak ellenére, hogy e két szektor fejlődése kulcsfontosságú lenne többek között a Millenniumi Fejlesztési Célok teljesíthetősége szempontjából.

Forrás: OECD-CRS (2015) alapján saját számítás

2. ábra: Összes hivatalos fejlesztési támogatás aránya régióként 2010–2012 átlagában (%)

Forrás: OECD-CRS (2015) alapján saját számítás

3. ábra: Hivatalos fejlesztési támogatások a törékeny országokban szektoronként 2010–2012 átlagában (%)

A fentiek alapján tehát elmondhatjuk, hogy törékenységük ellenére viszonylag mégis magas arányú támogatásban részesülnek ezek az országok, azonban ezzel természetesen nem válaszoltuk meg azt a kérdést, hogy esetükben a segélyek valóban hatékonyak-e.

Az elmúlt években tehát számos nyugati ország és nemzetközi szervezet növekvő figyelmet mutat a törékeny államok felé, elsősorban mint globális fejlesztési és biztonsági kihívás, utóbbi tekintetében főként a szeptember 11-i terrortámadásokat követően.³⁸ E növekvő figyelem nagy mértékben megmutatkozik az ezen országokba juttatott fejlesztési támogatások arányában is.

³⁸ BERTOLI – TICCI 2012, 211–230; NAY 2012, 1–20.

Összegzés

A tanulmány célja az volt, hogy átfogó képet nyújtson a törékeny államokról, bemutassa ezen országok eltérő definícióit, valamint az egyes listákat, ez alapján pedig meghatározza a segélyezési trendek vizsgálatához a törékeny országok körét.

A kutatás során kiderült, hogy az egyes donork, illetve szervezetek más-más definíciókat határoztak meg a törékeny országok kapcsán, azonban a létező fogalmak alapján elmondható az, hogy ezen országok esetében a legtöbb esetben a politikai akarat, illetve képesség hiánya, a biztonsági kérdések, valamint az alapvető szolgáltatások hiánya jelenik meg. Továbbá hangsúlyosnak tekinthetők olyan tényezők is, mint a gyenge intézményi kapacitás, a kormány legitimitásának kérdése és az erőszakos konfliktusok. Továbbá a tanulmány arra is rámutatott, hogy nem csupán a definíciók eltérőek, hanem a törékeny államok köre is különböző az egyes szervezetek besorolásai szerint. Jelen kutatás, illetve a segélyezési trendek vizsgálatának alapját a vizsgált listák alapján meghatározott 41 törékeny ország képezte. A trendek vizsgálata során kiderült, hogy a törékeny országok valóban kiemelt szerepet játszanak a nemzetközi fejlesztési együttműködésben, hiszen ahogy az adatokból kiderül, a vizsgált időszakban relatíve nagyarányú támogatásban részesültek ezek az országok.

A törékeny államok tehát a terrorizmus, az elmaradottság, a Millenniumi Fejlesztési Célok miatt rendkívüli kihívások elé állítják a nemzetközi közösséget, a törékenységükből fakadó nehézségek sok esetben globális problémát jelentenek. Ezen országok esetében az államépítés, az intézményfejlesztés, a konfliktusok utáni segítségnyújtás, továbbá a szegénységcsökkentés sürgető kérdéssé, valamint fontos feladattá vált. Habár a segélyezési trendek vizsgálata során kiderült, hogy a nemzetközi közösség, illetve a donork viszonylag nagy figyelmet fordítanak a törékeny országoknak, azonban fontos kérdés, hogy az ezen országokba áramló segélyek valóban hatékonyak-e. Hiszen a támogatások sikerességét nagymértékben alááshatja a fogadó országban a nagyfokú társadalmi, gazdasági elmaradottság, a törékeny országok esetében pedig ezen felül sokszor az állami, intézményi kapacitás hiánya is nagy problémát jelenthet. Éppen ezért célszerű és releváns lehet egy későbbi kutatásban a törékeny országokba jutott segélyek eredményességét, hatékonyságát, illetve a támogatásokkal elért eredményeket vizsgálni.

Források és irodalom

- ALONSO – CORTEZ – KLASSEN 2014 = Alonso, J. A. – Cortez, A. L. – Klasen, S.: *LDC and other country groupings: How useful are current approaches to classify countries in a more heterogeneous developing world?* (CDP Background Paper No. 21.) New York: Department of Economic & Social Affairs, 2014.
- BENETT 2012 = Bennett, C.: *Aid Effectiveness in Fragile States: Lessons from the First Generation of Transition Compacts*. New York: International Peace Institute, 2012.
- BERTOLI – TICCI 2012 = Bertoli, S. – Ticci, E.: A Fragile Guideline to Development Assistance. *Development Policy Review* Vol. 30 Issue 2 (2012) 211–230.
- BRINKERHOFF 2007 = Brinkerhoff, D. W.: Capacity Development in Fragile States. (*Discussion paper* No 58D) Maastricht: European Centre for Development Policy Management, 2007.
- BROWNE 2007 = Browne, S. (2007): *Aid to Fragile States. Do Donors Help or Hinder?* (Discussion Paper No. 2007/01.) Helsinki: UNU-WIDER, United Nations University, 2007.
- CAMMACK – MCLEOD – MENOCAŁ – CHRISTIANSEN 2006 = Cammack, D. – McLeod, D. – Menocal, A. R. – Christiansen, K.: Donors and the fragile states agenda: a survey of current thinking and practice. London: Poverty and Public Group Overseas Development Institute, 2006.
- CARLETON UNIVERSITY 2015 = Carleton University: Country Indicators for Foreign Policy. <http://carleton.ca/cifp>. (2015.03.01.)
- CARMENT – PREST – SAMY 2007 = Carment, D. – Prest, S. – Samy, Y.: *Assessing Fragility: Theory, Evidence and Policy*. Bern: Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), 2007.
- CPIA 2015 = Country Policy and Institutional Assessment
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/IDA/0,,contentMDK:21378540~menuPK:2626968~pagePK:51236175~piPK:437394~theSitePK:73154~isCURL:Y,00.html> (2015.03.01. 15:30.)

- EC 2011 = EC: *Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – A harmadik országoknak nyújtott költségvetés-támogatás jövőbeni megközelítése.* COM (2011), 638 végleges. Brüsszel: Európai Bizottság, 2011.
- FASID 2009 = Foundation for Advanced Studies on International Development: Development Strategy of Fragile States.
http://www.fasid.or.jp/_files/e_publication/development_strategy_of_fragile_state.pdf (2015.03.01.)
- FRANÇOIS – SUD 2006 = François, M. – Sud, I.: Promoting Stability and Development in Fragile and Failed States. *Development Policy Review* Vol. 24 Issue 2 (2006) 141–160.
- FUND FOR PEACE 2015 = Fund for Peace: Fragile States Index 2010, 2011, 2012. <http://ffp.statesindex.org>. (2015.03.01.)
- HARTTGEN – KLASSEN 2013 = Harttgen, K. – Klasen, S.: Do Fragile Countries Experience Worse MDG Progress? *Journal of Development Studies* Vol. 4 No. 1 (2013) 134–159.
- MCGILLIVRAY – SIMON 2008 = McGillivray, M. – Simon, F.: *Aid and growth in fragile states.* (Research Paper No.3.) Helsinki: UNU-WIDER, United Nations University (UNU), 2008.
- MENKHAUS 2014 = Menkhaus, K.: *Aid and institution-building in fragile states. The case of Somali-inhabited eastern Horn of Africa.* (WIDER Working Paper 2014/002) Helsinki: UNU-WIDER, United Nations University (UNU), 2014.
- MUROTANI 2014 = Murotani, R. (2014): The “Fragile States” Agenda in the Post-2015 Development Framework: Significance and Caveats. In Hiroshi Kato (ed.): *Perspectives on the Post-2015 Development Agenda.* Tokyo: Japan International Cooperation Agency Research Institute (JICA-RI), 2014, 45–57.
- NAY 2012 = Nay, O. (2012): *Fragile and failed States: Critical Perspectives on Conceptual Hybrids (Literature Review Essay).* Paris: University of Paris 1-Panthéon Sorbonne, 2012.

- OECD 2011 = OECD (2011): *Ensuring Fragile States Are Not Left Behind. 2011 Report on Financial Resource Flows*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2011.
- OECD 2013 = OECD (2013): *Fragile States 2013: Resource flows and trends in shifting world*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013.
- OECD-CRS 2015 = OECD-CRS (2015): *Aid statistics*.
<http://stats.oecd.org/qwids> (2015.03.01.)
- OECD-DAC 2007 = OECD-DAC (2007): *Principles for Good International Engagement in Fragile States and Situations*. Paris: OECD-DAC, 2007.
- OSAGHAE 2007 = Osaghae, E.E. (2007): *Fragile States. Development in Practice* Vol. 17 Issue 4–5 (2007) 691–699.
- RICE – PATRICK 2008 = Rice, S. – Patrick, S. (2008): *Index of State Weakness in the Developing World*, Brookings Global Economy and Development. Washington: The Brookings Institution, 2008.
- SAMY – CARMENT 2011 = Samy, Y. – Carment, D. (2011): *The Millenium Development Goals and Fragile States: Focusing on What Really Matters. The Fletcher Forum of World Affairs* Vol. 35 No. 1 (2011) 91–108.
- STEPPUTAT – ENGBERG-PEDERSEN 2008 = Stepputat, F. – Engberg-Pedersen, L. (2008): *Fragile States: Definitions, Measurements and Processes*. In Engberg-Pedersen, L. – Andersen, L. – Stepputat, F. – Jung, D. (eds.): *Fragile Situations. Background Papers. DIIS Report 2008: I I*. Kopenhagen: Danish Institute for International Studies, DIIS, 2008, 21–31.
- STEWART – BROWN 2010 = Stewart, F. – Brown, G.: *Fragile States. Overview*. Number 3. Oxford: Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, 2010.
- UHRIN – SCHUSZTER 2013 = Uhrin Á. – Schuszter T. (2013): *Az USA Aid for Trade politikája. Külgazdaság* 57. évf. 11–12. szám (2013) 48–82.
- USAID 2005 = USAID (2005): *Fragile States Strategy*.
http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pdaca999.pdf. (2015.03.01.)
- VILÁGBANK 2010 = Világbank: *Global Monitoring Report 2010: The MDGs after the Crisis*. Washington, 2010.

VILÁGBANK 2011 = Világbank: *World Development Report 2011: Conflict Security and Development*. Washington, 2011.

VILÁGBANK 2015 = Világbank: Fragility, Conflict and Violence Overview.
<http://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/overview>.
(2015.03.01.)

Role of fragile states in international development cooperation

JULIANNA PONTET

Nowadays economic backwardness of developing countries poses a challenge to international community such as terrorism, migration, environmental pollution or spreading of epidemics. These challenges are perceptible not merely locally but means global, cross-border problems. Therefore, supporting and improving growth in developing countries are stressed duty for developed countries.

However developing world is not already a homogenous group, inequalities are more extremely and economic conditions of these countries are more diverse. To manage diversity and effectiveness of international development assistance, differentiation of new state-categories is required. Within developing countries fragile states which countries forms a group based on quality of government are relatively new category. Fragile states are characterized by bad governance, weak institutional capacity, high corruption level and in each case violence conflicts. Because of these factors are mentioned above, fragile states are growing challenge for international community and donor countries, moreover number of these countries are rapidly increasing.

The aim of this study is to provide comprehensive picture of fragile states, indicate what roles these countries play in international development assistance and account for current aid trends with statistical tools.

Melléklet

Régió		Ország/terület
Kelet-Ázsia és csendes-óceáni térség	1	Észak-Korea
	2	Kelet-Timor*
	3	Kiribati*
	4	Mianmar*
	5	Salamon-szigetek*
Európa és Közép-Ázsia	6	Bosznia-Hercegovina
	7	Grúzia
	8	Koszovó
Latin-Amerika és karibi térség	9	Haiti*
Közél-Kelet és Észak-Afrika	10	Irak
	11	Jemen*
	12	Palesztina
Dél-Ázsia	13	Afganisztán*
	14	Banglades*
	15	Nepál*
	16	Pakisztán
	17	Sri Lanka
Fekete-Afrika	18	Angola*
	19	Bissau-Guinea*
	20	Burundi
	21	Comore-szigetek*
	22	Csád*
	23	Elefántcsontpart
	24	Eritrea*
	25	Etiópia*
	26	Guinea*
	27	Kamerun
	28	Kenya
	29	Kongói Demokratikus Köztársaság*
	30	Kongói Köztársaság
	31	Közép-afrikai Köztársaság*
	32	Libéria*
	33	Malawi*
	34	Niger*
	35	Nigéria
	36	Sierra Leone*
	37	Szomália*
	38	Szudán*
	39	Togo*
	40	Uganda*
	41	Zimbabwe

1. melléklet: A törékeny államok listája 2010–2012

(Megjegyzés>>)

>> *Megjegyzés:* a kiemelt országok mind a négy listán szerepelnek. A *-gal jelölt országok a legkevésbé fejlett országok. Forrás: Carleton University Country Indicators for Foreign Policy CIFI (2015), Fund for Peace (2015), Világbank (2015) OECD (2011, 2013), saját szerkesztés.

Könyvtári PR a baglyon túl
Marketingkommunikáció és PR-tevékenység
az SZTE Klebelsberg Könyvtárban

CSENGŐDI ERIKA

Egy viharos éjszakán a szegedi egyetemi könyvtár főbejáratánál pihent meg egy elázott bagoly. Másnap egész nap ott ült, miközben a hallgatók és a kollégák arról tanakodtak: mi baja lehet, miért nem repül el, kell-e neki segítség? Lefotóztuk ezt a kis baglyot és hírt adtunk róla a könyvtár közösségi oldalán, ahol hatalmas érdeklődést váltott ki, kijöttek az újságírók és beszámolt róla a média. Két-három napig, amíg ott tartózkodott, cikkek tucatjai foglalkoztak vele és rajta keresztül velünk is: ez a madár tehát egy nem várt marketingakció lett a számunkra. De vajon mi milyen eszközöket vethetünk be azért, hogy hasonló érdeklődést keltsünk?

Leegyszerűsítve mondhatnánk akár azt is, hogy a marketing egy kapcsolat kialakításáról, a Public Relations (PR) pedig a kialakult kapcsolat ápolásáról szól. A kérdés, ami pedig mindkét területen a legégetőbb, az a hogyan. A szolgáltatás fizikailag nem megfogható, hanem egy folyamat, ami ráadásul bizalomra épül, hiszen csak a kipróbálás közben válik megítélhetővé a minősége. A változás több ponton is beleszól ebbe a bizalmi kapcsolatba: egyrészt nem tárolható el a szolgáltatás a következő alkalmakra, másrészt az emberi tényező mindkét oldalról befolyásolja magát a szolgáltatást. Harmadik részben pedig a környezet is gyors változásokon megy keresztül.¹ Fokozottan igaz mindez a könyvtárak vonatkozásában.

Napjainkban a könyvtárak folyamatosan keresik az új eszközöket és utakat a felhasználóikkal való kapcsolatteremtés és kommunikáció terén. Teszik mindezt azért, mert megváltoztak a könyvtárhasználati szokások, az intézményekkel szemben támasztott felhasználói elvárások és a kínálandó szolgáltatások köre is. Mindemellett általánosságban elmondhatjuk, hogy a legtöbb hazai könyvtárban – beleértve magunkat, az SZTE Klebelsberg Könyvtárát is – nem hivatásos marketing vagy PR szakemberek, hanem könyvtárosok végzik ezeket a feladatokat, némi marketing és PR ismeretekkel felvértezve.

Az erőteljes márka, a tisztább és erőteljesebb kommunikáció, azaz a nagyobb láthatóság lehetnek azok az eszközök,² melyekkel egy könyvtár a

---

¹ DINYA ET.AL. 2004. 64–69. alapján.

² GOULD 2009, 401.

felsorolt bizonytalansági tényezők ellenére megtarthatja, sőt megerősítheti a korábban kivívott szerepét. A marketing és PR könyvtári alkalmazásának kérdése jelenleg olyan, mint néhány évtizeddel korábban az automatizálásé volt. Szakmai, elméleti tárgyalása már folyik, de a követendő minták bemutatására még viszonylag kevés hazai példát találunk, illetve saját munkahelyem, az SZTE Klebelsberg Könyvtár ilyen jellegű tevékenységéről még nem született nyilvános beszámoló.

Dolgozatom célja tehát az üzleti szférában használt, de a non business szektorra is vonatkoztatható marketing és PR-stratégiákat számba venni könyvtárunk célcsoportjainak tekintetében, illetve saját kommunikációs gyakorlatunkat elemezni különféle megvalósult programok, események kapcsán, tükröt tartva saját magunknak és kijelölve lehetséges jövőben választható utakat és megoldásokat.

Mivel sem személyileg, sem anyagilag, sem koncepcióban nem különül el mindennapi gyakorlatunkban és stratégiáinkban a marketing és a PR, ezért a jelen dolgozatban együtt kezelem a két területet.

A kommunikációs célcsoportok meghatározása

Ha szeretnénk meghatározni az SZTE Klebelsberg Könyvtár marketingkommunikációjának célcsoportjait, csupán az olvasói kategóriáinkat alapul véve is látszik, hogy rendkívül széles kört ölelnek fel – a különféle képzési programokban résztvevő hallgatóktól a helyi és vendégoktatókig, az egyetemi dolgozókon, a különböző társintézmények dolgozóin és a szegedi, illetve Csongrád megyei olvasókon át (*1. kép*). A non business szektorban zajló marketing-kommunikáció terén többnyire nagyon változatos a célközönség.³ Esetünkben ezek a csoportok sem tekinthetők homogéneknek, vagyis ebből következően nem működhetnek ugyanazok a kommunikációs stratégiák mindannyiuk irányában. Lehetőségeink szerint mindig igyekeztünk az egyes csoportoknak nyújtott szolgáltatásokat testre szabni, s úgy vélem, ugyanezt kell tennünk a kommunikációs csatornáinkkal és módszereinkkel is, hiszen a „*piac és a könyvtárhasználók szegmentálása elengedhetetlen az új szolgáltatások tervezése előtt és promóciója során.*”⁴

---

³ DINYA ET AL. 2004.

⁴ THOMPSON 2012, 150–161.

1. kép: az SZTE Klebelsberg Könyvtár kommunikációjának célcsoportjai (saját grafika)

Ez irányú törekvéseink közben azonban fontos szem előtt tartani azt is, hogy az egységes identitás megtartására határozottan törekedni kell: „Az egyre több fronton és eszközzel kommunikálni kénytelen szervezet számára elengedhetetlen a koherens vállalati kommunikáció, melynek alapjául szolgálhat az egységes identitás.”⁵ Ez nem csak a külső irányba történő kommunikációra igaz azonban, hanem a belsőre is, hiszen ezzel nagyban elősegítjük a belső egységek közötti integrációt.

Belső kommunikáció: célcsoportok és formák

Az első lépéseket a saját falaink között kell megtennünk. Intézményünknek 120–130 munkatársa van, akik az intézményi PR elsődleges célcsoportjaként is értelmezhetők. Különösen fontos a belső kommunikáció és a munkatársak elkötelezettségének megszilárdítása, hiszen ma már enélkül nem működhetnek sikeresen a nonprofit szervezetek sem.

A belső marketing és PR érdekeit (is) szolgáló csatornáink a következők:

- munkaszervezés: feladat- és kapcsolatorientációs szemlélet meghonosítása
- hírlevelek, rendszeres munkamegbeszélések, belső képzések
- dolgozói elégedettség-mérés; észrevételek, javaslatok, ötletek befogadása
- munkaidőn kívüli, szabadidős alkalmak.

⁵ DÖRNYEI – BAUER 2014, 7.

Munkaszervezés

Az utóbbi években több olyan projekt indult el intézményünkben, melyek több osztály közös, összehangolt munkáját kívánták meg. Ilyenek voltak az utóbbi évek digitalizációs projektjei, mint például a Contenta repozitóriumok létrehozása, az Europeana 1989, *Történelmet írtunk* gyűjtőnapok vagy a Délmagyarország című regionális napilap digitalizálása. Ezek a munkálatok kiváló elősegítői az egységek és személyek közti kohézió kialakulásának, de emellett véleményem szerint az új tevékenységek a személyes motiváció felerősödésének is eszközeivé váltak.

Hírek

Tudatos és formális módon, például hírlevelek útján történik a belső kommunikáció, melyben a közlegő eseményekről, elért eredményekről tájékoztatjuk a munkatársakat. A leveleket a PR-csoport⁶ készíti elő az osztályvezetőktől begyűjtött hírek, információk birtokában. Olykor azonban saját rendezvényeink is a belső PR eszközeivé válnak (a Könyvtári Éjszaka c. immáron nyolcszor megrendezett program például különösen nagy jelentőséggel bír ezen a téren is), hiszen gyakran a kollégák is részt vesznek a programjainkon, illetve sokszor családtagjaikat és ismerőseiket is elhosszák rájuk. Egy-egy esemény szervezői, felelősei mellett más munkatársak is tevékenykednek bennük: egyes részfeladatok erejéig, például az idei könyvtári éjszakán az Állománygyarapítási Osztály munkatársai saját partnerkapcsolataik révén segítettek nekünk a szponzorok felkutatásában. Ekkora volumenű rendezvény (a látogatóink száma az idén meghaladta a 2000-et) – profi rendezvényszervezők bevonása nélkül – nem is valósulhatna meg, ha nem állna mögötte több tucat kreatív segítő (2. kép). Ilyenkor a szervezeti struktúra megkövetelte munkakapcsolatok mellett egy-egy projekt felelősei, résztvevői, kidolgozói közt újabb kapcsolatok jönnek létre, melyek a későbbiekben is erősítik az intézmény belső kohézióját. Ennek a jelentősége igen nagy, főleg egy ekkora intézményben, ahol a munkatársak, az osztályok sokszor fizikailag nagyon távol dolgoznak egymástól.

---

⁶ Az SZTE Klebelsberg Könyvtár PR-csoportja három tagból áll, jelenleg Csengődi Erika, Sümeginé Lehotai Edit és Szabó-Gilinger Eszter alkotják.

EGY NEHÉZ NAP ÉJSZAKÁJA
a beat nemzedékéről az Y generációnak

Könyvtári éjszaka
2014.3.27.
18:00-24:00

Kiállítás a korának hétköznapi tárgyainból

Beat-Jana-Történelmi bemutató

Ki-Mit-Tud?

Kvízek, játékok

Dinamitika és játékosítás a(z) örök) gyereknek

Színházi előadások:
Rocktörténet
A beatnemzedék filmje

Alulíráskor mögötti: könyvtári tárcák

Fotókiállítás

Könyvtármulató: Sillai Csaba- A harmadik hid

Táncok

"Rocktörök" avagy könyvtörök

Alakuló-török: régi könyvtörök szóra néző nappali a 3. emeleti olvasóban

SZTE KLEBELSBERG KÖNYVTÁR 6722 SZEGED, ADY TÉR 10.

Részletek a képgalérián megtalálhatók: www.szteek.hu és a Facebook.com/KlebensbergKonyvtar oldalán.

Opportunitás a 60-as, 70-es évek slágereitől a 2000-as évekig terjedően. Mindegyik szerzővel együtt!

Az SZTE Klebelsberg Könyvtár bemutatja:

KÖNYVTÁRI ÉJSZAKA 2014

JELENTKEZZ!

vers zene
egyéb Mit? próza
tánc Tud ének

A jelentkezés határideje: március 8.
További információk és jelentkezés:
szteek@gmail.com

2. kép: Könyvtári éjszaka plakát és program felhívás (saját grafika)

Elégedettségmérés

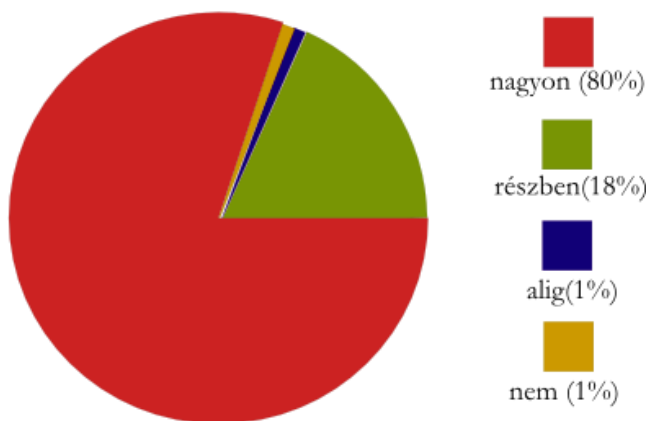
A minőségbiztosításunkhoz kötődő éves elégedettségmérést az olvasók mellett a munkatársak között is lefolytatjuk, s ezek arról tanúskodnak, hogy a kollégák lojalitása, elkötelezettsége az intézmény felé megfelelő (3. kép). Azokban a munkatársakban, akikben nem alakult ki az elkötelezettség, a belső PR hatékonyságának növelésével, a csoportkommunikációs eszközök további

finomításával igyekszünk elősegíteni az intézményi identitás megszilárdulását. Ezekre az eszközökre annál is inkább nagy hangsúly tevődik, mivel az utóbbi évek tendenciái szerint a motiváció anyagi természetű növelését lehetővé tévő források csökkennek, ezért feltétlenül egyet kell, hogy értsünk a Harsányi Dávid által is leszögezett gondolatokkal: „*A konkrét anyagi ösztönzők mellett a személyes kapcsolatok kialakítása, fejlesztése is elengedhetetlen.*”⁷

Szabadidő

Évente két alkalommal tartunk közös, kötetlen programokat, ún. 'csapatépítő' alkalmakat: az év elején egy esti összejövetelt és egy kora nyári, egész napos kivonulást az egyetem egy közeli faluban található, volt tanyasi iskolájába. Véleményem szerint az intézmény kohézióján mindezek az alkalmak sokat javítanak, erősítik az összetartozás érzését és lehetőséget teremtenek arra, hogy az egymással munka-kapcsolatban nem lévő munkatársak is találkozhassanak. Ma már nem megkerülhető az sem, hogy könyvtárosaink többsége kövesse a közösségi oldalakon az intézményt és gyakran "lájkolják" a megosztott híreket, hiszen ezen az informális csatornán keresztül is kapcsolat épül a szervezet és köztük, s nem mellesleg, a saját (külső) környezetükben ily módon is fel tudják kelteni iránta az érdeklődést és válnak egyszerre a külső kommunikáció csatornáivá is.

Büszke vagyok arra, hogy a könyvtár munkatársa lehetek.

3. kép: Dolgozói elégedettség-mérés, 2011. (saját grafika)

⁷ HARSÁNYI 2012, 7.

Szegedi Tudományegyetem: beágyazottság – könyvtárosok, oktatók, József Attila Tanulmányi- és Információs Központ

A Klebelsberg Könyvtár szervezetileg önálló intézmény, miközben egyik központi egysége a Szegedi Tudományegyetemnek, ezért kiemelten fontos célcsoportot jelentenek az egyetem polgárai (oktatók, kutatók, munkatársak és a hallgatók). Ezt szem előtt tartva már régóta munkálkodunk azon, hogy minél gördülékenyebb legyen az információáramlás efelé a célcsoport felé, s hogy mindeközben hatékonyan tudjuk közvetíteni az előnyös intézményi kép kialakításához elengedhetetlen értékeinket. Tesszük mindezt úgy, hogy mi magunk is a Szegedi Tudományegyetem marketing és PR eszköztárának elemei vagyunk.

Szerencsésnek mondhatjuk magunkat tehát, de én magam talán jogos elvárásnak is érzem azt, hogy az egyetem marketing-kommunikációjában is kiemelt szerepe van a könyvtárnak és a neki otthont adó épületnek, a József Attila Tanulmányi- és Információs Központnak (JATIK, TIK). Már a létrejötté is hatalmas innovációnak számított 2004-ben, „az egyetem szíve”⁸-ként aposztrofálták, de azóta is jelen van a hivatalos brosrúrákban, a fotófalakon, vagyis az egyetemi arculat szimbólumrendszerének részévé vált. A különféle felsőoktatási rangsorok (pl. UnivPress Ranking Hallgatói Presztízsrangsor) is rendre vizsgálják az oktatási infrastruktúra színvonalát, amely kategóriában helyet kap a könyvtár is színvonala tekintetében.⁹ Az egyetem és könyvtárának szoros kapcsolatáról nyilatkozik az SZTE Klebelsberg Könyvtár küldetésének megfogalmazásában is: „*A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára gyűjteményeivel, hagyományos könyvtári szolgáltatásaival, elektronikus tartalom- és információ szolgáltatásaival, valamint a szolgáltatásokra kiképzett és azok iránt elkötelezett személyi állományával az egyetem oktatási, kutatási feladatait támogató központi szolgáltató intézménye.*”¹⁰ A hangsúly természetesen az oktatás, kutatás támogatásán és a szolgáltató intézményen van, amely funkciókat a minőségirányítási rendszer bevezetésével is igyekeztünk minél színvonalasabban működtetni.

A könyvtár külső megítélése tehát nem kizárólag a saját erőből kifejtett marketing és PR tevékenységen alapul, hanem az anyaintézményen keresztül és segítségével kifejtett kommunikáción is. Ez a helyzet mindenképp a munkánkat segítő tényezők közé sorolandó, hiszen felerősödik az általunk kifejtett

---

⁸ Vö. Dobog az egyetem szíve.

⁹ TÖRÖCSIK – KURÁTH 2010, 244.

¹⁰ SZTE Klebelsberg Könyvtár, honlap: <http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/magunkrol/kuldetes-minosegpolitika> (2016.06.12. 15:51)

tevékenység hatása. Az SZTE-n működik egy Médiacentrum nevű egység, amely a Marketing és Kommunikációs Igazgatóság irányítása alatt összefogja az egységek marketingtevékenységét és támogatja őket a PR feladataik ellátásában. Nem veszi át teljes körűen az ilyen jellegű munkafolyamatokat, inkább koordinálja és kiegészíti azokat. Ennek az egységnek a Klebelsberg Könyvtár marketing és PR tevékenységére kifejtett hatásáról a későbbiekben, a kommunikációs csatornáinkat bemutató fejezetben térek ki részletesen.

Az elmúlt évek azonban érdekes dilemmát vetettek fel: az épület maga-e a könyvtár vagy csak épület, és a könyvtár-jelentés háttérbe szorulásával állunk-e szemben? Öt évvel a megnyitó után Mader Béla akkori főigazgató így fogalmazta meg a helyzetet: „Mára tény: a megnyitás óta az épület – természetesen számos szalon összekötődve és koordinálva – több szolgáltatásnak is helyet ad, ezek közül önálló intézményként az Egyetemi Könyvtár elsősorban a hagyományos és a modern könyvtári szolgáltatásokra koncentrál.”¹¹ Sajnos ezt a kérdést az elmúlt, újabb öt évben sem sikerült megnyugtatóan tisztázni: a felhasználók mindennapi szóhasználatukban is a „TIK-be jönnek”, ha a könyvtárba igyekeznek és könyvtári szolgáltatást kívánnak igénybe venni. Saját véleményem szerint ez a helyzet a jövőben sem fog megoldódni egyértelműen, de minden erőnkkel és eszünkkel arra kell törekednünk, hogy a könyvtár szerepét és jelentőségét kihangsúlyozzuk. Ezzel nem csak a fizikai kereteket adó épületben, hanem az egyetemi és végül a felhasználói köztudatban is kivívható az önálló és erős könyvtár-imázs.

Visszatérve az egyetemi célcsoport igények megjelenésére: a hagyományosan könyvtári szolgáltatások is ezek mentén alakulnak, vagyis például a könyvek könyvtáron belüli elhelyezésében is teret kapnak: olvasótermi állományunk folyamatosan változik, frissül, az avuló szakirodalom pedig időről-időre beköltözik a raktárakba.

Ez az állománymenedzsment egyébként a szakreferensi osztály munkatársainak feladata, akik munkakörükben – ezzel együtt – egyfajta PR-tevékenységet is folytatnak, hiszen kapcsolatot tartanak a saját tudományterületükbe tartozó egyetemi tanszékekkel, oktatókkal, akiknek folyamatosan figyelik az igényeit: azaz kiadott olvasmánylistáikat, miközben tájékoztatják őket a könyvtár újdonságairól, fejlesztéseiről. (Az osztály működéséről és a kapcsolattartás részletes bemutatásáról egyébként már Meskó Eszter cikkében olvashattunk korábban.¹²) Ilyen irányú gyakorlatunk úgy tűnik, abszolút illeszkedik a Library 2.013 konferencián is megfogalmazott

---

¹¹ MADER 2010, 5.

¹² MESKÓ 2010, 4.

könyvtáros trendekhez, azaz az oktatók és a könyvtárosok szoros együttműködéséhez a tananyagok hozzáférhetőségének biztosítása érdekében.¹³

Az egyetemi oktatókat érintő, illetve munkájukat támogató könyvtári változásokról általában e-mailben kapnak tájékoztatást a kapcsolattartó könyvtárosuktól. Egy-egy körlevet kb. 2000 címzethez tudunk eljuttatni, de a különböző intézeti vagy tanszékcsoporti levelezőlistáknak köszönhetően valószínűleg ennél jóval több oktatót, kutatót érünk el ilyenkor. Ezek a tájékoztatók szükség esetén felhasználóképzésekkel is összekapcsolódnak, tehát a tájékoztatáshoz kapcsolódóan felhívjuk a figyelmüket, hogy lehetőségük van előre meghirdetett – vagy egyénileg egyeztetett – időpontokban könyvtárosi tutoriálokra elsajátítani az új szolgáltatások használatának módszereit. Ilyen lehetőségeket hirdettünk például a Refworks hivatkozáskezelő eszköz vagy az MTMT megismertetése kapcsán. Egy-egy ilyen alkalommal természetesen a konkrét szolgáltatás népszerűsítésén túlmutatóan a könyvtár és az oktatók közötti közvetlen kapcsolatteremtés is megvalósul, melynek köszönhetően szorosabbá válik a kapcsolat a felhasználók egy meghatározó csoportjával és várhatóan javul az intézmény megítélése is. Az SZTE oktatói közül évente 80–100-an vesznek részt hasonló programokon.¹⁴

A könyvtár események, programok, kiállítások és kötetbemutatók megszervezésével is összekapcsolódik a tanszékeken, intézetekben folyó munkával. Egy évtizede már, hogy rendszeresek például az Évfordulós Arcképcsarnok című kiállítások, melyeken az egyetem korábban élt kiválóságainak munkásságát igyekeztünk bemutatni.¹⁵ Ezen a sorozaton túlmenően természetesen egyéb kiállítások is szerveződtek egy-egy tanszék oktatóival szoros együttműködésben. Néhány példa a közelmúltból: A szavak ördögi köre – Herta Müller, Camus kiállítás, A vízimadarak népe és a „Tekereg az út, kanyarog az út” című kiállítás a Finnugor hónap keretében. Ezeknek a közös programoknak számos előnyük van, melyek miatt a könyvtár és a tanszékek is készséggel állnak az együttműködés elé:

- kapcsolatok építése, elmélyítése (könyvtár – egyetemi egységek)
- közös értékek képviselése (egyetemi oktatói, kutatói munka)

---

¹³ SIPOS – FEKETE – SZÖLLŐSI 2014, 14.

¹⁴ Forrás: SZTE Klebelsberg Könyvtár saját statisztikái.

¹⁵ Bővebben ld.: SZTE Klebelsberg Könyvtár honlapján: <http://www.bibl.u-szeged.hu/exhib/evfordulo/index.html> (2016.06.12. 15:51)

- két (vagy több) szervezet számára egyaránt előnyös hírek létrejötte (szélesebb közvélemény megszólítása; reprezentatív, de közérthető híreken keresztül)
- hatékonyabb marketingkommunikáció (mindkét fél csatornáin keresztül)
- közös célcsoportok könnyebb elérése (hallgatók, városi és országos közönség)
- költségek megosztása
- az erőforrások összeadódása.

4. kép: A Finnugor kiállítás plakátjai (saját grafika)

Az utóbbi két pontban összefoglalt tényezők fontosak, sőt, általában meghatározzák a teljes tervezési és létrehozási folyamatot. A kreatitásunk és

képességeink számára nagy kihívást jelentett például a vektorgrafikus és fényképszerkesztő programok használatának elsajátítása, melyek segítségével ma már rendszeresen tervezzük meg és készítjük el ilyen jellegű programok arculatát, plakátjait, meghívóit – azaz a kampány vizuális elemeit is (4. kép).

Kiállítások mellett egyetemi oktatók publikációinak, köteteknek bemutatójára is – főleg az utóbbi időben – rendszeresen kerül sor a könyvtáron belül. Nem csak helyszíneül szolgálunk, hanem kezdeményezői is vagyunk ezeknek az eseményeknek. Ilyen alkalmaink voltak például: Tomka Béla: Outstanding Academic Title of 2013, Nicolai Hartmann: Etika (fordítója kapcsán) vagy Richard Shusterman: Szómaesztétika és az élet művészete (fordítója kapcsán).

Az ilyen jellegű események létrejöttét bármely fél kezdeményezheti, a könyvtár munkatársai közül a PR-csoport, esetenként a különgyűjtemények munkatársai, illetve az adott tudományterület szakreferensei vesznek részt a konkrét munkálatokban. Az eseményszervezési eljárásrendünk részleteire a későbbiekben térnek ki, hiszen ezek a programok a minőségirányítási szempontoknak is megfelelő módon, tervezetten zajlanak le.

A könyvtár híreiről a széles egyetemi közvélemény az SZTE hivatalos honlapján megjelenő hírekből, a Szegedi Egyetem Magazin cikkeiből és az Univ-szelevezőlistára kiküldött levelek útján értesül. Ezek a legfontosabb hivatalos csatornák, de természetesen az informális utak is nagy hatékonysággal működnek. Az egyetemi honlapon 234 hír jelent már meg rólunk, a magazin oldalain pedig 34 cikk; és természetesen a hallgatói lapok, kari honlapok is időről-időre közölnek rólunk szóló információkat.

Egyetemi hallgatók, ösztöndíjas és külföldi diákok, olvasói elégedettségmérés

A Könyvtár épületének falain belül történő és a felhasználókra irányuló primer kommunikációban nagy szerep hárul a nyilvános terekben szolgálatot teljesítő kollégákra, hiszen ők azok, akik saját személyiségükkel is alakítóivá válnak az intézményről alkotott képnek. Ugyanis nem csak a kereskedelemre érvényesek a Törőcsik Mária által is megfogalmazott állítások: *„egy szerepet tanuló, még bizonytalan, de éppen ezért gyakran nyers, türelmetlen, keresgélő, átlagos mércével mérve ‘idegesítő’ vásárlóról van szó, akit azonban megszelídíteni, tanítani kell, és nem elrettenteni.”*¹⁶ A non business marketing területén ezt

---

¹⁶ TÖRŐCSIK 2011, 241.

hatást interaktív marketingként definiálják,¹⁷ s úgy vélem, könyvtárak esetében sokszor döntő szerepe van. Az olvasói elégedettség-mérésünk is azt mutatja, hogy a felhasználóink döntő többsége találkozik a munkatársakkal (61% helyben, 5% távolról és 34% mindkét módon használja a könyvtár szolgáltatásait¹⁸), ezért a személyes találkozások szerepe nem hagyható figyelmen kívül.

Belföldi diákok

A hallgatókról ma már elmondhatjuk, hogy jóval tudatosabban képviselik saját érdekeiket, igényeiket, mint a korábbiakban, s ezzel együtt a felsőoktatás felé is komoly elvárásokkal fordulnak. Erre már Virágos Márta is utalt egyik cikkében: *„Mután az egyetemek versenyhelyzetbe kerülnek, egyre fontosabbá válik piacképességük. Jövendő és már meglévő hallgatóiknak azt kell bizonyítaniuk, hogy az itt tanulók sikeres oktatásban vettek részt, diplomájuk kelendő lesz a munkaerőpiacon.”*¹⁹ A felsőoktatási intézményeknek tehát meg kell nyerniük maguknak a hallgatókat, melyhez nem elegendő ma már egy intézmény hírneve, múltja, a magas színvonalú oktatás, hiszen ezekkel az értékekkel a versenytársak is rendelkeznek. *„A vevők (esetünkben a felhasználók) kedvére tenni egyre nehezebb feladat. Tájékozottabbak, ártudatosabbak, igényesebbek, kevésbé elnézőek, és sok más versenytárs keresi meg őket hasonló vagy jobb ajánlatokkal”*²⁰ – olvashatjuk már Kotler-nél is. Így egyre inkább felértékelődnek a képzéshez hozzáadódó egyéb intézményi szolgáltatások, az infrastruktúra színvonala, az innovációk felé való nyitottság és például az egyetemi könyvtárak felszereltsége, szolgáltatásai, illetve a megfelelő tanulási környezet.

Az SZTE Klebelsberg Könyvtár abban a szerencsés helyzetben van, hogy a tíz éve megnyitott új épületben jó adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy minden felmerülő hallgatói igényt ki tudjon elégíteni. Mader Béla, az SZTE Klebelsberg Könyvtár korábbi főigazgatója minden szempontra kiterjedő összefoglalását adta 2010-es cikkében²¹ mindazoknak a követelményeknek, melyeknek könyvtárunk meg kívánt felelni a megvalósítás előtt, és amely

---

¹⁷ DINYA ET AL. 2004.

¹⁸ Olvasói elégedettség-mérés 2013, SZTE Klebelsberg Könyvtár. Közzétéve: <http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/elegedettsegmeres-2013> (2016.06.12. 15:51)

¹⁹ VIRÁGOS 2013.

²⁰ KOTLER – KELLER 2006, 221.

²¹ MADER 2010, 4.

szempontokat azóta is szem előtt tartva működik, ezért ezeknek részletekbe menő felsorolásába nem is bocsátkoznék.

Ennek a gondosságnak és a jövő könyvtárát felépíteni kívánó törekvéseknek egyaránt köszönhető, hogy Szegeden az egyetem könyvtára, illetve tanulmányi és közösségi központja az egyetem egyik legfontosabb infrastrukturális és kommunikációs értéke. Ez a szerep is determinált bennünket arra, hogy – immár több éves múlttal – vegyen részt a könyvtár is az egyetemi nyílt napokon, melyeket évente két alkalommal rendeznek meg a Szegedi Tudományegyetemen.

A képzési lehetőségeket feltérképező, jövőre hallgatóknak így van lehetőségük még a jelentkezés előtt találkozni a könyvtárral és kérdezni a könyvtár által kínált szolgáltatásokról. Ennek annál inkább nagy fontosságot tulajdonítunk, hogy az országos, őszi nyílt napok rendre a Tanulmányi és Információs Központban kerülnek megrendezésre. Ilyenkor nem csak ismertetővel, szóróanyagokkal készülünk, hanem egy-két perc alatt kitölthető játékos feladványokkal és ezek útján azonnal megszerezhető, apró ajándékokkal is. Ezekről az ajándékokról a legtöbb marketing témájú szakirodalom említést tesz,²² a szerepük tehát ma már nem kérdéses. A reklámajándékok azonban ekkora mennyiségben komoly anyagi forrásokat igényelnének az ezekben általában szűkölködő könyvtárunktól, ezért más megoldást kerestünk. Olyat, ami nem kerül sokba, de magán hordozza a könyvtár arculati elemeit, viszont nem is egy sokadik reklámtoll: „*olcsó tömegcikkek, vagy odafigyelés nélküli ajándékozás kedvezőtlen benyomást kelt.*”²³ Legyen meglepő, keltsen fel (pozitív) érzelmi reakciókat, emlékeztessen a nálunk tett látogatásra és minimális költséget jelentsen. Nem könnyű mindezen feltételeket egyszerre teljesíteni, de reményeink szerint ezúttal sikerült: a könyvtár logójával díszített mézeskalácsokat készítettünk és azzal ajándékoztuk meg az érdeklődőket. 2013-ban több, mint 100 leendő egyetemista kereste fel a könyvtár standját, akiknél egyértelműen pozitív fogadtatása volt az ajándékunknak.

A már felvett hallgatók számára természetesen már más értékeinket kell megmutatnunk, ráadásul nagyon sokrétű szolgáltatásokkal, programokkal célozzuk meg a legnagyobb lélekszámú célcsoportot, ezért kommunikációs tevékenységünkben is prioritást élvez ez a közeg. A terek kialakítása, a könyvvállomány elhelyezése és minden könyvtári szolgáltatás kialakítása a hallgatói igények figyelembevételével történt és történik ma is. Az igényeket

---

²² FAZEKAS – HARSÁNYI 2011, 284.

²³ BÁLINT 2006, 68.

pedig a rendszeres hallgatói elégedettség-mérésekkel folyamatosan vizsgáljuk. Ezen vizsgálatok eredményeit alapul véve a hallgatók számára fontos kritériumokat kell megfogalmaznunk, melyek mentén a menedzsment megtervezheti és alakíthatja a szolgáltatási palettát, de ugyanez érvényes a velük folytatott kommunikáció módjának és eszközeink kiválasztására is. Az általuk preferált trendeknek és kifejezőmódoknak hatása kell, hogy legyenek ránk is. A célesoport néhány jellemzője a velük való kommunikációs stratégiánk megválasztásához: azonnal kielégítendő igények, tudatos és kritikus vásárlói magatartás, online és digitális tartalmak preferenciája; a képi, grafikus, mozgóképes információk előnyben részesítése.

A velük való kapcsolattartásban fontos szerepe jut az egyetemi diáknaplóban megjelentetett információknak, melyeket évről-évre frissítve kap kézhez minden hallgató. Beiratkozásukat már elektronikusan végezhetik el a Modulo-rendszeren keresztül, amely az elektronikus ügyintézési lehetőséget biztosító szoftver. Emellett az újdonságokról, a legfontosabb híreinkről az ETR (Egységes Tanulmányi Rendszer) kezdőoldálán rendszeresen tájékoztatjuk a hallgatókat. A személyre szabott információkat email formájában juttatjuk el hozzájuk (lejárati emlékeztető, felszólítások, szolgáltatások változásáról szóló információk), de egy jól kidolgozott CRM (Customer Relationship Management) rendszer kiépítése még éppen most zajlik. A rendszer előnyeiről és a könyvtárak számára is hasznos hozadékaikról Nagy Nikolett cikkében találunk alapos összefoglalást,²⁴ s magam is egyet értek azzal az alapvetésével, hogy *„a CRM rendszert adaptálni lehet és kell könyvtári környezetbe, hiszen az integrált rendszereink alapul szolgálnak a könyvtári CRM rendszer kialakításához”*.

Az általunk használt kommunikációs csatornák mindegyikével igyekszünk megtalálni az utat a hallgatók felé, ezért az elégedettségi vizsgálatokon is kitértünk arra a kérdésre, hogy melyeket részesítik előnyben? A válaszokból az látszik, hogy számukra is az elektronikus levelek útján kapott információk a legmegfelelőbbek (83%), ez után következik a honlap (46%), majd a Facebook népszerűsége (40%). A felmérés eredményeit látva döntöttük el a chat alapú referenz (Skype) bevezetését, hiszen ez lett a negyedik legnépszerűbb (8%), majd következett a Twitter (3%) és végül az Iwiw (0,5%). A felsorolt eszközökön folytatott kommunikációs gyakorlatunkra és az elmúlt években megszerzett tapasztalatokra a későbbiekben térek ki.

---

²⁴ NAGY 2007, 291–309.

Külföldi diákok

Létrejött az SZTE-n belül egy Nemzetközi Koordinációs Iroda (NKI),²⁵ melynek feladata, hogy folyamatosan elemezze a nemzetközi trendeket, rangsorokat, a versenytársakat és mindezekről jelentéseket készítsen. Előkészíti és alakítja továbbá az egyetem nemzetközi képzési stratégiáját, illetve ellátja az intézmény képviselőjét nemzetközi felsőoktatási vásárokon, konferenciákon, valamint támogatja az SZTE nemzetközi marketing tevékenységét, a külföldi hallgatók toborzását.

Ez az iroda látogat el a felsőoktatási kiállításokra, tudásvásárokra és működteti az egyetem beiskolázási marketingtevékenységét. A külföldi hallgatók toborzásának terén tehát a könyvtár ismét eszköze és nem pedig alakítója a célcsoport felé irányuló marketingkommunikációnak. Aminek viszont alakítói lehetünk, az a saját imázsunk, amelyet egyetemi kollégáink közvetítenek a külvilág felé. Emiatt alaposan kielemeztük és újraterveztük információs kiadványainkat. Informatív, lényegre törő, színes és képes brosrakat, „Library Guide”-okat terveztünk, amelyekkel az NKI munkatársai már megjelenhetnek a nemzetközi piacokon is. Ezzel egyidőben képzésen vettünk részt, amelyen kifejezetten a külföldről érkező diákok felé kifejtett marketing és PR tevékenységről szereztünk új ismereteket.²⁶ A Klebelsberg Könyvtárban ugyanis ezek a diákok a tanulmányaik alatt nagyon sok időt töltenek. Láthatóan számukra az intézmény azzá válik, aminek szánták: tanulási, információs és közösségi csomópont. Az ő szükségleteiket szem előtt tartva természetesen minden téren igyekszünk a nyelvi akadályokat elhárítani. Kezdvé azzal, hogy a nyilvános munkaállomásokon szolgálatot teljesítő kollégák rendelkezzenek idegennyelv-tudással, vagy a honlapunk lefordításával – immár négy nyelven érhető el (magyar, angol, német és szerb). Tájékoztató anyagaink eleve legalább két nyelven készülnek el (angol és magyar) (5. kép), ahogy katalógusunk (OPAC) is. A feliratok, felhívások általában kétnyelvűek, illetve az utóbbi időben elkezdődött a nyelvektől függetlenül is értelmezhető grafikák kidolgozása az információk képi megjelenítésére. A legtöbb információs anyagunk ma már vektorgrafikus szoftverek használatával készül, ezért már a szükséges szaktudás is rendelkezésre áll ilyen jellegű információs és marketing anyagok létrehozásához.

---

²⁵ Nemzetközi Koordinációs Iroda, <http://www.u-szeged.hu/international?objectParentFolderId=23520> (2014.05.20.)

²⁶ Felsőoktatási nemzetközi marketing ismeretek felsőoktatási intézmények munkatársai számára – országos képzés, Tempus Közalapítvány, Budapest. 2013–2014.

A wide variety of documents

Our library has the largest collection in the South of Hungary and it is among leading libraries on the national level, too.

Our primary mandate is to support research and instruction at the university, but we are also open to a more general public.

1,500,000 documents altogether
350,000 volumes on open shelves
45,000 e-documents
1,500,000 pages of digitized content
1,500 AV documents
9,500 sheet music

Services

Reading rooms for easy studying:

- General social sciences (1st floor)
- History (2nd floor)
- Literature and linguistics (3rd floor)
- Sciences (4th floor)

Fast access to books: books from stacks in an hour.

Public computers: 260 PC-s are available for use in two computer rooms.

WiFi: Eduroam-network.

Online services accessible from our webpage:

- catalog renewal
- inter-library loan
- e-documents
- study guides, e-notes
- Contenta: digital collection and repository

Special collections:

There are 11 special collections where you can find unique copies, rare documents and other extravaganzas.

- Classics Collection
- Canadian Documentation Center
- Hungarian Studies Collection
- Hungarian Collection
- Military History Collection
- Music Collection and Media Center
- Old and Rare Books
- Original Collection
- Social Theory Collection
- University Collection

Openings hours	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday
Openings hours	08:30-17:00	08:30-17:00	08:30-17:00	08:30-17:00
Classical Libr. Lit. and No. Libr.	8-20	8-15		11:30-15:15
Original Collection	8-18	08:30-18:00		
Music Collection and Media Center				

Various programs

Regular

- Library tours
- Monthly quizzes

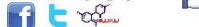

Special occasions

- Long night of the library
- Interesting lectures
- Exhibitions
- Training sessions

Do not miss out on anything, so follow us

GPS coordinates: 46.247339, 20.141838

USZ Klebelsberg Library

H: 6722 Szeged, Ady tér 10.
Phone: (62) 546-633
Fax: (62) 546-665
E-mail: ref@biblis-szeged.hu

Web: www.ek.sze.hu
Mobilweb: m.ek.sze.hu

SZTE
UNIVERSITY OF SZEGED

Klebelsberg Library

The library of the university is your library!

5. kép: Általános információs brosúra (angol nyelven)

(Készítette: Csengődi Erika és Szabó-Gilinger Eszter)

Készült: háromrét hajtott A/4-es méretben, (eddig) 500 példányban, 2013.

Célcsoport: oktatási kiállításokon és előzetes intézménylátogatáson (könyvtári túrán) résztvevő, beiskolázás előtt álló külföldi diákok.

Egyéb felhasználók, külső partnerek

Könyvtárunk működése és szolgáltatási azonban nem korlátozódnak kizárólag az egyetemi polgárok igényeinek kielégítésére, hiszen a város és a régió olvasóit is kiszolgáljuk, továbbá országos feladatokat is ellátunk.²⁷ Ezen okokból kifolyólag a szélesebb közönség igényei felé is nyitottnak kell lennünk, a marketingstratégiánk megtervezésekor ezzel a közeggel is „számolnunk kell”. *„Egy kulturális vállalkozás marketingszemléletű megtervezésekor tehát egyformán gondolni kell a valódi vevők (nézők, látogatók) és az egyéb anyagi támogatók (kormányzati, önkormányzati támogatások, alapítványok, magán- és vállalati szponzorok stb.) számára fontos értékek kifejezésére.”*²⁸

Változatos rendezvények kitalálásában és azok megtartásában nagy könnyebbséget jelent más szervezetek, intézmények bevonása. Ez az együttműködés rendszeresen és gördülékenyen, csak rögzített keretek között valósulhat meg. A már meglévő partnerkapcsolatok fenntartása mellett, különösen fontos szerepet kapott az új, kétirányú, és lehetőleg szándéknyilatkozattal, együttműködési szerződéssel hivatalossá tett partnerkapcsolatok kialakítása. Fölvettük a kapcsolatot és leültünk a lehetőségekről, együttműködési előnyökről tárgyalni a szegedi Tourinform Irodával, a Szegedi Nemzeti Színházzal, az SZTE AlmaMater irodával, a Europe Direct irodával és az SZTE Kulturális Irodával is. Az SZTE Médiacentrummal szorosabbra fűztük a viszonyt, ami hosszú távon megkerülhetetlen, hiszen ez az iroda koordinálja a teljes egyetemi PR-t. Kifejezetten az ott dolgozó kollégák számára szerveztünk ún. „study-tour”-okat, ahol felhívtuk figyelmüket a nálunk zajló munka jelentőségére, kiemeltünk a köztudat számára kevésbé ismert erősségeket – egyáltalán: felhívtuk magunkra az egyetem szócsöveként működő szervezet figyelmét. A program sikeresnek bizonyult, azóta rendszeres munkakapcsolat működik a két csoport között, megkönnyítve azt, hogy a Klebelsberg Könyvtár hírei eljussanak a média, az egyetemi közvélemény és a szélesebb közönség felé.

A hasonló kapcsolatok kialakításán fáradozó könyvtárak azonban nem csak elvárnak előnyöket a partnertől, hanem ajánlanak is cserébe valamit, hogy a másik fél is érdekeltté váljon az együttműködés kialakításában, hiszen a *„helyi, regionális és nemzetközi szintű partneri együttműködés fokozza a kreativitást és*

---

²⁷ L. SZTE Klebelsberg Könyvtár küldetésnyilatkozata: “a város és a régió szakemberei számára nyilvános könyvtárként a könyvtári alapszolgáltatások biztosítja.” Elérhető: <http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/magunkrol/kuldetes-minosegpolitika> (2016.06.12. 15:51)

²⁸ DINYA ET AL. 2004, 96.

*inspirálja az együttműködő szervezeteket.*²⁹ Ezt a megállapítást a mi tapasztalataink is alátámasztják, mivel a kapcsolatfelvétel óta több olyan esemény szerveződött, melyeket a felsorolt szervezetekkel együttműködve tudtunk megvalósítani. A Tourinform Iroda jóvoltából rendezvényeinkkel belekerültünk például a szezonális programajánló kiadványukba, az iroda munkáját pedig megkönnyíti, hogy rendszeres tájékoztatást kapnak kézhez a készülő eseményekről. A Szegedi Nemzeti Színházzal megkötött együttműködési megállapodásunk biztosítja a felek számára egymás intézményeinek, azok tevékenységeinek kölcsönös népszerűsítését az intézmények arculatának megfelelő módon.

Többek között újonnan indult, közös projekteknek köszönhetően vált sokrétűbbé a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárral való együttműködésünk. A legnagyobb horderejű, jelenleg is zajló programunk a Délmagyarország című napilap digitális archívumának, a DélmagyARCHÍV-nak a létrehozása. A lapszámok, analitikus cédulakatalógusok digitalizálása mellett a projekt széleskörű népszerűsítésére szolgáló alkalmak is együttes munkában szerveződnek. 2013 őszén például a szegedi Árkád bevásárlóközpontban tartottunk interaktív bemutatót, ahová a régi lapszámok megtekintésén túl a munkafolyamatokat és a projekt jelentőségére rávilágító prezentációt vittünk.³⁰

Az egyetemi intézmények között is találtunk olyanokat, melyekkel érdemesnek láttuk szorosabbra fűzni az alkalmi vagy informális jellegű kapcsolatokat. Így épült ki rendszeres és jól működő partnerség az AlmaMater irodával, a Europe Direct szegedi irodájával és a Kulturális Irodával. Közös célunk ugyanis olyan programok szervezése, melyek főként az egyetemi közönségre fókuszálnak. Az AlmaMater Iroda az SZTE alumni szervezete, rendkívül széles taglétszámmal és kiemelt szereppel. Részvételük már több könyvtári eseményen megvalósult, például a 8. Könyvtári Éjszakán, a szegedi Árkádban tartott bemutató projekten, de jelenleg is zajlanak a 85. Könyvhét előkészítő munkálatai. A klub tagjai számára az SZTE Klebelsberg Könyvtár 2010 óta biztosít kedvezményes feltételeket és kiterjesztett kölcsönzési jogosultságokat, amely lehetőséggel a legnépszerűbb a tagság által elérhető szolgáltatások közül. Az így megszerzett (és megtartott) felhasználóink az

---

²⁹ Calimera útmutató: Együttműködés és partnerség.

<http://www.ki.oszk.hu/calimera/2kotet/2kotetegyuttmukodesespartnersegek.html> (2016.06.12.)

³⁰ A prezentáció megtekinthető: http://prezi.com/c1_13yxeghg/dm-projekt/
Készítették: Csengődi Erika, közreműködők: Molnár Sándor és Nagy Gyula.

egyetem volt diákjai, akik a tagságukkal mintegy meghosszabbíthatják a hallgatói éveiket és (részben) megtarthatják az akkor élvezett előnyöket.

A Kulturális Irodával szintén események kapcsán tudunk együttműködni, például az általuk koordinált Egyetemi Tavasz és az Őszi kulturális fesztivál keretei között. Ezekon a programsorozatokon az egyetem alapvető célkitűzése is az, hogy minél szélesebb közönséget szólítson meg: mindenki számára nyitott rendezvényeken kulturális és sportesemények, kari napok, ismeretterjesztő előadások és konferenciák várják az érdeklődőket – így a város és a régió polgárait.³¹

A Europe Direct szegedi irodájával a Klebelsberg Könyvtár egyik költségűjteménye, az Európai Dokumentációs Központ megléte jelentette a közös kapcsolat alapját. 1963-ban született meg az a döntés, mely szerint egy információs hálózat segítségével kívánják a tagországokban folyó felsőoktatás számára elérhetővé tenni az Unióval kapcsolatos információkat. Így jöttek létre az Európai Dokumentációs Központok, melyeknek alapítását később lehetővé tették a csatlakozni kívánó országok felé is. Ebben a státuszában kapta Magyarország a jogot az első ilyen központ létrehozatalára, de később minden jelentős egyetemünkön, főiskolánkon létrejött egy-egy ilyen dokumentációs központ. Célkitűzéseiben tehát ezen dokumentum-állományunk és az iroda működésének alapelvei találkoztak, így kézenfekvőnek látszott az együttműködés.³²

Minden esetben arra törekedtünk, akár egyetemen belüli, akár azon kívüli szervezettel beszéltünk, hogy a saját szerepünket, a rólunk kialakított (sok esetben fals vagy részleges) képet pontosítsuk, erősítsük, javítsuk, és a partnerkapcsolati együttműködés következtében, egyenként, és közösen is erősebbek lehessünk. A jelenlegi marketing és PR-költségvetésünk az általunk népszerűsíteni kívánt szolgáltatásainkhoz és programjainkhoz mérten alacsony, így ebben a sajátos helyzetben a kreatitásunkat messzemenőig kihasználhatjuk, hogy a könyvtár értékeit minél erőteljesebben és hathatósabban tudjuk megismertetni olvasóinkkal és partnereinkkel.

Szakmai, üzleti irányú kommunikáció

A szegedi egyetemi könyvtár a hagyományos könyvtári szolgáltatások, az újító technológiák alkalmazása, majd korunkban az elektronikus tartalmi- és információs technológiák terén is a szakmát meghatározó intézménynek

---

³¹ Ld. <http://www.u-szeged.hu/etavaszi> (2016.06.12. 15:51)

³² Europe Direct Szeged, <http://www2.u-szeged.hu/irsi/ed/introduction> (2016.06.12. 15:51)

bizonyult. Története során számos jelentős személyiség munkálkodott benne, akiknek jelentős szerepe volt az intézmény hírének megalapozásában és fenntartásában a létrehozása óta eltelt kilenc évtizedben. A munkatársak önálló tudományos tevékenységükkel az intézményi imázs kialakításában is szerepet játszanak, hiszen az *„egyetemi könyvtár vezető munkatársai a rendszerváltozás után szakterületeiken nem csupán a saját könyvtári fejlesztések kidolgozásában és megvalósításában vettek részt, hanem az első pillanattól kezdve a magyar egyetemi könyvtárügy átfogó fejlesztési munkáiban is.”*³³ Mondhatnánk azt is, hogy rendszeres publikációk, konferencia-megjelenések, előadások és szakmai szervezetekben betöltött vezető tisztségek alkotják az intézmény szakmai téren alkalmazott kommunikációs csatornáit. Az MTMT adatbázisára támaszkodva leszűrhető, hogy az intézményünkhöz köthető összes publikáció jelenleg 256 db, ebből az utolsó öt évben (2007–2014) 92 db tudományos közlés született.³⁴ Ezek között természetesen nem csak könyvtáros szakmai műveket találunk, mivel a munkatársak között vannak/voltak olyanok, akik önálló tudományos munkássággal rendelkeznek más tudományterületeken is. Ez azonban véleményem szerint nem levon, hanem hozzátesz az intézmény reputációjához. Kiegészítve azzal, hogy ezek a teljesítmények jó néhány állami, szakmai, helyi vagy egyetemi elismeréssel, díjjal is együtt járnak.

Díjak, elismerések

Az egyéni teljesítmények mellett komoly elismerések és az intézményi munka egészére vonatkozó fokmérők birtokosa az SZTE Klebelsberg Könyvtár. 2010-ben, még Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára-ként nyerte el például „A Könyvtárügyért” kitüntetést. Illetve ide sorolnám a minőségirányítási rendszer bevezetését is, hiszen ennek a rendszernek a kiépítése már önmagában is komoly szakmai feltételekkel, jó működéssel és példaértékű menedzseri hozzáállással lehetséges. Mindezek az értékek és teljesítmények, úgy vélem, megalapozzák az intézmény jó hírnevét, mely ebben az esetben és elsősorban a fenntartók, szakmai közvélemény és az üzleti partnerek felé mutató erőteljes kommunikációként is értékelhető, de másodrészt esetenként a széles közvélemény számára is lefordítható üzenetek forrása. Ilyen, részben szakmai, részben tágabb érdeklődést keltett például 2013 januárjában, hogy egy nemzetközi felsőoktatási portálon „A világ 50

---

³³ MADER 1999, 491.

³⁴ Forrás: MTMT adatbázis. Lekérdezés: 2014.05.26.

legcsodálatosabb egyetemi könyvtára” közé választották intézményünket.³⁵ A hír váratlan, de rendkívül hatásos marketingeszköznek bizonyult: az országos, a helyi és az egyetemi médiumok is beszámoltak róla. Ezzel a médiafigyelemmel csak a jóval korábbi, a ház macskájáról szóló híradások mennyisége mérhető össze (egy kóbor macska 3 évig itt lakott, szerepelt a National Geographic magyar kiadásában, és a könyvtári macskák világtérképére is fölkerült³⁶).

Szponzorok, adományozók

A szponzorok és adományozók esetében nem szándékosan generált sajtómegjelenésekről van szó, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a hatásuk, mivel például a szponzorok számára az ismertség és a hírnév támogatási döntések meghozatalának alapjául szolgálhat.³⁷ Az adakozással a piaci szereplők ugyanis saját ismertségük növelésére töreksenek. A Klebelsberg Könyvtár jelenlegi gyakorlatában szponzorok felkutatása egy-egy adott projekt megvalósításának érdekében történik. Támogatókra találunk például a helyi vállalkozások, a saját üzleti partnerek között, akiknek segítsége nagyban hozzájárul például a könyvtári éjszakák megrendezéséhez. Az utóbbi évek statisztikái alapján 35–40 támogatója van ezeknek az eseményeknek, melyeknek körülbelül a kétharmada évről-évre visszatérő szponzor. A velük való jó kapcsolat fenntartására nagyon körültekintően és folyamatosan törekszünk: a felkéréseket sok esetben a konkrét kontakt személyekhez tudjuk eljuttatni; a támogatásért cserébe kiemelt szponzorként kezeljük és az esemény után a látogatottsági statisztikákat is tartalmazó részletes beszámolót juttatunk el hozzájuk.

A könyvtár hagyományos értelemben vett gyarapodását ugyanakkor több esetben könyvadományokkal is elősegítették támogatóink. Saját könyvtárukat felajánló, a tudományos élet valamely területén kiemelkedő személyek már több évtizede, sőt az alapítástól kezdődően, hozzájárulnak nem csak a könyvtári állomány és javak gyarapodásához, hanem az intézmény hírnevének növeléséhez is. A legutóbbi alkalommal például Sinor Dénes páratlanul értékes magángyűjteménye került hozzánk, aki az Indiana Egyetem professzora, nyelvész, meghatározó szerepű orientalista kutató volt. Pusztán az adományozás gesztusán túl, az adományozók révén, ahogyan az ő könyvei

---

³⁵ Ld. <http://www.bestmastersprograms.org/50-amazing-university-libraries/> (2014.05.26.)

³⁶ Részletek: http://www.ng.hu/Civilizacio/2007/02/Egyre_tobb_a_konyvtarba_jaro_macska (2014.05.26.)

³⁷ VERES 2009, 517.

esetében is, sokszor olyan értékek birtokába juthat egy-egy könyvtár, amelyek önmagukban is szakmai elismertséget hozhatnak magukkal. Ezeket az értékeket természetesen a későbbi marketingkommunikációs gyakorlatban alkalmazni kell.

Kapcsolatok a médiával

Saját tapasztalataink és az elmúlt évek alatt kiépített kapcsolataink alapján kialakítottunk egy saját sajtólistát, amit a legtöbb nyilvános könyvtári esemény meghirdetésekor, programok beharangozásakor alkalmazunk. A híreket tehát célzottan küldjük ki a listában szereplő kontaktszemélyekhez, ahogyan erről például a Gould-féle Könyvtári PR kézikönyv ajánlásai közt is olvashatunk.³⁸ A formális és informális csatornák nem működhetnek azonban egymás nélkül, sőt általában az ilyen irányú kapcsolataink – főleg kezdetben – személyes ismeretségekre épültek. Ezek a viszonyok elősegítették a munkánkat és megkönnyítették a kezdeti lépéseket, és máig hatással vannak a médiával való összeköttetésünkre, de nem válhattak kizárólagossá. Folyamatosan bővítjük, aktualizáljuk a kontaktlistánkat és igyekszünk proaktívan közzétenni híreinket, felhívásinkat. Alkalmazott gyakorlatunk összefoglalását megtaláljuk Bálint Györgyi felvetései között is: *„A tömegkommunikációs eszközöknek kínálunk fel média specifikus híreket, jól megírt, érdekes, időszerű, figyelemfelkeltő közleményeket vállalkozásunkról, termékeinkről, munkatársainkról, speciális eseményeinkről.”*³⁹

Események, eseménymenedzsment

Rendezvényeink száma egy-egy évben igen magas, megközelíti a 200-at, az összes résztvevők száma pedig több ezer főre tehető (7000 fő felett⁴⁰). A tervezés tehát elengedhetetlen ahhoz, hogy körültekintően és megfelelő színvonalon tudjuk megvalósítani a kitűzött céloknak megfelelő programokat. A minőségbiztosítási rendszerünk is megköveteli ennek a munkafolyamatnak a szabályozottságát, ezért a szervezés menete általában az alábbiakban vázoltak szerint történik a gyakorlatban is:

1. Esemény koncepciójának megfogalmazása, felelősök kiválasztása
2. Az esemény megtervezése, megszervezése

---

³⁸ GOULD 2009, 59.

³⁹ BÁLINT 2006, 78.

⁴⁰ 2012-es adat, forrás: Könyvtári Intézet, A magyarországi könyvtárak statisztikai adatai <http://ki.oszk.hu/content/statisztika> (2014.05.26.)

3. Lehetséges szponzorok felkutatása (eseménytől függően)
4. Meghívandó személyek listájának összeállítása
5. Előzetes hírek, média megjelenések, sajtótájékoztatók
6. CSR programok (nem általános, de volt már rá precedens⁴¹)
7. Meghívó, plakát tervezés és -gyártás
8. Esemény hírének közzététele
9. Válaszok, visszajelzések fogadása (RSVP)
10. Fotózás és videofelvételek készítése
11. Értékelés, sajtómegejelenések összegyűjtése, archiválása.

Könyvtári Éjszakák

A könyvtári éjszaka nevű rendezvényünk talán a legfontosabb eseményünk évről-évre. Ennek oka az is, hogy már a program céljai is rendkívül összetettek. Az első alkalmakkor talán a figyelemfelkeltés, az intézmény ismertségének növelése, a bevéssődés elősegítése voltak az elsődleges célok, melyek azonban mindmáig érvényesek, de számos más aspektussal bővült a kör. Fontos cél, hogy évente legalább egy alkalommal teret adjunk a szórakozásnak, a szórakoztatásnak is, hogy élményszerű programokon vehessenek részt a látogatóink. Kiváló alkalom ez, hogy a rólunk kialakult képet formálhassuk tehát, hogy szélesítsük a felhasználóink körét. Ezeken a programokon nem csak egyetemünk polgárait várjuk és szólítjuk meg, hanem a szélesebb közönséget is: a város és a régió lakosait. A visszajelzések alapján elmondhatjuk, hogy ezeknek a céloknak sikerrel felel meg a program, hiszen volt olyan könyvtári éjszaka, amelyen majdnem 5000 látogatót fogadtunk.

Ennek jegyében az ilyenkor kínált programválaszték is igen széles skálán mozog: ismeretterjesztő előadások, zenés produkciók, fotózás és fényképezkedési lehetőség, bemutatók, író-olvasótalálkozók, játékos vetélkedők, de még gyermekprogramok is helyet kapnak. Az élményszerű megközelítés azért is fontos a számunkra, mivel az elsődleges célközönségünk az egyetem polgáiraiból, ezen belül pedig a több mint 25.000 főt számláló hallgatóságból áll. Az ő igényeiknek pedig a mozgalmas, színes, változatos programok felelnek meg. Talán nem túlzás ezért a programkínálat összetettsége alapján egy egyestés, mini-fesztiválhoz hasonlítani a könyvtári éjszakát, ahol

---

⁴¹ A társadalmi felelősségvállalás területén 2013-ban szereztünk tapasztalatokat, amikor a könyvtár épületében megrendezett V. Szegedi Emlőrák Szimpózium alkalmából részt vettünk a laikus fórum és a Mamma-mia Egészséges Emlő Program népszerűsítésében (CSR: Corporate Social Responsibility).

egy zeneelmélet előadás meghallgatása után akár egy csillámtetoválást is lehet készíttetni.

Sokrétű céljai és összetett programkínálata alapján véleményem szerint, a könyvtári éjszakát az eseménymarketing területén lehet legjobban megfogalmazni: *„az eseménymarketing olyan egyedi saját marketingrendezvény, vagy más eseményen szervezett megjelenés, amely célja márkaélmény nyújtása, üzenet átadása, a célcsoport interaktív megszólítása, attitűdjük pozitív irányú befolyásolása, esetenként hírérték generálása.”*⁴²

A rendezvény céljai tehát marketing szempontból a következők:

- széles közönség megszólítása, magas látogatottság elérése
- az intézményről alkotott kép formálása, pontosítása
- a rejtett értékeink megmutatása
- új szolgáltatások, eredmények bemutatására alkalom teremtése
- hosszú távú hatás (később legyen olvasónk a rendezvény látogatója)
- hírérték generálása, wom-hatás⁴³ keltése
- a rendezvény hírének továbbvitele, a következő évi program hatásfokának növelése.

Szolgáltatás-marketing

Nem ritkán azonban, a széles közönség megszólítása mellett kifejezetten szakmai jellegű eseményeket is erre az estére időzítünk, például egy-egy új szolgáltatásunk bevezetését, sajtótájékoztatók formájában. Pl. egy TÁMOP pályázatunk záró rendezvénye, és a Contenta repozitóriumok sajtótájékoztatója. Ezzel célunk, hogy az este alkalmat adjon hasznos tapasztalatok megszerzésének lehetőségére is, illetve reprezentatív elemekkel bővítsük a programot, kihasználva a megnövekedett figyelmet, amely a rendezvényt övezi. Erre a gyakorlatra ösztönöz a már említett Gould-féle kézikönyv is, amikor azt írja: *„A különleges események jó lehetőségek arra, hogy bemutassuk könyvtárunkat vagy egy új programot a könyvtárban a közönségnek, a médiának és a támogatóknak.”*⁴⁴

---

⁴² HARSÁNYI 2012, 166.

⁴³ Wom-hatás: Word-of-Mouth, azaz a szájreklám eszköze.

⁴⁴ GOULD 2009, 60.

Az Europeana 1989, Történelmet írtunk gyűjtőnap és kiállítás kampány szintén sajtótájékoztatóval indult, helyi sajtóorgánumban (nyomtatott és online) megjelent interjúkkal folytatódott, kiegészítve komoly Twitter és Facebook-kampánnyal (6. kép).

6. kép: A Szeged 1989 Történelmet írtunk c. kiállítás plakátja (saját grafika)

Kommunikációs csatornáink

A hazai egyetemeket érintő gazdasági megszorítások, a felsőoktatás rendszerében bekövetkező változások, s a felvehető hallgatók számának szabályozása indokoltá tették, hogy saját egyetemünkről egységes, jól szervezett és irányított képet tudjunk tükrözni. Fontos, hogy jó benyomást keltsünk az éppen érettségiző diákokban és szüleikben, de a már itt tanuló hallgatók, s az oktatók, kutatók is mindig megtalálják a legfrissebb, legfontosabb, naprakész információkat. Ugyanakkor fontos az is, hogy a város, a régió, s az egész ország is beszéljen az SZTE-ről, annak pozitív eredményei kapcsán. Ehhez az összetett feladathoz szükség volt egy olyan szervezetre, mely az egyes karokról, egyetemi egységekről delegált 1–1 taggal a legfrissebb híreket, információkat gyűjti és rendszerezi. Élén az egyetem szóvivője áll, akinek irányításával létrejött egy teljesen új online Hírportál, és a – szintén a szóvivőhöz kapcsolódó – újjáalakult Szegedi Egyetem Magazin (korábban Szegedi Egyetem című lap). Az online és a nyomtatott eszközök mellett televíziós műsorok, felvételek is készülnek: az SZTEtv (Szegedi Egyetemi Televízió) égisze alatt. Mindezen tevékenységekhez a kommunikációs képzésben résztvevő tanszékek és hallgatóik is hozzájárulnak: mind az SZTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszéke, mind az SZTE JGYPK Mozgóképgyártó és Oktatási Stúdiója. Ebben a struktúrában tehát minden eszköz a rendelkezésre áll, mellyel élhetünk és élünk is a könyvtár külső kommunikációjának működtetése során.

Honlapunk, microsite-ok

A honlapok kialakításának általános követelményeit olyan kifejezésekkel írhatjuk le, mint: legyen aktuális, folyamatosan frissülő, interaktív, informatív, de nem zsúfolt (tartalmi szempontok), miközben legyen áttekinthető, egységes, esztétikus, arculatba illeszkedő, jól navigálható, könnyen kereshető, összességében tehát felhasználóbarát (formai szempontok). Emellett természetesen az is lényeges, hogy gyors és valamennyi böngészőre optimalizált legyen.⁴⁵ A saját honlap részletes elemzését minden itt felsorolt kritérium tekintetében a téma kifejtésének terjedelmi igényei miatt most nem folytatom le, csak néhány megjegyzést tennék a dolgozatom célkitűzéseit szem előtt tartva.

---

⁴⁵ FAZEKAS HARSÁNYI 2011, 162.

Elégedettség-méréseinkből az derül ki, hogy olvasóink fontosnak tartják a honlapot, mint információforrást. A használati statisztikák alapján ez alátámasztható, hiszen egy-egy évben mintegy 1,5–2 millió látogatást regisztrálunk. Nem mindegy tehát, hogy mit és az sem, hogy hogyan teszünk közzé ezen a felületen. Könyvtári szolgáltatások, tudnivalók, rólunk szóló információk, hírek, események és különféle beépülő komponensek (katalógus, raktári kérések leadása, űrlapok) mellett az e-dokumentumaink elérési pontja is egyben. Az itt közzétett tartalmak összetettsége megnehezíti tehát az imént felsorolt elvárásoknak való megfelelést. A szempontok közül a felhasználóbarát kialakítást gondolom a legfontosabbnak, amit az arculatba illeszkedő, esztétikus kialakítás követhetne. Éppen ezért a honlap szerkesztését végző kollégák és a PR-csoport együtt kezdett el munkálkodni azon, hogy az oldal több grafikus elemet, képet tartalmazzon, hogy a struktúra is jobban megfeleljen a felhasználók igényeinek.

A különböző mobil eszközök (okos telefonok, táblagépek, e-könyv olvasók) elterjedésével aktuálissá vált az a kérdés, hogy mobilbaráttá kell tenni a könyvtári weblapot. A mobil eszközökre jellemző, hogy felbontásuk töredéke egy átlagos monitorénak, így a hagyományos weblapot ezekkel a készülékekkel csak nagy nehézségek árán, sok zoom-olással, sok adat (pl. kép) letöltésével lehet megtekinteni. Ezért vált szükségessé egy mobilokra optimalizált honlap elkészítése, amire 2011-ben került sor. Ez az oldal alapszöveget tartalmaz: nyitva tartás, katalógus, kapcsolat, hírek, kalauz (a könyvtár bemutatása képes, videó, és audio formátumban), szolgáltatások.

A microsite-ok jellemzője, hogy csupán néhány oldalból állnak és egy-egy aktualitással bíró eseményre szóló információkat tartalmaznak. Ilyen oldalakat a könyvtári éjszakák (8 db) esetében, illetve virtuális kiállítások alkalmával (23 db) hoz létre az erre a feladatra kijelölt munkacsoport. Ezeknek az oldalaknak a közös jellemzője, hogy látványos módon jeleníti meg az adott témára fókuszált információkat, bárholnan elérhetők, tehát hatékonyan lehet velük marketingtevékenységet folytatni, de hátrányuk, hogy rendkívül időigényes a létrehozásuk.

Digitális kijelzők

A helyszínen történő tájékoztatás nem csak személyesen lehetséges, hanem a könyvtár nyilvános tereiben elhelyezett digitális kijelzők segítségével is. Ezek állandó vagy időszakos információt tartalmazó rövid, áttekinthető híreket futtatnak. Rajtuk keresztül követhető a raktári kérések állapota, a számítógép

kabinetben rendelkezésre álló üres munkaállomások, várható programok, nyitva tartási információk, népszerű szolgáltatások alapinformációi. Az 5 db készülék közös felületen keresztül kezelhető, ami lehetőséget ad a hír futási időtartamának meghatározására, a hírek sorrendjének megállapítására, és a szöveg formázására vagy kép (.png, .jpg. vagy .svg) formátumban való feltöltésére. A kezelésével megbízott munkatárs a PR-csoportunk tagja, aki naprakészen tudja figyelemmel követni a könyvtár eseményeit, a honlapon megjelenő híreit, és fogadja az osztályvezetőjén keresztül vagy akár közvetlenül érkező információkat.

Online közösségi oldalak

A könyvtár imázsához, szolgáltatásainak és saját magának reklámozásához, az olvasókkal való kapcsolattartáshoz, az olvasói-könyvtári közösség kialakításához és a partnereinkkel való együttműködéshez nagymértékben hozzájárulnak a ma már elengedhetetlennek látszó közösségi oldalak. Az online közösségi média-jelenlétünk sokszínű és amennyire lehetséges, összehangoltan működik. Az általunk használt közösségi oldalak természetükben, lehetőségeikben és céljaikban is eltérnek egymástól, ezért a tartalmakat optimalizálni szükséges az adott platformok sajátosságaira való tekintettel. Működtetésük gyakorlata az alábbiak szerint vázolható fel:

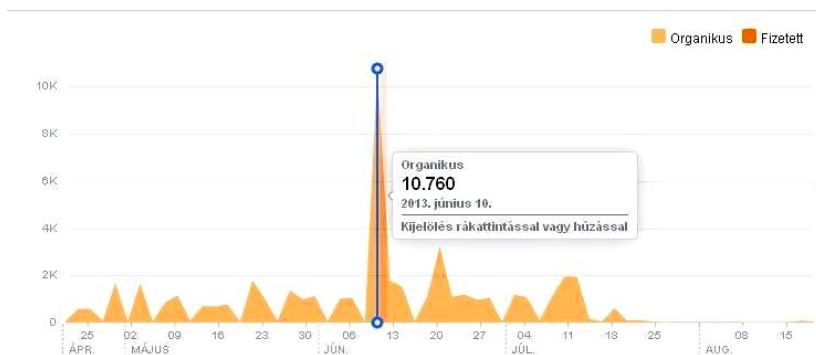
- Általános információink, szolgáltatásaink nyilvánossá tétele mellett, az épp aktuális programjaink, változásaink hirdetésére kell figyelmet fordítani.
- Szakmai hírek, könyvajánlók, az olvasás tematika érdekességei is színesítik a tartalmainkat.
- Praktikus és a folyamatos figyelem megtartását segítő eszköz állandó rovatokkal dolgozni.
- Az anyaintézmény és egyéb egységeinek fontosabb híreire, információra reflektálni lehet és kell is.
- A tartalmak ismétlése az eltérő csatornákon nem szerencsés, de az átfedés néha elkerülhetetlen.
- Saját partnereink információi is teret kapnak, amennyiben felhasználóink valamely csoportját érinthetik.

A legfontosabb ilyen platformon, a Facebook-on 2013-ban például 381 bejegyzésünk volt,⁴⁶ tehát naponta egyszer, de alkalmanként többször is megszólítottuk a követőinket. Vasárnaponként nem jellemző, illetve csak a könyvtár zárva tartása alatt fordulnak elő bejegyzés nélküli napok. Minden alkalommal igyekszünk a saját tartalmakra koncentrálni, de időnként helyet kapnak a fontosabb egyetemi vagy partneri hírek, de csak akkora mennyiségben, hogy közben ne váljunk másodlagos hírcsatornává.

A 2013-as évben több mint 600 új követővel gyarapodtunk, jelenleg 3694 főnél tartunk, de ami talán ennél az adatnál is többet mond az az, hogy a hazai könyvtárak között folyamatosan az első ötben foglalunk helyet.⁴⁷ Ugyanezen év során a teljes elérésünk 835.332 fő volt (átlagban 2.190), ami a követőink számát tekintve jó eredménynek mondható. A bejegyzések túlnyomó része képpel együtt került megosztásra: ezek vagy saját fotók, saját szerkesztés után (pl. Gimp, Corel, PaintShopPro stb.) vagy saját készítésű grafikák (pl. Inscap, Scribus), melyeket más platformokon is egységesen használtunk. Kiemelkedett az említett év bejegyzései között a nyári fotópályázat által generált forgalom, de az elérési rekordot a könyvtár főbejáratához telepedett bagoly generálta (napi oldalbejegyzés elérése: 10.760⁴⁸). A madár még a sajtó érdeklődését is felkeltette: számos helyi és országos médiumban felbukkant a híre.

Bejegyzés elérése

Azoknak az embereknek a száma, akik látták a bejegyzéseidet.

7. kép: A bagoly által generált forgalom a közösségi oldalon.

Forrás: a Facebook saját elemzései.

⁴⁶ Adatok forrása: a Facebook-oldal saját statisztikája.

⁴⁷ Adatok forrása: <http://analytics.socialdaily.com>. Lekérdezés: könyvtárak, Magyarország. Szűrés: követők száma.

⁴⁸ Adatok forrása: a Facebook-oldal saját statisztikája.

Ahogy hazánkban mindenütt, nálunk is megfigyelhető volt, hogy a Facebook általános népszerűség-növekedésének egyenes következménye az Iwiw-en elért forgalom visszaesése lett. Ettől eltekintve folyamatosan publikáltunk az Iwiw-en is híreket és érdekességeket, s valószínűleg tesszük ezt egészen az oldal nemrég bejelentett megszűnéséig.

A Twitter rövid állapotleírások, aktuális, gyorsan változó információk megosztására szolgál, vagyis arra, hogy mi is arról beszéljünk, amiről éppen az emberek is. Ez az oldal ugyan kevésbé népszerű Magyarországon, de igyekeztünk ezzel a felülettel is foglalkozni: mert a célunk vele az, hogy az egyetlen nemzetközi diákjai kövessenek itt minket, így egy felületen tudnánk velük a kapcsolatot tartani angolul. Az ez irányú törekvéseink eddig kezdeti sikereket mutatnak, de folyamatosan dolgozunk azon, hogy jó viszonyt alakítsunk ki a nemzetközi hallgatók szervezetével, akik ebben nagy segítségünkre lehetnek. 2013-ban például 300 tweetünk volt, ennek 90%-a saját tartalom, a fennmaradók pedig ún. retweet-ek. Magyarul és angolul is megszólalunk az oldalon, mert az a tapasztalatunk, hogy a külföldi diákok mellett a szakmai partnerek, illetve más könyvtárak – például meghatározó külföldi könyvtárak – is ezen a felületen érnek el bennünket. Követőink száma jelenleg 242, ezért egyik célunk a jövőben ennek a számnak a növelése és a felület előnyeinek jobb kiaknázása.

A LinkedIn profilunk elsődleges nyelve az angol, a külföldi diákok és oktató olvasóink elérésére. A célunk az, hogy angolul, nemzetközi szakmai szintéren elérhetőek legyen rólunk up-to-date adatok általános témakörben, különös tekintettel a szolgáltatásainkról. A profil nem helyettesíti a honlap idegen nyelvű verzióit vagy konkurál azokkal, hanem olyan felületet kíván biztosítani, ahol a LinkedIn-t használó olvasóink is elérnek minket. Az oldal nem igényel napi frissítést, de kisebb gyakorisággal híreket, frissítéseket, képeket, bővítéseket publikálunk.

Szintén az előző év újdonsága volt a Skype alapú chat-referenz bevezetése 10–16 óráig terjedő időszakban hétköznaponként. Az új kommunikációs csatorna megnyitására az olvasói elégedettség-mérésben tapasztalt népszerűsége miatt került sor. Ennek az eddigi tapasztalataink azonban némileg ellent mondanak, hiszen olyan nagyarányú forgalmat nem tapasztaltunk, mint amekkorát a válaszadók aránya indokolna. A szolgáltatást ettől függetlenül a továbbiakban is működtetjük, mivel emberi és anyagi ráfordítást voltaképp alig igényel a fenntartása és ezzel együtt azt valljuk, hogy az olvasók számára a leginkább kényelmes és a lehető legtöbb csatornán szeretnénk elérhetőek lenni.

Kiadványok, hírlevelek, interaktivitás

A könyvtárak esetében általában elmondható, hogy nagy fontossággal bírnak a nyomtatványok. Hagyományosan mindenütt megtalálhatók a legalapvetőbb tájékoztató anyagok, kölcsönzési szabályzatok, szórólapok, broszúrák, prospektusok, plakátok és esetleg árjegyzékek, amelyek a felhasználóknak készülnek. Ezen felül természetesen különféle ügyviteli nyomtatványokra is szükség van, melyek inkább a belső és az üzleti partnerekkel való kommunikációban töltenek be fontos szerepet. Ilyenek lehetnek: levélpapírok (elektronikusan is), névjegyek, számlák, szállítólevelek, jelentések, jelenléti ívek stb. Mindkét csoportra igazak azonban azok az elvárások, hogy kivitelezése, nyomdai minősége, esztétikai színvonala jelentősen hozzájárulhat az intézmény presztízséhez.⁴⁹ Szerencsénkre azonban azt is leszögezhetjük, hogy *„viszonylag egyszerű technikai megoldásokkal is hiteles, meggyőző és vonzó nyomdatermékeket állíthatunk elő.”*⁵⁰ Esetünkben ritkán adódnak olyan lehetőségek, melyeknek köszönhetően nyomdai minőségben tudjuk ilyen jellegű szükségleteinket kielégíteni, ezért saját technikai és személyi erőforrásainkra támaszkodunk e téren.

Minden alkalommal a megtervezés a leghosszadalmasabb folyamat, hiszen számos szempontot kell figyelembe venni:

- szerepének, céljának meghatározása
- a célcsoport definiálása
- fizikai tulajdonságok (szöveg terjedelme, méret, példányszám, terjesztési lehetőségek)
- esetleges partnerek igényei, vizuális követelményei
- költségvonzatai, illetve eszközök rendelkezésre állása
- lehetőleg egyszerű, könnyen értelmezhető tartalomkifejtés.

A tervezést követően ki kell választani a kötelezően feltüntetendő elemeket (logók, színsémák), majd többlépcsős egyeztetéseket követően létre kell hozni a lehetőleg minden igényt kielégítő munkát. Mára már elmondhatjuk, hogy gördülékeny az ilyen jellegű kiadványok előállítása, hiszen számos alkalommal volt lehetőségünk változatos anyagokat előállítani.

---

⁴⁹ FAZEKAS HARSÁNYI 2011, 291.

⁵⁰ FAZEKAS HARSÁNYI 2011, 291.

8. kép: A plakát munkacíme: “Miért érdemes ide járnod?”

(Készítette: Csengődi Erika és Puskás Nikoletta) Célcsoport: egyetemi hallgatók. Közzététel: 2013. szeptember. Eredeti méret: A/2, készült 25 példányban. Kihelyezésre került: helyben és a kari főépületekben.

Minden elkészült nyomtatvány és plakát, a megtervezett és kihelyezett információs anyagok, mind arra szolgálnak, hogy általuk kapcsolat létesítsünk a felhasználóinkkal. Az elsődleges üzeneten kívül, amit hordoznak, egy másodlagos, de nagyon fontos tartalommal is rendelkeznek, az intézményről kialakítandó kép formálásában is szerepük van. Emiatt tulajdonítunk számukra nagy jelentőséget. Szerepük van az új olvasók megszerzésében, a meglévők elégedettségének elérésében, mivel tájékoztatják őket valamely általuk addig még nem ismert szolgáltatásról vagy eseményről.

Ezek a területeken kívül azonban fontos megemlíteni még az üzleti célú információs anyagok, nyomtatványok csoportját, amely azonban sok tekintetben különbözik az előzőektől. Ezek a kiadványok általában hivatalos információkat tartalmaznak, a vállalati tevékenységek eszközei, és üzleti partnerek felé kerülnek továbbításra. A Klebelsberg Könyvtár a Szegedi Tudományegyetem arculati kézikönyvében megfogalmazott követelményeit alkalmazza a hivatalos nyomtatványok terén. A saját logó használata megengedett, de a központi arculathoz, azaz az egységes keretbe való illesztése kötelező.⁵¹ Számunkra érdekes momentuma az egyetemi arculatnak, hogy az egyik legfontosabb eleme az aranszínű griff, amit Klebelsberg Kuno címeréből emeltek át.

⁵¹ Bővebben lásd az SZTE hivatalos oldalán az Arculati kézikönyvben: <http://www.u-szeged.hu/marketing-kommunikacios/magunkrol/egyetemi-arculat> (2014.05.26.)

Összegzés

Tegyük fel, hogy nagy világcégek profi marketingesei azt kapják feladatul, hogy figyelemfelkeltő módszerekkel reklámozzák kicsit a szegedi Klebelsberg Könyvtárat. Azt hiszem, ők maguk szereztek volna egy szegény kis ázott baglyot, hogy odaültessék a könyvtár bejárata fölé. Mert a bagoly cuki. Mert éppen trendi is, ott lóg minden második nyakláncon. Meg hát egy jószág annál cukibb, minél kisebb, megmenteni vagy sajnálni valóbb. És ráadásul a könyvtárakhoz amúgy is van valami köze...

Az események olykor a kezünkre játszanak, de nem várhatunk erre: kezdeményező és a lehetőségeket kutató megközelítéssel kell magunknak alakítanunk a helyzetünket. A felhasználókkal való kommunikációnk megtervezése előtt azonosítsuk be a célcsoportjainkat és térképezzük fel igényeiket. Nézzük meg, a vágyott célok közül, melyek valósíthatók meg a rendelkezésre álló eszközök és emberi erőforrások segítségével. Vegyük észre saját értékeinket, hiszen ahogy Alföldiné Dán Gabriella is megállapította, a könyvtár maga is termék, nem csak a szolgáltatásai.⁵² A partnerkapcsolatok kiépítése, a velük való tapasztalatcsere pedig segíti a munkánkat, a sokrétű célközönség elérését és a láthatóságunk növelését. Dolgozatomban igyekeztem arra is rámutatni, hogy a személyes és a nem személyes kommunikációs csatornák (médiák, események, programok, publicitás) egyaránt fontosak a könyvtári területen.

Azt, hogy milyen átfogó célokat tudunk az eddigi tapasztalataink alapján megfogalmazni, azt Martyn Wade (National Library of Scotland) meghatározása⁵³ nyomán tudnám összegezni: egyre több helyen érhető tetten változás a környezetünkben: szűkülnek az elérhető források, a technológiai változások felgyorsultak, és az értékeinket folyamatosan bizonyítaniuk kell, mind a finanszírozók, mind a társadalom egésze számára. Ezért ha szeretnénk jelenlegi és lehetséges felhasználóink számára érdekesek és fontosak maradni, kezdeményezőkké és kreatívvá kell válnunk. Ez alapvetően nem pénzügyi kérdés, hanem magunkon és az egész intézményi szemléletmódon kell változnunk. Teljes nézőpontunkat, vezetési és stratégiai megközelítéseinket kell rugalmassá formálni ahhoz, hogy szembe tudjunk nézni a kihívásokkal.

---

⁵² ALFÖLDINÉ 1996, 340–345.

⁵³ WADE 2013, 59–66. Web: Emerald (2014.05.27.)

Irodalom

- ALFÖLDINÉ 1996 = Alföldiné Dán Gabriella: Könyvtárgazdaságtan III. – Piacképes-e a könyvtári szolgáltatás, avagy a szolgáltatásmarketing eszközei könyvtári nézőpontból. *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* 43. évf. 9. sz. (1996) 340–345.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2239&issue_id=69.
(2014.05.27.)
- BÁLINT 2006. = Bálint Györgyi: *A kiállítás gyakorlata*. Kecskemét: G50 Kiadó, 2006.
- Calimera útmutató: együttműködés és partnerség.
<http://www.ki.oszk.hu/calimera/2kotet/2kotetegyuttmukodesespartnersegek.html> (2014.05.26.)
- DINYA 2004. = Dinya László et al.: *Nonbusiness marketing és menedzsment*. Budapest: KJK-KERSZÖV, 2004.
- Dobog az egyetem szíve. *Szegedi Egyetem* 52. évf. 19. sz. (2004) 1.
- DÖRNYEI – BAUER 2014 = Dörnyei Krisztina Rita – Bauer András: A szervezeti identitás meghatározása, elemei és menedzselése. *Vezetéstudomány* 45. évf. 5. sz. (2014.) 7–11.
- FAZEKAS – HARSÁNYI 2011 = Fazekas Ildikó – Harsányi Dávid: *Marketingkommunikáció érthetően*. Budapest: Szókratész Külgazdasági Akadémia, 2011.
- GOULD 2009 = Gould, Mark R.: *The library PR handbook: high-impact communications*. Chicago: American Library Association, 2009. Expanded Academic ASAP, EBSCOhost (2014.05.20.)
- HARSÁNYI 2012 = Harsányi Dávid: *Az eseménymarketing működési mechanizmusa és szerepe a vállalati marketingkommunikációs tevékenységben*. (Doktori disszertáció) Gödöllő: Szent István Egyetem, 2012. Forrás: www.sziesz.hu/file/tti/archivum/Harsanyi_David_ertekezes.pdf (2014.05.25.)
- KOTLER – KELLER 2006 = Kotler, Philip – Keller, Kevin L.: *Marketingmenedzsment*. Budapest: Akadémiai kiadó, 2006.
- Könyvtári Intézet: *A magyarországi könyvtárak statisztikai adatai, 2012*.
<http://ki.oszk.hu/content/statisztika> (2014.05.23.)

- MADER 1999 = Mader Béla: Az Egyetemi Könyvtár az oktató, kutató és a tanulmányi munka szolgálatában. In: Szentirmai László et.al. (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene, 1921–1998*. Szeged: József Attila Tudományegyetem, 1999.
- MADER 2010 = Mader Béla: Miért kellett és miért kell? *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 57. évf. 4. sz. (2010)
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5309&issue_id=514.
 (2014.05.20.)
- MESKÓ 2010 = Meskó Eszter: Egy könyvtár - tizenkét kar: az SZTE Egyetemi Könyvtár szakreferensi rendszere. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 57. évf. 4. sz. (2010) 170–174.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5308&issue_id=514.
 (2014.05.20.)
- NAGY 2007 = Nagy Nikolett: „Az ügyfél nem fél ügy”: a CRM alkalmazásainak lehetősége könyvtári területen. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 54. évf. 7. sz. (2007) 291–309.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4749&issue_id=484
 (2014.05.20.)
- SIPOS – FEKETE – SZÖLLŐSI 2014 = Sipos Anna Magdolna – Fekete Rita – Szöllősi Gréta: Tanulás, tudás, hozzáférés, könyvtár, változás. *Könyv Könyvtár Könyvtáros* 23. évf. 2. sz. (2014) 12–25.
- THOMPSON 2012 = Thompson, Emma: Marketing personalized services. In: Elizabeth Tilley – Andy Priestner (ed.): *Personalising Library Services In Higher Education: the Boutique Approach*. Farnham: Ashgate, 2012, 150–161. Web: EBSCO (2014.05.20.)
- TÖRŐCSIK 2011 = Törőcsik Mária: *Fogyasztói magatartás: insight, trendek, vásárlók*. Budapest: Akadémiai kiadó, 2011.
- TÖRŐCSIK – KURÁTH = Törőcsik Mária – Kuráth Gabriella: *Egyetemi marketing*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2010.
- VERES ZOLTÁN: *A szolgáltatásmarketing alapkönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009.

VIRÁGOS 2013 = Virágos Márta: A magyar felsőoktatási könyvtárak helyzete és jövője. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 60. évf. 8. sz. (2013) 323–330. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5814&issue_id=551. (2014.05.20.)

WADE 2013 = Wade, Martyn: Re-inventing the library: the role of strategic planning, marketing and external relations, and shared services at the National Library of Scotland. *Library Review* Vol. 62. Iss: 1/2 (2013), 59–66. Web: Emerald (2014.05.27.)

Practical analysis of marketing and PR strategies in the Klebelsberg Library

ERIKA CSENGŐDI

In the present paper essay, I attempted to review marketing and PR strategies which are routinely used in the business sector but can be applied to the non-business sector too, especially in terms of our target groups. I analyzed our own communication practices through the examples of our programs and events, in order to, first, reflect critically on our own practices, and, second, to envisage optional routes and possible future solutions. Since marketing and PR are not separated personally, financially, or conceptually neither in our daily practice or long-term strategy, I treated the two areas together in my paper.

It seems that if we want to stay current, interesting and important to our current and potential users, we should be creative and proactive. This is not a financial issue basically, but ourselves and the whole institutional approach must change. The shaping of the entire PR and marketing perspective, management and strategy should be flexible in order to face challenges.

A német megszállás áldozatainak emlékműve az emlékezetpolitika tükrében

SZEKERES TAMÁS

*„Aki uralja a múltat, az uralja a jövőt is;
aki uralja a jelent, az uralja a múltat is.”*

George Orwell

Dolgozatom célja a 2014-es – politikai szempontból igen mozgalmas – év egyik vitájának bemutatása, az 1944-es német megszállás áldozatainak emlékművét övező politikai viták ismertetése az emlékezetpolitika szemüvegén át. A történelem, bár a múlt része, mégis identitásképző erővel bír a jelenben, ezért nem lehet elhanyagolni, hogyan kezeli egy-egy politikai rendszer a történelmet. Az emlékezetpolitika, bár a történelmi múlt kérdéseivel foglalkozik, mégis hatékony eszköze lehet a politikai célok teljesítésének, a történelemoktatás, a nemzeti ünnepek vagy az emlékművek által. A 2014-es országgyűlési választások kampányában is szerepet kapott egy emlékezetpolitikai vita: Magyarország német megszállásáról és a magyar állam felelősségéről a holokausztban. A kampány felfokozott hangulatában minden politikai szereplő állást foglalt a kérdésben, az emlékmű tiltakozások és botrányok között született meg, a szobrot övező vita pedig nemzetközi visszhangot is kapott. Dolgozatomban az emlékezetpolitikáról szóló bevezető után végigkövetem a német megszállás emlékművének történetét, a szoborállításról szóló kormányhatározattól az elmaradt emlékműavatásig, a szobor kompozíciójának leírásától az azt ért ellenzéki kritikákon és nemzetközi kifogásokon keresztül, a kormányoldal és a miniszterelnök kiállásáig az emlékmű mellett.

Bevezetés

Mindannyiunknak vannak emlékei. Emlékek, melyek egy-egy múltbeli eseményhez kötődnek, és ezáltal meghatároznak minket, és amelyeket éppen ezért meg kell őriznünk. Akadnak olyan események – legyenek tragikusak vagy dicsőségesek, érintsenek egyéneket vagy sokakat –, melyek olyan jelentőséggel bírnak, hogy sokak emlékezetében maradnak meg, és így egyének sokaságát

meghatározva a kollektív tudás által, már egy közösségre is befolyással bírnak. A kollektív emlékezet fogalma Maurice Halbwachs francia szociológus nevéhez fűződik, aki szerint az emlékezet a társadalomhoz kötődik, olyan szinten, hogy a teljes magányban felnövő egyén nem is rendelkezne emlékezőképességgel. Jan Assmann német egyiptológus Halbwachs munkásságáról írva kiemeli, hogy az emlékezet a kommunikációban marad fenn, vagyis csak egy közösségen belül képes működni, a múlt történéseinek átadása erősíti a közösség összetartását, amelyet a különböző közösségek másoktól eltérő hagyományokkal, sajátos tradíciókkal próbálnak fokozni, aminek az írásbeliség megjelenése további erős alapot ad.¹

A kollektív emlékezet, mely egy közösség összetartásának támogatója lehet, szét is választ: kiváló alapja az egyes közösségek megkülönböztetésére másoktól. Ahogy Jan Assmann Halbwachs téziseit elemező írásában kifejti, a kollektív emlékezet belülről látja az adott csoportot, kiemeli sajátosságait, a csoport tagjai között jelentkező különbségeket pedig elhagyja, így segítve az adott közösség identitásának kialakulását, megerősödését. Ennek jegyében a kollektív emlékezet nem független, ahogy Pataki Ferenc fogalmaz, mindig „pártos”, kitart azon emlékek, történelmi teóriák mellett, egy meghatározott álláspontot képviselve, amely a közös tudást birtokló csoport érdekeit szolgálja.² Itt ér össze a politikával a kollektív emlékezet, ugyanis az érdekérvényesítés eszközeinek összefogására és leghatékonyabb kihasználására törekvő politika az emlékezet terepét sem hagyja ki csatározásainak szinterei közül, és az emlékezetpolitika konfliktusait is ezeken a területeken vívják meg. *„Az állampolgárok nem mindig eszmélnek rá, hogy emlékezetük szüntelen befolyásolási szándék tárgya, s olykor tudatos manipuláció, emlékezetpolitikai manőverek áldozata.”* – fogalmaz Pataki Ferenc.³ A különböző politikai rendszerek – legyenek autoriterek vagy demokratikusak – kihasználják a múltat, az emlékezetpolitika komoly szerepet kaphat a múltra való megemlékezés politikai tartalommal való megtöltésében, egy adott politikai erő megerősítésében vagy meggyengítésében, vagy a hatalom önlegitimációjában, esetleg a korábbi, megdőlt hatalom delegitimálásában.

A múlt közösségi felidézését is áthatja a politika: ki dönti el, mely jeles napokról kell megemlékezni? Legtöbb esetben az aktuális hatalom. Itt kell kiemelni, hogy a hivatalos ünnepek nem fedik le a népi emlékezetet, az uralkodó politikai irány által preferált, kötelező megemlékezésre ítélt történelmi

---

¹ ASSMANN 1999, 36.

² http://epa.oszk.hu/00600/00691/00079/pdf/mtud_2010_07_778-798.pdf (2015.04.01.)

³ http://epa.oszk.hu/00600/00691/00079/pdf/mtud_2010_07_778-798.pdf (2015.04.01.)

pillanatok nem mindig jelentőségteljesek az átlagember számára, sőt, előfordulhat, hogy ellentmondásos jelentést hordoznak a különböző rétegek számára, gondoljunk például az 1944-es szovjet bevonulásra. Az 1848-as, vagy az 1956-os történések a felkelést leverő hatalom hivatalos kommunikációjában mellőzöttek voltak, vagy jelentőségüket elhanyagolva, megmásítva említették csupán őket, míg a nem hivatalos közbeszédben, ameddig az íratlan személyes emlékek által szabott időkorlát engedte, egy a hivatalos verziótól teljesen eltérő történet maradt meg. Az emlékezetpolitika eszközeivel élve a hatalom birtokosai különböző témákat tarthatnak meg a közbeszédben, vagy tüntethetnek el onnan, vagy változtathatják meg gyökeresen a róla kialakított hivatalos képet, melyről ugyan tudjuk jól, hogy nem jelenti mindenki véleményét, de a hivatalos közlések, illetve az oktatás meghatározásánál kiemelt jelentőséggel bír.

A történelmi emlékezethez kapcsolódó kérdések főként kielezett politikai helyzetekben, például egy választás vagy egy népszavazás alkalmával tudnak nagy nyilvánosságot kapni, mikor szinte minden kérdés politikai kérdéssé válik, terítékre kerülnek a vitatott történelmi események, melyekből a magyar történelemben nincs hiány. A szakmai szinten is vitákat gerjesztő történelmi kérdések konszenzusos megoldását pedig tovább nehezíti a napi politikai érdekek megjelenése a diskurzusokban.

A megszállás emléke

A 2010-ben megválasztott második Orbán-kormány kiemelten kezelte az emlékezetpolitikát, e tevékenységéből is kiemelkedik a főváros V. kerületében felállított, úgynevezett Szabadság téri emlékmű, amely Magyarország 1944-es megszállásának állít emléket. Az emlékmű a maga monumentalitása mellett azért is kimagasló, mert viták sokaságát váltotta ki az országgyűlési kampány felfokozott hangulatának hevében. Felmerül a kérdés: miért pont a német megszállás áldozatainak állít emléket a kormány?

Az Alaptörvény preambulumban, a Nemzeti Hitvallás névre keresztelt bevezetőjében is kiemelik 1944. márciusának tizenkilencedik napját, mikor a Harmadik Birodalom fegyveres erőkkkel szállta meg Magyarország területét. *„Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodikától, az első szabadon választott népképviselőt megalakulásától számítjuk. [...] Valljuk, hogy a huszadik század erkölcsi megrendüléshez vezető évtizedei után múlhatatlanul szükségünk van a lelki és*

szellemi megújulásra.” – írja a Nemzeti Hitvallás.⁴ Vagyis a magyar kormány fontosnak tartja kiemelni, hogy a német megszállás után Magyarország elvesztette szuverenitását, 1944. március 19-e után már nem az ország névleges vezetésének irányítása alatt állt, hanem a Harmadik Birodalom döntött az ország sorsa felől.

A német megszállás történelmi háttere

Hazánk a második világháborút, az első világégéshez hasonlóan a vesztes oldalon zárta, és annak előjelei, hogy a tengelyhatalmak számára nem tartogat pozitív végkicsengést a fegyveres konfliktus, már 1942–1943 folyamán érződtek. A keleti fronton bekövetkezett fordulat, az észak-afrikai hadszíntéren vallott kudarc, az amerikai hadba lépés és az olasz fasiszta rendszer bukása megingatta a magyar politikusok német győzelembe vetett hitét. A Kállay Miklós által vezetett kormány 1942 nyarán kezdte keresni a kapcsolatot a nyugati szövetségesekkel egy esetleg különbéke megkötése érdekében. 1943. szeptemberében egy előzetes fegyverszünet született a szövetségesekkel, azonban minden tervet és reményt kútba ejtett az a tény, hogy a németek ezekről a puhatolózásokról már a kezdetektől tudtak. Ez sokat rontott az ország megítélésén a Harmadik Birodalom szemében, valamint a hitleri Németország kifogásolta a magyarországi zsidók helyzetét, mindemellett Adolf Hitler a második magyar hadsereg keleti frontot nyújtott teljesítményével sem volt megelégedve.

A német vezetés bizalmatlansága végül Magyarország katonai megszállásának tervében öltött testet, az ország belügyeibe való beavatkozásról az olasz szövetséges elvesztése után döntöttek véglegesen, ekkor született meg a Margaréta I. (Margarethe) hadművelet, Magyarország katonai megszállásának terve. A németbarát magyar erők kiemelt fontosságúak voltak a megszállás kivitelezését illetően, mivel a háború negatív fordulata miatt kellő számú német haderő nem állt rendelkezésre az ország feletti ellenőrzés kivívásához, a megszállóknak a potenciális kollaboránsok támogatására is szükség volt. Horthy Miklós eltávolítása sem szerepelt a német tervek között, mivel a kormányzó egy teljes mértékben németbarát szélsőjobboldali kormánynál nagyobb eséllyel tartotta meg a magyar belpolitika stabilitását, amire a Harmadik Birodalomnak szüksége volt a magyar gazdaság működése miatt,

---

⁴ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (2015.04.09.)

mivel az ország ipari és mezőgazdasági szállítmányokkal támogatta a német hadigépezetet.⁵

A Margaréta I. végrehajtása előtt Hitler a salzburgi Klessheim kastélyába hívta tárgyalni Horthy Miklóst, ahol a Führer kész tények elé állította a kormányzót a megszállással kapcsolatban, aki tiltakozott Magyarország szuverenitásának megszüntetése ellen. Német nyomásra végül Horthy Miklós – bár a német csapatok magyar oldalról történő behívásáról szóló dokumentumot nem írta alá⁶ –, elfogadta a megszállás tényét, és kormányzói tisztségéről sem mondott le. A kormányzót maradásra bírta, hogy bár lemondásával kivonhatta volna magát a felelősség alól, azzal egyidejűleg megteremtette volna a lehetőséget egy szélsőjobboldali kormány felállítására, ami beláthatatlan következményekkel járt volna nem csak az ország haderejére és javaira, hanem a magyarországi zsidóság sorsára nézve is.

Amíg Horthy Miklós Klessheimben tartózkodott, addig Magyarországon végbement a megszállás számottevő ellenállás nélkül, mivel a kormányzó távollétében nem tudott parancsot kiadni. Az ország területén maradt tisztikar nagy hányada pedig örömmel fogadta a megszálló erőket és felajánlotta szolgálatait a német hadseregnek. Mindazonáltal a magyar haderő nem tudta volna megvédeni a fővárost, tekintve az elmaradottságát a némethez képest, mind kiképzés, mind tapasztalat, mind felszerelés terén. Ezen okok miatt néhány kisebb elszigetelt kísérlet kivételével a német megszállók nem ütköztek ellenállásba, néhány óra leforgása alatt Magyarország megszűnt szuverén állam lenni. A baloldali ellenzékot meglepetésként érte a megszállás, a háborús propaganda pedig megosztotta a lakosságot, így nem kevesen üdvözölték a németek bevonulását. Így tett a magyar szélsőjobb is, amely régóta várt erre a lépésre, a németbarát politikusok egyből aktivizálódtak a megszállás hírére és keresték a kapcsolatot a német hatóságokkal.⁷

Azzal, hogy a kormányzó a helyén maradt és kinevezte a Sztójay Döme, volt berlini követ által vezetett kormányt, legitimálta a német katonai megszállást.⁸ Március 19-e gyökeres változást okozott a magyar közéletben: nagymértékű tisztogatások következtek a politikai életben, a polgári és a baloldali ellenzéki pártokat feloszlatták, az ország háborús hozzájárulásait, mezőgazdasági és ipari szállításait, pénzbeli hozzájárulásait és katonai részvételét is növelték. A kialakult helyzet fordulópontot jelentett a

---

⁵ UNGVÁRY 2012, 519.

⁶ ROMSICS 2010, 262.

⁷ RÁNKI 1978, 129–131.

⁸ TURBUCZ 2014, 199

magyarországi zsidók helyzetében, az új kormány szabályozásai március folyamán korlátozták az izraeliták jogait, májusban pedig megindultak az első deportáló vonatok, melyek utasainak döntő része soha nem tért vissza. Horthy Miklós befolyása lényegesen csökkent, az új kormány a teljhatalmú birodalmi megbízottal, Edmund Veessenmayerrel egyeztetett, így elsősorban a német érdekek érvényesültek az ország sorsát meghatározó döntések meghozatalakor.⁹

A megszállásról 1945 után

Hazánk német megszállása és a Harmadik Birodalom más próbálkozásai a háború megfordítására nem jártak sikerrel, a tengelyhatalmak elvesztették a második világháborút, Magyarország a vesztes oldalon zárta a második világegést is. Miután a háború véget ért az ország területén, megindult az újjáépítés, és a háborús bűnök feltárása. Az 1945 elején felállt ideiglenes kormány a háborús bűnök maradéktalan kivizsgálását és nyilvánosságra hozatalát tűzte ki céljául, nem csak az igazságérzet miatt, hanem azon célból is, hogy Magyarország megmutassa a szövetségeseknek: szembenéz múltjával, elítéli az antidemokratikus Horthy-rendszert és a nyilas terrort, valamint elindult a demokratizálódás útján. A pozitív kép sugárzása a győztesek felé annak reményében is történt, hogy az újabb párizsi béketárgyalások végeredménye a lehető legkedvezőbb lesz a magyar állam számára, a lehető legtöbbet meghagyja az országhoz visszacsatolt területekből. Regina Fritz emeli ki, hogy mire a béketárgyalások megkezdődtek, a magyar kormány az ország jobb színben való feltüntetésére a magyar ellenállást hangsúlyozta ki, miszerint a háborús részvételt egy szűk, hangos kisebbség erőszakolta ki, amely erős német befolyás alatt állt, a megszállás után pedig Magyarország kényszer miatt folytatta a háborús részvételt és működött közre a zsidóság elpusztításában, a felelősség a hitleri Németországot terheli.¹⁰ A béketárgyalásokon nem sikerült érvényesíteni a magyar érdekeket, az 1947-es párizsi béke kis kivétellel az 1938 előtti határokat állította vissza.¹¹

A szocializmus időszakában az emlékezetpolitika nem kezelte kiemelt jelentőségű eseményként a német megszállás tényét, a Rákosi korszakban a Horthy-rendszer egyértelmű, teljes mértékben Hitler és Mussolini nemzetiszocialista és fasiszta rendszerére hajazó diktatúraként való beállítása határozta meg a politikai kommunikációt, a külpolitikai nyomásról pedig

---

⁹ ROMSICS 2010, 262.

¹⁰ http://www.academia.edu/6750622/Magyar_Eml%C3%A9kezetpolitika_1945_ut%C3%A1n (2015.04.12.)

¹¹ ROMSICS 2012, 162.

egyáltalán nem lehetett szót ejteni.¹² Az 1956-os forradalom által megbuktatott diktatúrát követő, annál enyhébb Kádár-rendszer az emlékezetpolitikában is megengedőbbnek bizonyult: ekkor a történetírásban már nem minden esetben nevezték fasisztának a két világháború között fennálló rendszert, az 1970-es években már konzervatív, autoriter berendezkedésként hivatkoztak a Horthy Miklós nevéhez kötődő időszakra,¹³ és megemlégették a kormányzó tiltakozását a német megszállással kapcsolatban. A második világháborús mozgáster kapcsán az ország külpolitikai lehetőségeit is figyelembe vették,¹⁴ ez a szemléletváltás azonban leginkább a történelemtudományt jellemezte, a szocialista rendszer mindentől függetlenül elutasítóan állt a Horthy-korszakhoz és a háborús részvételhez. A rendszerváltás után jóval árnyaltabb kép alakult ki a megszállás körülményeiről, 1990. után már például a kormányzót nem csak, mint a megszállás szentesítőjét, hanem mint a budapesti zsidóság megmentőjét is említik.¹⁵

Az emlékmű terve

A Magyarország német megszállásának áldozataira emlékező szoborkompozíció felállításáról kormányhatározat rendelkezett, melyet a 2013. december 31-ei Magyar Közlönyben hirdettek ki. A határozat kiemeli, hogy a kormány társadalompolitikai szempontból fontos célnak tartja, hogy Magyarország német megszállásának 70. évfordulójára, 2014. március 19. napjára megvalósuljon a megszállásnak emléket állító emlékmű. Ennek jegyében egy kormányrendelet is napvilágot látott ugyanazon Magyar Közlöny számban, amely az emlékmű megvalósításához szükséges közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánításáról és az eljáró hatóságok kijelöléséről dönt.¹⁶

Az emlékműállítás tervének nyilvánosságra hozatala reakciók sokaságát váltotta ki már az első napokban: a Jobbik Magyarországért Mozgalom parlamenti frakciója üdvözölte a tervet, viszont sérelmezte azt, hogy az emlékmű felállításának helyszínéül kijelölt budapesti Szabadság téren még mindig megtalálható a szovjet hősi emlékmű, amely a szovjet Vörös Hadsereg halottainak emlékét őrzi. A párt reagálása jól mutatja, hogy a Jobbik számára az elsődleges cél a kérdésben, hogy a német és szovjet megszállók bünei egységes

---

¹² GUNST 2000, 255.

¹³ ROMSICS 2008, 192.

¹⁴ Gunst 2000, 264.

¹⁵ Romsics 2008, 245.

¹⁶ <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk13225.pdf> (2015.04.12.)

megítélés alá essenek, a párt ki akarja törölni a köztudatból a „szovjet felszabadítás” képét, és el akarja érni, hogy megszállásként éljen a köztudatban a Vörös Hadsereg Magyarországra történő bevonulása, ahogy ez a Harmadik Birodalom hadereje, a Wehrmacht esetében is megjelenik.¹⁷

Az emlékmű felállítása ellen tiltakozott az Együtt-PM, a párt szerint „nem a megszállásnak, hanem az ellenállásnak kell emlékművet állítani”, az ellenállókra, a hősökre és az áldozatokra kell emlékezni. Az Együtt-PM szövetség elfogadhatatlannak nevezte, hogy „a kormányzó többség közmegegyezést megkerülő átokfutását szoborállítási, utcaelnevezési ügyekben, vagy a múlt értékelését és értelmezését kiszajátító lépéssorozatát, mellyel az oktatási-nevelési tartalmat kizárólag saját politikai céljai, világmérete szerint kívánja befolyásolni, meghatározni.”¹⁸

A Magyar Szocialista Párt érthetetlennek és megdöbbentőnek nevezte az elképzelést, főként annak a Szabadság téren való elhelyezését, ahol Ronald Reagan amerikai elnök szobra áll, és az Amerikai Nagykövetség is működik. Az MSZP szerint a tér politikai provokáció áldozatává válhat és csatatérre változhat az emlékmű felállítása esetén. „A náci rémtetteknek nem emlékművet kell állítani, hanem az eseményeket megérteni, az embertelenségre pedig folyamatosan emlékezni és emlékeztetni kell.” – áll az MSZP sajtóközleményében.¹⁹ A szocialista párt kiemelte Rogán Antal, a budapesti V. kerület polgármesterének felelősségét a kérdésben.

A kormányhatározatra adott reakciók közül a legnagyobb visszhangot a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének (Mazsihisz) közleménye okozta, a vallási szervezet a kezdeményezésről született döntés és annak módja kapcsán a hazai és a nemzetközi zsidó közösségek kétségeit és aggodalmát tolmácsolta. A Mazsihisz hangsúlyozta, hogy kizárólag olyan megemlékezéseket tart elfogadhatónak, melyekről nem gyors, hanem érdemi döntések – ez esetben történelmi, művészi, szakmai és közéleti vita – nyomán határoznak. „Úgy gondoljuk, emlékműállításnak nem a társadalmi párbeszéd kezdeténél, hanem annak lezárásakor lehet helye.” – közölte a szervezet.²⁰

A kompozíció

---

¹⁷ http://os.mti.hu/hirek/93482/a_jobbik_parlament_i_frakciojanak_kozlemenye-1_resz (2015.04.12.)

¹⁸ <http://infopoly.info/h-2014/2014/01/02/mti-az-egyutt-pm-tiltakozik-a-nemet-megszallas-70-ev-fordulojara-tervezett-emlekmu-ellen/> (2015.04.15.)

¹⁹ http://os.mti.hu/hirek/93582/az_mszp_orszagos_kozpontjanak_kozlemenye-1_resz (2015.04.12.)

²⁰ http://os.mti.hu/hirek/93487/a_magyarorszagi_zsido_hitkozsegek_szovetsegenek-mazsihisz-kozlemenye (2015.04.12.)

A német megszállás áldozataira emlékező emlékmű kivitelezésének január végén nyilvánosságra hozott részletei újabb kritikáknak adtak alapot: mint kiderült a Miniszterelnökség mindössze egy művészt kért fel az emlékmű megalkotására kiírt pályázaton való részvételre, Párkányi Raab Pétert és az emlékmű műleírásának, koncepciójának- és látványtervének elkészítésére 2014. január 3-ig adott határidőt.²¹ Párkányi Raab Péter terve szakmai megerősítéssel a háta mögött,²² 211 millió forintos költségvetéssel²³ kapott zöld utat.

Az emlékmű pontos helyének és kompozíciójának leírását az V. kerületi önkormányzat képviselő-testületének ülésére 2014. január 19-én benyújtott előterjesztés tartalmazta.²⁴ A műleírás szerint a kompozíció két fő elemet tartalmaz: Gábrriel arkangyal és a rá lecsapó német birodalmi sas alakját, illetve az emlékmű részét képezi még több elem, oszlopok, illetve egy timpanonos és architrávós kapuzat is. A szoboreggyüttes két fő szimbólumot vonultat fel: a hitleri Németországot jelképező birodalmi sást, amely lecsap a Magyarországot szimbolizáló Gábrriel arkangyala. A madár lábán egy gyűrű található, „1944” felirattal. Az alkotó elképzelése szerint a sas egy olyan kultúrát jelenít meg, amely úgy gondolja erősebb, de legalábbis agresszívabb, mint a Gábrriel arkangyallal, Isten erejével megjelenített szelídebb kultúra, melyre lecsapva fölé tornyosul a monumentális háttérrel és a timpanonos kapuval. A háttér további elemeit alkotó csonka oszlopok pedig egy elmúlt nagy korszak megismételhetetlenségét, valamint befejezetlen emberi életeteket hivatottak jelképezni. Az egyik oszlopon pedig a következő felirat olvasható négy nyelven: „*Minden áldozat emlékére.*”

Az emlékmű szimbolikája nem kifogástalan: a birodalmi sas, ugyan a hitleri Németország címerállata is volt, közelről sem nemzetiszocialista találmány, hanem Barbarossa Frigyes uralkodása, vagyis a 12. század óta jelen van a német történelemben és jelenleg is szerepel a Német Szövetségi Köztársaság címerében, ezért pontatlanság náci sasnak nevezni,²⁵ mint ahogy azt Párkányi Raab Péter teszi a mű leírásában. A német címerállattal kapcsolatos hibát a német nagykövetség ugyan nem tette szóvá, úgy nyilatkozott, hogy

---

²¹ http://os.mti.hu/hirek/93913/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye-1_resz (2015.04.12.)

²² http://os.mti.hu/hirek/93914/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye-2_resz (2015.04.12.)

²³ http://os.mti.hu/hirek/93915/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye-3_resz (2015.04.12.)

²⁴ http://www.belvaros-lipotvaros.hu/_user/tu_dokumentumok/020%20-%202014_01_22_%20-%20KM_EI%C5%91terjeszt%C3%A9s%20-%20T-028_2014.pdf (2015.04.12.)

²⁵ http://valasz.hu/publi/historia-vagy-hiszteria-75577/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201504 (2015.04.13.)

Németország magyar belügynek tartja az emlékmű ügyét,²⁶ azonban kifogásolta az emlékművel kapcsolatos döntések meghozatalának módját, a sietséget és a konszenzus hiányát.²⁷

Reakciók a tervre

A Szabadság téri emlékmű terveinek nyilvánosságra kerülése, valamint az a tény, hogy az V. kerületi önkormányzat megadta az emlékmű felállításához szükséges tulajdonosi hozzájárulást, nyilatkozatok sokaságát váltotta ki. A Demokratikus Koalíció a döntést megelőzően nyílt levélben szólította fel Rogán Antalt arra, hogy az érintett kerület polgármestereként ne engedélyezze a szobor felállítását,²⁸ melyet a DK az Orbán-kormány embertelenségének szimbólumaként írt le. Mindemellett a DK magabiztosan kijelentette: „*a tavasszal hivatalba lépő demokratikus kormány oda fogja szállíttatni, ahová való, a nagytétényi szoborparkba, a múlt többi relikviája közé.*”²⁹

A Szocialista Párt reakciójának ismeretében kijelenthető, hogy a Kormányváltók pártszövetség szinte egységesen elutasította a német megszállás emlékművének tervét, a szoborkompozíciót történelemhamisítónak nevezve, amely eltussolja a magyar állam felelősségét a holokausztban és áldozatként állítja be a deportálásokban részt vevő államszervezetet és végrehajtókat, ezzel megsértve a holokauszt áldozatainak emlékét és a túlélők érzéseit. Az emlékmű üzenete mellett a baloldali pártok kritikával illették a szobor felállításáról hozott döntés módját is: elfogadhatatlannak nevezték, hogy pályázat nélkül kértek fel egy alkotót az emlékmű elkészítésére. Kihangsúlyozták, hogy összességében semmilyen párbeszéd nem folyt le a kormány és az ellenzék, valamint a szobor készítését ösztönző Holokauszt Emlékév által leginkább érintett csoport, a zsidó vallási szervezetek között az emlékmű felállításáról. Ezeket a kifogásokat erősítette fel az a helyzet, hogy az emlékmű tervét a 2014 tavaszi országgyűlési választások kampányidőszaka előtti feszült politikai légkörben hirdette ki a kormányzat, így várható volt, hogy a Fideszt kihívó pártok nem hagyják szó nélkül az egyébként sem hibátlan emlékművet, sőt a lehető legnagyobb botrányt igyekeznek kelteni az ügy körül, hogy lefaragjanak a kormányoldal népszerűségéből.

---

²⁶ <http://mno.hu/ahirtvhirei/orban-a-megemlekezes-emberseg-nem-partallas-kerdese-1206714> (2015.04.17.)

²⁷ http://index.hu/belfold/2014/01/22/a_nemet_kovetseg_sajnalkozik_az_emlekmu_miatt/ (2015.04.13.)

²⁸ http://os.mti.hu/hirek/93922/a_demokratikus_koalicio_kozlemenye-2_resz (2015.04.14.)

²⁹ http://os.mti.hu/hirek/93921/a_demokratikus_koalicio_kozlemenye-1_resz (2015.04.14.)

A Lehet Más a Politika nem foglalkozott kiemelten az emlékművel, az ekkor a parlamenti bennmaradásért küzdő párt kommunikációját a paksi atomerőművet érintő beruházás, a korrupció, a munkanélküliség és egyéb gazdasági témák határozták meg. Schiffer András, az LMP társelnöke később gumicsontnak nevezte a Szabadság téri emlékművet, melyen az ellenzék rágódhat, figyelmen kívül hagyva az állampolgárok mindennapjait befolyásoló problémákat. A politikus szerint az emlékmű felállítása politikai haszonszerzés reményében tett hatalomfitogtatást volt a Fidesz részéről, amelybe a baloldal belement, az emlékezetpolitikával foglalkozva a kormány valódi hibái helyett.³⁰

Ungváry Krisztián történész az emlékműállítás egyik okaként említette azt a szándékot, hogy a kormány a választási kampány hajrájában kifogja a szelet a Jobbik vitorlájából, mivel a radikális párttól várható volt, hogy nem utasítja el a kezdeményezést, így egyel kevesebb fronton tudta kritizálni a Fideszt a kampányban.³¹ A történész várakozásainak megfelelően a Jobbik az emlékműállítást nem ítélte el, másként reagáltak viszont a párttól jobbra elhelyezkedő erők: a Kuruc.info hírportál kritizálta a kormányt, mert a német megszállást követő időszakot „a 20. század legsötétebb napjai” jelzővel illette, vagyis a zsidóság tragédiáját, a holokausztot a magyarságot ért sorscsapások elé helyezte.³² A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom pedig azért tiltakozott a német megszállás emlékműve ellen, mert a szervezet véleménye szerint Magyarországot nem szállta meg a német hadsereg a második világháború végén, hanem szövetséges haderőként érkezett ide.³³

Érdekesség, hogy bizonyos téren a szélsőjobb érvelése összeér a kormányt balról kritizálókkal, ugyanis a Hatvannégy Vármegye Mozgalom nem egyedülként tagadta, hogy 1944 nyarán Magyarországot megszállták volna: Ungváry Krisztián szintúgy megkérdőjelezte, hogy megszállás történt, a Horthy Miklós vezette Magyarország a németek szövetséges volt, és mint szövetségesükhöz vonultak be, nem, mint ellenséges országot szállták meg Magyarországot, a kormányzó pedig helyén maradásával legitímálta a történetet.³⁴ Karsai László sokat kritizált írása szerint pedig a német megszállókat virágesővel, kedvesen fogadták hazánkban, vagyis a magyarság

---

³⁰ http://mandiner.hu/cikk/20141029_miert_nincs_konszenzus_a_sajat_tortenelmunkrol (2015.04.14.)

³¹ <https://www.youtube.com/watch?v=IYDJ66-FDwU> (2015.04.15.)

³² <https://kuruc.info/r/2/123026/> (2015.04.15.)

³³ http://mandiner.hu/cikk/20140424_hvim_milyen_nemet_megszallas (2015.04.15.)

³⁴ <http://nepszava.com/2014/01/magyarorszag/a-nemetek-csak-bevonultak-egy-szovetsegeshez.html> (2015.04.15.)

nem, hogy nem fejtett ki ellenállást, szívesen is fogadta a német csapatokat.³⁵ Randolph L. Braham, holokausztkutató a Holokauszt Emlékközpont vezetőinek címzett nyílt levelében, mellyel a megszállás emlékmű miatti felháborodása kimutatásaként visszaküldte a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét, úgy fogalmazott, ellenállás helyett inkább általános taps fogadta a bevonuló német katonákat.³⁶

Műemlékvédelem

A kormány, ameddig az emlékmű csak tervrajzokon létezett, nem az ellenzék kritikájára reagált elsősorban, hanem a 2014-es Holokauszt Emlékévben részt vállaló Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének kifogásaira válaszolt. Mikor a Mazsihisz, közölte, hogy fontolja a Holokauszt Emlékév eseményeitől való távolmaradását és bejelentette, hogy a Civil Pályázati Alap keretében elnyert pályázati összegeket csak abban az esetben veszi igénybe, ha „*a megemlékezés sorozat közösségünk számára vállalható mederbe tér vissza*”,³⁷ a kormány válaszként azon kérését tolmácsolta, hogy senki ne csináljon az együttérző megemlékezőből politikai kérdést.³⁸ A történetekhez kapcsolható, hogy az Izraeli Nagykövetség, konkrét aktualitások említése nélkül, mégis egyértelmű utalásként a Mazsihisz és a kormány közleményváltása után egy nappal, honlapján közzétette a holokauszttagadás- és torzítás munkadefinícióját, részletezve a holokauszttorzítás fogalmát.³⁹

Orbán Viktor miniszterelnök a Mazsihisz vezetőinek címzett nyílt levelében kiemelte, hogy az áldozatok előtti főhajtás emberség és nem politikai nézetek vagy pártállás kérdése, és az emlékmű beillik azon munkafolyamatba, melynek célja a közös tisztelet, egymás megértése, és hazánk közösségeinek együttműködésének erősítése. A miniszterelnök kijelentette, hogy vissza fogják utasítani azokat a kísérleteket, melyek az áldozatok emlékét és az előttük tisztelgő emlékművet napi politikai spekulációkká akarják silányítani.⁴⁰

Máshogy reagáltak viszont a civil szervezetek: az emlékmű kijelölt helyszínénél, a Szabadság téren 2014. februárjától több tüntetés is zajlott civil

---

³⁵ http://nol.hu/velemeny/20140130-felelem_es_viragaboru-1441309 (2015.04.15.)

³⁶ <http://nepszava.com/2014/01/magyarorszag/randolph-braham-visszaadta-a-kitunteteset.html> (2015.04.15.)

³⁷ http://os.mti.hu/hirek/93872/a_magyarorszagi_zsido_hitkozsegek_szovetsegenek_kozlemenye (2015.04.15.)

³⁸ http://os.mti.hu/hirek/93909/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye (2015.04.15.)

³⁹ <http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Pages/Holokauszttagadas.aspx> (2015.04.15.)

⁴⁰ <http://www.mazsihisz.hu/2014/01/22/miniszterelnok--az-emlekmu-fohajtas-az-aldozatok-elott-6735.html> (2015.04.17.)

szervezetek és baloldali politikusok részvételével,⁴¹ többek közt kikerült egy transzparens a Szabadság térre, „*Történelemhamisítás, szellemi kútmérgezés*” felirattal.⁴² A tiltakozások mellett az idő is a kormány ellen dolgozott, hiszen eleve merész vállalkozás volt egy ilyen jelentőségű szobor két hónap alatt történő felállítását elindítani, és február második felére egyértelművé vált, hogy Magyarország német megszállásának emlékműve már csak építészeti kivitelezési okok miatt sem fog elkészülni a hetvenedik évfordulóra.⁴³

Az idő szorítása mellett hangsúlyosabb tényező volt a csúszásra a Mazsihisz azon döntése, hogy távol marad az állami holokauszt-megemlékezésektől, melyet már korábban is fontolgatott a szervezet, azonban február elején megszületett a döntés az időszak botrányaira reagálva.⁴⁴ A zsidó szervezet levélben kérte a kormányfőt a vitás kérdések rendezésére és német megszállás emlékmű kivitelezésének leállítására.⁴⁵ Orbán Viktor válaszlevelében biztosította a Mazsihisz vezetőit arról, hogy a kormány zéró toleranciát hirdet az antiszemitizmussal szemben, nyitottsággal, együttérzéssel fordul az áldozatok, az emlékezni akarók és az emberi méltóság hívei felé, ugyanakkor az országgyűlési választás hivatalos kampányának kezdetére hivatkozva arra kérte az izraelita vezetőket, hogy Húsvét (2014-ben április 20. és 21.) után térjenek vissza a kérdés megvitatására.⁴⁶ A Mazsihisznek írt levéllel egy napon, február 19-én jelent meg a Magyar Közlönyben a kormány azon határozata, hogy május utolsó napját jelöli meg a továbbra is kiemelt jelentőségű beruházként számon tartott emlékmű megvalósításának határidejeként.⁴⁷

A német megszállás hetvenedik évfordulója végül emlékműállítás nélkül jött el, azonban nem múlt el tüntetés nélkül: a baloldali ellenzék, a Kormányváltók pártszövetség közösen tiltakozott a szoborállítás ellen a Szabadság téren március 19-én.⁴⁸ A tüntetésen a baloldali politikusok ígéretet tettek arra, hogy ha megnyerik a választást, nem épül meg az emlékmű. Civilek

---

⁴¹ http://mandiner.hu/cikk/20140201_a_nemet_megszallas_emlekmuve_ellen_tiltakoztak (2015.04.17.)

⁴² http://index.hu/video/2014/02/01/megszallas_szobra_tuntetes/ (2015.04.17.)

⁴³ <http://mno.hu/ahirtvhirei/ez-akadalyozhatja-meg-az-emlekmue-elkeszuleset-1211598> (2015.04.17.)

⁴⁴ <http://infopoly.info/h-2014/2014/02/09/mti-a-mazsihisz-egylore-nem-vesz-reszt-a-holokauszt-emleke-v-kormanyzati-programjain-teljes-hir/> (2015.04.17.)

⁴⁵ http://mandiner.hu/cikk/20140212_mazsihisz_nem_visszalepes_a_miniszterelnoknek_irt_level (2015.04.17.)

⁴⁶ http://mno.hu/data/cikk/1/21/19/72/cikk_1211972/Heisler_Andras_20140219.pdf (2015.04.17.)

⁴⁷ <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14024.pdf> (2015.04.17.)

⁴⁸ http://hvg.hu/itthon/20140319_Tobb_szazan_tuntettek_faklyakkal_a_Szabad (2015.04.18.)

a holokausztban való személyes érintettségüket bizonyító emléktárgyakat helyezték el a Szabadság téren az emlékmű elleni tiltakozás jeleként.⁴⁹

Építkezés és tiltakozás

A német megszállásra emlékező szoborral kapcsolatos következő botrány az országgyűlési választás után bontakozott ki: 2014. április 8-án elkezdték megépíteni az emlékművet,⁵⁰ ami ismét tiltakozások sokaságát váltotta ki, a tüntetők elbontották az emlékmű talpzata köré vont kordont.⁵¹ Steiner Pál szocialista országgyűlési képviselő helyi népszavazást kezdeményezett az V. kerületben az emlékmű felállításáról,⁵² de a kezdeményezést elutasította a fővárosi törvényszék, arra hivatkozva, hogy nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű beruházásról van szó.⁵³

A Magyarország német megszállásának emléket állító szobrot övező viták egyik legérdekesebb pillanatának nevezhetjük Schiffer András, a Lehet Más a Politika társelnökének televíziós szereplését a választás után,⁵⁴ mikor az emlékmű körüli vitákat túlméretezett hisztinek nevezte, és kiemelte, hogy az ellenzéknek emlékezetpolitikai diskurzusok és történelemhamisítás, holokauszttagadás hangoztatása helyett inkább magába kellene tekintenie, feltárnia a választási vereség okait. „Az ugyanis, hogy a 20. századi magyar múlt boncolgatása előrébb való volt a földosztással vagy a munkahelyteremtéssel kapcsolatos vitáknál, nagyban hozzájárult a komoly vereséghez.” – fogalmazott Schiffer András.⁵⁵ A politikus szavai hatalmas felháborodást váltottak ki a baloldali ellenzék sorai között, az addig egymással egyáltalán nem vitatkozó, egységes álláspontot képviselő baloldal támadásainak kereszttüzébe került az LMP politikusa, aki annak ellenére, hogy felmenői között is voltak, akiket deportáltak a vészkorszakban, mégis megkapta a náci bélyeget.⁵⁶ Az ellentmondásokkal teli, hisztérikus reakciók igazolták

⁴⁹ <http://infopoly.info/h-2014/2014/03/23/mti-civilek-tiltakoztak-a-szabadsag-terre-tervezett-emlek-mu-ellen-budapesten/> (2015.04.18.)

⁵⁰ http://index.hu/belfold/2014/04/08/elkezdték_felallitani_a_nemet_megszallasi_emlekművet/ (2015.04.18.)

⁵¹ <http://infopoly.info/h-2014/2014/04/08/fotok-tiltakozas-a-nemet-megszallas-aldozatainak-emlek-muve-miatt/> (2015.04.18.)

⁵² http://mandiner.hu/cikk/20140409_helyi_nepszavazast_kezdemenyez_az_mszp_a_megszallasi_emlekműrol (2015.04.18.)

⁵³ http://mszp.hu/hirek/minden_eszkozel_tiltakozunk_a_szabadsag_teri_emlekmű_felallitasa_ellen (2015.04.18.)

⁵⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=KduiUnGdx0w> (2015.04.18.)

⁵⁵ <http://mno.hu/belfold/melyen-belegazolt-egymas-lelkebe-schiffer-es-kalman-olga-1220487> (2015.04.18.)

⁵⁶ <http://mno.hu/belfold/naciztak-es-lincsessel-fenyegettek-schiffert-1220775> (2015.04.18.)

Schiffer András szavait, miszerint egy túlfeszített „handabandázás” folyt az emlékmű körül, és az ellenzék valóban nem tudott életképes alternatívát nyújtani a választóknak a kampányban, amivel ráadásul nem is volt képes komolyan szembenézni, és ezzel a hozzáállással nem csak a Fidesz, hanem a Jobbik malmára is hajtották a vizet, ami tagadhatatlanul meglátszott a választás eredményein.

A politikus vitáival párhuzamosan folyamatosak voltak a tiltakozások az épülő emlékműnél a Szabadság téren, melyeknek rendőri intézkedések próbálták elejét venni.⁵⁷ A tiltakozás közepette Orbán Viktor egy harmadik nyílt levéllel is kiállt az emlékmű mellett. A kormányfő a levélben kifejti álláspontját számos, az emlékművet érintő kérdést illetően, valamint olcsó politikai lökdösődésnek nevezte a szobor körüli vitákat. Ilyen például a kritikák tárgyát képező birodalmi sas megjelenése, mely német címerállatként nem teszi egyértelművé, hogy az alkotás szerint németek vagy nácik vitték véghez a megszállást. A baloldal kifogásolta a sast, mivel az a német népre hártja a felelősséget, míg a tragikus történelmi események kapcsán a baloldal véleménye szerint nácikról lehet csak beszélni.⁵⁸ A miniszterelnök véleménye szerint németek szállták meg Magyarországot 1944-ben, „*akik akkor éppen a náci államberendezkedés szerint éltek az életüket*”,⁵⁹ egyébként pedig a kérdés eldöntése a német népre tartozik, ezért nem aggályos a birodalmi sas ábrázolása az emlékművön Orbán Viktor olvasata szerint. Gábrriel arkangyal szintén sok kérdést felvetett ábrázolása kapcsán a kormányfő azzal érvelt, hogy az angyali alak nem a magyar államot szimbolizálja, pláne nem ártatlan magyar államot, mivel, ahogy a miniszterelnök fogalmaz „*Ártatlan állam vagy ország ugyanis természeti és fogalmi képtelenségnek tűnik, ideértve a sajátunkat is.*”⁶⁰ Az angyal a különböző értelmezésekkel ellentétben az ártatlan áldozatok jelképe, valamint kifejezi a Harmadik Birodalom keresztényellenességét, amit a kormányfő szerint fontos kiemelni. Orbán Viktor a megszállás alatt működő magyar kormányok felelőségéről írva kijelenti, hogy a „*kollaborálás felelősség és vádja megáll*”, azonban kiemeli, hogy „*német megszállás nélkül nincs deportálás, nincsenek vagonok, és nincsenek százezerszám elvesztett életek sem*”, valamint, hogy „*Ezek belátása nélkül nehezen képzelhető el ősziinte és bizalomra épülő együttélés a jövőben.*”⁶¹

⁵⁷ <http://mno.hu/belfold/szabadsag-ter-rendori-intezkedes-kezdodott-1223945> (2015.04.18.)

⁵⁸ <http://mno.hu/ahirtvhirei/rogan-minden-meggyilkolt-embernek-emleket-allit-1206668> (2015.04.18.)

⁵⁹ <http://www.origo.hu/attached/20140430davidk.pdf> (2015.04.18.)

⁶⁰ <http://www.origo.hu/attached/20140430davidk.pdf> (2015.04.18.)

⁶¹ <http://www.origo.hu/attached/20140430davidk.pdf> (2015.04.18.)

Tüntetések és botrányok közepette végül megvalósult a beruházás: újabb csúszással, július 20-án elkészült az ország német megszállásának emléket állító szobor, melyet tojásdobálással fogadtak a tüntetők,⁶² azonban emellett két szépséghiba is övezte az emlékmű megszületését a rengeteg vita mellett: az emlékmű felirata, „*Minden áldozat emlékére*”, amely magyarul, angolul, héberül, németül és oroszul is olvasható a szobor talapzatán, héber nyelven hibásan szerepel,⁶³ ami ismét felháborodást keltett. A számos vita között ez a botlás is hozzájárult ahhoz, hogy végül nem avatták fel a német megszállás áldozatának emlékművét. Lázár János Miniszterelnökséget vezető miniszter úgy nyilatkozott az ügyben, hogy „*helyes döntés, hogy a kormány nem ünnepel, hanem tiszteletben tartja az elmúlt néhány hét társadalmi vitáit, megszólalásait, az emlékművet sérelmezők fájdalmát, "félreértéseit", és így nem lesz avatóünnepsége a budapesti Szabadság téri emlékműnek.*”⁶⁴ Az emlékmű felállítása újabb tiltakozási hullámot indított el a baloldali politikusok között, Gyurcsány Ferenc szerint a kormánnyal a szoborral meghamisította a holokausztot, az Együtt-PM pártszövetség pedig ígéretet tett arra, hogy ha 2014. októberi önkormányzati választásokon a fővárosban győz a baloldal, eltávolítják az emlékművet.⁶⁵

Összegzés

Az emlékezetpolitika, bár nem tárgya gyakorlati politikai kérdéseknek, a hatalom legitimációja szempontjából elengedhetetlen része a politika eszköztárának, mellyel a különböző politikai szereplők rendszeresen élnek is: ünnepnapok, jelképek, utcanevék, szobrok, emlékművek, tankönyvek lehetnek tárgyai az emlékezetpolitikai céloknak. Ezekre a célokra könnyen találhatunk példákat a magyar politikában is: 2010 óta kiemelt szerepet kapnak a múlt eseményeivel kapcsolatos politikai döntések. Ezek a kérdések mind arra készítették a politikai szereplőket, hogy foglaljanak állást a múlt eseményei kapcsán, mely állásfoglalások egy esetben sem nélkülözték a pártpolitikai célokat. A történelem alárendelődik a politikának, a politikusok saját érdekeiknek megfelelően értelmezik a történelmi eseményeket. Ez a tendencia kiemelten érvényesült 2014 tavaszán, amikor az országgyűlési választások

⁶²http://index.hu/belfold/2014/07/20/az_ej_leple_alatt_csempesztek_helyere_a_szabadsag_teri_ekmuvet/ (2015.04.18.)

⁶³ http://index.hu/belfold/2014/07/21/durva_nyelvtani_hibak_a_megszallasi_emlekmuvon/ (2015.04.18.)

⁶⁴ <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/nem-lesz-avatounnepseg> (2015.04.18.)

⁶⁵ http://mandiner.hu/cikk/20140720_az_ej_leple_alatt_befejeztek_a_nemet_megszallasi_emlekmuvet (2015.04.18.)

hevében a Magyarország 1944-es német megszállásának emlékére tervezett szobor is komoly politikai viták tárgya lett, az emlékmű megszületése, célja, történelemértelmezése és szimbolikája is kritikák kereszttüzébe került. A kormány kérdéses döntéseivel számos támadási felületet biztosított az ellenzéknek, a pályázat nélküli megvalósítással, az érzékeny témát érintő emlékműről való társadalmi párbeszéd nélkül meghozott döntésekkel, a nem egyértelmű szimbolikával. Gondolhatjuk, hogy az emlékmű rossz időben, rossz helyen, szerencsétlen körülmények között és elhibázott döntések által született meg, ezért kerülhetett a támadások kereszttüzébe, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni Schiffer András véleményét, mely szerint a szinte minden elemében vitás kérdéseket felvető emlékmű valójában egy gumicsont volt az ellenzéknek, mely elvonta a figyelmet a kormány más téren nyújtott pozitív vagy éppen negatív előjelű eredményeiről a választási kampány hevében. Azt nem tudhatjuk, voltak-e a kormánynak ilyen természetű hátsó szándékai az emlékmű felállításával, de azt biztosan tudjuk, hogy az emlékmű áll, a Fidesz pedig történelmének legnagyobb sikerét érte el 2014. áprilisában.

Irodalom

- ASSMANN 1999 = Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1999.
- GUNST 2000 = Gunst Péter: *A magyar történetírás története*. Debrecen: Csokonai Kiadó, 2000.
- RÁNKI 1978 = Ránki György: *1944. március 19. :Magyarország német megszállása*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1978.
- ROMSICS 2010 = Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó, 2010.
- ROMSICS 2012 = Romsics Ignác: *Magyar Sorsfordulók 1920–1989*. Budapest: Osiris Kiadó, 2012.
- TURBUCZ 2014 = Turbucz Dávid: *Horthy Miklós*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2014.
- UNGVÁRY 2012 = Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege*. Pécs – Budapest: Jelenkor Kiadó – OSzK, 2012.

Internetes források

http://epa.oszk.hu/00600/00691/00079/pdf/mtud_2010_07_778-798.pdf
(2015.04.01.)

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (2015.04.16.)

http://www.academia.edu/6750622/Magyar_Eml%C3%A9kezetpolitika_1945_ut%C3%A1n (2015.04.12.)

<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk13225.pdf> (2015.04.12.)

http://os.mti.hu/hirek/93482/a_jobbik_parlamenti_frakciojanak_kozlemenye-1_resz (2015.04.12.)

<http://infopoly.info/h-2014/2014/01/02/mti-az-egyutt-pm-tiltakozik-a-nemet-megszallas-70-evfordulojara-tervezett-emlekm-ellen/> (2015.04.15.)

http://os.mti.hu/hirek/93582/az_mszp_orzagos_kozpontjanak_kozlemenye-1_resz (2015.04.12.)

http://os.mti.hu/hirek/93487/a_magyarorszagi_zsido_hitkozsegek_szovetsegenek-mazsihisz_kozlemenye (2015.04.12.)

http://os.mti.hu/hirek/93913/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye-1_resz (2015.04.12.)

http://os.mti.hu/hirek/93914/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye-2_resz (2015.04.12.)

http://os.mti.hu/hirek/93915/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlemenye-3_resz (2015.04.12.)

http://www.belvaros-lipotvaros.hu/_user/tu_dokumentumok/020%20-%202014_01_22_%20-%20KM_EI%C5%91terjeszt%C3%A9s%20-%20T-028_2014.pdf (2015.04.12.)

http://valasz.hu/publi/historia-vagy-hiszteria-75577/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201504 (2015.04.13.)

<http://mno.hu/ahirtvhirei/orban-a-megemlekezes-emberseg-nem-partallas-kerdese-1206714> (2015.04.17.)

http://index.hu/belfold/2014/01/22/a_nemet_kovetseg_sajnalkozik_az_emlekm_u_miatt/ (2015.04.13.)

http://os.mti.hu/hirek/93922/a_demokratikus_koalicio_kozlomenye-2_resz
(2015.04.14.)

http://os.mti.hu/hirek/93921/a_demokratikus_koalicio_kozlomenye-1_resz
(2015.04.14.)

http://mandiner.hu/cikk/20141029_miert_nincs_konszenzus_a_sajat_tortenelm_unkrol (2015.04.14.)

<https://www.youtube.com/watch?v=IYDJ66-FDwU> (2015.04.15.)

<https://kuruc.info/r/2/123026/> (2015.04.15.)

http://mandiner.hu/cikk/20140424_hvim_milyen_nemet_megszallas
(2015.04.15.)

<http://nepszava.com/2014/01/magyarorszag/a-nemetek-csak-bevonultak-egy-szovetsegeshez.html> (2015.04.15.)

http://nol.hu/velemenyt/20140130-felelem_es_viraghaboru-1441309
(2015.04.15.)

http://os.mti.hu/hirek/93872/a_magyarorszagi_zsido_hitkozsegek_szovetsegene_k_kozlomenye (2015.04.15.)

http://os.mti.hu/hirek/93909/a_kormanyzati_informacios_kozpont_kozlomenye
(2015.04.15.)

<http://embassies.gov.il/budapest/NewsAndEvents/Pages/Holokauszttagadas.aspx> (2015.04.15.)

http://mandiner.hu/cikk/20140126_visszakuldi_magyar_kitunteteset_egy_holokausztkutato (2015.04.17.)

<http://www.mazsihisz.hu/2014/01/22/miniszterelnok--az-emlekmu-fohajtas-az-aldozatok-elott-6735.html> (2015.04.17.)

<https://www.youtube.com/watch?v=g3MpcJbxepI> (2015.04.17.)

http://mandiner.hu/cikk/20140201_a_nemet_megszallas_emlekmuve_ellen_tiltakoztak (2015.04.17.)

http://index.hu/video/2014/02/01/megszallas_szobra_tuntetes/ (2015.04.17.)

<http://mno.hu/ahirtvhirei/ez-akadalyozhatja-meg-az-emlekmu-elkeszuleset-1211598> (2015.04.17.)

<http://infopoly.info/h-2014/2014/02/09/mti-a-mazsihisz-egyelore-nem-vesz-reszt-a-holokauszt-emlekv-kormanyzati-programjain-teljes-hir/> (2015.04.17.)

http://mandiner.hu/cikk/20140212_mazsihisz_nem_visszalepes_a_miniszterelnoknek_irt_level (2015.04.17.)

http://mno.hu/data/cikk/1/21/19/72/cikk_1211972/Heisler_Andras_20140219.pdf (2015.04.17.)

<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14024.pdf> (2015.04.17.)

http://hvg.hu/itthon/20140319_Tobb_szazan_tuntettek_faklyakkal_a_Szabad (2015.04.18.)

<http://infopoly.info/h-2014/2014/03/23/mti-civilek-tiltakoztak-a-szabadsag-terre-tervezett-emlekmu-ellen-budapestben/> (2015.04.18.)

http://index.hu/belfold/2014/04/08/elkezdtek_felallitani_a_nemet_megszallasi_emlekmuvet/ (2015.04.18.)

<http://infopoly.info/h-2014/2014/04/08/fotok-tiltakozas-a-nemet-megszallas-aldozatainak-emlekmuve-miatt/> (2015.04.18.)

http://mandiner.hu/cikk/20140409_helyi_nepszavazast_kezdemenyez_az_mszp_a_megszallasi_emlekmurol (2015.04.18.)

http://mszp.hu/hirek/minden_eszkozzel_tiltakozunk_a_szabadsag_teri_emlekm_u_felallitasa_ellen (2015.04.18.)

<https://www.youtube.com/watch?v=KduiUnGdx0w> (2015.04.18.)

<http://mno.hu/belfold/melyen-belegazolt-egymas-lelkebe-schiffer-es-kalman-olga-1220487> (2015.04.18.)

<http://mno.hu/belfold/naciztak-es-lincselessel-fenyegettek-schiffert-1220775> (2015.04.18.)

<http://mno.hu/belfold/szabadsag-ter-rendori-intezkedes-kezdodott-1223945> (2015.04.18.)

<http://www.origo.hu/attached/20140430davidk.pdf> (2015.04.18.)

http://index.hu/belfold/2014/07/20/az_ej_leple_alatt_csempesztek_helyere_a_s_zabadsag_teri_emlekmuvet/ (2015.04.18.)

http://index.hu/belfold/2014/07/21/durva_nyelvtani_hibak_a_megszallasi_emlekmuvon/ (2015.04.18.)

<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/nem-lesz-avatounnepseg> (2015.04.18.)

http://mandiner.hu/cikk/20140720_az_ej_leple_alatt_befejeztek_a_nemet_megszallas_emlekmuvet (2015.04.18.)

The Memorial to the Victims of the German Occupation in the Light of Memory Politics

TAMÁS SZEKERES

The purpose of my essay is to introduce one of the most heated political debates of 2014, the question of the memorial to the victims of the 1944 German occupation – in the light of memory politics. History – though it is part of the past – can generate identity in the present that is why how a particular political system treats history cannot be neglected. Although memory politics deals with the past, it can be an efficient instrument of fulfilling political goals through education, national holidays or monuments. In the campaign of Hungarian parliamentary elections in 2014 a great debate of memory politics took place about the German occupation of Hungary and the responsibility of the Hungarian state in the Holocaust. In the overheated political atmosphere of the campaign all of the political participants took a stand, the memorial was built among protests and scandals, and the debate about the monument had an international resonance.

Csurka István és az MDF

ROTYIS BÁLINT

Bevezetés

Dolgozatom témája a Magyar Demokrata Fórum és Csurka István kapcsolata. Kutatásom középpontjában a Magyar Demokrata Fórum három pillére közti konfliktus áll. Elsődleges forrásom a Pesti Hírlap és a Magyar Fórum volt, mert a politikai szereplők ezeken át fejtették ki politikai nézeteiket. Részletesen kutattam az 1992. augusztus 20. és 1993 nyara közti időszakot. Csurka István radikális, szélsőséges stílusa és Antall József pragmatikus és jobbközép útja összeegyeztethetetlen volt, ami Csurka István és követőinek kizárásához vezetett 1993 nyarán.

Csurka István és Antall József

Csurka István íróként vált ismertté, majd a kommunista rendszer lazulásával politikai nézeteit egyre gyakrabban és határozottabban fejtette ki. Monoron a magyar kultúra pusztulásáról és a hagyományos család modell eltűnéséről beszélt. New Yorkban, majd az 1987-es Lakitelki találkozón a határon túli magyarság sorsára hívta fel a figyelmet.¹ A II. Lakitelki találkozón aláírta a Magyar Demokrata Fórum Alapítólevelét, ezzel a párt alapítója lett.² A párton belül a népi-nemzeti pillér egyik meghatározó alakja és a Magyar Fórum hetilap főszerkesztője volt. 1990-ben parlamenti képviselő lett, de az Antall József által képviselt centrum és az általa képviselt népi-nemzeti pillér közti ellentét pártszakadáshoz vezetett. 1993 nyarán Csurkát kizárták az MDF-ből, ezt követően létrehozta a Magyar Igazság és Élet Pártot (MIÉP), melynek haláláig volt az elnöke.

Az MDF alapítójaként és írói, közéleti megnyilvánulásai miatt ismert volt, míg Antall Józsefnek az ismertséget a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások hozták el. 1989. márciusi első Országos Gyűlésen Csurka István beválasztották az Elnökségbe, míg az ügyvezető elnök Bíró Zoltán lett.³ Antall József ugyan nem jutott be a vezetőségbe, de a tagság egy részének elképzelésével szemben javasolta, hogy az MDF alakuljon át egy keresztény-demokrata- konzervatív

---

¹ CSURKA 1998, 38–63.

² <http://www.ajk.elte.hu/file/SzecsArpad-ValasztasiGyozelem.pdf> (2015.01.15. 10:00)

³ http://hvg.hu/velemenyt/20130702_Biro_Zoltan_es_a_rendszervaltas_nicsak_ki (2015.05.05. 13:20)

párttá a német CDU mintájára, míg Csurka István és köre a mozgalomi jelleg megőrzését tartotta helyesnek. A Nemzeti Kerekasztal tárgyalások alatt Antall komoly tekintélyre tett szert, ismertté és népszerűvé vált. Az 1989. októberi második Országos Gyűlésen egy tartózkodás mellett megválasztották a párt elnökének.⁴ Ezzel a mozgalom vagy párt kérdés eldőlt, Antall beszédében világossá tette, hogy az MDF-nek egy modern, nyugat-európai pártnak kell lennie. Az első szabadon megtartott országgyűlési választások után a létrejövő koalíciós kormány miniszterelnöke lett Antall József, a lakiteleki alapítók közül egyedül Fürj Lajos volt kormánytag.⁵

Csurka István számára a nyilvánosságot a Magyar Fórum és a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című műsora jelentette. Viszonylagos türelem jellemezte egészen 1992. augusztusáig. Érzékelt a rendszerváltásból adódó nehézségeket, és az első két évben a felelősöket elsősorban az MDF-en kívül találta meg. A felelősök közé sorolta a volt rendszer politikai és gazdasági elitjét, a kommunistákat, a szocialistákat, a liberálisokat, a kozmopolitákat, a kritikus médiát. Ugyanakkor a kormányt is felelősségre vonta. Első nagy kudarcként beszélt a címervitáról, ahol három szavazat híján nem sikerült megszavazni az új címet.⁶ Felrótta Antallnak, hogy az államapparátusban továbbra sem történt meg a személycsere. A kormány privatizációs lépéseit kritika alá vonta, meglátása szerint a privatizáció a volt elitet tette gazdaggá. Magyarország a lehetőségek hazája lett, de itt nem a szakértelem vagy a találékonyosság a siker titka, hanem a régi elittel ápolt szoros kapcsolat.⁷ Kritikus és részben megértő volt egyszerre, üzeneteiben a csalódottság és a kiábrándultság figyelhető meg. Gyors életszínvonal növekedést álmódott és az ország élére egy gyorsan és határozottan cselekvő kormányt képzelt el. Két évben át képes volt türelmét megőrizni, de 1992. augusztus 20-án a Magyar Fórumban megjelentette a „*Néhány gondolat a rendszerváltás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán*” című tanulmányát. A dolgozatot elmondása szerint segítő szándékkal írta, de az egyébként is komoly nehézségekkel küzdő Antall-kormány számára ez a dolgozat nyílt támadásnak minősült. A Pesti Hírlapban és a Magyar Fórumban megszólaló személyek az MDF-en belüli viták kiindulópontját egyhangúan 1992. augusztus 20-hoz kötötték.

---

⁴ http://hvg.hu/velemeney/20130702_Biro_Zoltan_es_a_rendszervaltas_nicsak_ki (2015.05.05. 13:20)

⁵ <http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/f065.htm> (2015.05.08. 9:10)

⁶ CSURKA 1998, 195–197.

⁷ CSURKA 1998, 271–273.

Csurka István: Néhány gondolat a rendszerváltás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán

Az 1987-es lakiteleki találkozó óta elemzi a helyzetet. Elismeri, hogy nem a legtökéletesebb megoldást választották, mert nem gondolták azt, hogy bekövetkezik egy rendszerváltás, majd a Szovjetunió is összeomlik. Ebben a helyzetben nyilván rögtönözni kell, de az Antall-kormány képtelen volt a folyamatos rögtönzéssel szakítani, még mindig hiányzik a határozott, cselekvőképes magyar kormány. A kormány helyzetét tovább nehezíti, hogy az SZDSZ összefogott a kommunista nómenklatúrával és a nemzetközi pénzügyi körökkel.

A zsidóság helyzetére is kitér. Az antiszemitizmus vádja azért éri az MDF-et meglátása szerint, mert megbuktatták a kommunistákat és ezzel véget vetettek a zsidó hegemoniának. Állítása bizonyításaként felhossa, hogy Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József, Farkas Mihály is zsidó volt. Ugyanakkor nem beszél arról, hogy ezek a személyek szakítottak zsidó identitásukkal. Szerinte 1956-ban az USA azért nem avatkozott be, mert a New York-i Zsidó Világkongresszus elhitette az amerikai elnökkel, hogy Budapesten zsidókat vernek.

A Magyarország ellen dolgozó pénzügyi szereplőket Soros György személyében találja meg, aki az SZDSZ-et pénzeli. Jól tették, hogy a nagykoalíció nem jött létre, de Antall alapvető hibát követett el azzal, hogy paktumot kötött. Egy megoldás van szerinte: új vezetés, új program, új tagok kellenek. Dolgozatának zárása volt az, ami leginkább kiváltotta a centrum haragját: *„Vannak pillanatok, amikor nemcsak a politikán, hanem a szívdobogáson is felül kell emelkedni. Élet! Ez most a hívó szó.”*⁸

Reakciók Csurka István írására

Bencsik András a Pesti Hírlapban másnap véleményt is formált. Csurka írását taszítónak tartotta, azzal, hogy Csurka Antall betegségét firtatja, súlyos hibát vét. Ez a dolgozat nem más, mint az *„Elbocsátó szép üzenet a párt alelnökétől a párt elnökének.”*⁹

Augusztus 22-én Csurka személyesen igyekszik tisztázni a helyzetet. Szerinte a miniszterelnök egészségi állapota közügy és új vezetőségre van

---

⁸ CSURKA 1992.

⁹ BENCSIK 1992.

szükség, de ezt a problémát nem azért vitte a közvélemény elé, hogy megbontsa a párt egységét.¹⁰

Antall reagál a dolgozatra, de a nyílt vitát igyekszik kerülni. Annyit hozzátesz, hogy valóban rögtönöznek, de ezt a kényszer és nem a kormány gyengesége okozza.¹¹

Míg a Pesti Hírlap, mely az MDF lapja, a centrum álláspontját képviselte, addig a Magyar Fórum Csurka Istvánt védte. Kiss Dénes, Balaskó Jenő egy magyarokért aggódó embert lát Csurkában,¹² aki nem Antallt akarja leváltani, hanem egy erős kormányt szeretne az ország élére.¹³

A legerősebb kritika a nemzeti-liberális Debreczeni Józseftől érkezik, a Népszabadságban nyílt levél formájában támadja Csurkát. Egyrészt tiszteli az író eltökéltségét, de viselkedése és radikális válaszai taszítják. Betekintést enged a párt belső hatalmi viszonyaiba. 1989–1990-ben Csurka egy volt a sok párttag közül, de olyannyira megerősödött, hogy ma már minden tőle függ a pártban. Mindig tisztában volt Csurka fanatizmusával, de bízott Antallban, hogy a pártot középen tudja tartani. Csurka meg akarja szüntetni az MDF pilléres jellegét és homogenizálni akarja a pártot. Debreczeni foglalkozik Csurka zsidókkal kapcsolatos állításaival is. Arra jut, hogy a dolgozat kollektivistá, antidemokratikus, kirekesztő, antiszemita, antikommunista és egy náci ideológia alapja.¹⁴

Csurka dolgozata és Debreczeni nyílt levele miatt az MDF elnöksége összeült, hogy a problémákat megtárgyalják és elejét vegyék a további vitáknak. Az elnökség álláspontját Salamon Konrád összegezte. Mind a két személy viselkedését elítélték, helytelenül és túlzottan radikálisan fogalmaztak, ugyanakkor Csurka István a dolgozat ellenére továbbra is a párt egyik legnépszerűbb tagja.¹⁵ Antall József a parlamenti felszólalásában kijelenti, hogy a dolgozat szigorúan magánvélemény és egyes részei valóban a valóságot tükrözik, de az író a politikai folyamatokat rosszul értelmezi.¹⁶

A centrum szándékát, hogy a nyílt viták véget érjenek a népi-nemzeti pillér és a nemzeti-liberális pillér is figyelmen kívül hagyja. A Magyar Fórumban ifj. Fekete Gyula megjelenteti saját tanulmányát, melyben pontokba szedi a kormány gyengeségét. A kormány továbbra sem vitte véghez a személycserét

---

¹⁰ http://nava.hu/id/04674_1992/ (2015.02.11. 8:40)

¹¹ FEKETE 1992a.

¹² KISS 1992.

¹³ BALASKÓ 1992.

¹⁴ <http://www.hix.com/arch/?page=issue&issueid=53921> (2014.12.05. 11:00)

¹⁵ FEKETE 1992b.

¹⁶ <http://www.parlament.hu/naplo34/219/2190004.html> (2014.12.07. 13:35)

az államapparátusban. A gazdasági elit a régi rendszerből került ki. A média, az Alkotmánybíróság és a Köztársasági Elnök is a liberálisok kezében van.¹⁷ Debreczeni igyekszik bizonyítani, hogy az MDF tagságának többsége az ő oldalán áll.¹⁸

Debreczeni és a többi nemzeti-liberális az ügyet az MDF Országos Etikai és Fegyelmi Bizottság elé viszi. A cél, hogy Csurkát a dolgozata miatt elmarasztalják nem sikerült, sőt végül Debreczeni Józsefet marasztalják el a nyílt levele miatt. Debreczeni ezért megkérdőjelezi az Etikai Bizottság tagjainak kompetenciáját. A viszont válasz nem marad el, Dr. Csáky Gyula részben hibásnak tartja a Csurka-dolgozatot, de Debreczeni két nagy hibát is vétett. Először is egy ellenzéki lapban tette közzé a nyílt levelét, másrészt nem kellett volna az íróat lenácizni.¹⁹ Debreczeni kísérlete, hogy erőteljesen lépjenek fel Csurka ellen sikertelen marad, sőt önmagát sikerül jobban elszigetelni. Közben Csurka a gyakorlatban is próbálja erősíteni a népi-nemzeti vonulatot azzal, hogy létrehozza a Magyar Út Alapítványt, melyet egy műhelynek szán, ahol a nemzeti gondolkodású fiatalok összegyűlhetnek.²⁰

A nyílt viták belpolitikai események miatt részben szünetelnek. Göncz Árpád október 23-ai megemlékezése kudarcba fullad, a tömeg nem hagyja szóhoz jutni. Az ellenzék és a kormánypárt között elindul a vita, hogy jelen voltak-e bőrfejűek, és ha igen, akkor a kormány miért nem tett ellenük semmit.²¹ A megemlékezés körüli viták alatt az MDF zárja sorait és a belső ellentétek időlegesen háttérbe szorulnak. Miután augusztus vége óta nem sikerült a vitákat lezárni, végső határidőként a januári VI. Országos Gyűlést határozzák meg.

Novemberben és decemberben a három pillér igyekszik meghatározni céljait és összegyűjteni az erejét. A nemzeti-liberálisok a Liberális Fórum Alapítvány rendezvényén ismertetik álláspontjukat a párt jövőjével kapcsolatban, ahová Antall Józsefet is meghívták. Elek István szerint a három pillér elmélet hibás, csupán két pillér létezik, a jók és a rosszak pillére. A jók, akik az MDF eredeti szellemiségét képviselik, míg a rosszak a kirekesztők és az antiszemiták. Dr. Csáky Gyula ezzel nem tud egyetérteni, tovább megy és kijelenti, hogy pont a nemzeti-liberálisok azok, akik nem tudják elviselni mások nézeteit.²²

---

¹⁷ IFJ. FEKETE 1992.

¹⁸ FEKETE 1992c.

¹⁹ CSÁKY 1992a.

²⁰ FEKETE 1992d.

²¹ BARTUS 2001, 120–122.

²² CSÁKY 1992b.

November végén kiszivárognak hírek az MDF zárt üléséről, ahol egy meg nem nevezett magas rangú politikus arról beszélt, hogy a párt egységének megőrzése érdekében Csurkának, Debreczeninek és Elek Istvánnak le kellene mondani. Egyik megkérdezett személy sem támasztotta alá, hogy valóban született volna egy ilyen elképzelés. Elek István egyenesen abszurdnak tartotta, Debreczeni József a kizárástól nem tartott, kijelentette, hogy ha kell, akár a személyes pozícióit is feláldozza, de Csurkát mindenképpen vissza kell szorítani.²³ Debreczeni 1993-ban valóban feláldozta pozícióját Csurka kiszorításáért. Az előbb említett kizárást nem erősítették meg a Pesti Hírlapban, de egy második hír már a Magyar Fórumban is megjelenik hasonló tartalommal, csak külföldről. Athénban, ahol az Európai Néppártok IX: Kongresszusát tartották előkerült az író személye. Elvileg elhangzott egy olyan ígéret, hogy Csurkát a januári VI. Országos Gyűlésen megfosztják a párton belüli pozícióitól.²⁴ A nemzeti liberálisok januárig több műhelybeszélgetést is tartottak. Furmann Imre szerint a közel 27 ezer fős passzív tagság a nemzeti-liberálisok oldalán áll. A centrum prominens képviselői, viszont pont az ellenkezőjét állították.

Csurkát azért tartották veszélyesnek, mert mögötte tömegek álltak, míg a nemzeti-liberálisok mögött nem volt tömegbázis.²⁵ A nemzeti-liberális műhelyek mellett a népi-nemzetiek is megtartották saját gyűlésüket Antall jelenlétében. A találkozón Antall és Csurka is az egység megtartása mellett foglalt állást, de ebben a közegben Csurka jóval népszerűbb volt, mint a miniszterelnök. Fekete Zoltán a találkozó után ugyanakkor elhintette, hogy a jelenlegi 3 pilléres gyűjtőpárti jelleg a jövőben nem biztos, hogy megmarad.²⁶

A VI. Országos Gyűlés előkészítése kapcsán is vita támadt, Csurka kijelentette, hogy nem kíván indulni az elnöki pozícióért. Okként azt határozta meg, hogy a menetrendet rosszul rakták össze. A szavazás előtt vitát kéne rendezni a jelöltek között, Antallnak be kellene számolnia az eddigi teljesítményéről és ezek után lehetne megtartani a szavazást, de a sorrend fordított, így az egész nem több mint színjáték.²⁷ A január 24-ei Országos Gyűlés előtt két írás is megjelent, az egyik a Magyar Fórumban, a másik a Pesti Hírlapban, egyik sem az egység megtartása mellett foglalt állást.

---

²³ BEDNÁRIK 1992.

²⁴ MOCSONOKY 1992.

²⁵ FEKETE 1992e.

²⁶ FEKETE 1993a.

²⁷ CSURKA 1993a.

Csurka István újabb tanulmánya és annak visszhangja

Csurka *Kétszínűség és Taktika* címen megjelentetett egy tanulmányt. Ebben a párt kétszínűségét hozta fel témaként, mivel mindeddig a népi-nemzeti tömegek beletörődtek másodrangú szerepükbe annak ellenére, hogy többségben voltak. Ugyanakkor a kormány nem áll ki mellettük, nem hallja meg a hangukat, ami az MDF gyengüléséhez vezetett.

Szerinte nincs három pillér, hisz mind a 3 irányzat benne van az összes tagban, ellenben van két markánsan elkülönülő vonal. Az egyikbe azok tartoznak, akik a rendszerváltás eddigi eredményeivel még nem elégedettek és nem akarnak alkukat, míg a másik irányt olyanok alakítják, akik elégedettek, vagy kiegyeztek a nómenklatúrával. A kormányt és Antall híveit ebbe a második csoportba osztja, míg a tagság, a tömeg a népi-nemzeti tömbbe tartozik.²⁸

A Pesti Hírlapban a párttal kapcsolatos értelmezés Farkas Elemér nevéhez fűződik. Meglátása szerint a tagság azt hiszi, hogy amit Csurka kimond radikálisan, azt Antall átkonvergálja megvalósítható formába, de ez tévedés, mert már szakítottak, csak várnak a nyilvános bejelentésre. Antall 1992. augusztus óta próbálja féken tartani Csurkát, míg Csurka abban bíz, hogy a kormányt vissza tudja vezetni a helyes útra, de egyik sem megy. Ha Csurka kilép, akkor az MDF-ből sokan kilépnek, csalódnak, nem lesz, aki a nemzeti vonalat vigye, hisz Antall nem fogja képviselni. Antall pedig nem fog belemenni abba, hogy egy Csurkához hű elnökséggel kelljen vitatkoznia, ezért 1993 őszén előrehozott választás lesz.

Az előrehozott választás körülményei

Antall már nem az a régi erős politikus, pótolhatóvá vált és nem képes a továbbiakban képviselni az MDF érdekét.²⁹ A pártok fontosabb képviselői sorra fejezik ki véleményüket és aggodalmukat. Medgyasszay László MDF szóvivő nem örül, mert így a tagokat lényegében választás elé állították, pedig a cél a valódi egység megtartása. Furmann Imre az MDF elnökség tagja szerint most már világos, hogy 1992. augusztusa óta Csurka azon dolgozik, hogy saját képére formálja a pártot, ezt nem szabad engedni. Sellei Aba, az MDF ügyvivő testületének tagja annak örül, hogy legalább „nyílt lapokkal játszanak a csurkisták”. Horváth Béla MDF képviselő nem örül Csurka és Farkas Elemér írásának, ő egységet látna szívesen. Varga László KDNP elnökhelyettese és

---

²⁸ CSURKA 1998, 380–382.

²⁹ FARKAS 1993a.

Szűrös Mátyás is Antall és iránya mellett állnak ki az ország stabilitása érdekében.³⁰ A Magyar Fórum szintén több képviselőt felkeresett, hogy mit is várnak az Országos Gyűléstől. Király B. Izabella új elnökséget akar. Réti Miklós szerint a jelenlegi elnökség két és fél évet elpazarolt, a hatalom megtartásával foglalkoznak és nem a rendszerváltás véghezvitelével. Zacsek Gyula szerint a jelenlegi vezetők nem elég erősek elvtelen paktumokat kötnek, mindig csak kiegyeznek. Farkas Elemér szerint a rendszerváltást leginkább Csurka és köre akarja véghezvinni. Végre kiderül, hogy ki milyen erős és ha a népiek győztesen kerülnek ki, akkor lesz rendszerváltás. Mellettük még 21 személy kérdezte meg, nagy részük képviselő a népi-nemzeti vonalról.³¹

A napirenddel kapcsolatban dűl a vita, egyik vélemény szerint minél hamarabb válasszák meg az új elnökséget, így utána mindenki a munkára koncentrál, de Szabó Lukács ezzel nem tud egyetérteni. Véleménye szerint, mivel jelenleg a kormány nem áll a helyzet magaslatán, a Csurka-dolgozatban megfogalmazottakról először vitát kéne lefolytatni. A vita után mindenki tudná, hogy milyen személyekre lenne szükség az elnökségbe.³²

Farkas Elemér szintén kritizálja az előkészítő munkálatokat: belső viták miatt nem készültek fel megfelelően és így a gyűlés nem lesz képes megfelelő döntést hozni. Ezért a hibás előkészítésért az eddigi Elnökséget terheli a felelősség. Változtatni kell az elnökség összetételét, mert eddig nem a legalkalmasabb, hanem a legismertebbeknek volt a legnagyobb esélyük a bekerülésre, továbbá a régiók által delegált tagok számának növelése létfontosságú lenne, ezáltal érdekeik jobban érvényesülnének. Végezetűl javasolja, hogy kormánytagok ne legyenek az Elnökség tagjai.³³ Zacsek Gyula pedig úgy érzi, eljött az idő, hogy beszámoljon róla, hogy mi a véleménye az elnökségről, miután felfüggesztették elnökségi tagságát 1992. áprilisában. Úgy látja, hogy a kormányzati érdekek, melyek koalíciós érdekeket szolgálnak, nem tükrözik pontosan a MDF érdekeit, így határozottan külön kéne választani a pártot és a kormányt. Még hozzá azért, mert az emberek az MDF-re azon szempont alapján szavaznak, hogy a kormány sikereket vagy kudarcokat ért el, ami nem jó. A szétválasztás miatt olyan Elnökség kell, amelyben nincsenek kormány tagok. A kormányzati és a pártérdekek így nem tudnak összemosódni. Úgy látja, hogy az augusztusi Csurka dolgozat óta a liberálisok azon dolgoznak, hogy Csurkát kiszorítsák a pártból, ezért megszüntették az alelnöki pozíciót

---

³⁰ MTS.1993a.

³¹ BANOS – MOCSONOKY – STOLMÁR G. 1993.

³² SZABÓ 1993.

³³ FARKAS 1993b.

(Csurka volt az alelnök). Ez azonban szabálytalan volt, ugyanis az Elnökségnek kötelező alelnököt választani mindaddig, amíg az Országos Gyűlés másként nem dönt. De egészen mostanáig az Országos Gyűlést nem is hívták össze, tehát dönteni sem tudott erről. Ennek ellenére a liberálisok nyomására az Elnökség megszüntette az alelnöki pozíciót. Egyrészt az Elnökség fele így a tagsággal szemben döntött és azért, hogy éreztesék a párton belüli erejüket, „faxküldési akció”-t terveztek, de kiderült, hogy a faxok jelentős részét Veszprémből adták fel néhány perc eltéréssel. Ennek az volt a célja, hogy Csurkát kiszorítsák. Mikor Zacsek Gyula erről beszámolt, Szabó Iván és társai felelősségre vonták, mondván, alaptalanul vádaskodik.³⁴

Joggal merül fel a tagságban az a félelem, hogy az utóbbi időben a sajtóban megjelenő nyilatkozatok egy része, melyek az egység megtartása mellett foglalnak állást nem őszinték és a csurkisták szakításra készülnek. Antall komoly népszerűségnek örvendett a párton belül, továbbá a tagok az egyben maradásban gondolkodtak, vele szemben Csurka, fenegyerek stílusával szintén a párt egyik legnépszerűbb tagjává vált. A VI. Országos Gyűlés tétje az volt, hogy a pragmatikus Antall által képviselt irány, vagy a Csurka által képviselt radikális irányzat váljék-e meghatározóvá a párton belül. VI. Országos Gyűlésen dönteni kellett, hogy ki legyen a párt elnöke, továbbá az elnökségi tagokat is meg kellett választani.

Antall következetesen a párt egysége mellett foglalt állást, Csurka a beszédében kormánykritikus hangnemet ütött meg. Szerinte a centrum magára hagyta a népieket és a Magyar Fórumot. Szerinte nem igaz, hogy romantikusok lennének megvalósíthatatlan tervekkel, mert a centrumnak úgyszintén nincsenek konkrét határozott elképzelései. A centrum nem hajlandó véghezvinni a rendszerváltást és csak azért ilyen támadó, mert a párt centralizált lett és másképp nem hallanák meg. Végezetül kijelenti, hogy hajlandó megbékélni és együttműködni a párt egységének megtartása érdekében.³⁵

Nagy figyelemmel kísérték Lezsák Sándor beszédét is. Lezsákot Csurkához közeli politikusként határozta meg, aki a párt egyik fontos tagja volt, hisz 1987-ben ő adott otthont az ellenzék lakiteleki találkozájának. A Gyűlésen Csurkával szemben helyezkedett, a párt egysége mellett foglalt állást és meglátása szerint a nyugodt, pragmatikus vonalat kéne követnie az MDF-nek.

---

³⁴ ZACSEK 1993.

³⁵ CSURKA 1993b.

Az 1993-as választás eredménye és következményei

Antallt újra megválasztották pártelnöknek, ezzel az a félelem, hogy Csurka a párt élén jobbra tolná az MDF-et megszűnt, de a párt elnökségében átrendeződés ment végbe. Bekerült az elnökségbe Balázs István, Fekete Gyula, Zétényi Zsolt és Csurka István, akik mind a népi-nemzeti vonalat követik. Egyedül Kulin Ferenc maradt, mint a liberális vonal képviselője. Zacsék Gyulát, a Monopoly-csoport tagját szintén elnökségi tagnak választották. Ugyan a népi-nemzetiek nem kerültek többségbe, de megerősödtek, míg a nemzeti-liberálisok pozíciót vesztek. Az Országos Gyűlés fontos hozadéka, hogy sikerült egy nyilatkozatot elfogadni, mely alapján a tagok követik a centrumot és véget vetnek a párton belüli harcoknak.³⁶

Az Országos Gyűlés után megindult a találgatás, hogy kik a nyertesek és kik a vesztesek. A nemzeti-liberálisok egyértelműen pozíciót vesztek, a népi-nemzetiek megerősödtek az elnökségben, de a centrum birtokolta a többséget és Antall maradt a pártelnök. Bencsik András úgy látta, hogy a pragmatikus út győzött a romantikus elképzelések ellen, de Csurka továbbra is erős ember a pártban. Amennyiben az új vezetőség nem tudja a tagság elképzeléseit megvalósítani, abban az esetben Csurka sokukat átcsábíthatja a Magyar Út Körökbe.³⁷

Csurka ugyan aláírta a megbékélésről szóló nyilatkozatot, de a Magyar Út országos értekezletéhez írt tanulmányában újfent a kormány eddigi teljesítményét támadta. Felrója a kormánynak, hogy a magyarság ügyét már nem képviseli, engedtek a nómenklatúrának és a liberálisoknak. Úgy látja, hogy a magyarok érdekeinek képviseletét ezentúl a Magyar Út Köröknek kell ellátnia.³⁸

A VI. Országos Gyűlés Nyilatkozatának betartása nem csak a népi szárnynak esik nehezére, a liberális Debreczeni József a nagy vihart kavart, Csurkát lenácizó írása után a Népszabadságban megjelenteti az új tanulmányát. Az MDF-nek van egy pragmatikus része, meg egy tőkeellenes nacionalista szélsőséges, antidemokratikus eleme. Csurka szerinte megrögzött autokrata, aki rá akarja erőszakolni álláspontját az MDF-re. A Magyar Út szerinte egy új párt. Ugyan több csurkista is bekerült az elnökségbe, de a csúcsszervbe nem sikerült és a centrubeliek elhatárolódnak tőlük, nincsenek kompromisszumok. Az MDF jövője érdekében „*Csurkának mennie kell*”.³⁹

---

³⁶ PESTI HÍRLAP 1993a.

³⁷ BENCSIK 1993a.

³⁸ CSURKA 1993c.

³⁹ PESTI 1993b.

Ezzel a lépéssel Debreczeni sok kárt okozott magának és keresztbe tett a centrum megbékélési politikájának, amit Csurka nem is hagyott szó nélkül. A következő ülést ezekkel a szavakkal indította: „*Miről vitatkozunk? Hiszen Debreczeni megmondta: nekem mennem kell. Ti ki akartok engem lökni!*”⁴⁰

Maga a centrum is tett olyan lépéseket, mely Csurka szemében nyílt támadásnak minősült. A magyar Út Körök zavartalanul használhatta az MDF infrastruktúráját, de az elnökség kijelentette, hogy a különböző alapítványok ezen túl nem használhatják a párt erőforrásait.⁴¹

A megbékélés hiányát a párt szavazótábora is megérezte. A Szonda Ipsos eredményei alapján csak 8% szavazott volna az MDF-re. Az eredmény hatására az együttműködés helyett a széthúzás kapott újabb lendületet. Debreczeni szerint az MDF-re azért szavaznának ilyen kevesen, mert köztük van még Csurka, ha távozna, sokkal többen szavaznának az MDF-re.⁴² Március elejére az MDF frakció balatonkenesei tisztújító ülésére nyilvánvalóvá vált, hogy a januári nyilatkozatban foglaltak nem valósultak meg.

Kónya Imre egy interjúban kifejtette véleményét, miszerint mind a két oldal az MDF egységét bomlasztja. Főként Csurkától tartanak, hisz a követői közül öten is bekerültek januárban az elnökségbe, és mögöttük egy jelentős csoport is áll. Debreczenitől nem tartanak, mivel mögötte kevesen állnak. A két ellentétes oldal közti erőegyensúly megbomlására viszont nem a VI. Országos Gyűlésen került sor, már korábban is jelen volt. Kónya beszámolt egy 1992. augusztus végi ceglédi ülésről, ahol az Országos Választmány volt jelen. Ezen az ülésen Antall felszólalt és egyszerre bírálta Debreczeni és Csurka tanulmányát is. Mikor Antall Csurka dolgozatát kritizálta a jelenlévők csendben végighallgatták, de amikor elítélte Debreczenit a közönség körében tapsvihar tört ki. Antall viszont figyelmeztette a jelenlevőket, hogy „*Ne tapsoljanak, mert az előbb sem tapsoltak*”.⁴³ Csurkával jobban egyetértettek, mint Debreczenivel. Kónya szerint Debreczeni azóta magányos harcos és fellépése miatt a tagok Csurkához közelednek. Debreczeni azzal, hogy Csurka kizárását követeli, azt a benyomást kelti, mintha az MDF centruma és az SZDSZ-Fidesz együttműködne Csurka eltávolításában. Ezt Csurka ki is használja és terjeszti ezt az összeesküvést. Továbbá Kónya Imre, mint centrupolitikus ekkor jelentette ki először a nyilvánosság előtt, hogy Csurka bennmaradására egyre

---

⁴⁰ BALASKÓ 1993a.

⁴¹ JOÓ 1993a.

⁴² PESTI HÍRLAP 1993c.

⁴³ BALASKÓ 1993b.

kevesebb esélyt lát.⁴⁴ A tisztújító ülésen Csurka nem került be a frakcióelnökségbe, Elek István szintén kiesett, a népieket ketten, míg a liberálisokat egyedül Kulin Ferenc képviselte. Antall az ülésen kijelentette, hogy a januári nyilatkozat céljainak elérése érdekében békítő tárgyalásokat kell tartani.⁴⁵ Az első tárgyalás Csurka és Debreczeni között kudarcba fullad, mert Debreczeni kijelentette, hogy nem hajlandó az íróval tárgyalni.⁴⁶ Annak ellenére, hogy sorra ígéretet tesznek az egység megtartása mellett, március közepétől a centrum és a népi-nemzeti pillér közti konfliktus nyilvános vádaskodásba megy át.

A centrum és a népi-nemzeti pillér közti konfliktus fokozódása

A folyamatot a március 17-ei Pesti Hírlapban megjelenő Antall interjú indítja el. Itt a miniszterelnök nyíltan megvádolja Csurkát hatalom átvételi szándékkal. Csurkának nem ideológiai problémái vannak, hanem át akarja formálni az MDF-et saját képére. Amennyiben ez nem sikerülne, akkor a Magyar Út Körökből hozna létre egy új pártot.⁴⁷ Mielőtt erre Csurka tudna reagálni a Pesti Hírlap lehozza Farkas Elemér cikkét, ami eredetileg a Magyar Fórumban jelent meg volna. Farkas Elemér szerint az MDF szűk elitje becsapta a tagságot és a liberálisok útjára lépett, az MDF értékeinek igazi hordozója a Magyar Út Körök. Emiatt össze kellene hívni egy rendkívüli Országos Gyűlést, ahol megegyeznek a szakadás jogi és gazdasági részleteiről.⁴⁸ Bencsik András azonnal reagál Farkas Elemér cikkére és kijelenti, hogy az MDF vezetése továbbra is az eredeti értékeket képviseli és arról szó sem lehet, hogy a kormánypárt forrásainak fele a Magyar Út Köröké legyen.⁴⁹

Csurka március 25-én reagál az Antall interjúra és Farkas Elemér cikkére. Alaptalannak tartja Antall vádjait a hatalom átvételi szándékról. Ellenben a centrum az, aki támadást intéz ellene és a Magyar Fórum ellen. Farkas Elemér cikkének eredetileg a Magyar Fórumban kellett volna megjelenni, de a centrum közeli Pesti Hírlap megszerezte és leadta. Csurka egy összeesküvést sejt, melynek főszereplője Balaskó Jenő. Balaskó Jenő, aki korábban a Magyar Fórumnál dolgozott elment a nyomdába, ahol meglátta Farkas Elemér cikkét. A cikkel a kezében bement Kónya Imréhez, aki látva, hogy a tartalom egy

---

⁴⁴ BALASKÓ 1993b.

⁴⁵ BEDNÁRIK 1993a.

⁴⁶ BEDNÁRIK 1993b.

⁴⁷ BALASKÓ 1993c.

⁴⁸ FARKAS 1993c.

⁴⁹ BENCSIK 1993b.

pártszakadást idézhet elő, megtiltotta, hogy a Magyar Fórumban megjelenjen.⁵⁰ Másnap Balaskó Jenő reagál Csurka vádjaira, kijelenti, hogy a párton belüli viták ellenére sokáig az író mellett állt ki, továbbá nem tudja, hogy hol van a nyomda, ahol a Magyar Fórumot nyomják.⁵¹

Végezetül Farkas Elemér reagál Bencsik András cikkére. Kijelenti, hogy nem kíván szakadást a párton belül, de ennek ellenére úgy gondolja, hogy az MDF eredeti értékeit a Magyar Út képviseli.⁵²

Még mielőtt sor kerülne az MDF Országos Választmányának április 24-ei ülésére Csurka Boross Pétert veszi célkeresztbe, melynek kiindulópontja a Heti Magyarországon megjelent Boross Péter cikke. A belügyminiszter többek között a Csurka-ügyről is beszélt. Szerinte meglehetősen, hogy valakik tudatosan fokozzák ez ellentétet. A MDF kritikusai érzelmekkel operálnak, de nincs programjuk, ehhez a csoporthoz tartozik Csurka István is. Csurka sértve érzi magát, hogy Boross Péter úgy beszél róla és a Magyar Út tagjairól, mintha már nem is lennének tagjai az MDF-nek. Azt a vádat, hogy a Magyar Út nem rendelkezik programmal visszautasítja, sőt Csurka szerint pont a kormánynak nincs programja.⁵³

A Pesti Hírlap meg is keresi a belügyminisztert, hogy mi a véleménye Csurka támadásáról, de óvatosan fogalmaz. Leszögezi, hogy fontosnak tartana egy nyugodt beszélgetést, nagyon tiszteli az írókat, de túlságosan az érzelmek világában él, hiányzik belőle a pragmatizmus, az MDF sosem fog koalícióra lépni az SZDSZ-el.⁵⁴

A konfliktus végkifejlete – kizárások a pártból és pártszakadás

Az MDF centruma a januárban elfogadott nyilatkozat ellenére kezd belefáradni Csurka és követőinek támadásaiba. Április végére a megbékélési politika, a közös kiútkeresés helyét a kizárások veszik át. Április 29-én kizárják Kőrösi Imrét, aki Szabó Tamás, a privatizációs miniszter munkáját támadta.⁵⁵

Ezt követően Varga Domokos György nekiáll lefektetni azokat az indokokat, amelyek alapján Csurkát ki lehetne zárni. Csurka Kőrösi Imréhez hasonlóan megkérdőjelezi a kormány hitelességét, ami kizáráshoz vezethet.⁵⁶

---

⁵⁰ CSURKA 1993d.

⁵¹ BALASKÓ 1993d.

⁵² FARKAS 1993d.

⁵³ CSURKA 1993e.

⁵⁴ JOÓ 1993b.

⁵⁵ BEDNÁRIK 1993c.

⁵⁶ VARGA 1993a.

Bárány János szintén úgy látja, hogy Csurka támadó retorikája káros az MDF szavazótáborára, minél hamarabb távozna az író, annál jobb lenne.⁵⁷

Kőrösi Imre kizárása nem félemlítette meg a külön utasokat, az ukrán-magyar alapszerződés még inkább szembeállította a centrumot és a népieket. Csurkáék úgy látták, hogy az alapszerződés elfogadásával a kormány végleg lemond a határon túli magyarokról. A centrum pont ellenkezőleg értelmezte, szerintük az alapszerződés garantálja a magyar kisebbség jogainak érvényesülését. Csurka kijelentette, hogy: „Az MDF nincs többé. Ott fekszik az ukrán-magyar alapszerződést megszavazó hatpárti internacionalizmusban. Az MDF széthullását az MDF vezette kormány okozta.”⁵⁸

A parlamenti vita után felmerült, hogy Zacsek Gyulát és Csurka Istvánt ki kellene zárni a frakcióból.⁵⁹ A frakciótagok egy csoportja titokban igyekezett felmérni az erőviszonyokat, lesz-e elég szavazat Csurka kizárásához, de a levél a nyilvánosság elé került. Kulin Ferenc ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy valóban vannak olyan személyek, akikkel már nem lehet együtt dolgozni.⁶⁰ Varga Domokos György úgy látta, hogy eljött az alkalom, Csurkáék az ukrán-magyar alapszerződés ratifikálásakor nyíltan szembe mentek a frakcióval.⁶¹ Május végére mindenki számára világossá vált, hogy a párt szakadni fog, a kérdés az volt, sikerül-e békésen és rendezetten szétválni.

Közben 28 MDF-es képviselő létrehozta a Magyar Igazság nemzetpolitikai csoportot, aminek Csurka is a tagja.⁶² Március 31-én sor került az utolsó kísérletre, de világossá vált, hogy rendezett válásra nincs lehetőség.⁶³ Fürj Lajos, aki eddig a híd szerepét játszotta, tudomásul vette a kudarcot. Lezsák Sándor, akit sokáig Csurka szövetségesének tartottak, szintén tudomásul vette, hogy a régi egység megszűnik: „Ha Csurka István távozik, akkor nem tudok egy olyan MDF-ben maradni, amely Debreczenit vagy Eleket is magába foglalja, akik annak idején olyan vádakkal rágalmazták meg Csurkát, amelyekkel nem tudok együtt élni.”⁶⁴

Kónya Imre elindított egy körlevelet, amelyben javasolta, hogy azokat, akik a januári országos gyűlés határozatát nem tudják betartani, zárják ki. Továbbá interjút adott a Pesti Hirlapban, ahol beszámolt a jelenlegi folyamatokról és a

---

⁵⁷ BÁRÁNY 1993.

⁵⁸ CSURKA 1993f.

⁵⁹ BEDNÁRIK 1993d.

⁶⁰ JOÓ 1993c.

⁶¹ VARGA 1993b.

⁶² FEKETE 1993b.

⁶³ JOÓ 1993d.

⁶⁴ FEKETE 1993c.

szakításhoz vezető okokról. Csurkának tényleg van tábora és a liberálisok agresszív fellépése ezt csak növeli. Csurkával az a legnagyobb baj, hogy a realitásokat nem képes elfogadni, hagyja, hogy az indulatok eláraszzák. A liberálisok kevesen vannak, nem jelentenek veszélyt. Csurkák az MDF értékeit hirdetik csak nem reálpolitikai szemszögből, mint a centrum. A népi-nemzeti, nemzeti-liberális és kereszténydemokrata eszme egyszerre jellemző az MDF tagságára, csak vannak, akik egy-egy elemet vissza akarnak szorítani. Csurkákéknál a liberális jelző szitokszó lett, a liberálisok pedig világnézetüket egyeduralkodóvá akarják tenni a pártban.⁶⁵ A körlevélben Zacsek Gyulát, Csurka Istvánt, Elek István és Debreczeni Józsefet teszi felelőssé az egység hiányáért, amit június 1-én orvosolni kell.

Kónya körlevelének hatására a frakció úgy döntött, hogy a különutasoktól szabadulni kell. Nyolcan távoztak az MDF frakcióból. Kizárták Csurka Istvánt, Zacsek Gyulát, Balás Istvánt, Király B. Izabellát, Elek Istvánt és Debreczeni Józsefet. Csurka iránti tiszteletből távozott Kelemen József. Lemondott frakcióelnökségi tagságáról Kulin Ferenc, de tagja maradt a frakciónak. Horváth József a liberálisokkal együtt kilépett.⁶⁶

A frakcióból sikerült eltávolítani a renitens képviselőket, de a többségük továbbra is az MDF tagja maradt. Június 5-én össze is ült az Országos Választmány és kétnapos vitát tartott. Azt a döntést hozták, hogy az MDF Országos Etikai Bizottságához fordulnak és eljárást kezdeményeznek Csurka és a többi kizárt frakciótag ellen, Debreczeni és Elek István kivételével, mert ők felfüggesztették a tagságukat.

Az ülés második napján az a hír terjedt el, hogy Csurka a Magyar Igazság nemzetpolitikai csoportból frakciót szeretne csinálni. Csurka mellett Debreczeniék is egy új frakció létrehozásában gondolkodtak. Megindul a küzdelem a lehetséges frakciótagokért, Csurka szerint 29 képviselő akár csatlakozhat is az új frakcióhoz.⁶⁷ Csurka István optimista terve már másnap nehézségekbe ütközik, ugyanis Roszik Gábor, aki eddig a csoport tagja volt, bejelentette, hogy kilép, mert nem hajlandó egy Csurka által vezetett csoport tagja lenni.⁶⁸

Június 17-én, csütörtökön összeült az Etikai Bizottság, de a várt bejelentés elmaradt, nem tudtak dönten, a következő határidő június 22. Ugyanakkor kijelentették, hogy azok a képviselők, akik nem függetlenként, hanem egy

---

⁶⁵ BALASKÓ 1993e.

⁶⁶ MTS. 1993b.

⁶⁷ MESTER 1993a.

⁶⁸ BEDNÁRIK 1993e.

másik frakcióban folytatják munkájukat, automatikusan elveszítik a párttagságukat.⁶⁹

A leendő új frakció helyzetét tovább nehezítette, hogy Dávid Ibolya elővett egy régi tervezetet, mely a frakcióhoz szükséges minimális képviselőszámot 15-re emelné. Csurkákéknak még csak 12 képviselőjük van, szükségük lett volna még 3 képviselőre, míg a nemzeti-liberálisoknak lehetőségük sincs új frakciót létrehozni.⁷⁰ A problémát úgy kívánták áthidalni, hogy létrehozzák a Magyar Igazság Pártot.⁷¹

Június 22-én az Etikai Bizottság meghozta a döntést, melynek értelmében Király B. Izabellát és Csurka Istvánt kizárták a pártból. Az etikai bizottság meghívta Csurkát az ülésre, de nem ment el.⁷² A frissen megalakuló párt nehézségekbe ütközött már a bíróság előtt, mert ilyen névvel már bejegyeztek egy Magyar Igazság nevű pártot. Míg az új párt nevét igyekeznek kitalálni, gyorsan leszögezik, hogy Király B. Izabella nem léphet be az új pártba, mert ez a párt túlságosan balos a képviselőasszony nézeteihez képest.⁷³

Június 28-án az etikai bizottság kizárta Zacsek Gyulát és Szilasy Györgyöt, egyikük sem vett részt az ülésen, csak egy hangüzenetben ismertették véleményüket. Egyikük sem lépett be Csurkákék pártjába.⁷⁴ A Magyar Igazság és Élet Pártja megalakulását alátámasztó jegyzőkönyv július 15-én készült el. A pártot a Fővárosi Bíróság július 23-án vette nyilvántartásba.⁷⁵

A MIÉP transzformációja és Csurka István emlékezete

A MIÉP nem tudott jelentős tömegeket megszólítani és a baloldaltól érkező félelmek ellenére nem lett az első Orbán-kormány koalíciós partnere. A szélsőjobboldali MIÉP helyét a 2006-os választások után a Jobbik vette át.

Csurka István utolsó közéleti felszólalására Szegeden került sor, ahol Orbán Viktor mellett állt ki.⁷⁶ Halála után vita támadt, hogy hol temessék el az író-politikust. Végül az a döntés született, hogy az '56-os hősök parcellájában helyezték örök nyugalomra. Ez ellen tiltakozott a Nagy Imre Társaság,

---

⁶⁹ BEDNÁRIK – MESTER 1993a.

⁷⁰ BEDNÁRIK 1993f.

⁷¹ MESTER 1993b.

⁷² MESTER 1993c.

⁷³ BEDNÁRIK – MESTER:1993b.

⁷⁴ MESTER 1993d.

⁷⁵ <http://keresztény-magyar.mindenkilapja.hu/html/17755630/render/miep-parttortenet> (2014.11.12. 10:15)

⁷⁶ <http://www.hir24.hu/belfold/2012/02/04/meghalt-csurka-istvan/> (2015.05.07. 15:20).

közleményükben nyilasként hivatkoztak Csurkára,⁷⁷ de Bíró Zoltán, az MDF volt ügyvezető elnöke és a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum jelenlegi főigazgatója,⁷⁸ védelmébe vette korábbi párttársát és kijelentette, hogy Csurka nem volt náci.⁷⁹

2013-ban, halála után egy évvel, sírkövének avatóünnepségén Lezsák Sándor, a Fidesz képviselője, Csurka irodalmi munkásságát és a magyar valóság felismerésének képességét hangsúlyozta. Továbbá elmondta, hogy radikálisként, de nem szélsőségesként tekint rá.⁸⁰

Irodalom

BALASKÓ 1992 = Balaskó Jenő: Keresztútban Csurka István. *Magyar Fórum* (1992)

BALASKÓ 1993a = Balaskó Jenő: Az egység helyreállítása közös feladat. *Pesti Hírlap* (1993)

BALASKÓ 1993b = Balaskó Jenő: Reálpolitika és idegrendszer. *Pesti Hírlap* (1993)

BALASKÓ 1993c = Balaskó Jenő: Csurka István a politikai hatalom megragadására készült és készül. *Pesti Hírlap* (1993)

BALASKÓ 1993d = Balaskó Jenő: Válaszféle Csurka Istvánnak. *Pesti Hírlap* (1993)

BALASKÓ 1993e = Balaskó Jenő: Az egység helyreállítása közös feladat. *Pesti Hírlap* (1993)

BANOS – MOCSONOKY – STOLMÁR G. 1993 = Banos János – Mocsonoky Gábor – Stolmár G. Ilona: Ne féljünk az új arcoktól! *Magyar Fórum* (1993)

BÁRÁNY 1993 = Bárány János: Isten veled, ész! *Pesti Hírlap* (1993)

BARTUS 2001 = Bartus László: *Jobb magyarok*. Budapest, 2001, 120–122.

BEDNÁRIK – MESTER 1993a = Bednárík Imre – Mester Zsolt: Bűnbánat és tisztulás. *Pesti Hírlap* (1993)

---

⁷⁷ <http://www.hir24.hu/belfold/2012/02/22/megvedik-a-halott-csurkat/> (2015.05.07. 15:30)

⁷⁸ http://magyarhirlap.hu/cikk/8319/Az_alapitok_nem_akartak_alkut_kotni (2015.05.07. 16:00)

⁷⁹ <http://www.hir24.hu/belfold/2012/02/22/megvedik-a-halott-csurkat/> (2015.05.07. 15:50)

⁸⁰ <http://www.haon.hu/felavattak-csurka-istvan-siremleket-budapesten/2284419> (2015.05.07. 15:55)

- BEDNÁRIK – MESTER 1993b = Bednárík Imre – Mester Zsolt: Csak a név változhat... *Pesti Hírlap* (1993)
- BEDNÁRIK 1992 = Bednárík Imre: Csurka István nyilatkozata. *Pesti Hírlap* (1992)
- BEDNÁRIK 1993a = Bednárík Imre: A vezetés a centrum kezében van. *Pesti Hírlap* (1993)
- BEDNÁRIK 1993b = Bednárík Imre: Csurka és Debreczeni egy asztalnál. *Pesti Hírlap* (1993)
- BEDNÁRIK 1993c = Bednárík Imre: A frakció kizárta Kőrösi Imrét. *Pesti Hírlap* (1993)
- BEDNÁRIK 1993d = Bednárík Imre: Centralisták és irredenták. *Pesti Hírlap* (1993)
- BEDNÁRIK 1993e = Bednárík Imre: Még nincsenek új frakciók a Magyar Demokrata Fórumban. *Pesti Hírlap* (1993)
- BEDNÁRIK 1993f = Bednárík Imre: Újabb akadályok a frakcióalakítás előtt. *Pesti Hírlap* (1993)
- BENCSIK 1992 = Bencsik András: Hívó szó. *Pesti Hírlap* (1992)
- BENCSIK 1993a = Bencsik András: Nem robbant a magyar bomba. *Pesti Hírlap* (1993)
- BENCSIK 1993b = Bencsik András: A Magyar Út fényes ösvénye. *Pesti Hírlap* (1993)
- CSÁKY 1992a = Csáky Gyula: Debreczeni és a negyven képviselő (és az én különvéleményem). *Magyar Fórum* (1992)
- CSÁKY 1992b = Csáky Gyula: Liberális baklövések. *Magyar Fórum* (1992)
- CSURKA 1992 = Csurka István: Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán. *Magyar Fórum* (1992)
- CSURKA 1993a = Csurka István: A Magyar Demokrata Fórum országos választmányának. *Magyar Fórum* (1993)
- CSURKA 1993b = Csurka István: Változatlan programunk: a nemzet emelkedése. *Magyar Fórum* (1993)

- CSURKA 1993c = Csurka István: Csak Magyarságunkra támaszkodhatunk. *Magyar Fórum* (1993)
- CSURKA 1993d = Csurka István: Hatalomra törni? *Magyar Fórum* (1993)
- CSURKA 1993e = Csurka István: Boross Péter stabilitása. *Magyar Fórum* (1993)
- CSURKA 1993f = Csurka István: Parlamenti taverna. *Magyar Fórum* (1993)
- CSURKA 1998 = Csurka István: *Minden, ami van*. Budapest, 1998, 380–382.
- FARKAS 1993a = Farkas Elemér: Antall és Csurka. *Pesti Hírlap* (1993)
- FARKAS 1993b = Farkas Elemér: Teendők az MDF VI. Országos Gyűlésén. *Magyar Fórum* (1993)
- FARKAS 1993c = Farkas Elemér: Helyzetünk az MDF VI. Országos Gyűlése és a Magyar Út Körök I. Országos Találkozója után. *Pesti Hírlap* (1993)
- FARKAS 1993d = Farkas Elemér: Mi múlik a Magyar Úton? *Pesti Hírlap* (1993)
- FEKETE 1992a = Fekete Zoltán: A kormányfő egészségi állapota kedvező. *Pesti Hírlap* (1992)
- FEKETE 1992b = Fekete Zoltán: Salamon Konrád. *Pesti Hírlap* (1992)
- FEKETE 1992c = Fekete Zoltán: „Vissza kell szorítani Csurkát”. *Pesti Hírlap* (1992)
- FEKETE 1992d = Fekete Zoltán: A nemzeti gondolkodású ifjúságért. *Pesti Hírlap* (1992)
- FEKETE 1992e = Fekete Zoltán: Vissza a nyugodt erőhöz! *Pesti Hírlap* (1992)
- FEKETE 1993a = Fekete Zoltán: Megmaradni mindannyian. *Pesti Hírlap* (1993)
- FEKETE 1993b = Fekete Zoltán: Kirekesztő szándék a frakcióban? *Pesti Hírlap* (1993)
- FEKETE 1993c = Fekete Zoltán: Egy álomnak vége. *Pesti Hírlap* (1993)
- IFJ. FEKETE 1992 = Ifj. Fekete Gyula: Kinek a kezében van a hatalom Magyarországon. *Magyar Fórum* (1992)
- JOÓ 1993a = Joó István: Elhatárolódás, de nem szakítás. *Pesti Hírlap* (1993)
- JOÓ 1993b = Joó István: Jót tenne egy kiadós beszélgetés. *Pesti Hírlap* (1993)

- JOÓ 1993c = Joó István: Egyelőre nincs döntés a kizárásokról. *Pesti Hírlap* (1993)
- JOÓ 1993d = Joó István: MDF és Magyar Út: hétfőn elválhatnak. *Pesti Hírlap* (1993)
- KISS 1992 = Kiss Dénes: A szabadság ára. *Magyar Fórum* (1992)
- MESTER 1993a = Mester Zsolt: Etikai eljárás Csurka Istvánék ellen. *Pesti Hírlap* (1993)
- MESTER 1993b = Mester Zsolt: A párt tagsága egyelőre névtelen. *Pesti Hírlap* (1993)
- MESTER 1993c = Mester Zsolt: Kizárták Csurka Istvánt és Király B. Izabellát. *Pesti Hírlap* (1993)
- MESTER 1993d = Mester Zsolt: Zacsek Gyulát kizárták a pártból. *Pesti Hírlap* (1993)
- MOCSONOKY 1992 = Mocsonoky Gábor: Csurkát Athénből buktatják? *Magyar Fórum* (1992)
- MTS. 1993a = Munkatársainktól: Antall és/vagy Csurka. *Pesti Hírlap* (1993)
- MTS. 1993b = Munkatársainktól: Eddig nyolcan távoztak az MDF-frakcióból. *Pesti Hírlap* (1993)
- PESTI HÍRLAP 1993a = Pesti Hírlap Összefoglaló: Antall József vezeti az MDF-et az 1994-es választásokra. *Pesti Hírlap* (1993)
- PESTI HÍRLAP 1993b = Pesti Hírlap összefoglaló: Újabb tanulmányvihar a láthatáron. *Pesti Hírlap* (1993)
- PESTI HÍRLAP 1993c = Pesti Hírlap-INFO: Rokonszenvek, ellenszenvek. *Pesti Hírlap* (1993)
- SZABÓ 1993 = Szabó Lukács: Hogyan válasszuk meg a Magyar Demokrata Fórum elnökségét? *Magyar Fórum* (1993)
- VARGA 1993a = Varga Domokos György: És újra az MDF-ről. *Pesti Hírlap* (1993)
- VARGA 1993b = Varga Domokos György: MDF: itt az idő! *Pesti Hírlap* (1993)
- ZACSEK 1993 = Zacsek Gyula: A paktumkotta. *Magyar Fórum* (1993)

Internetes források

http://hvg.hu/velemeney/20130702_Biro_Zoltan_es_a_rendszervaltas_nicsak_ki
(2015.05.05. 13:20)

<http://kereszteny-magyar.mindenkilapja.hu/html/17755630/render/miep-parttortenet> (2014.11.12. 10:15)

http://magyarhirlap.hu/cikk/8319/Az_alapitok_nem_akartak_alkut_kotni
(2015.05.07 16:00)

http://nava.hu/id/04674_1992/ (2015.02.11. 8:40)

<http://www.ajk.elte.hu/file/SzecsArpad-ValasztasiGyozelem.pdf>
(2015.01.15. 10:00)

<http://www.haon.hu/felavattak-csurka-istvan-siremleket-budapesten/2284419>
(2015.05.07. 15:55)

<http://www.hir24.hu/belfold/2012/02/04/meghalt-csurka-istvan/>
(2015.05.07. 15:20)

<http://www.hir24.hu/belfold/2012/02/22/megvedik-a-halott-csurkat/>
(2015.05.07. 15:30)

<http://www.hir24.hu/belfold/2012/02/22/megvedik-a-halott-csurkat/>
(2015.05.7. 15:50)

<http://www.hix.com/arch/?page=issue&issueid=53921> (2014.12.05. 11:00)

<http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/f065.htm> (2015.05.08. 9:10)

<http://www.parlament.hu/naplo34/219/2190004.html> (2014.12.07. 13:35)

István Csurka and the Hungarian Democratic Forum

BÁLINT ROTYIS

The topic of my paper is the relationship between the Hungarian Democratic Forum and István Csurka. The focus of my research is the conflict among the three pillars of the Hungarian Democratic Forum. Pesti Hírlap and Magyar Forum were my primary sources because of the fact that the political parties expressed their political views in these newspapers. I researched in details the political events from 20th August 1992 to the summer of 1993. István Csurka's radical, extremist style and József Antall's pragmatism and centre right style was incompatible, which led to the exclusion of István Csurka and his followers in the summer of 1993.

Amit magunk után hagyunk a Földön, avagy az ökológiai lábnyomunk

HALLER RENÁTA

A fenntarthatóság gondolatkörének egyre nagyobb térnyerése globálisan megfigyelhető jelenség. Mindez arra vezethető vissza, hogy napjainkban egyre súlyosabb problémát jelent környezetünk nagymértékű károsítása, amely főleg túlfogyasztásunknak köszönhető. Ezen jelenségek hatására elmondhatjuk, hogy mindenki számára fontossá vált ez a kérdés az utóbbi időben, vagy legalábbis erre kellene majd fókuszálni a jövőben.

A tanulmány célja az, hogy egy átfogó képet adjon a Szegedi Tudományegyetem különböző karain tanuló hallgatók környezettudatosságáról (ökológiai lábnyomáról), környezeti műveltségéről, illetve az ökológiai lábnyomuk és az egyetemen tanult környezeti tárgyak kapcsolatáról. Tehát arra a kérdésre keresem a választ, hogy:

Azoknak a hallgatóknak kisebb-e az ökológiai lábnyoma, akik az egyetemen tanultak környezeti tantárgyakat, szemben azokkal, akik nem tanulnak ilyen jellegű tantárgyakat?

Úgy gondolom, hogy azok a diákok, akik ezekről a globális problémákról már tanulnak és tájékozottak, azoknak kisebb az ökológiai lábnyoma, legalábbis ennek az alátámasztását várom a kutatástól.

Az empirikus vizsgálatok alapját primer források képezik, amelyet a Szegedi Tudományegyetem hallgatói körében elvégzett kérdőíves megkérdezés jelent.

A tanulmány alapvetően két nagy logikai részből épül fel. Elsősorban elméleti alapokra fektetem empirikus kutatásomat, érteve ez alatt a fenntarthatóság kérdéskörének vizsgálatát, illetve a fenntarthatóság mérésére választott eszköz ismertetését, az ökológiai lábnyomot. Ezek után, a második részben beszámolok kutatásom eredményeiről és annak hasznosíthatóságáról.

A fenntarthatóság térnyerése

A fenntarthatóság kérdése a XX. század vége felé kezdte el foglalkoztatni az emberiséget.¹ Már a '70-es években néhány „tudósban-tudóstársaságban” felmerült a kérdés, hogy hosszú távon folytatható-e az a fajta gazdasági növekedés, amely a második világháború után jellemzővé vált a fejlett ipari országokban. A Római Klub 1972-ben a Növekedés határai című művében

---

¹ SZLÁVIK 2005.

megállapítja, hogy a jövőre nézve az a legjobb, ha a nulla növekedés mellett kötelezzük el magunkat, abból kifolyólag, hogy környezetünk és erőforrásaink korlátozottak. Az egyik legfontosabb kérdéssé válik az, hogy eldöntsük a gazdaság és a földi ökoszisztémák közötti viszonyt. „*Vajon az ökoszisztéma a gazdaság alrendszere vagy éppen fordítva, a földi ökoszisztéma egy zárt rendszer és azon belül a gazdaság egy alrendszere?*”²

Egy amerikai ökológiai közgazdász *A közeledő Föld-Úrhajó gazdasági rendszere* című művében kétféle gazdaságot különböztet meg egymástól, az úgynevezett: „Cowboy gazdaságot” és az „Úrhajós gazdaságot”.³ A „Cowboy gazdaság” határtalan erőforrás készleteket feltételez, ezért korlátok nélküli bolygónak tekinti a Földet, ahol a minél nagyobb termelés a cél és a minél gyorsabb fogyasztás képviseli az értéket, azaz meggondolatlan és kizsákmányoló magatartás jellemzi. Ezzel szemben az „úrhajós gazdaság”, ahogyan nevéből is látszik, Földünkre egy úrhajóként tekint, ami azt jelenti, hogy semmiképpen sem rendelkezünk korlátlan lehetőségekkel. Tehát mind erőforrásaink tekintetében, mind a keletkező szennyezés esetében zárt rendszerként kell tekintenünk Földünkre. Többek között Korten is hosszasan elgondolkodik ezen a problémán. Véleménye szerint „*Cowboyként élni egy úrhajón tragikus következményekkel jár*”,⁴ mivel ez a fajta magatartás túlságosan nagy terhet jelent az életben tartó rendszerek számára, amelyek a terhek hatására működésképtelenné válnak, melynek eredményeként az emberi tevékenység szintje csökken. Ez a csökkenés éles versenyt hoz létre a legénység erősebb és gyengébb tagjai között az alapvető létfenntartási eszközök tekintetében.⁵ Véleményem szerint ez az úrhajós hasonlat nem áll távol a valóságtól, mivel napjainkra kialakult a verseny az Északi és Déli országok között, pontosabban a fejlett és a fejlődésben lévő országok között. A fejlett országok kimerítik a fejlődő országok természeti kincseit és a keletkező hulladék tárolására alkalmazzák környezetüket, amely egyenértékű azzal, hogy a fejlett országok a jobb létfenntartás érdekében elnyomják a gyengébbeket, ez esetben a fejlődő országokat. Ez a folyamat az idő előrehaladásával nagyon könnyen eljuthat arra a szintre, hogy a fejlődő országok kizsákmányolása az alapvető létfenntartási eszközök tekintetében zajlik majd, és ebben az esetben teljesül az analógia az úrhajós gazdaság és a jelenlegi versenyhelyzet között (amennyiben Földünket zárt rendszernek feltételezzük). A legnagyobb

---

² SZLÁVIK 2005, 14.

³ BOULDING 1966.

⁴ KORTEN 1996, 29.

⁵ KORTEN 1996.

problémát az okozza, hogy a természet egy zárt rendszerre épül, míg a gazdaság egy folyamatosan növekedő nyitott rendszerként működik, mivel a „modern piacgazdaság mind mikro-, mind makroszinten erősen növekedésorientált.”⁶

Egy ökológiai közgazdász véleménye szerint a folytonos növekedési kényszer problémájáért a modern technika tehető felelőssé, amely nem ismeri el az önkorlátozás elvét semmilyen formában sem.⁷ Ebből kifolyólag pedig ellentétbe kerül a természet önkorlátozó rendszerével, amely mind a dolgok nagyságában, sebességében és erejében tudja, hogy hol a határ. E. Schumacher szerint a gazdaság csak akkor tud igazán jól működni, ha folyamatosan növekszik, mivel a modern ipari rendszert egy beépített növekedési hajlam vezérli.⁸ Továbbá úgy véli, hogy a stabilitás szó kikerült a szótárból és átvette a helyét a stagnálás kifejezés. „Az állandó növekedés nem valamilyen cél érdekében történik, hanem magáért a növekedésért van. Senkit sem érdekel ennek végső formája. Nincs ilyen, nincs telítődési pont.”⁹ Más is hasonlóan vélekedik ezekről a kérdésekről, például K. Lorenz,¹⁰ aki *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne* című írásában a modern építészetből indul ki. Meglátása szerint a modern lakótelepek olyanok, mint a rosszindulatú daganatsejtek. Azonban E. Schumacher mégis úgy véli, hogy „még a természetes növekedés misztériumánál is nagyobb misztérium a növekedés természetes abbamaradása.”¹¹

Növekedés vagy fejlődés

A fenntarthatóság kapcsán nagyon könnyen összemósódhat a fejlődés és a növekedés kifejezés, ezért az alfejezet egyik kulcsfontosságú pontjának tartom a két fogalom közötti különbségek letisztázását. A szakirodalom igen megosztott a tekintetben, hogy ki melyik kifejezést tartja pontosabb megfogalmazásnak, de dolgozatomban terjedelméből kifolyólag nem törekszem ezek ismertetésére, csupán a növekedés és a fejlődés tartalmát kísérlem meg elválasztani egymástól. Ennél is pontosabban fogalmazva a gazdasági növekedés és a fejlődés kifejezések jelentésbeli különbségeire hívnám fel az olvasó figyelmét.

---

⁶ SZLÁVIK 2005, 18.

⁷ SZLÁVIK 2005.

⁸ SCHUMACHER 1994.

⁹ SCHUMACHER 1994, 34.

¹⁰ LORENZ 1988.

¹¹ SCHUMACHER 1994, 34.

Tehát a „*gazdasági növekedés a gazdasági teljesítmény (kibocsátás) mennyiségi változását mutatja, mérőszámokkal jellemezhető*”.¹² Ilyen mérőszám elsősorban a GDP, de ha alaposabban megvizsgáljuk a gazdasági növekedést, láthatjuk, hogy több alapvető tényezője van.¹³ Ez szám szerint négy tényezőt jelent. A népességet, mint emberi erőforrást, amely esetében szóba jöhet az aktív korúak száma, korösszetétel, végzettség stb. Második eleme a tőkeállomány, ami felhalmozásra került, mint például a berendezések, épületek, az infrastruktúra, közegészségügyi hálózat. További alapja a gazdasági növekedésnek a technikai haladás, innováció, amely többek között a vállalkozói szellemmel és az újítások hozamával mérhető. Negyedik alkotóelemként a természeti erőforrások szerepelnek, amit mérhetünk termőfölddel, ásványi kincsekkel, energiahordozókkal és akár a környezet minőségével is.

A gazdasági növekedéssel ellentétben a fejlődés egy „*minőségi változást, szerkezeti átalakulást, a társadalmi-gazdasági feltételek javulását jelenti: az életszínvonal az egészségben eltöltött évek számának, a környezet minőségének stb. javulását*”.¹⁴ További különbség még, hogy a fejlődést nem lehet egyetlen mutatóval lemérni, ebben az esetben egy komplex mutatószámrendszert szükséges alkalmazni, illetve inkább a változás iránya a mérvadó, nem pedig a mértéke.¹⁵

Azonban a fejlődés és a gazdasági növekedés elválaszthatatlanok egymástól és hosszútávon is egymásra épülnek, amely abból fakad, hogy a tartós gazdasági növekedésnek előfeltétele maga a fejlődés, pontosabban a társadalmi, képzettségi, egészségügyi feltételek javulása.¹⁶ Ugyanakkor a tartós fejlődésnek is előfeltétele a növekedés, a felhasználható jövedelmek és anyagi források bővülése.

Fenntartható fejlődés fogalma

A fenntartható fejlődés definícióját elsőként Gro Harlem Brundtland fogalmazta meg az ENSZ Közgyűlésen. Maga a koncepció már régebben megszületett, azonban 1987-ben került konkrét definiálásra. Eszerint a fenntartható fejlődés olyan fejlődést jelent, amely biztosítani tudja „*a jelen szükségleteinek kielégítését, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk*

---

¹² LENGYEL 2010, 28.

¹³ LENGYEL 2010.

¹⁴ LENGYEL 2010, 28.

¹⁵ LENGYEL 2010.

¹⁶ LENGYEL 2010.

*lehetőségeit saját szükségleteik kielégítésére.”*¹⁷ Ez a fogalom egységesen értelmezi a fenntartható gazdasági, ökológiai és társadalmi fejlődést.

Számos definíciót találhatunk az ide vonatkozó szakirodalomban, a környezettudósokon keresztül egészen a közgazdászokig, sokan és sokféleképpen megfogalmazták már a fenntartható fejlődést. Mindezeket értelmezve és átgondolva arra a következtetésre jutottam, hogy a fenntartható fejlődés nem más, mint egy **olyan mértékű fejlődés, amely során úgy használjuk fel természeti erőforrásainkat, hogy az által ne veszélyeztessük a földi élet további fennmaradását.** Az ismert szakirodalom tükrében definícióm helytállóan tekinthető.

További gondolatok a fenntarthatóságról

A világon mindenhol nagy a dilemma abban a kérdésben, hogy a folyamatos fejlődés jó vagy rossz hatást gyakorol környezetünkre. Ha abból indulunk ki, hogy a technikai fejlődés, iparosítás, kapitalizmus stb. kezdete óta jelentősen károsodott környezetünk jogosan gondoljuk azt, hogy egyértelműen rossz hatással van a fejlődés. Azonban ha egy másik szemszögből nézzük a dolgokat, ugyanúgy elmondhatjuk az ellenkezőjét is, azt hogy pozitív a hatása, gondoljunk csak az ökoarát napelemmel és szélmalommal működő megújuló energiaforrást hasznosító háztartásokra. A legtöbb, amit tehetünk a kérdés eldöntéséig az, hogy nem feledjük el *„azt, hogy az ember a természet része, minden pólusával és idegszálával együtt van vele, annak szerves tartozéka. Előnyt csak annyiban élvezhet a többi élőlényel szemben, hogy tudattal rendelkezik és képes felismerni a természet törvényeit, összefüggéseit”*.¹⁸

Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy az oktatás befolyásolja-e a környezettudatosságnak a meglétét és a környezet értékével szemben tanúsított hozzáállást. Mindenképpen úgy gondolom, hogy az oktatásból kellene kiindulni a fenntarthatóság megítélésének a szempontjából, ahogyan a fenti idézetből kiderült, az különböztet meg bennünket a többi élőlénytől, hogy tudattal rendelkezünk, tehát van ítélőképességünk, megtudjuk különböztetni a jót a rossztól, az esetek többségében. Erre a feltevésre alapozva úgy vélem az oktatás kulcstényezője lehet ítélőképességünk fejlesztésének. Azonban *„az oktatásnak először is leginkább értékeszméket kellene követnie, arra kellene megtanítania, mit kezdjünk az életünkkel. Kétségtelenül szükség van a szakértelem közvetítésére is, de ennek második helyre kell kerülnie. [...] A több oktatás csak*

---

¹⁷ SZLÁVIK 2005, 24.

¹⁸ SZLÁVIK 2005, 21.

*akkor segíthet rajtunk, ha több bölcsesség születik belőle.*¹⁹ Abban az esetben, ha az oktatásnak nem az a célja, hogy értékszempontot formáljon, ökológiai szempontból nem fog hasznosnak minősülni. A szakértelem további fejlesztéseivel a technológiai tudásunk válik még hatékonyabbá és szerteágazóbbá, de ez nem vonja maga után értékrendszerünk pozitív irányba való elmozdulását. Ezért olyan lépéseket kellene tenni globális szinten az oktatásban, hogy az maga után tudja vonni egyúttal értékrendszerünk megváltozását is.

Az ökológiai lábnyom

Az ökológia lábnyom (ÖL) koncepciójának kidolgozása Bill Rees nevéhez köthető. Egy olyan mérési eszközt dolgozott ki, amely segítségével meghatározható, hogy az emberek egy adott csoportját hány hektár terület képes ellátni energiával és nyersanyagokkal az adott színvonalon.²⁰ *„Az ökológiai lábnyom elemzése olyan számítási eszköz, amely lehetővé teszi, hogy felbecsüljük egy meghatározott emberi népesség vagy gazdaság erőforrás-fogyasztási és hulladékgazdálkodási szükségleteit termékeny földterületben mérve.*”²¹

Az ökológiai lábnyom számítása

Az ökológiai lábnyom kiszámítása több lépéses folyamatból tevődik össze. A módszer leírása erőforrás-fogyasztásra vonatkozik, de ugyanezt a logikát lehetne alkalmazni a hulladéktermelés és hulladékelnyelés esetében is.

Az első lépésben fel kell becsülni egy átlagember éves fogyasztását bizonyos cikkekből, a regionális vagy az országos adatok felhasználásával, majd az összfogyasztást el kell osztanunk a népességgel.²² Az országos statisztikákban termelési és kereskedelmi adatok is elérhetők, ezeket felhasználva kiszámítható a kereskedelemmel kiigazított fogyasztás:

$$a \text{ kereskedelemmel kiigazított fogyasztás} = \text{termelés} + \text{import} - \text{export}$$

Második lépésben a fejenként kisajátított földterületet (kf) kell meghatározni minden fontosabb fogyasztási cikk (c) termelése esetében. Ezt úgy tudjuk meghatározni, hogy a fentiekben már kiszámított átlagos éves

---

¹⁹ SCHUMACHER 1991, 82.

²⁰ KERÉKES 2007.

²¹ WACKERNAGEL – REES 2001, 21–22.

²² WACKERNAGEL – REES 2001.

fogyasztást (f, kg/főben) elosztjuk az átlagos éves produktivitással/hozammal (p, kg/hektárban):

$$kf_c = f_c / p_c$$

Következő lépésben egy átlagember teljes ökológiai lábnyoma kerül kiszámításra fogyasztása által, vagyis az a terület, amelyet évenkénti fogyasztásával (minden termék és szolgáltatás) kisajátít az ökológiai rendszerből:

$$\bar{o}l = \sum kf_c, \text{ ahol } c = 1\text{-től } n\text{-ig}$$

Utolsó lépésben a népesség ökológiai lábnyomát (ÖLn) úgy kapjuk meg, hogy az átlagos fejenkénti lábnyomot beszorozzuk a népesség nagyságával (N), az alábbi képlet szerint:

$$\bar{O}L_n = N(\bar{o}l)$$

Az ökológiai lábnyom (ÖL) becslése során általában az összehasonlítást megkönnyítő szabványosított eljárást szokás alkalmazni térségek és országok összehasonlítása esetében. Ez az eljárás az átlagos országos fogyasztáson és a világ átlagos földhozamain alapul. Ha elegendő adat áll a rendelkezésünkre, akkor olyan kis fogyasztási egységek ökológiai lábnyomát is meg tudjuk állapítani, mint az önkormányzatok, háztartások, egyének. Továbbá abban az esetben ha összehasonlítjuk a helyi adatokból kiszámított lábnyomot a nemzeti átlagfogyasztáson és globális termelékenységén alapuló ÖL-t, számos érdekességre figyelhetünk fel, fény derülhet hibákra, hiányos adatokra, valamint bizonyos ellentmondások is megoldódhatnak.

Tóth szerint az ökológiai lábnyom kiszámításának van egy egyszerűbb módja is,²³ amely az alábbi egyszerű formula segítségével végezhető el:

$$\bar{O}L = \text{népesség} \cdot \text{fogyasztás} \cdot \text{hatékonyság}$$

---

²³ TÓTH 2009.

Ezt a megállapítást azzal magyarázza, hogy az ökológiai lábnyom analóg az emberiség környezetére gyakorolt hatással, amely a következő képlettel szemléltető:

$$I = P \cdot C \cdot T,$$

ahol I az ember bioszféra-átalakító tevékenységének mértéke, amely három egymással szorosan összefüggő tényező szorzata, amelyből P a népességszámát, C az egy főre eső fogyasztás mértékét, T (az ökológiai lábnyomban technológiai) pedig az egységnyi fogyasztás környezeti hatását jelenti.

Eredmények ismertetése

A vizsgált SZTE-s hallgatók köréből 719 értékelhető válasz érkezett be kérdőívemre. Az egyetemi karok tekintetében a kitöltők számát három nagy csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba a 100 fő feletti kitöltések tartoznak, ez esetben a TTIK (165 fő), GTK (139 fő) és a BTK (121 fővel). Ezt követi a második csoport, amelybe az ÁOK (85 fővel) és a JGYPK (74 fővel) tartozik bele. Míg a harmadik rétegződésbe, amelyet alacsony kitöltő számú klaszternek is nevezhetnénk (legfeljebb 51 főből áll), az ÁJTK, MK és az Egyéb Karok sorolhatók. Az Egyéb kategóriába eső egyetemi karokat a kis elemszámból kifolyólag nem érdemes külön kezelni, mivel összevont számuk alig éri el az 50 főt, ezek a Karok az ETSZK, FOK, GYTK.

Az 1. táblázatban található a hallgatók ökológiai lábnyomának számszerű megoszlása egyetemi karonként. Az eltérő számú mintákból kifolyólag nehéz volt összehasonlítást tenni a Karok között. Ezért a nagyobb és a kisebb ökológiai lábnyomok összehasonlíthatóságának megkönnyítése érdekében viszonyszámokat képeztem. Ezen viszonyszámok alapján az ökológiai lábnyomot alapvetően három nagy klaszterbe lehet besorolni. Az első klaszter a 0.95 (JGYPK), 1.2 (ÁJTK) és az 1.36 (TTIK) viszonyszámokból tevődik össze. Ez a klaszter a környezettudatos nevet viseli, mivel itt található a legalacsonyabb ökológiai lábnyommal rendelkezők.

Karok	4–6 hektár	6–7,8 hektár	7,8–10 hektár	Viszonyyszám
JGYPK	38	36		0,95
ÁJTK	20	24		1,2
TTIK	70	95		1,36
ÁOK	31	54		1,74
BTK	42	79	1	1,88
GTK	47	92		1,96
Egyéb	15	34	1	2,26
MK	12	28		2,33
Összesen	275	442	2	1,61

1. táblázat: A hallgatók ökológiai lábnyoma a beérkezett válaszok alapján

Ebben az esetben szinte ugyanannyi hallgatónak van 4–6 hektáros lábnyoma, mint 6–7,8 hektáros. A második klaszterben az 1.74 (ÁOK), 1.88 (BTK), 1.96 (GTK) értéken a közepesen magas ökológiai lábnyommal rendelkező hallgatók tartoznak. A klaszterben jelentős azoknak a hallgatóknak a száma, akik 6–7,8 hektáros ökológiai lábnyommal rendelkeznek. A harmadik klaszterbe a 2.33 (MK) és 2.26 (Egyéb) a legkevésbé környezettudatosak tartoznak, pontosabban a leginkább magas ökológiai lábnyommal rendelkező hallgatók sorolhatók ide. Ebben az esetben több mint kétszerese azoknak a hallgatóknak a száma, akik 6–7,8 hektáros lábnyomot hagynak maguk után, azokkal szemben akik, csak 4–6 hektárt.

Ha összességében nézzük a vizsgált hallgatókat, megállapíthatjuk, hogy 61%-al több olyan hallgató van, akinek 6–7,8 hektáros a lábnyoma, ez szám szerint 442 diákot jelent, míg 275 főnek van 4–6 hektáros ökológiai lábnyoma. A mintában csupán két olyan hallgató van, aki 7,8–10 hektáros lábnyomot hagy maga után. Tehát a többségnek nagyobb ökológiai lábnyoma van, ebből pedig azt a következtetést lehet levonni, hogy a hallgatók nagyobb része kevésbé környezettudatos.

Az ökológiai lábnyom kalkulátor kérdéssorozata után a hallgatókat konkrétan megkérdeztem arról, hogy mennyire érzik magukat környezettudatos fogyasztónak, egy 1-től 4-ig terjedő skálán (ahol 1 a legkevésbé környezettudatos és 4 a leginkább környezettudatos), szándékosan megfosztva őket attól a lehetőségtől, hogy ki tudják választani a skála közepét és ezzel gyakorlatilag kikerüljék a konkrét választ. Ezzel a lépéssel megteremttem annak a lehetőségét, hogy kiderüljön, a skála melyik irányba mozdulnak el a válaszok. Ez az elmozdulás meg is történt a környezettudatosság irányába, mivel a válaszadók több, mint 60% érezte úgy, hogy legalább a 3-as szintet eléri a skálán. A leginkább környezettudatosnak azonban csak 59 fő vallotta magát, amely a hallgatók 8%-át jelenti, ezzel szemben csak 3%-uk merete vállalni, hogy a legkevésbé környezettudatos.

Ezt követően felmértem azt, hogy hányan tanultak jelenlegi szakukon környezettel kapcsolatos tantárgyakat. A megkérdezettek 52%-a tanult jelenlegi szakján olyan tantárgyat/tantárgyakat, amelyek a környezettel kapcsolatosak, értelem szerűen 48%-uk nem vett részt ilyen jellegű kurzuson. Azok közül, akik tanultak környezeti vonatkozású tantárgyat/tantárgyakat legtöbbször a környezetvédelmet jelölték meg, ezt követte második helyen a környezetgazdaság és fenntarthatóság kérdésköréi megnevezésű kurzus. Harmadik helyre a környezet, mint növény és állatvilág vonatkozásában került, a legkevésbé pedig környezetföldrajzt tanultak. Mélyebbre ásva magam az előző kérdéssel kapcsolatban, arra is rákérdeztem, hogy mennyiben érzi úgy, hogy a már fentebb említett tantárgyak hatást gyakoroltak a környezettudatosságára. Ez esetben négy válaszlehetőséget adtam meg, azt hogy 1) nem volt rám hatással a tananyag; 2) elgondolkodtam azon, amit tanultam, de ez nem nyilvánult meg életviteli változásban; 3) elgondolkodtam a témán és változtattam is néhány dolgon az életvitem tekintetében, de csak rövidtávon sikerült magam a változáshoz tartani; 4) elgondolkodtam a témán, változtattam több dolgon is az életvitem tekintetében és azóta tartósan környezettudatosabban élek. A válaszok igen megosztottak lettek a fent említett opciók között, közel azonos arányban választották ki mindegyiket, de egy kisebb fajta elmozdulást mégis felfedezhetünk a második válaszlehetőség irányába, ami pedig az volt, hogy elgondolkodtam azon, amit tanultam, de ez nem nyilvánult meg életviteli változásban.

A kérdőív utolsó részében négy olyan kérdést tettem fel, amely a válaszadó szubjektív véleményét tükrözi. Az első ilyen kérdés az volt, hogy a világkonferenciáknak milyen hatásuk van a környezetre nézve. A hallgatók 75%-a szerint hatásuk szinte teljesen semleges, aláírnak néhány egyezményt, de

nem történik számottevő változás, gyakorlatilag ugyanúgy rongálódik tovább környezetünk, míg 25%-a úgy gondolja, hogy mindenképpen pozitív hatásuk van, az ilyen események után hatalmas változások szoktak történni, a résztvevő országok sokkal környezettudatosabbá válnak. A második véleményt kinyilvánítható kérdés a globális felmelegedés súlyossága felől érdeklődött. A legtöbben, konkrétan a megkérdezettek 60%-a úgy véli, hogy már annyira súlyos a helyzet, hogy az egyéni változás nem elegendő, szükségszerű a komolyabb állami beavatkozás. További 21% gondolja azt, hogy fontos kérdés, de elegendő egyéni szinten változtatni és környezettudatosabban élni. Majd 13% választotta azt, hogy érdemes elgondolkodni rajta, de egyedül nem lehet „megváltani a világot”, ezért kár az erőfeszítésért. Végül 7% érzi úgy, hogy csupán a média által felnagyított probléma, nem kell neki fontosságot tulajdonítani. Következő kérdéssel a túlnépesedés problémájának súlyosságára kerestem a választ. A hallgatók nem sokkal több, mint fele (54%-a) az érdemes elgondolkodni rajta, de engem ez a probléma nem érint válaszlehetőség mellett döntött. Ugyanakkor további 42%-uk szerint őket is érinti ez a probléma és sürgősen megoldást kellene találni rá. A fennmaradó 4% véleménye pedig az, hogy csupán a média által felnagyított probléma, nem kell neki fontosságot tulajdonítani. Kíváncsi voltam arra is, hogy a hallgatók milyen arányban **technooptimisták** és **technopesszimisták**. A szubjektív hozzáállás kizárása érdekében közvetett módon tettem fel ezt a kérdést. E kérdés alapján a válaszadók 79%-a bizonyul technopesszimistának, mivel úgy vélik, hogy a tudomány és a technika kevésnek bizonyul a természet működésével szemben, önként és tudatosan kellene változtatnunk fejlődési nézeteinken és fogyasztási szokásainkon a krízis elkerülése érdekében. A maradék 21%-uk pedig értelemszerűen a technooptimista nézetet választotta, szerintük a tudomány és a technika által eddig minden problémát meglehetősen oldani, feltehetőleg ezután is növekvő ismereteink választ adnak a környezeti és társadalmi problémákra.

Továbbá olyan kérdéseket is beiktattam kérdőívembe, amellyel a hallgatók alapvető környezeti/környezetgazdaságtani műveltségi szintjét lehet felmérni, de akár az általános műveltség körébe is beletartozhat némelyik kérdésem. Ezekre a kérdésekre saját magam hoztam létre fiktív válaszlehetőségeket. Az első ilyen kérdés úgy hangzott, hogy szerinted mi a DDT? A hallgatók 63% írta be a helyes választ, azt hogy az emberi szervezetre káros növényvédő szer. Egész nagy számban (172 fő) dőltek be annak a válaszopciónak, hogy a Dual Development Technology rövidítése, ami ezek szerint elég mutatósra sikerült, további 52 fő gondolta úgy, hogy egy üvegházhatást okozó gáz és 42 fő szerint egy környezetvédelmi szervezet nevének rövidítése. A következő kérdéssel

arra kerestem a választ, hogy mi okozta a Húsvét szigetek tragédiáját? Ez esetben is egy stabil 64% tudta a jó választ bejelölni, a környezeti túlterhelést, 151 ember szerint vulkánkitörés vezetett a tragédiához, további 94 fő választotta a szökőárt és 16 fő a kőomlást. Az általános műveltség kategóriába tartozó kérdés volt az utolsó környezetvédelmi világkonferencia helyszíne és időpontja. Hasonlóan az előző két kérdéshez a helyes választ (2012. június Rio de Janeiro) ez esetben is a hallgatók közel 60%-a (57%) jelölte be, 163 fő meg volt róla győződve, hogy (idén) 2013. márciusában volt Stockholmban, 10% szerint az elmúlt öt évben nem is volt környezetvédelmi világkonferencia, míg 5–5% gondolta azt, hogy 2011. májusában Sydneyben vagy 2010. áprilisában Johannesburgban volt. A következő kérdés is inkább az általános műveltség kategóriába sorolható, ez a helyesen válaszolók arányából is látszik. Az üvegházhatást okozó gázok csoportjára voltam kíváncsi, amit a hallgatók 90%-a választott ki helyesen, amit ez esetben a szén-dioxid, metán, dinitrogén-oxid, freonok válaszopció jelentett. További 5–5%-ot kapott a másik a két válaszlehetőség, a szén-dioxid, hélium, hidrogén és a szén-dioxid, hidrogén-peroxid, dihidrogén-oxid alternatíva. Az ezt követő kérdésem inkább környezeti műveltségen alapult, ez a kapott válaszokból is kivehető. Arra kérdeztem rá, hogy naponta hány faj tűnik el a bioszférából. Erre a kérdésre nagyon kevesen tudták a jó választ, a hallgatók alig 20%-a (pontosabban 19%), jelölte be a helyes választ, a napi 100–140 fajt. Legtöbben (41%) a napi 60–90 fajra tippelt, a második helyet pedig a napi 20-nál is kevesebb faj kapta 29%-al, végül 11% gondolta úgy, hogy napi 200 fajnál több is kipusztul. Utolsó kérdésem mögött *Az a kritikus hat fok* című film áll, ebben az esetben is igyekeztem közvetett formában feltenni a kérdést, de ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy nem konkrétan a film, hanem más információs forrás alapján válaszoltak jól a megkérdezett hallgatók. A tudósok egy bizonyos rétege szerint, ahogy ez a filmben is elhangzott + 6 fok változás esetén a Föld működése teljesen megváltozna és előreláthatatlan, felbecsülhetetlen, hogy mekkora károk keletkeznének, illetve az emberiség fennmaradása is veszélybe kerülne. A megkérdezettek 85%-a választotta ki az általam is helyesnek vélt opciót, egyetértve az előzőekben már említett tudósokkal. A hallgatók 11%-a gondolja úgy, hogy globális szinten nem történne drasztikus vagy gyökeres változás, esetleg lokális szinten történének kisebb változások, mivel átlaghőmérsékletről van szó. Az előzőnél sokkal kisebb arányú (3%) azok tábora, akik úgy vélik, csak annyi történne, hogy minden évszakban átlagosan 6 fokkal lenne melegebb, azt pedig hogy nem történne semmi mindössze három válaszadó gondolja.

Erről a környezeti műveltséget felmérő kérdéssorból levonhatjuk azt a következtetést, hogy melyik Karon a leginkább tájékozottak e tekintetben a hallgatók. Az első helyen az ÁOK áll, elmondható az itt tanuló diákokról, hogy átlagosan közel négy kérdésre válaszoltak helyesen az öt kérdésből. Második helyen a TTIK-s hallgatók állnak 3,86-os átlaggal a helyes válaszaik tekintetében és még szórás határon belül a harmadik legjobb helyet a GTK foglalja el. Egy nagyobb szakadást követően újabb három Kar helyezkedik el még szóráshatáron belül, az ÁJTK, JGYPK és a BTK 3,35–3,21 közötti átlaggal, majd egy újabb szakadás után az MK-s hallgatók jelennek meg 2,8-as átlaggal, a legkevésbé tájékozottakként.

Ezek után megvizsgáltam kutatásom kezdetén felállított hipotézisemet, az ökológiai lábnyom és a tanult környezeti tantárgyak kapcsolatát.

Hipotézis: Azoknak az SZTE-s hallgatóknak kisebb az ökológia lábnyoma, akik tanultak környezeti tantárgyakat, azokkal szemben, akik nem tanultak környezeti tantárgyakat.

Hipotézisemet: „Azoknak az SZTE-s hallgatóknak kisebb az ökológia lábnyoma, akik tanultak környezeti tantárgyakat, azokkal szemben, akik nem tanultak környezeti tantárgyakat” **elvetem**, mivel megközelítőleg azonos azoknak a hallgatóknak az átlagos ökológiai lábnyom kalkulátor szerinti pontszáma, akik tanultak környezeti tantárgyat, azon hallgatók átlagos ökológiai lábnyom kalkulátor szerinti pontszámával, akik nem tanultak semmilyen környezeti tantárgyat. Akik tanultak környezeti tantárgyat az ökológiai lábnyom kalkulátor szerinti átlaguk 365,0931 és szórásuk 62,6141. Ezzel szemben azok a hallgatók, akik nem tanultak környezeti tárgyakat, ökológiai lábnyom kalkulátor szerinti átlaguk 372,9883, míg szórásuk 67,3360. Tehát nem mutatható ki az, hogy azoknak kisebb lenne az ökológiai lábnyoma, akik tanultak környezeti tantárgyakat.

Összegzés

Végső következtetésem az, hogy az egyetemi oktatásban tanult környezeti tantárgyak nem befolyásolják a hallgatók ökológiai lábnyomát, környezettudatosságát. Meglátásom szerint már sokkal hamarabb el kell kezdeni környezettudatosságra nevelni a diákokat, mivel kutatásom szerint az egyetemi tanulmányok nem változtatnak túl sokat ezen a téren.

Jelen tanulmány a gyakorlati hasznosítás szempontjából hozzá járul az ökológiai lábnyom fogalmának egyre szélesebb körben való elterjedéséhez, továbbá felhívja a figyelmet a környezettudatosságra és a fenntarthatóság fontosságára, illetve a fogyasztás mérséklésére a magas ökológiai lábnyom számszerűsítése által. Az elemzések eredményei az egyetem számára is fontosnak bizonyulnak, mivel arra reflektálnak, hogy mely egyetemi karon kellene bővíteni a hallgatók környezeti műveltségét és a fenntartható fogyasztással kapcsolatos ismereteit. Egy lehetséges továbblépési lehetőség lehetne a kutatás még szélesebb egyetemi körökben való kiterjesztése, még több összefüggés vizsgálatával.

Irodalom

BOULDING 1966 = Boulding, K.: The Economics of the Coming Spaceship Earth. In Jarrett, H. (ed.): *Environmental Quality in a Growing Economy*. Baltimore, 1966, 3–14.

KEREKES 2007 = Kerekes S.: *A környezetgazdaságtan alapjai*. Budapest, 2007.

KORTEN 1996 = Korten D.: *Tőkés társaságok világalma*. Budapest, 1996.

LENGYEL 2010 = Lengyel I.: *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Budapest, 2010.

LORENZ 1988 = Lorenz K.: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. Sopron, 1988.

SCHUMACHER 1991 = Schumacher E.: *A kicsi szép: tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról*. Budapest, 1991.

SCHUMACHER 1994 = Schumacher E.: *Jó munkát!* Budapest, 1994.

SZLÁVIK 2005 = Szlávik J.: *Fenntartható környezet és erőforrás-gazdálkodás*. Budapest, 2005.

TÓTH 2009 = Tóth M.: *Fogyasztás és fenntarthatóság – az ökológiai lábnyomot befolyásoló tényezők vizsgálata a Szegedi Tudományegyetem hallgatóinak körében*. (OTDK-dolgozat) Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2009.

WACKERNAGEL – REES 2001 = Wackernagel, M. – Rees, W. E.: *Ökológiai lábnyomunk*. Budapest, 2001.

What we leave behind on Earth or our ecological footprint

RENÁTA HALLER

The idea of sustainability has been becoming a global issue worldwide nowadays. This is due to the fact that environmental pollution has been acknowledged as an increasingly serious problem caused mainly by overconsumption. Having observed the public's growing interest we can say it has become important focal point for the majority of people.

The purpose of this study is to give a comprehensive picture of the students' environmental awareness at different departments of the University of Szeged the various faculties of the University of Szeged students in environmental awareness and education (ecological footprint) as well as the relation between their ecological footprint and the environmental subjects they study at the University. So the question I am looking for an answer to is: do those students studied environmental subjects have smaller ecological footprint than those who have not studied such subjects?

I think that those students who have already studied these global issues thus informed about its importance have smaller ecological footprint, or at least this supposition is expected to be proved by this research.

Menyasszonyi ládák a makói múzeum néprajzi gyűjteményében

Milyen módszertani problémákkal találkozunk egy tárgyegyüttes feldolgozása során?

APIOK VIVEN

Bevezetés

A néprajztudomány szerteágazó területei közül már-már önálló tudományterületté vált a néprajzi muzeológia. Egyedülállósága abban (is) rejlik, hogy a természetes környezetükből „kiszakítva” tulajdonképpen egy új közegbe helyezi a tárgyakat, új kontextust ad nekik. Ebből kifolyólag a múzeumokban elhelyezett tárgyak nem vizsgálhatók csupán a tárgyi néprajz szemszögéből, hiszen itt koncentrálódik a tárgyak folklorisztikai és társadalomnéprajzi értéke is. A gyűjtött darabok tehát egyaránt vizsgálhatók úgy mint az egykori használók objektumai, amelyek funkcionálisan betöltöttek egy szerepet a háztartás valamely területén; de elemezhetők népművészeti alkotásokként is; illetve olyan módon, hogy milyen jelentőséggel bírtak a használóik számára, mit jelentett a mindennapi életükben. E sokrétűség feldolgozásához azonban szükséges egy módszertani keret – egy olyan metódusrendszer, ami kifejezetten múzeumi műtárgyak értelmezését tűzi ki maga elé célként. Dolgozatomban egy ilyen módszertan kidolgozására teszek kísérletet, a makói József Attila Múzeum menyasszonyi láda-kollekcióját véve alapul.

Témamegjelölés

A makói múzeum gazdag néprajzi gyűjteménye jelenleg 16974 darab tárgyat számlál. Ebből a bútorok mintegy 976, a kerámiatárgyak pedig 902 darabot tesznek ki. A bútorok között 54 láda található, ebből 42 menyasszonyi láda funkciójú. E néprajzi részleg egyedülállóan nagy gyűjtemény, amely 1952-ben jött létre és a gyűjtéseknek köszönhetően folyamatosan bővült.¹ A ládaegyüttes kívülálló szempontból tekintve egy egység, valójában tudatos vagy alkalmoszerű gyűjtések eredményeképpen, mintegy 20 éves gyűjtőmunka folyamán alakult ki, eltérő helyekről, eltérő körülmények közül származó

---

¹ HALMÁGYI – TÓTH 2000, 3.

műtárgyakból. A végső cél egy tárgykatalógus kiadása, amelyhez sok szempontú, komplex kutatásra van szükség. Mivel a menyasszonyiláda-együttes erősen adathiányos a készítés és használat tekintetében, ezért nagy gond, hogy hogyan lehet, lehet-e egyáltalán mindezeket az adatokat pótolni, és ezáltal a tárgyakat megszólaltatni. Úgy vélem, hogy ebből eredően az elsődleges szempont egy olyan kutatómódszertani kérdéskör kidolgozása, amely eszközként használható, ha a muzeológus ismeretlen feladattal, problémával találja szemben magát.

Mivel jelen esetben a dolgozat célja a módszertan kidolgozása és az ezzel kapcsolatban fölmerülő problémák áttekintése, nem kap külön fejezetet a szakirodalmi háttér, a tudomány- és kutatástörténeti bemutatás. A szakirodalom, főként a kontextus megrajzolásához és megszerkesztéséhez szükséges regionális irodalom fölhasználása azonban elengedhetetlen, melynek a területünkre (Dél-Alföld) vonatkozó megállapításait hangsúlyosan figyelembe veszem, ám nem a szakirodalmi elemzés és bemutatás a domináns, hanem a forrásalapú analízis.²

A kutatás és az anyagfeldolgozás két alapelv köré épül: az első, hogy semmi sem evidens. Minden információt igyekszem primer forrásból megszerezni, és csak ezeket az elemeket használni, míg a már meglévő adatokat csak összevetés céljából hasznosítom.³ Második alapelv, hogy a szakterminológia kritikával kezelendő. A makói menyasszonyi ládákkal kapcsolatosan születtek ugyan írások, ám átfogó munka nem készült a témában. Ezért úgy vélem, hogy például az olyan megállapítások, mint a ládáknak a használói társadalmi helyzete és foglalkozása szerinti tipologizálása (pl. hagymakertészek és gabonatermesztők ládái eltérnek)⁴ nem kezelhetők konkrét tényként, míg magam a 42 ládán részletes vizsgálatot nem végzek, és azok adatait össze nem vetem egymással, valamint más forrásból (pl. levéltári anyag; műhelytörténeti, családtörténeti források) szerzett adatokkal.

---

² Ám az avított vagy nem alátámasztható megállapításokat nem fogom elfogadni, csupán szemléltetésképp használok föl és kritikai szemlélettel tekintek ezekre az adatokra. Így bizonyos esetekben fölmerülhet a szakterminológia felülbírálása, újraalkotása.

³ Minden adat, amellyel találkozom akár a leltárkönyvben, akár interjúzás során, csupán mankóként szolgál. Ezáltal egyetlen mért adatot (pl. láda méretei) sem használok föl újramérés nélkül.

⁴ „A város társadalmának szétválása – Szirbik szavaival – *szántóvetőkre* és *kertészekre*, a menyasszonyi ládákon is nyomon követhető. Robosztus, masszív ládákkal a gazdálányokat házasították ki; könnyedebb, faragott vagy magos, esztergált lábút, keskeny fiókiút, álfiókiút a kertészek leányai kapták.” (TÓTH 2008, 432)

Kutatásmódszertani problémák és tanulságok

A kutatás célja, hogy a meglévő információk birtokában a megismerési folyamat⁵ során próbáljunk meg egy jelenséget, esetünkben a menyasszonyi ládát társadalmi és kulturális összefüggésrendszerbe helyezni, s ennek keretein belül értelmezni. A hiányzó elemek pótlása a kontextualizálás során lehetséges, jelen esetben pedig a magyarországi és a dél-alföldi bútorkutatás szakirodalmához is szolgáltatathat adatokat. Ehhez a folyamathoz elengedhetetlen, hogy ne csak az adott anyagot, tehát jelen esetben a ládakollekciót ismerjük meg pontosan, hanem a téma szakirodalmából megszerezzük az ehhez szükséges lehető legtöbb ismeretet.⁶

A kutatási (és megismerési) folyamat következő eleme magának a gyűjteménynek, és a gyűjteményegyüttesnek a megismerése. Mivel a ládákat nem magam gyűjtöttem és leltároztam, néprajzusként és a téma kutatójaként jelentős információhiányban szenvedek – a feltárás célja ennek az információhiánynak a megszüntetése. Egy fontos lépése tehát a kutatásnak a ládakollekció megismerése – hány darab műtárgy van, milyen a szerepük a néprajzi gyűjteményben, hol helyezkedik el a gyűjteményegység a raktárban, milyen állapotban vannak a ládák, stb. Ez a dolog ugyan banálisnak és egyértelműnek tűnhet, mégis úgy vélem, hogy nem tudománytalan és haszontalan az alapokhoz való visszatérés, főként abban az esetben, ha egy a kutató számára ismeretlen anyagot kell földolgozni.

Lényegesnek tartom a leltárkönyvek vizsgálatát is. A leltárkönyv a gyűjteménybe iktatott műtárgyak listája, annál azonban mégis több: a gyűjteménybe kerülésről, a gyűjtő és leltározó személyéről, bizonyos esetekben a műtárgy értékéről és eredeti tulajdonosáról is szerezhetünk információkat. Természetesen itt is szembesülünk az információhiánnyal (főként, hogyha nem állnak rendelkezésünkre a leltárkönyveket kiegészítő leírókartonok), és ez esetben sem vehetjük evidenciának a leírt adatokat. A leltári számból azonban rögtön tudhatjuk, hogy mikor került a láda a gyűjteménybe; hogy egy együttes tagjaként érkezett a múzeumba, vagy csupán önmagában. A leírás és a méretek mankóként szolgálhatnak (de ismét hangsúlyozandó, hogy a méréseket szerencsés és ajánlott újra elvégezni), jó esetben pedig a ládák értéke is

---

⁵ KISLEXIKON.

⁶ Ez szükséges egyrészt ahhoz, hogy alapot kapjunk a munkához – hiszen a szakirodalom olvasása közben már megfogalmazódhatnak bennünk bizonyos kérdések –, másrészt pedig csak így leszünk képesek kritikai szemléletre, és a probléma objektív feltárására. Egy ilyen téma esetében sem kezelhetjük evidenciaként a szakirodalomban leírtak helyességét, mint ahogyan azt már a bevezetésben is említettem.

feltüntetésre került a leltárkönyvben, ez pedig gazdasági összefüggések vizsgálatát is elősegítheti.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a leíráson és elemzésen túl egy kontextusba helyezzük a ládakollekciót, és olyan oldaláról közelítsük meg a kutatást, amely képes újszerű adatokat hozni akár a néprajzi muzeológiai földolgozás, akár a bútorkutatás irodalmához, módszertanához. A feldolgozás folyamatában a felmerülő problémák föloldására szükséges tehát az elemzés egy új szempontrendszerének, egy módszertani keretnek a kidolgozása, amelynek egyik része a kutatási vagy leíró ív kifejlesztése és használata.

A módszertani problémák kibontása

Ebben az egységben a módszertani problémák részletesebb körüljárására, és azok föloldására kerül sor.⁷ A következőkben haladjunk hát végig pontról pontra a kutatás folyamatán, számba véve a fölmerülő problémákat, és a lehetséges megoldásukat.

A gyűjtemény és a gyűjteményegyüttes megismerése – tárolás, kondíciók

A makói József Attila Múzeum 1952 óta gyűjti a város és környéke néprajzi, helytörténeti emlékeit. Eredetileg régészeti korú edénytöredékek alkották az 1950-ben múzeummá nyilvánított gyűjteményt, mely 1951-ben saját épületet kapott – a Megyeház u. 4. szám alatti romantikus stílusú nemesi kúriát. A közgyűjtemény ma is itt található, ám nem az eredeti házban, hanem az ezen a helyen 1981-ben kifejezetten a múzeum számára emelt épületben.⁸ Az évtizedek során felgyűjtött anyag mennyisége alapján a múzeum legjelentősebb gyűjteménye az immár mintegy 17000 (Börcsök Attila magángyűjtő, 2014 szeptemberétől az intézmény munkatársa gyűjteményével együtt mintegy 26000) darabos néprajzi gyűjtemény. A József Attila Múzeum profilján ettől függetlenül nem érezhető a néprajzi dominancia – kiállításainak nagy része inkább képzőművészeti, történeti vagy helytörténeti. A „Nagyraktár” miliójén azonban (ahol helyet foglal a néprajzi gyűjtemény) nagyon is érezhető, hogy a néprajz a domináns – ezt bizonyítja az azonnal látható nagyszámú bútor- és kerámiaegyüttes, valamint a szekrényekben sorakozó textilgyűjtemény.

---

⁷ Ezt az alfejezetet nevezhetjük elemző résznek is, ám – amint a témamejelölésben is kifejtésre került – a vonatkozó részeknél itt kerülnek beszúrára a hivatkozott, a téma föltárásához használt szakirodalmak is.

⁸ HALMÁGYI – TÓTH 2000, 3.

Úgy vélem, egy néprajzi feldolgozásnál nem elhanyagolható szempont a műtárgyak tárolási körülményeinek vizsgálata, ez ugyanis egyrészt az első körülmény, amivel egy új tárgyegyüttessel való megismerkedés során találkozunk, másrészt nagyban befolyásolja a feldolgozás metódusát. Ebben az esetben egy zsúfolt raktárról beszélhetünk, ahová szinte folyamatosan érkeznek új tárgyak, ám a tárolási hely nagysága adott. Így – ahogyan a ládák esetében is látható – minden lehetséges hely kihasználása szükséges, ami az átláthatatlanság problémáját hozza magával. A ládák tárolása Dexion Salgó polcelemeken történik, úgy, hogy egymás fölött gyakran 4–5 láda is helyet kap. Ez a megoldás egyrészt nem túl stabil, hiszen csupán két kis polckar tartja a bútort – ez pedig az idő előrehaladtával és esetleg a fal állagának romlásával instabillá válhat. Másrészt a nagyon magasan fekvő ládák letről nehezen érhetők el. A fölmérés így problémákba ütközik, hiszen egy ember nem tudja megoldani a ládák lehozatalát. Ez tehát egy függőségi állapotot eredményez, ami azt jelenti, hogy plusz szervezőmunkát igényel, hogy a kutató érdemben foglalkozhasson a kutatott tárgyakkal.

Egy másik nehézséget jelent ezen felül a fölmérés helyszínének megtalálása is. A raktár meglehetősen zsúfolt hely, a zsúfoltságot pedig súlyosbítja, hogy az egyetlen fényforrás egy kis tetőablak, amely igen kevés fényt enged be. Ily módon nem helyezhető el a tárgy úgy a raktárhelyiségben, hogy egyrészt jól körüjárható legyen, amely a pontos mérések és részletfotók készítéséhez elengedhetetlen; másrészt nincs elég fény minden apró részlet vizsgálatához, sem jó minőségű fotók készítéséhez. Külön szervezőmunkát igényel tehát, hogy olyan helyre szállítsuk a ládát – a különféle műtárgyvédelmi előírások figyelembe vétele mellett –, ahol a megfelelő kondíciók rendelkezésre állnak. Ez azonban újabb problémákat vet föl: egyfelől a szállítás során ügyelnünk kell rá, hogy a műtárgy lehetőleg minél kevesebb sérülést szenvedjen (egy több mint 100 éves tárgy esetében sajnos számolnunk kell némi állapotromlással, pl. festékpérgéssel); másfelől végig kell gondolnunk, hogy hol van olyan hely az intézményben, ahol megfelelőek a körülmények a ládák alapos és pontos leméréséhez, a fotózáshoz; illetve ahol nem zavaró a fölmérés a múzeum működése szempontjából (tehát a múzeum munkatársai is zavartalanul folytathassák munkájukat, és a látogatás is zavartalan legyen). Mivel a belső terekben szintén nem a legmegfelelőbbek a fényviszonyok (csupán a dolgozói szobákban), így a külső terek maradnak. Ebben az esetben lényeges tényező az

időjárás, hiszen a páras levegő, a csapadék, a túl szélsőséges hőmérséklet mind-mind a műtárgy korrózióját okozhatják.⁹

A helyszínnel való megismerkedésen túl fontos, hogy milyen első benyomással rendelkezünk a tárgyeegyüttesről, mi az, amit azonnal észreveszünk. Ezek a benyomások a kutatómunka megkezdésével természetesen átalakulhatnak, vagy megerősítést nyerhetnek, de ahogyan bármilyen új dologgal való megismerkedésünk során is szerzünk impressziókat, úgy miért ne tehetnénk hasonlóképpen kutatásunk tárgyával kapcsolatban? Egy interjúzás során is célszerű leírni a körülményeket – akár azt is, hogy hogyan viselkedett adatközlőnk, hol történt az interjú, vagy milyen zavaró körülményekkel találkoztunk. Egy tárgycsoporttal való megismerkedéskor ilyenre nyilvánvalóan nincs lehetőségünk, egyéni benyomásaink azonban már így is keletkezhetnek. Milyen színűek a ládák? Vannak-e hasonló, vagy azonos minták? Mennyire kopottak, milyen régiek lehetnek?

Saját első benyomásaim a következőek voltak: a ládák meglehetősen zsúfolt és átláthatatlan „rendszerbe” szerveződnek a raktáron belül. A mintákat szemlélve könnyen megállapítható volt, hogy többnyire egy motívumcsoport a domináns, de voltak teljesen eltérő mintákkal rendelkező ládák is. Ez alapján előzetes hipotézis lehet, hogy van egyfajta *makói stílus*, amely ránézésre is látható, illetve van egy ettől eltérő stílus, amelynek eredete még nem tisztázott. Ezen túl vannak sehová sem sorolható motívumrendszerek, amelyek lehetnek akár az egyik, akár a másik stílus eltérő formái, de elképzelhető, hogy egy ezektől teljesen különböző stílusról van szó. (A kutatási projekt egyik fő célja e kérdéseknek is a végére járni.) Továbbá az is látható első ránézésre, hogy egyik bútordarab sincs kiállítható állapotban. Ez is lényeges körülmény, hiszen egy tárgykatalógus kiadása a végső cél, amely csak reprezentatív küllemű tárgyakkal lehetséges – az is része tehát a munkának, hogy elérjük: a ládák restaurálásra kerüljenek.¹⁰

---

⁹ A mérések során tapasztaltak alapján elmondható, hogy a legmegfelelőbb a száraz, napsütéses idő, és a nagyjából 15–20 °C-os hőmérséklet.

¹⁰ Nyilvánvaló, hogy e feladat egy szakrestaurátor munkakörébe tartozik. Mivel azonban a József Attila Múzeum nem rendelkezik ilyen szakemberrel, ez esetben a néprajzos feladata, hogy a ládák javítása érdekében közbenjárjon. Így fontos odafigyelni a műtárgyak állapotára, és számon tartani, hogy melyek szorulnak restaurálásra, hiszen az esetleges pályázásnál a szakmai alátámasztásra is szükség lehet.

A leltárkönyvek vizsgálata

A leltárkönyvek alapvetően hivatalos dokumentumok, amelyek hagyományos nyilvántartási formái a muzeális intézmény kulturális javainak. „*A nyilvántartás célja az őrzött kulturális javak számbavétele, a tudományos meghatározásuk során feltárt eredmények, illetve a rájuk vonatkozó, később is folyamatosan bővülő, változó ismeretek rögzítése, a vagyon- és tulajdonvédelem, valamint a kulturális javak további kutatói és közművelődési felhasználásának elősegítése.*”¹¹ Az imént közölt jogszabályban olvashatjuk tehát, hogy a kulturális javak kutatói felhasználásának elősegítése is a leltárkönyvek célja – de úgy vélem, maguk a leltárkönyvek is képesek a kutatói felhasználást elősegíteni. Vagyis önmagukban olyan adatokat tartalmaznak, amelyek vizsgálatával, rendszerezésével mélyebb összefüggések tárhatók fel a műtárgyakról, tárgyegyüttesekről.

A vizsgálathoz elsőként összegyűjtöttem a ládák leltári számait – amelyeket a műtárgyakon feltüntettek és láthatóak voltak a raktárban. Mivel azonban ez nem minden esetben volt első alkalommal lehetséges (a tárolási nehézségek miatt), és a múzeum nem rendelkezik digitális leltárkönyvekkel vagy adatbázissal, így a 12 leltárkönyv tüzetes átolvasásának segítségével állítottam össze a listát, amely sorszámot, a leltári számot, a leltárkönyvi megnevezést, a leltárkönyvi lelőhelyet (leltárkönyv száma/oldalszám), és egy „Megjegyzés” rovatot tartalmaz. Ez ugyan hosszadalmas munka volt, ám a későbbi visszakereshetőséget nagyban elősegítette. E lista 54 ládát vesz számba, amelyből – a megnevezések és a leltárkönyveknek a használatra vonatkozó rubrikájának áttekintésével – 42 láda tölti (vagy inkább töltötte) be menyasszonyi láda funkcióját. Így vizsgálatom tárgyát is e 42 láda jelenti.¹² A következőkben a rovatok sorrendjében haladok végig a leltárkönyvi elemzésen.¹³

Leltári szám. „*A leltári szám három vagy négy, egymástól ponttal elválasztott számcsoporból áll.*”¹⁴ E számcsoport első tagja a leltározás évszámát jelöli, tehát megtudható belőle, hogy a műtárgy mikor vált a

---

¹¹ 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelet 2.§.

¹² A továbbiakban így a „ládá” elnevezés a menyasszonyi ládára utal, a szóismétlések elkerülése végett fogom minőségjelző nélküli formában is használni. Amennyiben más ládáról ejtenék szót, azt külön jelzem.

¹³ Ahol indokolt, másik rovatra hivatkozom, így lesznek olyanok rovatok, amelyek nem kerülnek külön kifejtésre.

¹⁴ 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelet 2. számú melléklet I. fejezet.

gyűjtemény részévé.¹⁵ Ez alapján az első menyasszonyi láda 1973-ban került a múzeumba, s ebben az évben ezen kívül még 1 ládára tett szert az intézmény. 1974-ben, 1983-ban, 1984-ben, 1985-ben és 1996-ban évente 1–1; 1976-ban és 1981-ben 3–3; 1977-ben és 1982-ben 2–2 menyasszonyi ládával gyarapodott a gyűjtemény. 1978-ban 7, 1979-ben 5, 1990-ben pedig 11 ládával lett gazdagabb a József Attila Múzeum néprajzi egysége. Az utolsó év, amikor menyasszonyi láda került a múzeumba 1996, tehát majdnem 20 éve nem tett szert ládára az intézmény.

„A leltári szám második számcsoportja a tételszám, ...”¹⁶ Ez a szám mutatja meg például, hogy a tárgy egy tárgyegyüttes tagjaként, vagy önmagában érkezett a gyűjteménybe, tehát „egy egységnek (csoportnak) tartalmilag összetartozó, egymást kiegészítő, vagy egykor összetartozott darabjai”, vagy „gyűjtési vagy feltérési körülményeiknél fogva egymás szerepét, forrásértékét meghatározzák, magyarázzák”.¹⁷ A tételszám azonban önmagában nem hordoz információkat, ezért szükséges a leltárkönyv vizsgálata – a menyasszonyi ládák adatait tartalmazó leltárkönyvi oldalakon látható, hogy más műtárgyak tételszámainak milyen a viszonya a ládák leltári számaival, továbbá ide kell vennünk a sorszám¹⁸ vizsgálatát is. Ebből kiderül, hogy a ládák egy eset kivételével (74.25.1) önálló műtárgyként, nem pedig egy együttes tagjaként kerültek a JAM néprajzi gyűjteményébe. A leltárkönyvi adatokból kitűnik, hogy ez a láda más háztartási eszközökkel (pl. kancsó, fazék) együtt érkezett a múzeumba. Érdekességeket azonban a többi láda esetében is megfigyelhetünk. Látható például, hogy a bútordarabokat több esetben egyidőben vették leltárba, sőt, az 1990-ben gyűjtött 11 ládából 10 egymás utáni leltári számot visel. Ez kérdéseket vethet föl a kutató számára, választ pedig ez esetben a „Megjegyzések” rovatban találhatunk. E rovatból ugyanis kiderül számunkra, hogy a leltárt végző muzeológus (jelen esetben Fejér Gábor) leltározatlan régi anyagot dolgozott föl, a gyűjtés időpontjára azonban nincs adatunk.

---

¹⁵ A gyarapodási szám ismeretében azt is megtudhatjuk, hogy a tárgy egészen pontosan mikor került begyűjtésre, és, hogy mennyi idő telt el a gyűjtés és a leltározás (tehát a gyűjteménybe kerülés) között. Ebben az esetben sajnos nem állnak rendelkezésünkre gyarapodási számok, ám az a leltárkönyvek elemzéséből látható, hogy van példa ún. „régii leltározatlan anyag” későbbi feldolgozására.

¹⁶ 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelet 2. számú melléklet I. fejezet.

¹⁷ 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelet 2. számú melléklet I. fejezet.

¹⁸ „A leltári szám harmadik számcsoportja a sorszám. A sorszámot akkor is ki kell írni, ha csak egy darab tartozik a tételhez. Több eltérő darab leltározása esetén a sorszám a tételek belüli tartalmi összetartozást is jelezheti:” 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelet 2. számú melléklet I. fejezet.

*A tárgy megjelölése (és funkciója).*¹⁹ E rovatban többféle elnevezést is találunk a menyasszonyi ládára.²⁰ A gyűjteményben található 42 láda elnevezései a következők: „Menyasszonyi láda” (36 esetben),²¹ „Tulipános láda” (4 esetben), „Láda” (1 esetben) és „Festett láda” (1 esetben). Érdekes, hogy bár a szakirodalom szerint a tulipános láda a legáltalánosabb elnevezési módja Magyarországon a kelengyészládának,²² itt a menyasszonyi láda elnevezés az uralkodó. „Az ilyen láda neve vagy kelengyebútor voltára utalt (menyasszonyi láda, hazai láda, kiadó láda, parafernumos láda, ruhásláda) vagy a díszítésre (tulipános, tulipántos láda, rózsásláda), esetleg elején vagy tetejének belsejében feltűnően elhelyezett évszámra (annósláda).”²³ Ennek alapján tehát feltételezhetnénk, hogy van valamiféle eltérés a menyasszonyi, a tulipános, a láda és a festett láda elnevezésekkel illetett bútordarabok között, illetve, hogy az eltérő elnevezések más-más (a leltárt végző) muzeológustól származnak.

A leltárkönyvben látható, hogy a 79.157.1. leltári számmal jelzett *festett láda* gyűjtését Tóth Ferenc, leltárba vételét pedig Felföldi László végezte, aki azonban „A tárgy megjelölése” rovatban nem közölt semmiféle információt a műtárgyra vonatkozóan. A készítés és a gyűjtés helye is Makó, ám méreteket nem jegyzett le, és a bútor állapotáról sem készített leírást, ellenben a láda vételárát megadja, amely 500 Ft volt 1979-ben.²⁴ Küllemre a „Festett láda” eltér társaitól, hiszen más mintázatot visel, ám az elnevezés bármelyik másik ládára is alkalmazható lenne, amelyik nem véséssel díszített ácsolt láda.

A „Láda” elnevezéssel illetett műtárgy a 73.651.1.-es leltári számot viseli, és az első menyasszonyi láda, amely a múzeum néprajzi gyűjteményébe bekerült. Érdekes, hogy 1970-ben már leltárba vettek „Láda” néven egy nem kelengyészláda funkciójú bútort, leltározója pedig ugyanaz a személy volt,²⁵ mégsem került egymástól megkülönböztetésre a két láda, legalábbis megjelölésben. További érdekesség, hogy méreteket nem, készítési helyet

---

¹⁹ A műtárgy megnevezése.

²⁰ Jómagam a funkció miatt nevezem így, hiszen a menyasszony használta kelengyétartó bútorként. Lásd: K. CSILLÉRY 1972, 44.

²¹ Egy esetben egészen pontosan: Menyasszonyi láda – Skrinya. A skrinya szó jelentése szökröny (szekrény) (K. CSILLÉRY 2007, 15), így ezt nem veszem külön kategóriának.

²² MNL V. *tulipános láda, tulipántos láda*

²³ MNL III. *láda*

²⁴ A havi bruttó átlagkereset 3877 Ft volt ekkor Magyarországon. (A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján.) https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (2015.01.04.)

²⁵ Tehát Tóth Ferenc.

(Apátfalva) és vételárat (200 Ft)²⁶ azonban megjelölt a leltározó muzeológus (aki – más adatoknak nem lévén birtokában – ez esetben azonos a tárgyat gyűjtő Tóth Ferencsel). (Ilyen esetekben felmerül a kérdés, hogy miért nem kerültek lemérésre bizonyos ládák? Hiszen ezek a külső jegyek azok, amelyek kézzelfogható módon, a begyűjtést követően vagy a leltározás alkalmával azonnal leírhatók. Miért éppen ezek az adatok hiányoznak? – ezek azok a kérdések, amelyekre csupán a muzeológiai vizsgálat nem tud választ adni, a felmerült problémák további utánajárását igényelnek.)

A „Tulipános láda” elnevezés 4 ládára érvényes. Ezek közül hármat²⁷ Felföldi László vett leltárba, egyet²⁸ pedig Markos Gyöngyi. Ezen ládák mindegyike a valószínűsített *makói stílus*ba sorolható, melynek alapmotívuma a tulipán alakú dupla faragvány az első oldallapon. Ez alapján valóban indokolt a „tulipános” jelző, ám más, Felföldi László által leltározott kelengyészláda ugyanilyen vagy hasonló stílusjegyekkel a „menyasszonyi” jelzöt kapta. A „Menyasszonyi láda” megjelöléssel lejegyzett műtárgyak esetében is hasonló a helyzet – ugyanúgy kapta ezt az elnevezést tulipános faragású makói stílusú láda, mint pamacsos festésű apátfalvi.

Ezek alapján feltételezhető tehát, hogy a ládák elnevezése esetleges, nem követ egy megkötött mintát, sem a küllem tekintetében (tehát az egy típusba sorolható ládáknak nem kell azonos nevet viselniük), sem pedig a leltárt végző muzeológus által lejegyzett elnevezések között (tehát egy szakember többféle megjelölést is használhatott ugyanarra a típusra).

Anyag és technika. Ezzel a leltárkönyvi rovatval kapcsolatban elmondható, hogy alapvető információkat tartalmaz,²⁹ mivel nincs is tér hosszabb leírás készítésére. Ami ez esetben érdekes és kérdéseket vet föl, az a rovat kitöltésének hiánya, hiszen ez is olyan adatkorpusz, amely a tárgy jelenlétével azonnal rendelkezésre áll. Ha a muzeológus nem is ismeri a fafajokat, mégis készíthet alapvető leírást a műtárgyról a színezete, díszítményei, stb. alapján. Ugyanez elmondható a *Méretetek* rovatval kapcsolatban is, mely néhány esetben szintén hiányzik. Összevetve a két rovatot, megállapítható, hogy nincs általános összefüggés az *Anyag és technika*, valamint a *Méretetek* rovatok kitöltése között.

---

²⁶ Egy női ing ekkor 20, egy cserépkanta 10 Ft-ba került. A havi bruttó átlagkereset 2629 Ft volt ekkor Magyarországon. (A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján.) https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (2015.01.04.)

²⁷ 76.7.1., 76.321.1., 80.64.1.

²⁸ 96.7.1.

²⁹ Például: „*Puhafából faragott, csapolt, esztergált, festett.*” vagy: „*Csapolt, festett fenyőfából készült „Szabó Erzsébet 1843” felirat*”

Van ugyanis, ahol mindkettő hiányos, van olyan, ahol az egyik, van, ahol pedig a másik.

A készítés helye. A gyűjtés helye. A használat helye. A leltárkönyvi rovatokat megvizsgálva látható, hogy a készítés helyét csak elvétve jegyezték le. Ez arra utalhat, hogy maguk a ládatulajdonosok sem rendelkeztek erre vonatkozó ismeretekkel, tehát például nem élt élénken a családi emlékezetben, nem volt része a családtörténetnek. Az is egy lehetséges opció, hogy a gyűjtők más forrásból szerezték meg a láda készítésének helyét, és ezt csak kevés esetben tudták megtenni. Ezek is olyan adatok, amelyekre nem a leltárkönyvekben, hanem további kutatások során bukkanhatunk. A gyűjtés helyéről már több esetben került bejegyzés a leltárkönyvbe, ez a legtöbb esetben Makó, ahogyan a használat helye is.³⁰ A készítő személyére vonatkozóan sajnos nem találunk adatokat a leltárkönyvekben, így a ládákat egykoron készítő asztalosmesterekről más forrásból (pl. levéltár) kell információt gyűjtenünk.

A tárgy állapota. E rovatot egy eset kivételével mindenhol kitöltötte a leltárt végző muzeológus. Ez is kérdéseket vet föl, hiszen miért tarthatták fontosabbnak szinte minden esetben feltüntetni a tárgy állapotát, ha leírást nem készítettek róla? Miért állapították meg, hogy ép vagy éppen „hiányos”, hogy kopott a festése, ha például a méreteit nem jegyezték le?

A készítés ideje. E rovat képe a leltárkönyvben nem egységes – nagyon változatos módon szerepelnek az adatok. Az tudható, hogy a makói múzeum menyasszonyi ládái a 19. század folyamán készültek. Ám még ez a megközelítő évszám sem szerepel minden ládánál, ahol nem ismert a készítés pontos dátuma. Több esetben pontosan lejegyezték a készítés dátumát (vannak névvel és évszámmal díszített ládák is), másol évtizedre pontosan határozták meg azt, ám a legtöbb esetben semmilyen adat nem szerepel a készítés évére vonatkozóan. Ez szintén további utánajárást igénylő probléma – a motívumkészlet elemzésével felfedhető a láda kora, a stílusváltozások; a kormeghatározás pedig a láda restaurátori feltárásával pontosítható.

A megszerzés módja külön figyelmet igényel. Ma a makói JAM mint kismúzeum nem rendelkezik a műtárgyvásárlásra fordítható tőkével, az állománygyarapítás ajándékozás útján történik. Azokban az időkben azonban, amikor a menyasszonyi ládák a néprajzi gyűjteménybe kerültek, a vételezés volt az általánosabb. „*Akkor még volt erre pénz, tudott a múzeum tárgyakat vásárolni. Volt, hogy körbejártuk a házakat, és úgy kerestünk tárgyakat, de*

---

³⁰ A használat helyére vonatkozóan gyakran utca-házzám pontoságú adatokat jegyeztek le.

voltak embereim, akik szóltak, ha begyűjthető ládára találtak, és a múzeumnak volt külön pénze, amit műtárgyvásárlásra fordíthattunk.”³¹ Érdekesség, hogy a leltárkönyvben a tárgy értékét akkor is feltüntették, ha azt ajándékként kapták a gyűjteménybe.

A megszerzés időpontja rovatot (amennyiben tartalmaz adatot) érdemes összehasonlítani a leltári számmal, hiszen így kiderülhet, hogy a gyűjtés és a leltározás egy évben történt-e, de ha nem találunk adatot ebben a rovatban, érdemes a *Megjegyzésekre* is egy pillantást vetni, mivel ebből látható, hogy a muzeológus egy korábban gyűjtött, de még feldolgozatlan anyagot vesz-e leltárba. A megszerzés időpontja a ládák esetében egy-két kivételtől eltekintve napra pontosan megállapítható.

Az *ajándékozó, eladó neve, és címe* nagyon hasznos a kutatómunkát végző néprajzos számára, mert ez megkönnyíti a további munkát. Amennyiben él még a tárgyat eladó vagy ajándékozó személy, úgy tőle; ha nem, akkor talán családtagjaitól nyerhető még információ a ládákról, amennyiben találunk vonatkozó adatot a leltárkönyvben – a megszerzés időpontjához hasonlóan ez is hiányzik néhány esetben, de a legtöbb helyen feltüntették, így felhasználható lesz a kutatás későbbi szakaszaiban is. Hasonlóképpen fontos a *gyűjtő* és a *leltározó* neve is, hiszen így primer forrásból szerezhetünk információkat a tárgygyűjtés és a leltározás körülményeiről.³²

A *Vételár* és *Megjegyzések* rubrikák jelentősége már más rovatok kapcsán említésre került, így a külön elemzéstől jelen esetben eltekinthetünk.

*Kutatási szempontrendszer felépítése*³³

A kutatás egyik célja a gyűjteményben található 42 láda minél teljesebb és részletesebb leírása. Ehhez szükséges volt egy ún. kutatási/leíró ív³⁴ kifejlesztése, amelynek segítségével a ládák paraméterei pontosan leírhatók, a följegyzett adatok pedig releváns módon összevethetők egymással. A kutatási ív létrehozásának célja a részletes és pontos leíráson túl az is, hogy a különféle összefüggéseket könnyebben föltárhatóvá tegye. Így egyrészt egy ládán belül is átláthatóan jelennek meg a különböző kapcsolatok (pl. technika és

---

³¹ Dr. Tóth Ferenc szóbeli közlése.

³² Rövid interjúkat már készítettem Dr. Tóth Ferencsel, de további, mélyinterjúk is tervben vannak.

³³ A Kutatási/leíró ív névre keresztelt nyomtatvány segítségével.

³⁴ Szándékosan nem „leíró karton” elnevezéssel illetem a ládák fölméréséhez készített ívet. Ennek oka, hogy igyekeztem arra utalni, hogy ez nem a „hagyományos” értelemben vett múzeumi leltározási leíró karton, amely a leltárkönyvbe vezetendő tárgyaknak a leltárkönyvnel részletesebb leírását tartalmazza, hanem annál több információt tartalmaz, és funkciója is más, mint egy leíró kartoné.

díszítmények viszonya), másrészt pedig a ládák között is egyszerűbben összevethetők az egyes adatok (pl. díszítmények összehasonlítása). Ehhez hozzátartozik még, hogy a ládán belüli és a ládák közötti hasonlóságok/eltérések a kutatási ív adatainak összevetésével komplex képet nyújthatnak a tipológiáról, a stílusosztályozásról is. Így fény deríthető olyan problémákra, összefüggésekre, amelyek által közelebb kerülhetünk a makói menyasszonyi ládák stílus-meghatározásához, mely a kutatás céljai között szerepel.

A kutatási ív megalkotása egyrészt a vonatkozó szakirodalmak alapján,³⁵ másrészt empirikus tapasztalatok által,³⁶ harmadrészt pedig külső szakmai segítséggel történt.³⁷

Az ív felépítése azt az elvet követi, hogy a minél egyértelműbben és egyszerűbben mérhető adatokat jegyezzük le először (méretek, anyag, állapot), majd pedig a finomabb részletek következzenek (díszítmények, kompozíció, feliratok) – utóbbi esetében már a leírás során is szükség van elemzésre és összefüggések keresésére (díszítmények ritmusa, motívumcsoportok). A következőkben pontról pontra kívánom bemutatni és magyarázni a leíró ívet, és egy-egy példával érzékeltetni a mérések gyakorlati megvalósulását.

1. Élőfejben szerepel az összeírás dátuma, az összeírást végző neve (ez feltételezi a csoport-, de legalábbis a pármunkát, illetve azt, hogy a munkát nem kizárólagosan csak én magam végezhetem el), valamint a leíró ív sorszáma. Ezek mind a könnyebb visszakereshetőséget segítik.
2. A leltári szám feltüntetéseének szükségessége, úgy vélem, egyértelmű: múzeumi környezetben ez a szám az elsődleges adat a tárgy visszakereshetőségének (mi több, identifikációjának) szempontjából. A „Megnevezés” rovat azért lényeges, mert ez árulkodik arról, hogy a leltárt végző muzeológus milyen néven vezette be a ládát a leltárkönyvbe, hiszen nem minden esetben „menyasszonyi láda” szerepel a leírásban.³⁸ A leltárkönyvi lelőhely feltüntetése pedig szintén a könnyebb visszakereshetőséget segíti elő.

---

³⁵ FÁY 1994, 43–45; K. CSILLÉRY 2007, 31–39.

³⁶ A ládák fölmérése során tapasztaltak alapján.

³⁷ Nagy segítségemre volt a ládák fölmérése és a kutatási ív tökéletesítése során Takács Gergely Néprajz MA II. szakos hallgatótársam, aki a korábbi faipari szakmai tanulmányai által szerzett tudás fölhasználásával értékes tanácsokkal látott el, és hatékonyabbá tette a munkámat. Ezúton is szeretném megköszönni áldozatos és a kutatást nagyban előrelendítő munkáját.

³⁸ A menyasszonyi ládáknak a leltárkönyvi pozíciójával egy külön egység foglalkozik a dolgozatban, így ennek részletezésétől ebben az egységben eltekintek.

3. Az 1. pontban a méreteket hivatott feltüntetni a leíró ív. Az első verzióban³⁹ a láda szélességére, magasságára és hosszára, valamint az ezekből az adatokból kinyerhető arányára tértem ki, ám az első láda próbajellegű leírása során felmerült az igény – mivel méretük részben eltér – a tető hosszának és szélességének külön lejegyzésére is. Ezen kívül – mivel nem mindegyik láda rendelkezik meglévő lábbal – külön került le mérésre a láda korpusza (teste), valamint a lába. Például: a 78.422.1. leltári számmal jelzett menyasszonyi láda korpuszának hossza 103.4 cm, korpuszának szélessége 56.5 cm, korpuszának magassága 58.3 cm, lábbal pedig 96.6 cm magas. Az anyagvastagság 2.5 cm, a tető hossza szegélylécekkel együtt 110 cm, a tető szélessége párkányléccel 61 cm. A mért adatok nem egyeznek a leltárkönyvben olvashatókkal, ez is bizonyítja az újramérés szükségességét.
4. A 2. pont a ládához felhasznált anyagokat veszi számba. Lévén a ládák két fő alkotóeleme a fa és a fém, így e két anyag fajtáit kell feltüntetni. A mérési tapasztalatok alapján a makói ládák fája fenyő, a fém alkatrészek pedig kovácsoltvasból készültek. A még pontosabb adatok felvételéhez asztalosmester és/vagy restaurátor szakvéleményére is szükség van.
5. A 3. pont a bútor korára vonatkozik. Itt nem minden esetben tudunk pontos dátummal szolgálni – amennyiben a ládákon valahol (például a tető belső lapján) feltűnik az évszám, vagy a leltárkönyvben szerepel, úgy igen –, így előfordul, hogy csak az évszázad tüntethető fel.
6. A 4. pont a láda állapotára vonatkozik. Itt a leltárkönyvben is használt terminusokkal dolgoztam: ugyan az ív összeállításakor valószínűsítettem, hogy nincs „kifogástalan” állapotú láda, a bináris oppozíciók elve mentén úgy véltem, adekvát megadni ezt a lehetőséget is. Több esetben is tapasztaltam, hogy az általam *használt* vagy *kopott* jelzővel minősített műtárgyak a leltárkönyvben leírtak alapján *épek*. Ez vagy a leltárt végző muzeológus és az én eltérő értékítéletemet jelzi, vagy azt, hogy a ládák állapota romlott az évtizedek során.
7. Az 5. pont tipológia szerint csoportosítja a ládákat. Hasonlóan az előző pontban foglalt elvhez, ebben az esetben is föltüntettem a

---

³⁹ A kutatási ív megalkotása során, a módosítások végrehajtását követően a 4. verzió bizonyult életképesnek.

„vályúláda/vájt láda” opciót is, bár tudom, hogy jelenleg⁴⁰ a múzeum nem rendelkezik egy darabból készített vályúládjával. Hasonlóan nincs a gyűjteményben az ácsolt és az asztalosláda közötti átmeneti típusú láda sem, de úgy véltem – és ez az egész leíró ív szemléletére érvényes –, hogy érdemes egy átfogó, általánosabb jellegét is megragadni a ládák leírásának, természetesen a makói múzeum gyűjteményében található darabok vizsgálatára szabva. Lényeges ebben a pontban nem csak magának a bútornak, hanem a szerkezeti illesztéseinek típusát is megállapítani (ehhez faipari szakszavak használata szükségeltetik⁴¹). A makói menyasszonyi ládák minden esetben asztalosládák, jellemző a korpusznál a fecskefarkú sarokkötés, az alsó kávánál a beeresztés, de megfigyelhetünk a lábánál beeresztést és csapozást (idegencsap) is.

8. Az ív legnagyobb egysége a 7 alpontból álló 6. pont, amely a ládák díszítését jegyzi le mindenre kiterjedően. A kutatási ív kitér a díszítések alapjaira, fajtáira (faragás, festés), a díszítőelemek stílusára (geometria, ornamentika), a díszítmények kompozícióira, elhelyezkedéseire. Talán saját elnevezés (legalábbis szakirodalomokban vagy más fórumokon nem bukkantam rá a kifejezésre ebben a formában és kontextusban) a „díszítmények ritmusa”, mely arra utal, hogy van-e valamiféle minta, ritmus a díszítmények elhelyezésében – akárcsak egy zenei kottában. Tehát vannak-e azonos vagy hasonló díszítésű oldalak, s ha igen, melyek azok, hogyan függnek össze egymással. Így lehetnek egyenlőek, hasonlóak, és ellentétesek/eltérőek – utóbbiak abban az esetben, ha például a két oldalnak (mivel alapvetően szimmetrikus elhelyezkedésűek) azonos mintázatúnak kellene lenniük. A „Motívumkör” pedig ezeknek a ládákön szereplő díszítményeknek az összességét jelenti, egy-egy ládára érvényesen – tehát azt, hogy vannak-e olyan jellegzetes minták, motívumok, amelyek megtalálhatók a díszítményben (így az indák, virágok, stb.). A „Motívumcsoport” ezen kissé túlmutat: arra vonatkozik, hogy egy ládaelem rendelkezik-e sajátos mintázattal (pl., hogy tulipán csak a tetőlapon van, míg pipacs csak az oldallapokon). Az utolsó alpont ezen belül pedig a színezés – van-e és milyen színű az alapszín, a díszítés színei, valamint a kontúrok. A múzeum gyűjteményének kelengyésládái mind festettek, csak faragással díszített bútor az

---

⁴⁰ A kutatás időpontjában, 2014–2015-ben.

⁴¹ Lásd: CSORNAI-KOVÁCS 2008.

általam vizsgált kollekcióban nincs. A díszítőelemekre jellemző, hogy megjelennek a virágmotívumok, az indák és az akantuszok is (legalábbis a *makói stílusú* ládákon), a díszítés kompozíciója az előlapokon többnyire központosított vagy szimmetrikus; az álfiókon vagy fiókon általában sorminta figyelhető meg. A díszítmények elhelyezkedése a hátlap és a fenéklap kivételével minden bútorlapon megfigyelhető. A ritmusnál látható, hogy a jobb és bal oldallap azonos vagy legalábbis nagyon hasonló, az előlap és a fedőlap nem rimel más bútorrész díszítésére. Az indák és az akantuszok nem hangsúlyosak, inkább a hézagokat kitöltő elemekként funkcionálnak, a domináns a virágminta. A virágok közül a faragványban a tulipán az uralkodó, azon belül pedig pamacszerű virágminta jellemző, de előfordul liliumra hasonlító növény is. Egyéb festések is megjelennek, legjellegzetesebb az álfiókon megjelenő álkulcslyuk. Így motívumcsoportok például az előlapra jellemző tulipánfaragvány, az előlap festésében megjelenő pamacsok, vagy az álfiókon díszelgő álkulcslyuk. Színezés tekintetében domináns a kék alapszín; a díszítésben a piros, a sárga, a rózsaszín, a zöld; kontúrok esetében pedig a fehér és a sárga. A 7. pont a feliratokkal foglalkozik. Vannak olyan ládák, amelyeken név, évszám is szerepel, s ez a pont ezekre, valamint ezek elhelyezkedésére fókuszál. Szöveg, felirat csak abban az esetben jelenik meg, ha a tetőlap belső oldalára fölfestették a férjhezmenő lány nevét és a házasság/láda készítésének évét. Ez ritkább esetekben fordul elő, és sokszor olvashatatlan a kopás vagy az átfestések miatt.

9. A 8. pont a kiegészítő alkatrészekkel kapcsolatos – pl. kulcs, fiók. Kiegészítő alkatrészek csak nagyon elvétve fordulnak elő, többnyire szegélylécpótlásokról, -toldásokról beszélhetünk.
10. A reménybeli tárgykatalógus kiadásának szándéka vezérelte a 9. pont beszerkesztését az ívbe, mely a ládák restaurálásának fokozatait tünteti fel – természetesen ez nem egy restaurátori szakvélemény, csupán a ládáknak önmagukhoz és egymáshoz viszonyított állapotára vonatkozik, valamint tudatosítja a tényt, hogy később szükséges a ládák állapotát megóvó és javító intézkedések foganatosítása. Bár a leltárkönyvekben sok esetben jelenik meg az „ép” jelző, nem találkoztam kiállítható állapotú ládával. A menyasszonyi ládák

többsége szinte teljes egészében, de legalábbis nagyrészt restaurálásra szorul.

11. Az utolsó pont a „kötelező”, ám nem elhanyagolható „Egyéb megjegyzések”, mely azért indokolt, mert nyilvánvalóan az egységesítés szándéka ellenére is vannak olyan egyedi jelenségek, amelyek nem írhatók le egyik pont keretein belül sem; valamint szükséges fórumot találni bármilyen, a kutatást előremozdító gondolatok lejegyzésére is. Egyéb megjegyzések például a teljesen egyedi, csakis az adott ládára vonatkozó jelenségek. Így például egy esetben az egyik oldallapon lehetett díszítés, a megmaradt festéknyomokból ítélve; más esetben láthatóan átfestették az oldallapokat, és más mintával díszítették az eredetihez képest. Ezek sehová sem sorolható megfigyelések, amelyeknek azonban a későbbi kutatások során, a ládák elemzésekor nagy jelentőségük lesz.

Konklúzió

A Menyasszonyi ládák a makói múzeum néprajzi gyűjteményében – a földolgozás módszertani problémái című dolgozat célja az volt, hogy egy induló, komplex kutatás módszertani kérdéseire világítson rá, s amelyekre lehetséges, próbáljon választ találni. Ahogyan *Az ácsolt láda* c. művében írta Csilléry Klára: „Magam részéről tovább óhajtom folytatni az ez irányú vizsgálódásokat, de komoly eredményt csak akkor remélek további munkámban, ha a szakemberek figyelme itthon és külföldön ráirányul erre a tárgykörre, és munkájukkal továbbviszik az elkezdett kutatásokat, kiegészítik munkám hiányosságait.”⁴² E gondolatok mentén az én hosszútávú célom is az tehát, hogy a ládák monografikus szintű elemzésével új adatokat szolgáltatthassak a Csilléry Klára által is megkezdett magyarországi bútor kutatásoknak; Makó szintjén pedig tágítsuk a mikrotörténelmet, rögzítsünk olyan jelenséget, amely a makóiságnak, a makói identitásnak része lehet, tehát egyfajta öndefiníciós meghatározásként is működhet. Ugyan múzeumi tárgyak kutatásán vagy bútorok felmérésén nem érezni közvetlenül a „társadalmi hasznosságot”, a közvetlenséget, mely rögtön megérthető mindenki számára – sokkal inkább tűnhet valamiféle „halott”, értelmetlen dolognak – ám, ha ezek segítségével feltárom a makói bútorasztalosság vagy a ládahasználat bizonyos vonatkozásait, máris elnyerik a ládák is ezt a „társadalmi hasznosságot”. Hiszen

---

⁴² K. CSILLÉRY 2007, 101.

Csilléry Klára szerint: „*A bútorfélék közül magától értetődően a sor élére kerül a láda, az egykori jobbágyházak talán legékesebb berendezési darabja, a menyasszony kelengyebútora. Díszre emelte a lakodalom fényét, s az „ágyvitel” alkalmával, amikor a menyasszony holmiját szertartásos pompával kísérték át a vőlegényes házhoz, az egész falu megcsodálta. Ezáltal kapott a kelengyéláda kulcsszerepet, úgyhogy hosszú századokon át általa kerültek be a parasztházakba a bútorok alakításában beálló újabb és újabb változások [...].*”⁴³ Természetesen ez nem azt jelenti, hogy egyoldalúan csupán a ládának tulajdoníthatunk fontos szerepet, de véleményem szerint Csilléry Klára magyarázata szépen összefoglalja, hogy miért is fontos számunkra ez a bútortípus, miért kell a ládákra különös figyelmet fordítanunk, s miért lényeges, hogy Makón is rávilágítsunk e bútortípusnak a város kulturális javaiban betöltött kiemelkedő szerepére. Annál is inkább, mivel Csilléry Klára már 1983-ban arról beszélt, hogy a 19. század elején kialakult a makói bútorfestő stílus,⁴⁴ s az erőteljes színesedés nagyon korán (talán előbb, mint az ország más tájain) megindult.⁴⁵

Érdekes, hogy mindezek ellenére a menyasszonyi ládák kutatása egy szinte érintetlen terület a makói bútorművesség tárgykörén belül, még olyan – nem elhanyagolható – körülmények mellett is, hogy például a makói bútorral külön szócikk foglalkozik a Magyar Néprajzi Lexikonban.⁴⁶ Emellett a makói menyasszonyi ládákkal, s egyáltalán a makói bútorokkal külön nem foglalkozott egy néprajzos sem olyan mértékben, mint például a viseletekkel vagy a népköltéssel, melyek külön egységeket képviselnek a Makó néprajza monográfiakötetben.⁴⁷ Érintőlegesen ugyan történtek lépések a ládakutatás ügyében (pl. Fejér Gábor munkássága),⁴⁸ ám összességében a téma igencsak érintetlennek és feltáratlannak mutatkozik.⁴⁹

---

⁴³ K. CSILLÉRY 1972, 44.

⁴⁴ Az általa, és a regionális irodalmak által makóinak nevezett stílus az, amit magam is makói stílus néven emlegetek a dolgozatomban. Leszögezném, hogy ez még nem egy saját kutatásaim által alátámasztott kijelentés, de úgy vélem, hogy az anyagfeldolgozás ezen szakaszában már valószínűsíthető, hogy ez a makói bútorfestő stílus – ezért használom, de inkább csak feltételes módban, más elnevezésnek híján.

⁴⁵ TÓTH 2008.

⁴⁶ MNL III. *makói bútor*

⁴⁷ TÓTH 2008.

⁴⁸ FEJÉR 1992, 121–131; FEJÉR 1994, 131–140.

⁴⁹ A ládák a múzeumba a hetvenes és a kilencvenes évek között kerültek be, különböző állapotban, eltérő körülmények között. A menyasszonyi ládák között nem csak makói, hanem apátfalvi darabok is szerepelnek. Alapos mérlegelés után arra a döntésre jutottam, hogy ezeket az eltérő helyről származó ládákat is elemzem a későbbiekben, és megpróbálom elhelyezni a többi, makói készítésű láda között, de legalábbis összehasonlítni azokat egymással. Azért jutottam erre a döntésre, mert feltételezésem szerint a Makó és Apátfalva között fennálló 10 km-es távolság, elég kevés ahhoz,

A téma föltárásának létjogosultsága tehát biztosított, mindezen kutatások alfája azonban egy olyan gyűjteményegység-feldolgozási metódusrendszer, amelyet dolgozatomban bemutatni szándékoztam. Ezek alapján elmondható, hogy az evidenciának vehető gyűjtemény-megismerés fontos lépése, mi több, kihagyhatatlan első lépése a kutatás megkezdésének. Bár mindannyian rendelkezhetünk első benyomásokkal, prekoncepciókkal a kutatási és megismerési folyamattal kapcsolatban, lényeges az alkalmazkodás, a folyamatos reflexió és a gyűjteményre szabott eljárásrendszer, amely kialakítja az optimális kutatási és adatfeldolgozási metódust.

Nem elhanyagolható – sőt, a vártnál sokkal több információval szolgált – a leltárkönyv elemzése egy múzeumi tárgyegyüttes feldolgozása esetében, ahol a leltárkönyv a tárgyról fellelhető legfontosabb adatok tárhelye. Ám előfordulhat, hogy az adatok hiányosak, ilyenkor további kutatómunka szükséges. Itt két irányban indulhatunk: a tárgyleírások és –mérések hiánya viszonylag könnyen föloldható, ehhez azonban szükséges egy kutatási szempontrendszer megalkotása és alkalmazása, amely által a leltárkönyvi hiányosságokat pótolva, s azokat túlhaladva olyan részletességgel rajzolhatók meg a ládák, amelyek a későbbi összehasonlításokat, elemzéseket teszik lehetővé. A másik út pedig a leltárkönyvekben lejegyzett személyek (ajándékozók, eladók, gyűjtők, leltározók) felkeresése, interjúk készítése, melyek segítségével megelevenedhetnek előttünk a gyűjtés és leltározás körülményei, szerencsés esetben pedig a ládák használatáról és jelentőségéről is szerzünk információkat.

Dolgozatom Csilléry Klára ideillő mondatával zárom: „*Természetesen ezek az eredmények nem lezártak, csak egy meginduló kutatás első megállapításai.*”⁵⁰

Irodalom

APJOK 2015 = Apjok Vivien: *Adatok a makói múzeum menyasszonyi ládáinak stílustipológiájához.* (Szakdolgozat) Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2015.

CSORNAI-KOVÁCS 2008 = Csornai-Kovács Géza: *Faipari Szakrajz.* Budapest: Műszaki kiadó, 2008.

---

hogy akár kulturális elemek cseréje is végbemenjen, és nem elképzelhetetlen, hogy bizonyos motívumok vagy technikák egyik településről a másikra terjedtek, s úgy vertek végül gyökeret.

⁵⁰ K. CSILLÉRY 2007, 101.

- FÁY 1994 = Fáy Aladár: *A magyarság díszítő ösztöne*. Budapest: Püski Kiadó Kft., 1994.
- FEJÉR 1992 = Fejér Gábor: Kormeghatározó feltárás menyasszonyi ládán. *Néprajzi Értesítő. Annales Musei Ethnographiae LXXIV* (1992) 121–131.
- FEJÉR 1994 = Fejér Gábor: Az apátfalvi festőasztalosság kialakulásának kérdéséhez. In: Novák László szerk.: *Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I.* (Studia Comitatus 33.) Szentendre, 1994, 131–140.
- HALMÁGYI – TÓTH 2000 = A makói múzeum története. *Makói História* 4. évf. 15. sz. (2000)
- K. CSILLÉRY 1972 = K. Csilléry Klára: *A magyar nép bútorai*. (Magyar népművészet 4.) Budapest: Corvina Kiadó, 1972.
- K. CSILLÉRY 2007 = K. Csilléry Klára: *Az ácsolt láda. Ősszegyűjtött tanulmányok*. Szerk.: Kiss Margit. (Series Historica Ethnographiae 13.) Budapest: Néprajzi Múzeum, 2007.
- MNL III. = Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. Digitális változat: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-1.html> (2015.06.07.)
- MNL V. = Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon V.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982. Digitális változat: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-1.html> (2015.01.03.)
- TÓTH 2008 = Tóth Ferenc: Népművészet: Bútorművesség. In: Tóth Ferenc (szerk.): *Makó néprajza*. (Makó monográfiája 3.) Makó: Dornbach–Magony Bt., 2008, 429–437. Digitális változat: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/pages/monografia_3/008_b_nepmuvbut.htm (2014.11.13.)

Internetes források

Jogszabályok

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0200020.NKM
(2014.12.26.)

<http://infosz.nhmus.hu/melleklet-2.html> (2015.01.03.)

Kislexikon

<http://www.kislexikon.hu/megismeres.html> (2014.12.08.)

Központi Statisztikai Hivatal

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html
(2015.01.04.)

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html
(2015.01.04.)

Hope Chests in the Ethnographical Collection of Museum of Makó Methodological Problems and a Try to Answer Them

VIVIEN APJOK

In the rich ethnographical collection of the Museum of Makó, one can find 44 bridal chests. It is a uniquely huge collection what I'm writing a monograph about, according to the great parts of the ethnology: folkloristics, social anthropology, material culture and museology. First of all, it is necessary to collect a wide range of the literature: history of the furniture researches in Hungary, the history of Makó and Apátfalva, museum theory, and folk art. Each part of the literatures is required to use to this complex research theme.

The collection is really missing datas in point of fabrication and usage, that is why it is quite difficult to refill these datas, and wound the chests. Dealing with the methodological problems is really important in this case, so, I would like to set out a research-methodological issue what can be useful not only for the Museum of Makó, but for other museums and museologists with similar problems and challenges.⁵¹

---

⁵¹ APJOK 2015, 52.

Egy törökszentmiklósi népi kéziratos füzet

PAJOR KATALIN

Bevezetés

Egy 2008. szeptemberi tiszakürti (Jász-Nagykun-Szolnok megye) terepkutatás során a falubéli régiségkereskedőnél bukkant fel egy törökszentmiklósi hagyatékból származó kéziratos füzet.¹ Az egykor Deák Lajos tulajdonában lévő 19. századi füzetet tulajdonosa 1881. december 8-án kezdte el írni. Utolsó datált beírását 1896. október 18-án készítette. A füzet néhány mindennapi bejegyzés mellett számos, a népköltészet műfajai közé sorolható művet tartalmaz. Küllös Imola meghatározása szerint „*mindenes*”, „*elegyes*” gyűjteménynek, *omniáriumnak* tekinthető.² A kifejezetten szép nyelvezettel, igényes stílusban írt 50 elkülöníthető darabból 23 lakodalmi vőfélyvers, 4 temetési ének, 4 katonaéletről szóló vers, 4 mese, 3 tűzér szakmai szöveg, a többi pedig egyéb.³ Munkámban a népi kéziratok rövid jellemzése és néhány fontos fogalom tisztázása után, e kéziratot (továbbiakban Kézirat) kívánom általánosságban bemutatni. Kitérek több szövegre, azokat a folklorisztika eszközkészletének felhasználásával elemzem. Elsőként négy vallásos népi énekkel foglalkozom. A füzetben megtalálható mesékről csak röviden szólok, azokat korábbi munkáimban már részletesebben bemutattam.⁴ Kitérek még egy különleges mondára is, majd gondolataimat összefoglalom.

A népi kéziratok jellemzői

A kéziratok a tulajdonosok által az általuk elért kulturális közegekből, valamely egyéni opciók alapján kiválogatott szövegek gyűjteményei. A magyar és európai népköltészet, népi epika, hitvilág, világnézet, általános tudásanyag hiteles megőrzői, egyaránt tartalmaznak a magaskultúrából, a szóbeliségből, és a populáris irodalomból származó elemeket. A benne található anyagok a lejegyző, valamint a kor ízlését is tükrözik, forrásértékük ebből a szempontból is magas. Eredeti funkciójukként is jelen volt az átörökítés, a szövegek megőrzésének szándéka, gyakran generációkon át használatban maradtak, de elsősorban saját felhasználásra készültek. Első példányai a 13. században

---

¹ A kéziratot Barna Gábor, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék volt tanszékezetető professzora találta és bocsátotta rendelkezésemre.

² KÜLLÖS 2004, 53.

³ Barna Gábor besorolása (BARNÁ 2010, 197).

⁴ PAJOR 2014., PAJOR 2015.

jelentek meg, a 16. századtól kezdve pedig folyamatosan jelen voltak a családi tudás, emlékezet tárházaként. Ekkor elsősorban a protestáns iskolák, kollégiumok diáksága, illetve a belőlük lett egyházi és világi értelmiség készítette, használta őket. A 18. századtól már iparos, paraszti környezetben is elterjedtek, itt a 19. században éltek virágkorukat, de egészen a 20. század elejéig jellemzőek maradtak.⁵

Komáromy Sándor 18. századi sárospataki kéziratos füzetek bejegyzéseit vizsgálva tartalmi szempontból a következő csoportokat hozta létre: 1.) alkalmi szövegek, köszöntők, 2.) népdalszerű szövegek, folklór, irodalmi népiesség, 3.) kuruzslások, receptek, népoktató-népfelvilágosító ismeretek, 4.) iskolai élethez kapcsolódó versezetek, 5.) vegyes prózai szövegek.⁶ Keszeg Vilmos *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség* című egyetemi jegyzetében a kéziratos füzeteket tartalmi szempontból hét csoportra osztja.⁷ A Kézirat tartalma szerint négy csoport jellemzőit tartom fontosnak ismertetni: dalos- és verseskönyvek, katonakönyvek, ima- és vallásos énekgyűjtemények, valamint vegyes tartalmú füzetek.

„A kéziratos énekeskönyv, kéziratos énekköltészet néven kerültek be a köztudatba a kézzel írott, könyv formájú vers- és énekgyűjtemények, kódexek.”⁸ Legkorábbi emlékei a 13. századból származnak, Magyarországon a 16–18. században virágzott. Tartalmaznak szerelmi, hazafias, mulattató verseket, katonadalokat, bujdosóénekeket, jeremiádotkat, verses leveleket stb. Többnyire katonafiúk, már leszerelt férfiak vagy lányok írták őket, a családban gyakran tovább öröklődtek. A helyi népdalkincs remek forrásai.⁹ Szabó T. Attila történelmileg határolja le fajtáikat: a 16–17. században a hitújításban felvirágzó vallásos; a 17. század második felétől a dráma, a tánc, a virágénekek tiltása alól felszabadult világi; a 18. század „rokokó-érzelmes”; és a 19. század népies hangvételű énekeket tartalmazó füzeteket különíti el.¹⁰

A *katonakönyvek* alkotják a kéziratos füzetek másik nagy csoportját. Segítségével a férfivé válás, a katonaelet nehézségeit éltek meg a fiatal legények, a férfi életpálya egyik szakaszát örökítették meg. A katonaeletről szóló verseket, dalokat, történeteket jegyezték fel benne, de leveleket, emlékverseket, egyéni történeteket is tartalmaztak. Jellemző attitűdjei a császárelenesség, a bajtársiasság, az otthontól, a szeretőtől való elválás. A

---

⁵ KESZEG 2008, 351–365.

⁶ KOMÁROMY 1992

⁷ KESZEG 2008, 352–361.

⁸ KESZEG 2008, 352.

⁹ KESZEG 2008, 352.

¹⁰ SZABÓ T. 1934.

füzet megnyitása megelőzheti a katonáskodást, ez a felkészülést szolgálja, legtöbb esetben azonban a katonaelettel együtt keletkezik, az író ritkábban írja emlékezetből a verseket, dalokat.¹¹

Az *ima- és vallásos énekgyűjtemények* nem liturgikus, nem közösségi használatú, de vallásos imákat és énekeket ismertettek. A 16. századtól ezeket a nem kanonizált darabokat vallási csoportok búcsúkon, virrasztásokon, imaesteken kántorok, előénekesek vezetésével énekeltek. Elsősorban a szájhagyományból, gyakran ponyvából származó szövegekről van szó.

A leggyakrabban előforduló kéziratos füzetek egyik csoportban sem sorolható, *vegyes tartalmú munkák*, melyek több tematikailag változatos szövegeket tartalmaznak.¹² Küllös Imola a 18. századi világi és vegyes kéziratos füzetek anyagának elemzésekor dominánsnak találja a 1. mulattató, 2. társasági, 3. történeti és társadalmi tematikájú, 4. szerelmi, 5. alkalomhoz kötött költészetet tartalmazó munkákat.¹³ Ezeket protestáns diákok vagy értelmiségiek írták, vegyesen tartalmaznak verset, prózát, praktikus tudnivalókat és tananyagot. Elegyítik a klasszikus görög-latin műveltség, a biblikus tudás, az irodalom, a közköltészet és a folklór elemeit, de vegyesen találhatóak benne paraliturgikus és profán szövegek is. Keletkezésük szempontjából debreceni, sárospataki és erdélyi füzeteket különböztet meg. A szerzők szándéka szerint létezik *auktoriális* (saját versek lejegyzése jellemzi) és *receptuális* (megörökítés, befogadás a cél) kéziratos, gyakoriak a kevert változatok. Továbbá elkülöníthetünk *primer* (folyamatosan, akár évtizedekig, generációkon keresztül használatban lévő, bővülő darabok, melyeknek repertoárjuk belső fejlődésű) és *szekunder* (a tudatos értékmentés céljából létrejövő) kéziratosokat.¹⁴

A kéziratos füzetek kutatástörténete

Kutatásuk elsőként a 18. század végén Révai Miklós felhívására kezdődött el, aki a ponyvákban és kéziratokban fennmaradt „*költői régiségek*” felkutatását szorgalmazta. Ekkor a nemzeti nyelv, kultúra mentéseként fogták fel a nép- és közköltészet darabjainak gyűjtését. A 19. században Thaly Kálmánnal az élen megkezdődött egy átfogóbb gyűjtés, a motiváció továbbra is az értékmentés maradt. A 20. század elejétől más szemléletek is előtérbe kerültek. Szabó T. Attila erdélyi kéziratosokat és ponyvákat vizsgált könyvészeti szempontból, a

---

¹¹ KESZEG 2008, 356.

¹² KESZEG 2008, 360–61.

¹³ KÜLLŐS 2004, 26.

¹⁴ KÜLLŐS 2004, 53–55.

magyar irodalmi népiesség, a folklorizáció és folklorizmus jegyében.¹⁵ O. Nagy Gábornak a felvilágosodás korának diákköltészetével foglalkozó munkái¹⁶, és Turóczi-Trostler József világirodalmi háttérrel készült dolgozatai¹⁷ is már a történeti-összehasonlító módszer felhasználásával készültek, mely nemzetközivé tette a kutatást. Ez rávilágított arra, hogy az elit és népi hagyomány között kialakult, közvetítő jellegű források vizsgálata vált szükségessé. A '30-as években Bartha Dénes, a kollégiumi melodiáriumokról írt tanulmánya¹⁸ említhető még meg. A II. világháború után a kéziratok énekköltészet forráskiadásai megszorodtak, komparatív és interdiszciplináris szellem jelent meg. Ilyen munka pl. Varga Imre, a kuruc kor kéziratok énekköltészetéről írt tanulmánya,¹⁹ vagy Ujváry Zoltán²⁰ munkássága, aki a 19–20. századi népi kéziratokat vizsgálta meg tüzetesen, és adta közre, de nem hanyagolható Kulián István munkája sem, aki többek között a kéziratok énekeskönyveket kutatta.²¹ Stoll Béla irodalomtörténész elméleti alapvetéseivel, forráskiadásaiival, valamint a kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiájával,²² és az időrendi csoportosítás bevezetésével megalapozta azok mai kutatását. Kóczyány László Köllő Károly jegyzeteivel 1972-ben adott közre egy 17–19. századi magyar kéziratok füzetek román szövegeit tartalmazó válogatást.²³ Bán Imre és Julow Viktor antológiája a debreceni felvilágosodás kori diákirodalomról rendkívüli értékű.²⁴ Komáromy Sándor a sárospataki énekeskönyvek és versesgyűjtemények leíró-elemző-értékelő áttekintését nyújtotta.²⁵ A '70-es évektől a tematikus szövegkiadványok szaporodtak meg, Stoll Béla, Küllös Imola gondozásában. Voigt Vilmos forrásfeltáró és -kiadó próbálkozásai a '80-as években sajnos megszakadtak.²⁶ Említésre méltó még Katona Imre és Lábadi Károly munkája, a Kopácsi énekeskönyv, amely Csöbrös István repertoárját adja ki, illetve vizsgálja.²⁷

---

¹⁵ SZABÓ T. 1934.

¹⁶ O. NAGY 1942.

¹⁷ Ld. pl. TURÓCZI-TROSTLER 1939.

¹⁸ BARTHA 1935.

¹⁹ VARGA 1964.

²⁰ UJVÁRY 1980.

²¹ KÜLLÖS 2004, 32–34.

²² STOLL 2005.

²³ KÓCZIÁNY - KÖLLŐ 1972.

²⁴ BÁN – JULOW 1964.

²⁵ KOMÁROMY 1992.

²⁶ KÜLLÖS 2004, 38.

²⁷ KATONA – LÁBADI 1993.

A kéziratos füzetek forrásként való felhasználás szempontjából rendkívül értékesek, a 18–19. századi folklór gyűjtése mellett kiegészítik azt a tudást, amit e téren a néprajztudomány a mai napig felhalmozott. Nem csupán tartalmuk, de nyelvezetük, az írók motivációi a lejegyzésre stb. is képet adhatnak a korabeli népi tudásanyagról.

A kéziratos füzetekhez kapcsolódó fogalmak és kérdésfelvetések

Munkám szempontjából fontosnak tartom, hogy rávilágítsak néhány fogalom, így például a *közköltészet* fogalmának jelentésére. Magyarázatomat Küllös Imola munkájára alapozom,²⁸ szem előtt tartva, hogy ő a 17–18. századi kéziratos kultúrát vizsgálta. Eszerint: A közköltészet olyan művek halmaza, melyek általánosan ismertek, tömeges terjesztésűek, variánsokban léteznek, többnyire verses formájúak, őket egy adott közösség használja. Szerzőjük ismert vagy ismeretlen, anyanyelvűek, meghatározott része alkalomhoz vagy funkcióhoz kötött. Szájhagyományban és írott formában is terjedhetnek. Jellemző közvetítőik a kéziratos füzetek és olcsó nyomtatványok, ponyvák.²⁹ A 18. századtól *köz-* vagy *populáris költészet*ként megkülönböztetjük a szájhagyományban élő, sok téren hasonló tulajdonságokkal rendelkező folklorikus (népköltészet) és elit (műköltészet) költészettől. Alkotóik deákos műveltségűek, de műveik használata már „közös”. Általában egyedi jegyektől mentes, egyszerű, általános, mindenkire érvényes érzelmeket fejeznek ki. Heterogenitás jellemzi őket, szórakoztató, intő, oktató célzatúak, gyakran csúfolóak. Repetitív (ismétlő) jellegűek, jellemző rájuk a kompiláció (ismert motívumokból építkeznek). A közköltészet a köznapi gondolkodás és beszéd tükré, gyakran egy irodalmi stílus torzképe, értéke a metaforikus, eufemizmusokkal, proverbiumokkal és formulákkal teli játékos nyelvezete. Sokszor szókimondóan durva vagy szokatlanul trágár, köznapi formákkal vagy nyers, közönséges kifejezésekkel hívja fel magára a figyelmet. Kollokvialis (az élőbeszédhez hasonló) stílusa emlékeztet minket arra, hogy még írott formái is szoros kapcsolatot ápolnak a szóbeliséggel.³⁰

---

²⁸ KÜLLÖS 2004, 15–29.

²⁹ KÜLLÖS 2004, 15. Az eredeti meghatározás így hangzik: „A közköltészet olyan általánosan ismert, tömeges terjesztésű verses művek variánsokban létező halmaza, melyet egy adott közösség [...] használ; tekintet nélkül arra, hogy e műveknek van-e ismert szerzőjük vagy nincs, s függetlenül attól is, hogy az alkotás mely stílusrétegbe tartozik. A közköltészet anyanyelvű, legnagyobb része meghatározott alkalomhoz és/vagy funkcióhoz kapcsolódik, [...]. [...] szájhagyományban és írott formákban is (kéziratos másolatok, illetőleg olcsó nyomtatványok útján) terjedtek és variálódtak.”

³⁰ KÜLLÖS 2004, 23–29.

Kérdésfeltevéseim között az is szerepel, hogy milyen jelek mutatják a szövegben a szóbeliségből való származást. Hogy ezt alaposabban megvizsgálhassam, a *szóbeliség* és *írásbeliség* tulajdonságait, viszonyukat is szükségesnek tartom megvilágítani. A szóbeliségben élő beszéd kulturálisan meghatározott, nyitott, a variálódásra erősen hajlamos. Eseményként is felfogható, viselkedési formát határoz meg. A szövegazonosság hiánya a szóbeli közlés alkalmazkodására, rugalmasságára, aktualitására, egyediségre való törekvésre vezethető vissza. A szövegek memorizálásának kényszere több segítő elemet hozott létre, ilyenek a formalizált beszédfordulatok, az ismétlés, a ritmizálás. A szóbeli kultúra legnagyobb része többnyire specialisták segítségével hagyományozódott. Az *írásbeliségben* megjelenő szövegek zártak, az emlékezet kihelyezését célozzák. A rögzítettség állandóságot biztosít, de ezáltal a szöveg elveszíti rugalmasságát, korára emlékeztető állapotot őriz meg. A szöveg korábbi kontextusából többnyire kiszakad, egy explicit forma marad meg, mely szabályozott rendszerben jelenik meg. A lejegyzésével vizuális természetet kap. Az írásbeliség lehetővé teszi az egyedi szövegek létrejöttét, valamint a fizikai határok áthidalását is. A szóbeliség és az írásbeliség a legtöbb kultúrában egyszerre van jelen. Léteznek kevert tulajdonságokkal rendelkező szövegek, ilyenek pl. a kéziratos füzetekbe lejegyzett alkotások, melyek az írásbeliség jegyei mellett magán hordozzák a szóbeliség egyes tulajdonságait is, így pl. a lokális életvilág részei maradnak, illetve variálódhatnak is. Jellemző rájuk a szóbeliség természetessége, közvetlensége.³¹

A törökszentmiklósi kéziratos füzet

A továbbiakban a címben szereplő népi kéziratos füzet külső jellemzőit kívánom összefoglalni. Állapota viszonylag jó, szakadt fedőlapjáról a tulajdonos, és egyben a füzet valószínűsíthető írója, Deák Lajos neve olvasható le (*I. kép*). Írását 1881. december 8-án kezdte meg. A füzet írásmódja is a 19. század második felének divatját követi, az író a c-t cz-nek írja. Az olvasást nehezíti, hogy központozást szinte egyáltalán nem alkalmaz, a kis- és nagybetűk, a rövid-hosszú hangzók használata, az egybe- és különírás is következetlen, helyesírási hibákkal rendszeresen találkozhatunk benne, gyakran maradnak le az ékezetek, vagy éppen lesznek hibásan kitéve. Enyhén í-ző tájnyelv érzékelhető benne. A füzet ceruzás oldalszámozással ellátott, mely valószínűleg ugyanattól a kéztől származik, mint a többi bejegyzés. A füzet lapjai egész nagy betűkkel van teleírva, a szavak elválasztás nélkül

---

³¹ KESZEG 2008, 82–87.

folytatódnak a következő sorban, verssorok és versszakok nincsenek elkülönítve. A bejegyzések 1881. december 8-án kezdődnek, az utolsó benne megtalálható évszám pedig 1896. október 18. A versek, mesék, egyéb beírások ebben az időszakban kerülhettek leírásra, bár az utolsó két darab valamivel későbbi, hiszen az utolsó évszám bejegyzése után került a füzetbe.³²

Tartalmát tekintve minden szempontból vegyes füzetről van szó, mint azt már említettem, Küllös Imola meghatározása szerint „*mindenes*”, „*elegyes*” gyűjteménynek, *omniáriumnak* tekinthető.³³ 50 elkülöníthető darabból áll, ebből 23 lakodalmi vőfélyvers, 4 temetési ének, 4 katonaeletről szóló vers, 4 mese, három tűzér szakmai szöveg, a többi egyéb.³⁴ A mesék külön értéket képviselnek, hiszen a kéziratban fennmaradt teljes változatok rendkívül ritkák. A Simonyi óbester történet szintén rendkívüli darab.³⁵ Hogy receptuális (megőrző, befogadó) vagy auktoriális (saját művek lejegyzése) jellegről van-e inkább szó a lejegyzés tekintetében, további kutatások tisztázhatják. Hogy Deák Lajos mesemondó lehetett, vagy vőfélyként foglalkoztatták a falu lakói, szintén kérdéses. Biztos azonban, hogy primer kéziratról van szó, a tudatos értékmentés kevésbé jöhet szóba, a beleírt nevek, a vőfélyversek inkább a folyamatos használatot feltételezik.

A füzet katonaversekkel kezdődik, és több, a katonaelethez köthető egyéb műfajú terméket tartalmaz, pl. a trágár szövegű névnapköszöntő vagy a lóbúcsúztató, melyek a kántor temetési búcsúztatójának paródiái.³⁶ Ez a körülmény, és a kéziratot füzetek általános jellemzői, azon belül is a nagy számban előkerült katonakorban született kéziratot füzetek³⁷ arra engednek következtetni, hogy Deák Lajos maga is katonáskodása alatt kezdte el lejegyezni a megtalálható szövegeket. A továbbiakban lejegyzett, a lakodalom állomásainak időbeli periodicitását követő vőfélyversek léte azonban megkérdőjelezi ezt, lehetséges, hogy a már leszerelt Deák Lajos emlékezetből vetette papírra a katonáskodás alatt megtanult műveket. A lejegyzésnek egyéb motivációit is homály feddi.

A füzet tulajdonosa a címlapon, és aztán a füzet oldalain többször előforduló Deák Lajos. Emellett több név is felbukkan még a kéziratban: Nagy Lídia, Deák Eszter, Török Borbála, Nagy Lajos, Deák Zsigmond. A

---

³² BARNA 2010.

³³ KÜLLŐS 2004, 53.

³⁴ Barna Gábor besorolása, BARNA 2010, 197.

³⁵ KÉZIRAT 50–80.

³⁶ BARNA 2010, 198.

³⁷ Id. BARNA 2010, 191. példája, vagy KESZEG 2008, 306–307. példái.

Törökszentmiklós történetét említő művek névjegyzékeiben³⁸ nem találtam utalást ezekre a személyekre. A Kéziratból Deák Lajos személyéről a következő információk derülnek ki: a füzet 1881-ben került a tulajdonába, ebben az időszakban, vagy röviddel előtte katonáskodhatott. Idegen nyelvű bejegyzései bizonyítják, hogy megtanult németül írni. A füzet hátuljába néhány gazdálkodással és időjárással kapcsolatos bejegyzést is tett, valamint előfizette a Független Néplapot. A füzetben található postai utalványból pontos címe sajnos nem derül ki.

A Deák család Törökszentmiklós alapítói közé tartozik (1740–1760), első feltételezésem szerint Deák Lajost is a katolikusok között kerestem. Kutatásom azonban nem járt sikerrel, a törökszentmiklói katolikus plébánia anyakönyveiben Deák Lajos névvel nem találkoztam. A református anyakönyvek vizsgálata során a következő eredményekre jutottam: A szövegek lejegyzője nagy valószínűséggel Deák Lajos, született 1865. szeptember 5-én, édesapja Deák József, édesanyja Molnár (javítva: Bodnár) Mária. Házasságot kötött 1879. november 12-én Nagy Lidiával (szül. Törökszentmiklós, 1863. márc. 1., édesapja: Nagy Sándor, édesanyja: Pap Borbála), mindketten református vallásúak. Deák Lajos tüzérként szolgált, ez megmagyarázza a kéziratban található tüzérszövegeket is. Felnőttkort megélt gyermekeik Eszter, Zsigmond és Erzsébet. Deák Lajost temettette felesége, Nagy Lídia 1925. február 24-én, lakhelyük Törökszentmiklós, Széchényi u. 181.³⁹ A füzetben olvasható Nagy nevéek feltehetően felesége családjához tartoznak, a Török névre még nem bukkantam rá.

A kéziratos füzet elején található énekek református dicséretetek, zsoltárok dallamaira íródtak, bár szövegeik inkább nem református használatra vallanak.⁴⁰ E vallásos népi énekek a népi nyelvű egyházi énekek hagyományos rétegéhez tartoznak; a hívők szélesebb körében elterjedt vallásos tartalmú lírai dalok ezek, melyek többnyire alkalmi jellegűek, de egyházi szertartáshoz rendszerint nem kapcsolódnak közvetlenül és nem is mindig jóváhagyottak. A népnyelv egyszerűen énekek nevezi, a szakirodalmi népének szóösszetétel a hivatalos liturgikus, mise vagy templomi énektől elkülönítő műfaji fogalom. A 16. századtól ezeket a nem kanonizált darabokat vallási csoportok búcsúkon, virrasztásokon, imaesteken kántorok, előénekesek vezetésével énekelték.

---

³⁸ TÓTH 1957; SCHEFTSIK 1935; CSEH – SOÓS – SZABÓ 1989.

³⁹ A törökszentmiklói Református Egyház keresztelési, házassági anyakönyveit és családkönyveit az Egri Főegyházmegye Jász - Kun Főesperességéhez tartozó Törökszentmiklói Esperesi Kerület törökszentmiklói plébániáján bocsátották rendelkezésemre.

⁴⁰ BARNA 2010, 191.

Elsősorban a szájhagyományból, gyakran ponyvából származó szövegekről van szó.⁴¹ Az énekek származási helyére eddig nem leltem rá, akár saját költésről, (saját variánsról) lehet szó. Az énekeket (2.kép) itt eredeti helyesírással, de verssorokba, versszakokba szedve közlöm a közérthetőség kedvéért:

*Énekek: CII Zsoltár szót halgassuk meg*⁴²

Koporsó már felvegyétek,
elébb templomba vigyétek,
hogy légyek még egyszer ott,
Isten háza vagy onn,
ott beszél az Isten velünk,
akit mindnyájan tisztelünk,
uram segíts odamenni,
neked tiszteletet tenni.

*Templomból kijövetelkor nóta XXXVIII. Zsoltár haragodnak*⁴³

Testemet már felvegyétek,
elvigyétek ő temető helyére,
hol a férgekkel lakozik,
várakozik trombita zengésére.

2-dik vers:

Szent végzése az Istennek,
hogy mindennek el kell hagyni életét,
hol egyszer a felső szóra
a vég óra megfújja leheletét.

---

⁴¹ KESZEG 2008, 360–361.

⁴² KÉZIRAT 1.

⁴³ KÉZIRAT 1-2.

Öreg felet háznál nóta Óh áldandó szent háromság⁴⁴

Szivet vérző gyászos eset,
jaj mely siralmas sors,
ó, mennyi árvák atyja esett
ily eledbe koporsóba,
jaj, egy háznép megromlott,
mert kidőle gyámola.

2. vers:

Zokogjatok, szegény árva gyermekek,
fájdalmatok szemfödél alá van zárva,
jó atyátok sírjátok, kit vakon szerettetek,
nincs, nem él már köztetek.

3.vers:

Él az Úr, ne könnyezetek,
szent igéjében mondja,
hogy árvák atyja, vigyetek,
felfogja kegyes gondja,
ki szerzi fájdalmatok,
megvigasztal, bízzatok

Öreg felett háznál nóta Óh áldandó sz. háromság⁴⁵

Nyugodj terhes pályád végén, vándor,
teért (gabona) fen a dicső egek egén,
vár rád fényes korona.
Az ég lesz boldog hazád,
ott örök tavasz vár rád.

2.vers:

Menj a zajos hullámokon,
hányatott csolnakodat hadd el a nyugtató fokon,
s azzal minden gondodat,
ha a tavasz lengedez,
új élet lesz, higgyed ezt!

---

⁴⁴ KÉZIRAT 2-3.

⁴⁵ KÉZIRAT 3-4.

Mind a négy ének a temetéskor hangzott el, az első akkor, amikor a gyászmenet a halottas háztól a templomba indult. A koporsó templomba való elvitele, ottani búcsúztatása a 19. század végén a református egyházaknál már többnyire nem volt szokásban. Ezért is kérdéses a reformátusság körében való használat. A második ének a templomból való kijövetelt kísérhette. A két utolsó darab idősebb férfi halálakor, még a halottas háznál hangzott fel.

A kéziratban négy mese található. Népmese jellegüket a hagyományos motívum- és szüzséanyagból való építkezés, a stilisztikai eszközök és a mesei idő, tér, társadalom jellegzetes tulajdonságai támasztják alá. Habár a hagyományos szóbeli megjelenés helyett itt írásbeli formában találkozunk velük, és nincsenek információink az előadás létezéséről, mikéntjéről; de hagyományosságuk és folklórjellegük megkérdőjelezhetetlen, melyet az is alátámaszt, hogy a szövegek az élőbeszéd jellegzetességeit mutatják.⁴⁶ A mese címeit maga Deák Lajos adhatta. A négy mesét a hagyományos népmesekatalógusok alapján sorolom be, párhuzamokat keresek rájuk, megpróbálom felvázolni a származásukat.

Az pórul járt apostol történetét a Magyar népmesekatalógus a legendamesék közé sorolja.⁴⁷ Ezek többnyire erkölcsi célzatú történetek, vagy éppen egy negatív tulajdonságot nevetetnek ki. Egy részük az *eredetmagyarázó mondákkal* rokon, természeti jelenségeket tréfásan, mesésen magyaráznak meg. Nagy részük kora középkori apokrif evangéliumokra vezethető vissza, melyek aztán egész Európában elterjedtek.⁴⁸

A pórul járt apostol az AaTh 791-es típuszámú, [Krisztus és Szent Péter éjszakai szálláson (A részeg gazda)] Jézus és Szent Péter ismert történetének verses, strofikus formája. Szüzséje szerint Krisztus és Péter betérnek egy kocsmába (vagy lakodalomba), éjszakai szállásra. A kocsmában mulatozó emberek (ácsok) megrugdaltják (megverik) Pétert, aki a fekhelyükön kívül fekszik. Péter helyet cserél Krisztussal. Ekkor a mulatozók a belül fekvő Pétert rugdossák meg újra, hiszen ők úgy tudják, az még nem kapott a verésből. (Másnap Krisztus Péter kérésére görcsöt teremt a fába – ebben a változatban ez nem jelenik meg). Párhuzamai az egész magyar nyelvterületen megtalálhatóak,⁴⁹ de ezt a verses formát a folklorsztikai irodalom nem ismeri.⁵⁰

---

⁴⁶ BARNÁK 2010, 193.

⁴⁷ BERNÁT 1982.

⁴⁸ NAGY 2001, 33.

⁴⁹ BERNÁT 1982, 64–69, példatár 202.

⁵⁰ BARNÁK 2010, 192.

A *Nem szalad el az lajtorja* egy becsapott és kirabolt ostoba ember, házmester története. Bár a Magyar Népmesekatalógusban nem találtam meg a pontos történetét, az *ostoba emberről* szóló reális mesék közé sorolnám, a rabló azonban a rablómesékből ismert *leleményes tolvaj* (AaTh 950, 951A) alakjára emlékeztet.⁵¹ Lehetséges, hogy a „*Nem szalad el az lajtorja*” szólás formában volt használatos és annak magyarázó meséje a történet.

A mese szüzséje a következőképpen néz ki: Czibola Márton egy részeges, goromba, kapzsi házmester éppen a ház előtt söpröget, amikor megszólítja őt egy idegen. Azt mondja, hallotta hírét, milyen okos ember ő, de mégsem hiszi, hogy Czibola uram egy fél óráig el tud tartani egy lajtorját. Fogadnak két liter borban. A házmester bemegy a házba, az idegen a konyhába, nehogy „elszaladjon a lajtorja”. Amíg a házmester tartja a létrát, az idegen barátaival kirabolja az egész házat, mire a feleség hazajön, már bottal üthetik a nyomukat. Azóta mindig dühös lesz, ha megkérdezik tőle, hogy „*nem szalad-e el még az a lajtorja*”.

A történetre eddig párhuzamot nem találtam, a Magyar népmesekatalógus az ostoba emberről szóló történetek között nem közli.⁵² Érdekes párhuzama van azonban a népmesekatalógus trufái között: az Arany János által is megverselt *A bajusz* című trufa hasonló elemekből építkezik: a tolvaj utasítja a gazdát, akinek nem nő bajusza, hogy másszon be egy dézsába, üljön ott nyugodtan, ne nézzen sehova. Eközben ő mágikus varázslatokat csinál, amivel segít a gazda baján. Közben segítői ellopják a gazda egész vagyonát.⁵³ Ebben az esetben is a leleményes tolvaj a gazda hiúságát használja ki arra, hogy házát kirabolhassa, mint a Kézirat meséjében is.

Az Atya sírja klasszikus tündérmese, azon belül is hősmese, benne több szöveg keveredik. Szüzséje a következőképpen néz ki: Az öreg király halottas ágyánál megígérteti három lányával és három fiával, hogy halála után egy-egy napot virrasztanak a sírjánál. A legidősebb fiú a legidősebb lánnyal, a középső a középsővel, a legkisebb a legkisebbel. Az idősebb fiúk azonban ráveszik a legifjabbat, hogy helyettük virrasszon nővéreivel. Lánytestvéreit a sárkányok elragadják. Testvérei szolgálaként bánnak vele. Apjától három sípot kap, melyet, ha megfúj vas, ezüst, illetve arany szerszámú paripa ugrik elő. Segítségükkel megszerzi a toronyban álló királykisasszony kezéből az aranyalmákat, majd felfedve valóját elnyeri annak kezét. A sárkány feleségét is elragadja, így annak

---

⁵¹ BANÓ 1988, 48.

⁵² KOVÁCS 1986.

⁵³ KOVÁCS 1988, 195, 1629* jelölésű trufa.

keresésére indul. Sárkány sógorai segítségével legyőzi a rablót, megszabadítja feleségét, és a legyőzött vérével emberré változtatja testvérei férjeit.⁵⁴

Alapja az AaTh 314A, *A vitéz juhászlegény*, amely a *Sárkányölő* (AaTh 300), valamint *A testen kívül elrejtett erő* (AaTh 302) típusal kombinálódhatott, de magában foglalja a *Túlvilágra vitt három királykisasszony megszabadítása* (AaTh 301) típust is, mely a *Sárkánysógorok* (AaTh 552A*) típusban végződik.⁵⁵ Első mozzanata a *Hajnalkötöző királyfi* (AaTh 314A) típus első motívuma.⁵⁶

A *Nese és monda(t)* ismert A halál és az öregasszony című mesetípus változata, novellamese. Szövege majdnem szó szerint megegyezik a Magyar Népmesék első kötetének huszonhatodik, Török Károly (1843–1875) által gyűjtött meséjének szövegével.

Szüzséje a következőképpen néz ki: A halál elmegy az öregasszonyhoz, jelen esetünkben egy meghalni nem hajlandóhoz. Hosszas rimázkodás után a halál másnapig hajlandó várni. A vénasszony azonban biztosra akar menni, így felírhatja vele az ajtófélfára (más változatokban ajtóra, kapufélfára), hogy „holnap”. Mikor másnap megjelenik, a vénasszony csak rámutat az írásra, és a halál távozni kénytelen. Egy hétig hiába jön. Végül mérgesen letörli az írást, és kijelenti, hogy másnap csakugyan elviszi az öregasszonyt. Az asszony másnap ijedtében bebújik egy hordó mézbe, de azt nem találja megfelelő búvóhelynek, így inkább a dunnába bújik a toll közé. Azt sem találja megfelelőnek, ezért kimászik. Ekkor érkezik meg a halál, aki a tollas alaktól úgy megijed, hogy életben hagyja az öregasszonyt, és talán azóta sem ment el érte.⁵⁷ A mese változatai sokfelől kerültek elő. A történetet Jókai Mór is közli, nála a főhős a „cras” szócskát írhatja a kapufélfára.⁵⁸ A mese elején található egy rendkívül szép összetett mesekezdő formula,⁵⁹ mely fokozásával, haladványos formájával, igen különleges darab.

A kéziratban található *Simonyi őrmester* történet mintegy 30 oldalt foglal el (3. kép). A történet Simonyi őrmester és egy rosszéletű plébános történetét tárja az olvasó elé. Simonyi József (1777–1882) egy nagykallói mézárasmester fia volt, aki még gyermekként huszárnak állt. Vitézségéért tiszti kinevezést, majd báróságot nyert és az ezredesi rangot is elérte. Később vizsgálat indult ellene,

---

⁵⁴ KÉZIRAT 122–150.

⁵⁵ DÖMÖTÖR 1988, 110–116, 43–48, 76–78, 60–65.

⁵⁶ DÖMÖTÖR 1988, 86–89.

⁵⁷ KOVÁCS 1982, 332.

⁵⁸ KOVÁCS 1982, 332–339.

⁵⁹ KÉZIRAT 149–150.

ismeretlen okok miatt, majd börtönbe zárták és végezetül ott is hunyt el. A néphagyományban a „legvitézebb huszárként” emlegetik és számos anekdota, katonatörténet kapcsolódik a nevéhez. Népszerűségét fokozták az irodalmi alkotások is, ugyanis, a ponyvairodalomban is gazdagon megjelentek történetei. „*Jelleme és karriere nem általános, egyedi, karakteres egyéniség, akire nem lehet nem odafigyelni.*”⁶⁰

Az őrmester alakját felhasználó epikai történet azonban csupán keretet ad a folyamatos, sokszínű káromkodáshoz. E gondolat mentén ráismerhetünk történetünkben egy másik, a „*Tapintatos őrmester*” címet viselő mondatípusra. Tánczos Vilmos ehhez a mondatípushoz a következő tulajdonságokat rendeli:

1. A huszárok cifra magyaros káromkodásai.
2. Az erős antiklerikális él.
3. Az egyházi kenetes képmutatás és a paraszti durva egyenesség szembeállításá.⁶¹

A történetre párhuzamot nem találtam, forrása egyelőre ismeretlen előttem. A benne megtalálható cifra káromkodás e ritkán lejegyzett műfaj egyedi darabjának tűnik. Kutatásomat a későbbiekben igyekszem folytatni, kiterjeszteni.

Összefoglalás

Munkámban megpróbáltam a szövegek segítségével megállapításokat tenni az adott kézirat jellemzőire. Elemzéseim után úgy érzem, megállapíthatom, hogy a kézirat a 19. századi kéziratok füzetek sorába illően a magyar népköltészet (ld. a vallásos népénekek, az első kivételével a mesék), illetve közköltészet (ld. az első, verses formájú mese, és a Simonyi óbester történet) darabjait tartalmazza. Írója feltehetően olyan parasztember, kispolgár vagy értelmiségi, aki a népi kultúra berkein belül élt, abban kiismerte magát, sőt aktív szerepet is vállalt. Minden bizonyossággal olvasott ponyvákat, és nagy valószínűséggel maga variálta a korábban megismert műveket. A füzetbe való lejegyzés egyik motivációját ezzel fel is tártam, de korábban is megemlítettem még egyéb lehetőségeket: ilyen a katonaélethez hozzájáruló katonakönyvek létrehozásának divatja, mely az író a füzet létrehozására sarkallhatta; esetleges vőfélyként való tevékenysége; a lejegyzés, az el nem feledés motivációja; az áthagyományozás

---

⁶⁰ <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/425-430.pdf> (2013.05.01 20:00)

⁶¹ Tánczos Vilmos szóbeli elmondása alapján.

esetleges célja, generációk közötti kommunikáció igénye.⁶² Emellett az írás alapvető motivációi is felmerülhetnek: szóba jöhet a környezet biztatása; vagy az egyén, a múlt, egy közösség reprezentálása, aminek élményei és tudása egy korszak, egy életvilág sajátosságait hordozzák.⁶³ Véleményem szerint jelen esetben az időskori számvetés nem jöhet szóba, inkább egy fiatalember útkeresésének, önmeghatározására való törekvésének lehetünk tanúi.

Példát kívántam nyújtani arra, hogy a népi kéziratos füzetek lehetővé teszik a parasztság életének és kultúrájának vizsgálatát.⁶⁴ Emellett rámutattam, hogy a kéziratos füzetek kultúrája „[...] tükre volt az adott kor irodalmi közlésének, átlagember kultúrájának, nem utolsó sorban pedig jól felhasználható forrása – még ha gyakran görbe tükre is – az ezzel élő társadalom mentalitásának. [...] fontos, bár korántsem kiaknázott kincsesbányája az irodalom, a folklór- és népzene-történetnek, valamint a nyelvészetnek és a poétikának.”⁶⁵ Munkám lezárásaként Szabó T. Attila gondolatával búcsúznék, aki hangsúlyozza, hogy milyen fontos szerepe van a kéziratos füzeteknek az egykori élet, társadalom, világszemlélet megismerésében: „A különböző korok levegője, finoman szállongó illata, gáláns sikamlóssága, vagy trágárságoztól orrfacsaró büze árad felénk, mikor ezeket a sok hányódáson keresztülment kéziratos lapozgatjuk. [...] De életet, a korabeli és mindig – egy ember életét mutatják; fesztelenül, díszétől, önértététől, alakoskodásától, hazugságaitól megszabadultan.”⁶⁶

Irodalom

BÁN – JULOW 1964 = Bán Imre – Julow Viktor: *Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1964.

BANÓ 1988 = Banó István: A Népmese. In: Vargyas Lajos (szerk.): *Magyar Néprajz V. Népköltészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988, 7–78.

BARNA 2010 = Barna Gábor: A pórul járt apostol legendamese (AaTh – MNK 791) verses változata. In: Küllös Imola (szerk.): *Hit-Élet-Tudomány. Tanulmányok Molnár Ambrus emlékére*. (Vallási Néprajz 15.) Budapest : Soli Deo Gloria 2010, 190–199.

---

⁶² KESZEG 2008, 155.

⁶³ KESZEG 2008, 154.

⁶⁴ UJVÁRY 1980. Idézi: KESZEG 2008, 110.

⁶⁵ KÜLLŐS 2008, 9.

⁶⁶ SZABÓ T. 1934, 42-43.

BARTHA 1935 = Bartha Dénes: *A XVIII. század magyar dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiból (1770–1800)*. Budapest: MTA, 1935.

BERNÁT 1982 = Bernát László: *A magyar legendamesék típusai (AaTh 750-849)*. (Magyar Népmese Katalógus 3.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1982.

CSEH – SOÓS – SZABÓ 1989 = Cseh Géza – Soós Imre – Szabó László: Törökszentmiklós. In: Botka János (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből II*. Szolnok: Szolnok Megyei Levéltár, 1989, 743–779.

DÖMÖTÖR 1988 = Dömötör Ákos: *A magyar tündérmesék típusai (AaTh 300-749)*. (Magyar Népmese Katalógus 2.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1988.

KATONA – LÁBADI 1993 = Katona Imre – Lábadi Károly: *Egy szép dologrul én emlékezem. Csöbrös István kopácsi énekeskönyve*. Újvidék: Forum, 1933.

KESZEG 2008 = Keszeg Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2008, 80–166, 351–365.

KÓCZIÁNY - KÖLLŐ 1972 = Kócziány László – Köllő Károly: *Égő lángban forog szívem. Régi magyar kéziratos énekeskönyvben fennmaradt román világi énekek*. Kolozsvár: Dacia, 1972.

KOMÁROMY 1922 = Komáromy Sándor: *A XVIII. századi sárospataki kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények*. (Folklor és Etnográfia 61.) Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1922.

KOVÁCS 1982 = Kovács Ágnes: *A magyar rászédett ördög mesék típusai (AaTh 1030-1199)*. (Magyar Népmese Katalógus 5.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1982.

KOVÁCS 1986 = Kovács Ágnes: *A magyar népmesék tréfakatalógusa (AaTh 1350-1429)*. (Magyar Népmese Katalógus 7/A.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1986.

KOVÁCS 1988 = Kovács Ágnes: *A magyar népmese tréfa- és anekdotakatalógusa*. (Magyar Népmese Katalógus 7/B.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1988.

- KÜLLÖS 2004 = Küllös Imola: *Közköltészet és népköltészet. A 18-19. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*. Budapest: L' Harmattan, 2004, 7–55.
- NAGY 2001 = Nagy Ilona: *Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór*. Budapest: L' Harmattan, 2001.
- O. NAGY 1942 = O. Nagy Gábor: *Református kollégiumi diák irodalom a felvilágosodás korában*. Debrecen: Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete, 1942.
- ORTUTAY – DÉGH - KOVÁCS 1960 = Ortutay Gyula – Dégh Linda – Kovács Ágnes: *A magyar népmese 1–3*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960.
- PAJOR 2014 = Pajor Katalin: Egy törökszentmiklósi kéziratos füzet. „Az atya sírja” címet viselő népmese folklorisztikai és morfológiai elemzésének tanulságai. In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak munkáiból*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2014.
- PAJOR 2015 = Pajor Katalin: Egy törökszentmiklósi népi kéziratos füzet. In: Bartók Zsófia Ágnes – Fajt Anita – Török Dániel – Maróthy Szilvia (szerk.): *kultúrjav. Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrashasznosítva*. (Fiatalok Konferenciája 2014.) Budapest: reciti, 2015, 123–135.
- SCHEFTSIK 1935 = Scheftsik György: *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene*. Pécs, 1935.
- STOLL 2005 = Stoll Béla: *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1515–1840)*. Budapest: Balassi Kiadó, 2005.
- SZABÓ T. 1934 = Szabó T. Attila: *Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században*. Zaláu – Zilah, 1934.
- TÓTH 1957 = Tóth Sándor: *Vázlatok Törökszentmiklós múltjából*. Törökszentmiklós: Törökszentmiklósi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, 1957.
- TURÓCZI-TROSTLER 1939 = Turóczi-Trostler József: *Kegyességre serkentő, szíveket vidámító, elmét mulattató históriák és mesés fabulák*. Gyoma: Kner Nyomda, 1939.

UJVÁRY 1980 = Ujváry Zoltán: Népköltészet és irodalom a népi kéziratos könyvekben. In: Ujváry Zoltán: *Népszokás és népköltészet*. (A Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 35.) Debrecen: Alföldi Nyomda, 1980, 425-556.

VARGA 1964 = Varga Imre (vál.): *A kuruc küzdelmek költészete*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977.

Manuscript notebook from Törökszentmiklós

KATALIN PAJOR

A manuscript notebook deriving from a legacy from Törökszentmiklós was found by a local antiquarian during the field research in Tiszakürt in September 2008. Regarding the label the 19th century notebook, owned heretofore by Lajos Deák, contains a number of works can be classified as folk art, next to some daily entries. In my work I deal with the analysis of this notebook that contains these extraordinary works. Next to the general characterization I work first with the texts of folksongs, than with pieces which can be categorized as folktale, I seek to analyse them by the methods of the Hungarian folktale research. I chose them, because we can hardly find folktales in peasant manuscript, certainly not in this beautiful style. Besides that I chose them because of their individual worth: the rhymed, strophic format of the „*Az pórul járt apostol*” is unique in the literature of the Hungarian ethnography. The work bearing the title „*Az atyja sírja*” stand out from the folktales with the language of its story gather from more fairy-tale, and its striking the connecting element. In my work I attempt to use morphological analysis. The „*Nem szalad el az lajtorja*” is the story of a silly housekeeper, which mocks the human vanity, used perfectly the means of the folk poetry. I cannot find till now the parallels of this as well. The fairy story start with „*Mese és monda(t)*” is the well-known story of the Death and the crone. The legend *Simonyi óbester*” is an interesting legend, too. During my analysis I try to find out the style and the motivation of the writer. I find my work important for the purpose of getting known the clear sources of the Hungarian folk poetry and the further manuscript notebooks and finding new folklore pieces. I hope I can expand the laborious and never-ending work in exploration and analysis of our folktale treasures and manuscript folklore texts.

Melléklet

Az pórul járt apostol – részlet a kéziratból

113

Kís vőfinek való hívogató vers / Kötelességünket hogy vég / hez vihesük
ez tisztel. Hází / kört ismétlen felkéljük / jelennyenek meg kérésünk /
szavára szerdán reggel az / kítűzött órára szvesen kíván / Az póruljárt
apostol / Mikor jézus az földön jár. / egy szer egy kis kocsmába hált / de
nyoszoja ágy nem lévén / lefekűt az földre béken / szent péterrel nagy
szerényen / meghuzódot egy gyékényen / krisztus urunk a fal mellet / s
peter kívül fog lalá hejet / elalút az idvezítő

Nem szalad el az lajtorja – részlet a kéziratból

118

Nem szalad el az lajtorja

Czibola Márton minta képe/ az ház mestereknek azért / mert mindég
bevan rugva / mindég goromba, és mindég / készen tartja az tenyerét az /
borravallóra, enyi jeles tálen / toma mellet, egyszer még is lefőz / te
valaki, ott sepregett czibu / la uram az udvaron és szitta / az lakókat,
hogy miért azt ma / ga settutta, csak úgy szokásból, / midőn csak
egyszercsak elléje / toppant egy úri ember, s kérdi / maga az a jeles ház
mester, az a / czibula márton, csag én vagyok, / kérek [?] mesze hírét
hallottam / hogy nagyon okos ember / hanem azért fogadni mernék

Az atya sírja – részlet a kéziratból

139

demég is egyszer bele egyezet / az öreg is csak hogy ara kérte / őket
hogy utazásokba semmiféle / koldusnak alamiznát / ne agyanak sok
koldúst ta / láltak utazásokba végre / egy öreg koldust meg szánt / az
fijatal kirájinő és / mikor nyutotta az alamizs / nát e pillanat alat meg /
ragatta kezét és kirán / totta az kocsiból hirtelen / eltűnt az föld alá itt
latván / az kirájfí ezen nagy esetett / elszánta magát és elindult / szép
nejét keresni az más / világra elgondolta

140

inkáb meg hal mint felesé / ge nélkül térjen vissza ment / anyira hogy
mán talált hát / ra nézni hát mind elhata az / csilagokat midő egy méjség
/ be ért ugy látta hogy csaku / gyan az másvilágon van / már mert már ot

magán kívül / senkit sem látot ment ment / míg egyszer egy kis házikót /
talát mit lát bene mint / legidősebb tesverjét is / merete fel őt nagy
örömmel / fogatta de így szól hozzá jaj / de ha adig it maradol míg /
férjem hazajön azonnal / széttép

Nese és monda(t) – részlet a kéziratból

149

míg rád mosojog az szeren / cse vége van ezen igaz / mesének és
történekek / Nese{!} és mondat / Egyszer volt hun nem vólt / még az
óperenciás tengeren is / túl volt, kidólt kemenczének / egy csep oldala
sem vólt ahol / jó volt ot rossz volt ahol / rossz volt ot jó nem volt volt egy
/ szer egy nekeresdi s eb kérdi / kopasz hegy mellett egy fojó / enek az
parttyán egy vén / odvas fűzfa enek minden / ágán egy egy rongyos
szoknya / ennek minden ránczában / egy egy csorda bolha ezen /
bolháknak az legyen az

150

Csordássa aki az én mesém / re figyelmesen nem halgat / ha pedig
belőlle egyet is el ugrat / akkor ezen bolhacsordának / vérontásának
legyen kitéve / csipkedjék agyon hol volt / hol nem volt hát az világon /
egy igen igen vén aszony aki / öregeb volt az országútnál / vénebb volt az
öreg isten ker / tészinél ez a vén aszony so / se gondolkozot már pedig /
az hamut is mamunak / monta hogy még egyszer meg / is kéne halni a
hejet úgy / gondolkodot lótot futott / az gazdaság után sepert / kotort
egész világot át akar / ta élni pedig nem volt senki

Simonyi őrmester – részlet a kéziratból

66

pokolla rémíszteni ha / szavaikat nem hiszik / tőlük minden gyönyörű /
séget és paráznaságot / tettvén ellenben ma / gad nem mint lelki / atya
hanem mint lelki / csődör éjel jársz hive / idat magadhoz csábíta / ni és
hunczut mézes / beszédeddel sok szép / szüzeidet kurvává te / szed
ebatta kopasz / lelki csődörje Plébánus / egek halgasátok meg / ezen
Isten káromlat / külyél reá köveidből

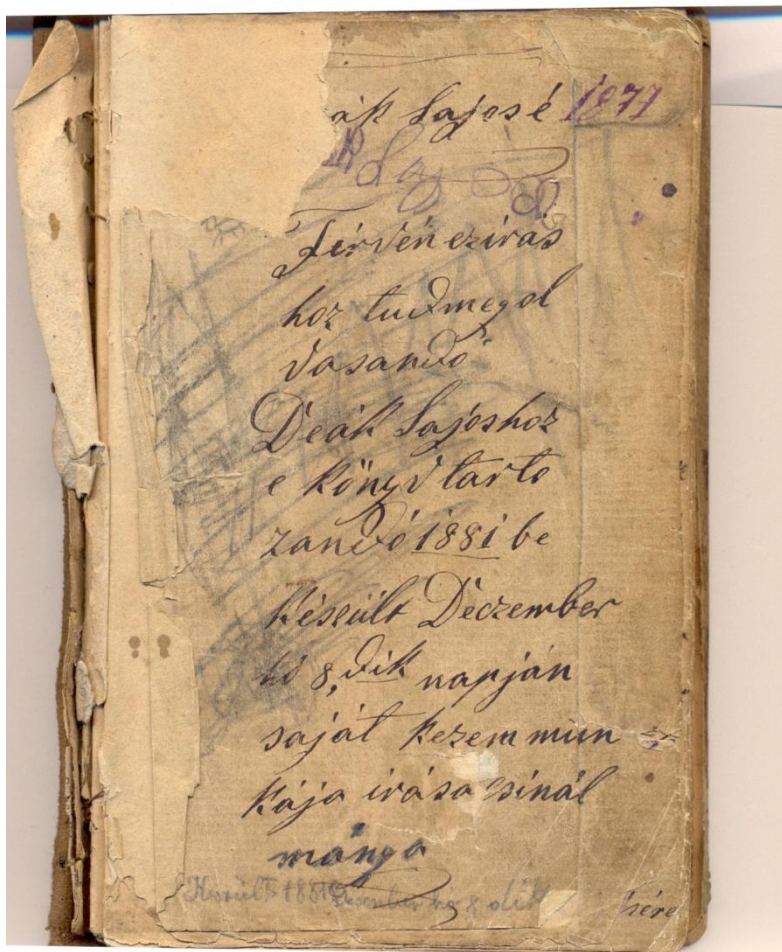
67

és üse agyon nyilaidal / azon merényt hogy egy lel / ki atyát istennek hű
/ szolgáját ij gyalázatos / szavakkal meri illetni / Őrmester papojpapoj /
vén bocskor plébánus / még egyszer mondom azt / ki az én kocsisom

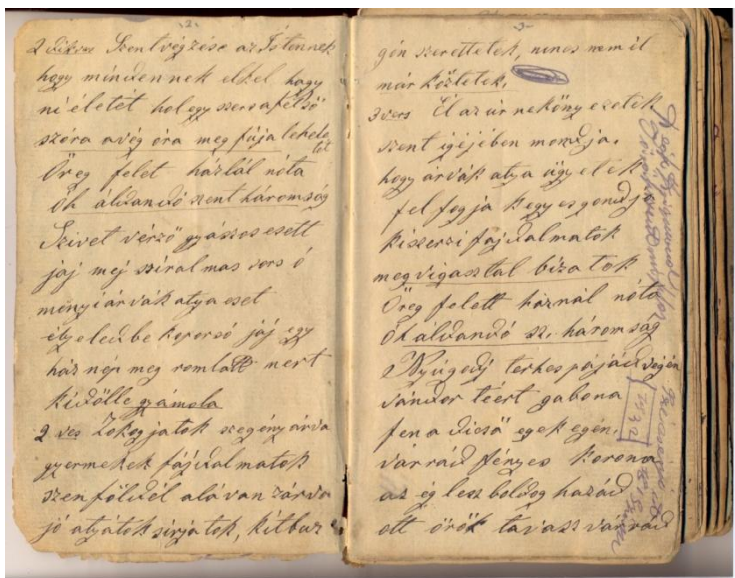
van / tíz garasom boravaló / ra hogy ezen istente / lenségedet megned /
vesícsdhesd Örmester / de szár mondásodra / se fogsz többé kocsiso /
dal beszélni tard ma / gadnak a tíz garasod

68

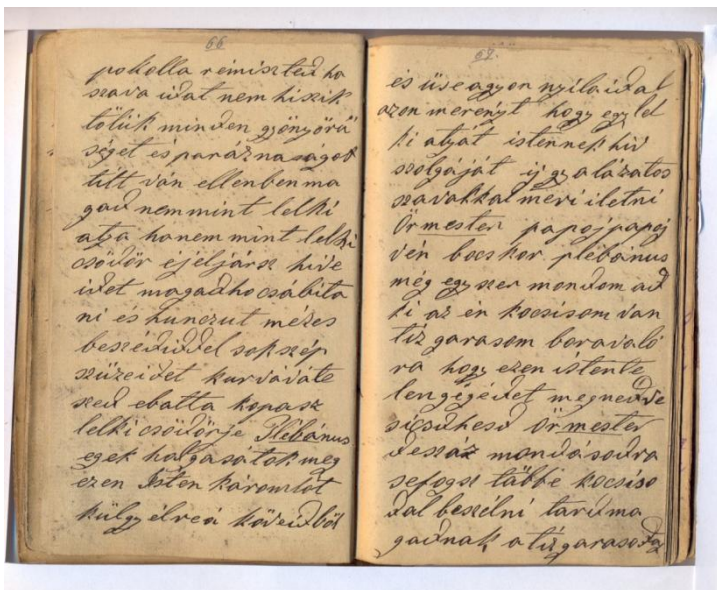
job vegyél rajta szalo / nát kösd a lábodra hogy / az kutyák kihuzanak az
/ akasztó fa alá baszom / az a szamár bőrel készült / kutya gojóval alá
feketérefe / stet juborban bíborban / béborkolt esztergomi cse / püből
font hámmal eve / zet testedből azta hun / czutsággal meg feketedett /
lelkedet ebata kopasz / lelki csődörje kinyitja / az ajtót Örmester az /
ajtón mars ki módván / nevelkedet az szob / ámból még szépen vagy
mert

1. kép: A Kézirat egy eredeti oldala – fedőlap

2. kép: A Kézirat egy eredeti oldala – részlet a temetési énekekből

3. kép: A Kézirat egy eredeti oldala – részlet Simonyi örmester történetéből

A néptáncos revival mozgalom szerepe napjaink városi szabadidő- kultúrájának alakításában Szegeden – egy táncegyüttes példája

TAKÁCS GERGELY

A kutatásról

E dolgozat témájául a városi szabadidő-eltöltési szokások vizsgálatát választottam, melyet egy szegedi táncegyüttes tagjainak példáján át szeretnék bemutatni. Kutatásom előzményeként elsősorban előző szakdolgozatomat szeretném megemlíteni, melyben az emberi érzelmek identitásformáló hatásait vizsgáltam, vagyis azt, hogy ezen tényezők hogyan hatottak a városi táncegyüttesekben táncoló egyének tánchoz, hagyományhoz, közösséghez való viszonyának alakulására.

A kutatás során arra az eredményre jutottam, hogy azok, akik ezt a mozgásformát és művészeti tevékenységet választják belülről fakadó szocializációs és kulturális igényeik kielégítéséhez, előszeretettel művelik azt közösségben, specialista útmutatásait követve, valamint szituatívan változó módon, de általánosságban mégis igyekeznek fenntartani az állandó kapcsolatot a tevékenységgel és a közösséggel.¹ Az interjúk és kérdőívek felvételekor kiderült, hogy a primer érzelmkifejezés verbális módja az az út, amelynek során tudatossá válnak azok a motivációk, melyek meghatározzák a néptánchoz való viszonyt a városi környezet és a hagyományos módon keletkezett népművészeti javak kontextusában jelen lévő szabadidős tevékenységek mindennapi tevékenységek rendszerébe való beillesztésekor. Elsődleges forrásaim között megtalálhatóak korábban felvett interjúk, illetve azok jegyzetei, hosszabb szöveges kifejtést igénylő kérdőívek és internetes felületű feleletválasztó és számskálával értékelő kérdőívek.

Ebben a dolgozatban egyetlen táncegyüttes, a Délkert Táncegyüttes tagjainak szabadidő-eltöltési szokásait elemeztem.

Az említett kutatottak köréről fontos tudni még azt, hogy nem hivatásszerűen táncolnak, vagyis csoportjaikkal az amatőr kategóriába tartoznak, nem „profiként” űzik a táncot, sokkal inkább hagyományörzéseként, önkifejezési módként, közösségi élményként, szórakozásként és nem pedig megélhetési lehetőségként tekintenek rá.²

---

¹TAKÁCS 2014, 470.

²TAKÁCS 2014, 467.

Motivációk és társas identitásalkotó folyamatok

Az egyéni motivációk igen sokfélék lehetnek, kezdve a tudatos hagyományos³ népi kultúra iránti érdeklődéstől, a tánc és a mozgás pozitív érzésekkel való azonosításán át, a kikapcsolódásig. Ezek fontos részei egy tevékenység-specifikus (néptáncos), vélt vagy valós élmények elvárásainak megfelelő csoportnak, amelyek tagja bizonyos célokért (hagyományörzés, közösségalkotás) választották a csoportot. Ezt figyelembe véve bizonyos fokú szimpátia alakul ki az elvárt pozitív, szellemi szükségleteket kielégítő értékeket biztosító csoport iránt, noha kiválasztása lehet esetleges, vagy minél pontosabb információk által meghatározott társas igény.⁴

Kaschuba szerint a néprajz és az etnológia, vagy kulturális antropológia⁵ közötti különbségekre tekintve, nem elhanyagolható tényező a társadalom nézőpontja, amelyre azonban a néprajz akadémiai tudományterületté válása óta az iparosodás, a technika és a modern médiumok erősen hatottak, így szemléletét és a folyamatokhoz való hozzáállását is megváltoztatták. Eközben a kulturális eredet és a hagyományozódás kutatása eltérő reakciókat váltanak a két tudományszak értelmezésénél.⁶ A feltételezett archaikus kultúra iránti érdeklődés, illetve a nemzeti identitás újrakonstruálása a 2000-es évek elején ismét súlyozottan alakítja a fent említett szemléletmódot (mitológiák, rejtélyek felfedése, az ősiség kérdésének „re-reneszánusza”).⁷ Feltételezett és/vagy valós értékválságok növelhetik a néptánc képviselte kulturális közeg, a jelen társadalmától elkülönülő természetét a nagymértékben urbanizált, illetve fogyasztói környezetben. A „kulturális értékek” közötti szabad válogatás elérhető és esetenként megvehető cikként jelenik meg úgy, mint szórakoztató, vagy éppen „nemzetnevelő” tényező. Nincs azonban „partvonalra szorítva” a fentebb említett értékek tudományos kritikája, még akkor sem, ha az úgynevezett közbeszédben ez még nem is fogható fel általános tendenciaként. A közbeszéd határozza meg a társadalom viszonyulását egy-egy kulturális-társadalmi jelenséghez, ezért figyelni kell rá, főleg a tudomány és a társadalom viszonyának vizsgálatánál. A >fesztival.mandiner.hu< Berecz Istvánnal, a Fölszállott a Páva című néptáncos, népzenei televíziós vetélkedő győztesével készített interjújában tetten érhető a fenti gondolat.

---

³ ISTVÁNOVITS 1979.

⁴ TAKÁCS 2014, 470.

⁵ HERSKOVITS 2002–2003.

⁶ KASCHUBA 2004, 49–50.

⁷ KASCHUBA 2004, 50.

„Mindig próbálom hangsúlyozni: a legfontosabb, hogy bekapcsoljuk a vérkeringésbe az egész társadalmat. Így léphetné át önnön kereteit a néptánc, és nem csak szórakozás lenne, hanem nemzetnevelő tényező. Ezt vidéki táncoktató kollégák sokszorosan meg tudják erősíteni: az, hogy a diszkó és a spangli helyett a srácok a próbaterembe menjenek, alapvető nemzeti érdek a felnövekvő generációk testi-lelki egészségének szempontjából és a kultúramegőrzés szempontjából is. Ha túlszakmáskodjuk a dolgot, csak egymást nézegetjük, belterjesek lehetünk. Ugyanakkor a szakmára szükség van, hisz azért járunk előrébb a népi kultúra feldolgozásának hitelességében, mert Kodály és Bartók nyomán a népzene és néptánc interpretációjára is szigorú elvárások alakultak ki a táncházmozgalomban. Szembeállíthatjuk ezzel szomszédjainkat, akik a népszerűség oltárán láthatólag semmit sem törődnek gyűjtésekkel, filmekkel, régi formákkal. Vadul burjánozzék a népi-nemzeti kultúra, elfér benne a szintetizátor is! Hallgatja is az egész ország, három tévéadón keresztül nullahuszonnégyben. Közben azért próbáljuk a közönség igényéhez hozzá igazítani, és ezáltal a könnyebben emészthetőség érdekében ócsítani a népi kultúrát, ne feledkezzünk meg nevelni is őket. S ehhez legjobb út-mód, ha táncol, énekel, zenél a nép. És itt megint visszatértünk oda, hogy a gyerekektől kell belopni zenét, éneket, táncot, s a mikroközösségek szintjén kell bevonni a társadalmat ebbe a folyamatba.”⁸

Az első jelentősebb táncos élmény (látott táncstudás, táncházakban megnyilvánuló viselkedés-forma, látható csoportkohézió) meghatározó lehet a kötődések kialakulásában. A szimpátiának elsősorban szubjektív, másodsorban objektív okai lehetnek az egyén részéről.⁹ A szimpátia a későbbiekben átalakul aktív részvétellé a csoport meghatározott időben lévő próbáin, fellépésein. Így a szimpátia mellett, meglátásom szerint, az egyén cselekvő tagként, résztvevővé válik a csoporttal eltöltött idő alatt és az interakciók révén a csoportot összetartó identitás hordozójává, kifejezőjévé válik.

Az egyéni indíttatás, vagyis a kutatás kezdő lépéseihez fontosnak tartom néhány mondatban újra megemlíteni azt, hogy hogyan is kerültem kapcsolatba a problémakörrel, először mint sportoló, táncos, hallgató és kutató; csoportok-közösségek és a társadalom tagja. Saját viselkedésünk megfigyelése révén megtudhatunk olyan reagálási stratégiákat magunkról, amikor minden más információforrás elégtelennek bizonyul.¹⁰

---

⁸ BEREZ 2015.

⁹ BALI 2006, 338–340.

¹⁰ SMITH – MACKIE 2001, 191.

A néprajz, a kulturális antropológia, a szociálpszichológia és szociológia területeiről gyűjtött módszerekkel próbálom megérteni a vizsgált jelensége(k)et.¹¹ Ezen területek módszereinek szintetizálása valóban problémás. Ebben a dolgozatban az ugyanúgy, vagy hasonlóan megnevezett vizsgálati szempontok, fogalmak, meghatározások összegyűjtésére és a problémának való megfeleltetésre teszek kísérletet.

A többféle elméleti szempontot felvonultató kutatáshoz nélkülözhetetlen a kutatói pozíció folyamatos ellenőrzés alatt tartása, mivel ezen időszak alatt magam is a vizsgált közösségekhez tartoztam-tartozom. Az énfogalom, ami igyekszik körülhatárolni az egyén öntudatos jelenlétét környezetében az a személyes jellemzőkről alkotott egyéni meggyőződések összege. Hosszú időn keresztül, a sokféle információ alapján kialakított magyarázatainkból rakhatjuk össze önismeretünket, vizsgálhatjuk viszonyainkat, reakcióinkat, esetleg identitásunkat.¹²

Feltevésém szerint a közösségben végzett tevékenységekhez a legtöbb esetben kapcsolódik valamilyen vélemény, összkép a tevékenységgel járó pozitív, illetve negatív attitűdökről. A tevékenységet végzők, esetünkben a néptáncosok, a hétköznapi léttől eltérő gyakorlatban látják a „szabadulást” problémáiktól. Véleményem szerint azonban nem minden esetben deríthetünk fényt a viszonyulás valós okaira, ehhez pszichológiai szaktudás szükségeltetik, hiszen az egyén sok esetben csak hosszas gondolkodás, önismereti tréningek során ébred rá tevékenységének legmélyebb kiváltó okaira.

Lőrincz D. József történeti forrást idéz a „népi táncokat” jellemző kifejezések leírásakor, miszerint: „*tombolnak, kézfogások, ölelések, ugráló, kiált, ugrik, fényes patkód dörögjön, nyakát rázza, tapogatások*” stb.¹³ Számomra nem is maga a forrásérték figyelemfelkeltő, hanem a fentebb olvasható szavak, szókapcsolatok jelentése, kifejező természete. Indulat-, vagy éppen kapcsolatteremtő jelentésük arra enged következtetni, hogy a történeti-néprajzi kutatások során felgyűjtött táncokkal kapcsolatos információk alapján a néptáncokkal kapcsolatos érzelmekre vették irányították rá a figyelmet, amelyek a leginkább meghatározzák azok jellemzőit. Természetesen nem

---

¹¹ „...Mindenekelőtt a szűkebb értelemben vett szociológiához, mint a társadalom tudományához alakul ki egyfajta ambivalens, egyszerre közeledő és támadó viszony... Jóllehet módszertanilag is átvesszik a szociológiai elemzési modelljének következetes, analitikus szemléletmódját... nagyon gyakran átdolgozzák saját használatra, így a módszereket inkább összekutyulva alkalmazzák – egyes kutatók számára mindez szentségtörés, mások számára viszont a kreativitás jele.” (KASCHUBA 2004, 51)

¹² SMITH – MACKIE 2001, 191.

¹³ LŐRINCZ D. 1987, 13.

akarom kizárni a társadalmi-történeti kutatások eredményeit, de jelen téma szempontjából előbbieket tartom a legfontosabbnak, vagyis azokat, amelyek „*a táncolás módjára, dinamikájára, az indítékokra, az egyes testrészek mozgására utalnak.*”¹⁴ Önmagukban azonban ezek a szavak, kifejezések nem elegendőek a 21. századi városi folklorizmus és neofolklorizmus jelenségeinek és közösségszervező vonatkozásainak feltárásához, viszont adhatnak egy viszonyítási pontot a néprajzi-folklorisztikai kutatások és a városi tánchasználat, illetve hagyományértelmezés kapcsolatainak feltérképezéséhez.

A *néptánc*kutatás, vagy *néptánc*tudomány elnevezések a „*nép*” kifejezéssel egyfajta történeti réteget hordoznak, hiszen a „*nép*”¹⁵ a mai tudományos terminológia állapota szerint kiüresedett fogalom.¹⁶ Politikai-társadalmi beágyazottságát elvesztette, vagyis leginkább nem *népi*, hanem etnikus jellemzőik alapján a történeti táncok –amelyeket az agrárnépesség formált és használt olyan kontextusban, ahogyan a jelenkor emberének tudomása van róla – városi környezetben való túléléséről, újraéledéséről, illetve újraértelmezéséről beszélhetünk.

Ha egy kulturális elem bekerül egy, a fejlődési helyétől különböző szociokulturális közegbe, a kölcsönhatások más módokon formálják azt, funkciója megváltozik, a róla való beszéd, vagy éppen a megismerés eltérő csatornákon megy végbe, miközben a csatornák természete is változhat.¹⁷ A kognitív folyamatok olyankor működőképesek, amikor információdarabkákat, mozaikokat próbálunk összeilleszteni, következtetéseket vonunk le segítségükkel, és megpróbálunk egységes egészet alkotni belőlük.¹⁸ „A társas folyamatok segítségével befolyásolunk másokat, miközben minket is befolyásol mások véleménye – míg végül meg tudunk állapodni a valóság természetét illetően.”¹⁹ A csoport tagjai a táncpróbákon kívül is kommunikálnak egymással és számíthatnak egymás segítségére.

Tehát a kialakított kapcsolatok, amelyek a néptánc és a hozzá kapcsolódó esztétikai- és viselkedésformák mentén jöttek létre (fizikai érintkezés, az egy időben és helyen táncolás, stb.), alapot adnak az egymással való közvetlenebb hétköznapi érintkezésre.²⁰

---

¹⁴ LŐRINCZ D. 1987, 14.

¹⁵ KÓSA 1979.

¹⁶ KAVECSÁNSZKI 2013, 89.

¹⁷ BÍRÓ – GAGYI – PÉNTEK 1987, 26.

¹⁸ SMITH – MACKIE 2001, 71.

¹⁹ SMITH – MACKIE 2001, 71.

²⁰ TAKÁCS 2014, 469.

Jelen esetben a néptánc és a köré szerveződő csoport szellemi szükségletet elégíthetnek ki a mozgás, a hagyományos népi kultúrából származó és az ahhoz kapcsolódó szokások, illetve a társas/közösségi élményt adó tematikus szervezetek által. Andrásfalvy Bertalan is felteszi a kérdést, hogy az egyes embernek milyen szükségletei kielégíthetőek a táncolás által, hogy az életét teljes értékűnek érezhesse, hiszen nem mindig van tudomás a mélyen lévő, de annál fontosabb szükségleteknek egyáltalán a létezéséről is. A táncnak mely elemei, elemeinek milyen összetételű csoportjai adhatnak olyan élményt, mely lélektanilag megmagyarázható módon „létfontosságú”? Ha nem elégítjük ki ezeket a szükségleteket, találhatunk-e más módot rá? A kulturális adottságok milyen lehetőséget biztosítanak a szükséglet-kielégítési stratégiák megalkotásához? Andrásfalvy Bertalan véleménye szerint az egyik ilyen szükséglet, amit a tánc kielégíthet, az az egyén szocializációra való igényét elégíti ki.²¹

Folklor és hivatásos művészetek közt a kölcsönhatás állandó, az utóbbiak egész története folyamán alkotókként változó. Történeti-tipológiai tekintetben két jelentős szakaszát határozza meg Voigt Vilmos: a művészi termelésnek, mint olyannak kibontakozásakor az archaikus folklor a kizárólagos, az egyetlen esztétikai tradíció szerepét játssza; minden hivatásos művészet innen veszi kezdetét. A másik nagy szakasz polgári viszonyok közt jelentkezik, jelentős mértékben társadalmi-politikai indítékú és célzatú, ilyen megfontolásokkal a folklorhoz való tudatos visszanyúlást jelent. A folklorizmus nem képezi a folklorisztika vizsgálati tárgyát, bár maga a jelenség fontos forráshoz juttatja a tudományt, amelyet saját feladatai megoldásához nem nélkülözhet.²²

A paraszti tánckultúra ismerete, városi környezetben való gyakorlása egy látens normarendszert, egy alternatív életszemléletet közvetít az egyén szabad döntési jogának következtében. Fő funkciójuk az egykori értékek kifejezése és a képviselete lesz valamilyen mai cselekvésfolyamatban.²³ A 19. században mind az irodalom, mind a zene területén belül is megjelent a folklorizmus (gyakrabban használt és ismertebb nevén a népiesség, ugyanis ez a jelenség nem a folklorizmus tudatában jött létre, csak utólagos elnevezése ez a jelenségnek), s folytatódott a 20. század első évtizedeiben is.²⁴

---

²¹ ANDRÁSFALVY 2007.

²² VOIGT 1979.

²³ BÍRÓ 1987, 199.

²⁴ KÁKAI 2011, 5.

Hangsúlyozandó, hogy a néptáncal foglalkozó csoportok, együttesek vizsgálata mellett nem lehet kikerülni a táncházat mint szabadidő-eltöltési formát, hiszen mindkettőt revival elemnek tekinthetjük a néptánc- és táncházmozgalmon belül. Hiszen a paraszti táncművelés elemeit felelevenítők az elemeket a néphagyományból vették át, és kezdték el használni utóbbinál a revival szót egy olyan táncalkalomra, amivel egy hasonlót szerettek volna rekonstruálni, mint ami egykor élt a paraszti réteg körében. Az egykori táncházak a fiatalok kötetlen szórakozását jelentette, s ezt a funkciót szeretné visszacsempészni a városokba 21. században is a társadalom „néphagyományt” kedvelő rétege. Az 1970-es években működő táncgyűjtések lelkes fiataljai a megtanult táncokat nem csak kötött módon, koreográfiában szerették volna előadni, hanem szabadon, saját szórakoztatásukra táncolni, és ezzel megfelelni a táncalkalmak és a táncolás korábbi céljának.²⁵

Érdekes tehát foglalkozni azokkal az elsődleges észlelésből fakadó megnyilvánulásokkal, amelyek a néptáncal, az azt művelő közösségekkel kapcsolatosak, hiszen szélesebb kontextusban felderíthető lehet a rendelkezésre álló idő beosztása és annak súlypontjai, melyek szorosan összefüggnek a gazdasági folyamatok alakulásával, a fogyasztási szokások mibenlétével, noha ez a szempont egészen elenyészőnek tűnik a téma részletes tárgyaltságának elfogadottsága szempontjából.

Kérdésként merülhetnek fel tehát a vizsgált témával kapcsolatban, hogy milyen súllyal kerül a néptánc az egyén életformájának alakulásába? Mennyi időt fordít arra, hogy minőségi szempontból megelégedettséget érjen el? Hogyan tekint a többi emberre, akik hasonló, vagy azonos motivációkkal ugyanolyan tevékenységet folytatnak? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására tett kísérlettel próbálom megvilágítani az általam fontosnak tartott problémakört.

A Délkert Táncgyűjtés két csoportra osztható, melyek leginkább a tagok életkora okán különülnek el egymástól, noha nagyobb szabású fellépéseiket közösen szervezik. A Délkert Napsugár táncgyűjtés 2007-ben alakult, korábban már megszűnt, vagy nevet változtatott táncgyűjtések tagjaiból. Ezek között meg kell említeni az ÉDOSZ Táncgyűjtést, a DÉLÉP Napsugár Táncgyűjtést (amelyből a jelenlegi csoport nevét megtartotta), a Szeged Táncgyűjtést és a JATE Táncgyűjtést. Ezen táncgyűjtések működése szorosan összekapcsolódott a táncházmozgalommal, mely Szegeden is virágkorát élte a rendszerváltozás előtt, és ma is jelentős szerepe van a

---

²⁵ SIKLÓS 1977, 9.

társadalom szórakozási szokásai között. Táncháztörténeti beszélgetések, a témával foglalkozó sajtóanyag-gyűjtemények a legtöbb esetben megemlítik a táncház közönségét adó együttesek szerepét a néptáncmozgalomban, helyüket a városi revival táncéletben.

A táncházmozgalomról összességében az mondható el, hogy jelenleg egy városi szubkultúrának számít, amelynek megvannak a maga belső (paraszi világtól független) hagyományai, legendái, hősei. (Hasonló tendenciát figyelhetünk meg az 1945–1948 közötti néptáncmozgalom esetében is, bármennyire is szerették hangsúlyozni a résztvevők, hogy céljuk tevékenységüket összemzeti kinccsé tenni.) A parasztság, mint osztály gyakorlatilag eltűnt, így nincs, ami feltétlenül emlékeztesse a résztvevőket a tánc paraszi eredetére, más szóval eredeti réteggkultúra voltára. További tendencia, hogy ma nincs meg az a komplex kulturális közeg sem, ami a hetvenes évek táncházmozgalmának hátterében olyan fontos volt. Kifelé fontos szerepe van a nemzeti önreprezentációban, befelé pedig az önszervező, baráti kisközösségek létrejöttében.”²⁶

A Délkert Möndörgő Táncegyüttes 2011-ben alakult, tagságát legnagyobbbrészt egyetemi hallgatók, volt egyetemisták adják, akikhez csatlakoztak barátok, ismerősök, más táncegyüttesek korábbi tagjai.²⁷ Az együttes működését a Kecskéstelepi Művelődési Ház biztosítja, melyet Kollár József művelődésszervező vezet. Én magam részt vettem az együttes alapításában. A megalakuláskor igyekeztünk figyelembe venni az érdeklődők és a korábbi együttesből maradt tagok szabadidejét, egyéb elfoglaltságait. A próbák rendje így alakul: heti két alkalom, szerdán és vasárnap 20:00-tól. Ezekben az időpontokban mindenki ráér, és csak alkalmoszerűen fordulhatnak elő olyan problémák, amiért a tag nem vesz részt a próbán.

A szabadidőről

Társadalmunkban a fejlődés következtében megnövekedett a szabadidő szerepe, illetve megváltozott az aránya az ember időháztartásában. Társadalmi érdek, hogy a növekvő szabadidő-lehetőségek valósággá váljanak, s az emberek élni tudjanak az adottságokkal, ezek révén életüket gazdagabbá, tartalmasabbá tudják tenni.

A szabadidő szinte egyidős az emberiséggel, bár eltöltésének időkeretei és tartalma történelmi koronként jelentősen változott. Életünket szabályozott

---

²⁶ BARTA 2014, 161–163.

²⁷ Simoncsics Pál együttesvezető szóbeli közlése alapján.

időkeretben, időstruktúrában éljük (munka, tanulás, pihenés, szórakozás), amelyet külső befolyásra megteremtünk magunknak. Ez egyfajta életrendet teremthet körülöttünk, vagy időbeosztási kényszert gyakorolhat ránk. A pszichikus egyensúlyt a társadalmilag és gazdaságilag kötött, valamint a szabadon végzett tevékenységek harmóniája adja. Így a szabadidő életvitelünk meghatározó tényezője, de egyben az egyéni szabadság jellemzője is.

A szocializáció folyamatában igyekszünk megtanulni az aktív alkalmazkodás szabályait, miközben keressük azokat a tereket és időkereteket, amelyek nem tartoznak a szabályozott, szabályokhoz kötődő elfoglaltságunkhoz. Így formálódik a gyermek, a fiatal életrendje a szülők (család), nevelők segítségével, s megfelelő pedagógiai ráhatással az önálló életrend, majd életmódszervezés tapasztalatait is megszerzik. A későbbiek során ezek alakítják ki az egyéni, a mikro- és makroszintű életritmust.²⁸

A következő kérdésekre adott válaszok interjúrészekből és korábban felvett szövegesen kifejtendő kérdőívekből származnak. Itt kíváncsi voltam a szabadidő-felhasználási súlypontokra, az először felmerülő gondolatokra és azok kiválasztására a válaszádnál.

„Néptáncolok, nagyon szeretek olvasni, önkénteskedek, kézműveskedek, ezeken kívül szívesen vagyok a családommal, keresztgyermekkel és a barátaimmal.”²⁹

„Szívesen kirándulok, barátaimmal szervezek programokat, olvasok, kézimunkázok.”³⁰

„Főzni és sütni szoktam, néha kirándulni, ha hazajövök Budapestre, akkor a barátnőimmel táncbázisra szoktunk menni.”³¹

„Minél többet próbálok a szabadban tevékenykedni legyen az akár kerti munka, akár sport. Ezen felül szeretek zenét hallgatni és TÁNCOLNI.”³²

„Sok időt töltök a friss levegőn, cicákat simogatok, a barátaimmal találkozok, moziba és színházba megyek.”³³

---

²⁸ KOVÁCSNÉ DR. BAKOSI É. N., 6.

²⁹ Jancsó Brigitta 22 éves, Borica-Bálint Sándor TE kezdő csoportja (2012-es adatfelvétel).

³⁰ Sija Éva, Borica-Bálint Sándor TE kezdő csoportja (2012-es adatfelvétel).

³¹ Szücs Brigitta 22 éves, Délikert Mőndörgő TE (2012-es adatfelvétel).

³² 20 éves nő, Délikert Mőndörgő TE Szanki Búzavirág Néptáncsoport (2012-es adatfelvétel).

³³ 31 éves nő, Borica-Bálint Sándor TE kezdő csoportja (2012-es adatfelvétel).

„A néptáncon kívül népzenelek (hegedülők), olvasok, kötögetek a tévé előtt, keresztretjvényt fejtök, internetezek legtöbbször. Néha kirándulok, túrázok, de ez ritka.”³⁴

„Úgy érzem egyre fontosabb szerepe van a táncnak mindennapjaimban. Mindig örömmel készülök a próbákra és úgy igyekszem szervezni a programjaimat, hogy táncházakba is eljussak.”³⁵

“Néha már elsörendű, ezt a családtagok nem mindig nézik jó szemmel bár ők is szeretnek táncolni de azt mondják ezt se kell túlzásba vinni, szerintem ezt nem lehet túlzásba vinni.”³⁶

„Legszívesebben minden nap táncolnék, de amúgy igen, elég fontos helyet foglal el, nem csak, mint táncolás, mozgás szempontjából, hanem olvasni, hallgatni is szeretek róla, szeretek foglalkozni vele.”³⁷

„Fontos szerepet, bár munka mellett ez egyfajta „hobby”. Mégis nincs olyan nap, hogy valamilyen formában ne lenne jelen az életemben a néptánc vagy a népzene. A fontossági listámon elég tekintélyes helyen áll.”³⁸

„Hetente két próbaalkalmat. Régebben sűrűbb táncház-látogatás.”³⁹

„Fontos helyet, mert a heti két próbán kívül táncházakba is járok.”⁴⁰

Összefoglalás

Dolgozatomban igyekeztem megvilágítani a városi szabadidő-kultúra és a néptáncos közösségek önazonosságának viszonyát, valamint a néptáncos revival jelenséget egy szegedi táncegyüttes példáján keresztül. A vizsgálat során elméleti és módszertani problémákkal találkoztam, ezért a tudományterületek értelmezésbeli és vizsgálati módszereinek ellentmondásait próbáltam szintetizálni. E részről összességében elmondható, hogy bár a fogalmi rendszerek között találtam átfedéseket, a teljes megfeleltetés a kutatott probléma azonosnak vélt aspektusaira, nem sikerült. Ez további kutatást

---

³⁴ 46 éves nő, Borica-Bálint Sándor TE kezdő csoportja (2012-es adatfelvétel).

³⁵ Jancsó Brigitta 22 éves. Borica-Bálint Sándor TE kezdő csoportja (2012-es adatfelvétel).

³⁶ Papp Máté 16 éves. Délikert Möndörgő TE Padkaporos Néptáncgyüttes Kiskunfélegyháza (2012-es adatfelvétel).

³⁷ Székely Anna 21 éves, Délikert Möndörgő TE (2012-es adatfelvétel).

³⁸ 25 éves nő, Délikert Möndörgő TE Szanki Búzavirág Néptáncsoport (2012-es adatfelvétel).

³⁹ 28 éves férfi, Délikert Möndörgő TE Nagykun TE Kisújszállás (2012-es adatfelvétel).

⁴⁰ 28 éves nő, Borica-Bálint Sándor TE kezdő csoportja (2012-es adatfelvétel).

igényel, valamint alapszintű szakirányú továbbképzést, a témában való jobb elmélyedést, lehetőleg a szaktudomány művelőjének segítségével.

Az adatfelvételek során kiderült, hogy a néptáncos érdeklődés városi környezetben való megnyilvánulása nem függ a személyek iskolázottságától, előzetes tánc tudásától, hanem a környezetből és médiából kapott ingerek azok, amelyek befolyásolják az elmozdulást a szabadidő felhasználásának ebbe az irányába. A funkcionális időfelhasználás a szabadidő értelmes eltöltésében kap jelentőséget, hiszen az idő egyénspecifikus beosztása teszi lehetővé az életrend legjobb strukturálását, amely a táncos érdeklődés okán összegegyeztetésre kerül a társak, a csoport többi tagjának időbeosztásával.

A téma körüljárása tehát részben sikerült, vagyis adatokat kaptam a kutatás tovább folytatásához és ötleteket az elméleti háttér logikusabb felépítéséhez. A későbbiekben szükség van a problémakör leszűkítésére, valamint további interjúk készítésére, kérdőíves adatfelvételre.

Irodalom

ANDRÁSFALVY 2007 = Andrásfalvy Bertalan: Gondolatok a táncról és tánckedvről. In: Barna Gábor – Csonka-Takács Eszter – Varga Sándor (szerk.): *Táncagyomány: átadás és átvétel. Tanulmányok Felföldi László tiszteletére*. Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2007, 25–31.

http://folkradio.hu/folk szemle/andrasfalvy_tancestanckedv/index.php
(2015.04.27.)

BALI 2006 = Bali János: Szimpátia-identitás – Az Internazionale magyarországi szurkolói klubjának kulturális antropológiai vizsgálata. In: A. Gergely András – Papp Richárd – Prónai Csaba (szerk.): *Kultúrák között. Hommage a Boglár Lajos*. Budapest: Nyitott Könyvműhely Kiadó, 2006, 337–350.

BARTA 2014 = Barta Tamás: Magyar néptáncmozgalom a korai időkben – társadalmi ideológia vagy nemzeti művészet? *Eszmélet* 101. szám (2014. tavasz) 141–166.

BÍRÓ – GAGYI 1987 = Bíró Zoltán – Gagy József: A folklorizmus háttéréről. In: BÍRÓ – GAGYI – PÉNTEK 1987, 63–81.

BÍRÓ – GAGYI – PÉNTEK 1987 = Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben – Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1987.

- BÍRÓ 1987 = Bíró Zoltán: Egy új szempont esélyei. In: BÍRÓ – GAGYI – PÉNTEK 1987, 26–48.
- HERSKOVITS 2002–2003 = Herskovits, J. Melville: Az antropológia: Az ember tudománya. In: A. Gergely András (összeáll.): *Kulturális antropológia. Tantárgyi forrásanyag az Ember-, erkölcs- és vallásismeret tantárgyhoz.* Budapest: Fővárosi Ped. Int., 2002–2003.
<http://mek.niif.hu/01600/01668/01668.htm#7> (2015.04.27.)
- ISTVÁNOVITS 1979 = Istvánovits Márton: Hagyomány. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* II. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/2-898.html> (2015.04.29.)
- JÁNOSI 1986 = Jánosi György: *A szórakozás történelmi funkcióváltozásai.* Budapest: Magvető Kiadó, 1986.
- KÁKAI 2011 = Kákai Emese: *A Milleniumi Kávéház táncházainak bemutatása.* (Szakdolgozat) Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2011.
- KASCHUBA 2004 = Kaschuba, Wolfgang: *Bevezetés az európai etnológiába.* Debrecen: Csokonai Kiadó, 2004.
- KAVECSÁNSZKI 2013 = Kavecsánszki Máté: A táncantropológiai módszer alkalmazásának lehetőségei a nemzeti-etnikai identitás vizsgálatában, In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok az emberi gondolkodás tárgykörében.* Komárom: International Research Institute, 2013, 89–97.
- KÓSA 1979 = Kósa László: Nép. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* II. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1977.html> (2015.04.29.)
- KOVÁCSNÉ DR. BAKOSI É. N. = Kovácsné Dr. Bakosi Éva: *A szabadidő pedagógiai kérdéseihöz.* HURO-1001/268/2.3.1. „Határmenti együttműködés erősítése a szociális szakemberek képzése és munkaerőpiaci orientációja területén – Deepening of cross-border cooperation in the field of training and labour market orientation of social professionals”
<http://www.partium.ro/socprof/Documents/Training%20material%201.pdf> (2015.04.27.)

- LŐRINCZ D. 1987 = Lőrincz D. József: *A folklorizmus kutatás általános kérdései* (kézirat) <http://lorincz.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=55&p=4452> (2015.04.29.)
(Eredeti megjelenés: *A folklorizmus kutatás általános kérdései*. In: BÍRÓ – GAGYI – PÉNTEK 1987. – Az internetes tanulmány a kötetben megjelenttől annyiban tér el, hogy a kritikai észrevételek miatt a szerző kiegészítette azt.)
- SIKLÓS 1977 = SIKLÓS László: *Tánc ház*. Budapest: Zenemű Kiadó, 1977.
- SMITH – MACKIE 2001 = Smith, R. Eliot – Mackie, M. Diane: *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2001.
- SZILVAY 2015 = Szilvay Gergely: Berecz Pista: A néptánc nemzetnevelő tényező
http://fesztival.mandiner.hu/cikk/20150310_berecz_pista_a_neptanc_nemze_tnevelo_tenyezo (2015.04.29.)
- TAKÁCS 2014 = Takács Gergely: Review of the emotional and identity-forming basis of lived experiences in folk dance communities in the vicinity of Szeged – thoughts on an ongoing research. *Acta Ethnographica Hungarica* Volume 59, Issue 2, December 2014 (ed. Gábor Barna) 467–471.
- TAKÁCS 2015 = Takács Gergely: *A néptáncos revival mozgalom szerepe napjaink városi szabadidő-kultúrájának alakításában Szegeden – egy táncegyüttes példája*. (Szakdolgozat) Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2015.
- VOIGT 1979 = Voigt Vilmos: Folklorizmus. In: Ortutay Gyula (főszerk *Magyar Néprajzi Lexikon* II. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/2-393.html> (2012.04.10.)

The role of the folkdance revival movement in forming of freetime culture in Szeged due to a folkdance ensemble

GERGELY TAKÁCS

The purpose of my article is to shed light to the self-identical relations of the urban free time-culture and folkdance communities, while discussing the phenomena of folkdance revival regarding the example of a dance group in Szeged. Throughout my analysis I addressed theoretical and methodological dilemmas, and for this reason I tried to synthesize the contradictions in the interpretational and analytical fields of research. Though one might find overlaps in the conceptual systems regarding this section, the full correspondence of the similar problematic aspects was not manageable. The aforementioned will require further research, just as basic professional training, deeper involvement in the topic and possibly with the help of an experienced professional.

During data collection it became clear that the manifestation of interest towards folkdance in urban environment is not influenced by the individual's education, previous dancing experience, but the usage of free time is relocated to this direction by the stimuli generated by the environment and media. The functional usage of time gains significance in the appearance of rational free time activities, since the self-specific time scheduling will enable the most efficient structuralization of the lifestyle order which, on the basis of interest towards dancing, will conclude in the synchronization of time schedule for the rest of the group, consisting of the dancing peers.

Therefore overviewing the topic was partly successful meaning that I extracted data on which further research can be carried out and gained ideas for constructing a more logical theoretical background. Furthermore dilemma in question will have to be specified more precisely, future interviews and questionnaires will have to be carried out.⁴¹

---

⁴¹ TAKÁCS 2015, 44. Az előadásból készült tanulmány MA-szintű szakdolgozatom rövidített és módosított változata.

Második otthonok a Balaton partján

TÖRŐ BALÁZS

Problémafelvetés

Aki a Balaton mellett nő fel – jómagam jelesül Balatonakaliban – az akarva-akaratlanul is találkozik a turizmus jelenségével, sőt, ez számára teljesen szokványos, a világ legtermészetesebb dolgai közé tartozik. A gyermekkorom óta tartó erőteljes impulzusok miatt határoztam el, hogy néprajz alapszakos szakdolgozatom témájaként – amely dolgozat az alábbi tanulmány gerincét is adja – a Balatonakaliban jelen lévő üdülők egy jól körülhatárolható csoportját választom.¹

A szabadidő vizsgált formában való eltöltésének megnevezésére a *nyaralást* használom, szereplőit pedig, *nyaralókként*² értelmezem.

A kutatás úgy vélem azért is indokolt, mivel a nyaralók eredeti tulajdonosainak száma az évek előre-haladtával egyre inkább csökken, ami a kezdeti idők lehetőség szerinti minél pontosabb megismerését nagymértékben korlátozza; a családtagok, leszármazottak pedig esetleg már egészen máshogy viszonyulnak a szüleik, nagyszüleik által megteremtett *nyaralóléthez*.³

Dolgozatomban azt a kérdést vizsgálom, hogy a Balatonakaliban telket vásárló és azon *nyaralóikat* felépítő üdülők milyen motivációk mentén érkeztek a településre, ezen belül mennyiben volt tudatos a település kiválasztása? A nyaralótelepek kialakulásának feltárásában egy konkrét példán keresztül elemzem a nyaralóépület felépítésének folyamatát, illetve a benne zajló életet. A tanulmány vizsgálati témája továbbá az is, hogy a nyaralótulajdonosok milyen mértékben kötődnek üdülőikhez, illetve nyaralótársaikkal milyen kapcsolatot ápolnak, s, hogy esetünkben beszélhetünk-e valamiféle (üdülő)közösségről? Témaválasztásomat meghatározta az is, hogy a turizmus ezen formája mindezidáig elkerülte a kutatók figyelmét.

Kutatástörténet, a kutatás módszerei és forrásai

A turizmus jelensége egy viszonylag új keletű problematikája a néprajzi, antropológiai kutatásoknak, amelyeknek sokáig elsősorban a negatív hatásait – egységesítő, az autentikusba beleavatkozó – emelték ki, a befogadó közösség

---

¹ TÖRŐ 2012.

² A szóismétlések elkerülése végett, szinonimaként használom az üdülő, és a turista terminusokat.

³ Természetesen ennek a változásnak az alaposabb kifejtése is fontos szempontja lehet egy következő kutatásnak.

szemszögéből, a turistákkal pedig nem foglalkoztak.

A hazai társadalomtudományos diskurzus látókörébe bekerülve a turizmus témájában is születtek konkrét, illetve összefoglaló munkák,⁴ esettanulmányok.⁵ Ám párhuzamként használható hazai tanulmányok gyakorlatilag nincsenek, a magyarországi kutatás sokkal inkább a falusi turizmus – ami több esetben épp a Balatonnál, a résztvevők által tömegturizmusnak nevezett jelenség ellenében határozza meg magát – problematikájára koncentrált.⁶

A turistákra, *nyaralókra* koncentráló kutatások, a szakirodalmi és elméleti háttér számomra jól felhasználható része svéd, illetve finn kutatók (Orvar Löfgren, Iina Wahlström) tollából származik, akik a népszerű, üdülőkhöz, *nyaralókhoz* kapcsolódó kultúrák aspektusait vizsgálták.

Az Iina Wahlström által is használt *second home* kifejezést vélem alkalmazhatónak a Balatonakali nyaralótelepek vizsgálata során is.⁷

A fogalom tulajdonképpen egy összefoglaló, gyűjtőkategória, ami nem csak, mint fizikai értelemben vett *nyaralót* jelent, hanem ami nagyon fontos, utal annak funkciójára – „*második otthon*” – is.

A dolgozat megírásához szükséges kutatás során törekedtem arra, hogy olyan első generációs üdültulajdonosokkal vegyem fel a kapcsolatot, akik maguk építették azokat a *nyaralókat*, ahol szabadidejüket azóta is töltik, így kapva átfogó képet a kezdetektől egészen napjainkig. Összesen tizenhárom strukturált mélyinterjút készítettem, melynek során igyekeztem egy olyan „interjúhálót” kialakítani, ami a két üdülőtelepi rész egészéről szolgáltat információkkal, melyekből így a tendenciák leszűrhetőek voltak.

A másik forráscsoportot a levéltári források képezték, mint történeti dokumentumok voltak. Ennek érdekében a Veszprém Megyei Levéltárban⁸ végeztem kutatómunkát. Főként olyan forrástípusok érdekelték, melyekből tájékozódást nyerhettem Balatonakali üdülőterületté nyilvánításáról és a falu életére gyakorolt hatásáról.

Szerettem volna tudni, hogy a későbbi nyaralótelepek területétől szolgáló külterületi részeket milyen megfontolásból parcelláztatta fel a falu vezetősége. Egyáltalán mi vezetett el odáig, hogy egy ilyen mérvű és irányú falufélesztésbe kezdjenek? Segítségemre elsősorban a település tanácsülési jegyzőkönyvei voltak.

---

⁴ pl.: FEJŐS 1984; SCHLEICHER 1998.

⁵ pl.: PUSZTAI 1998; SCHLEICHER 2010.

⁶ pl.: SZARVAS 2007; FEJŐS – SZIJÁRTÓ 2002.

⁷ WAHLSTRÖM 2008..

⁸ A továbbiakban VML.

Adatközlőim családi iratanyagának vizsgálatából sok minden kiderült az üdülőépületek építési korszakáról, melyeket korabeli fényképek révén illusztrálni is tudtam.

Balatonakali fürdőhely kialakulása, a helybeliek Balaton használata

A Balaton északi partján az oda 1909-ben elérő vasútvonal hozta meg a döntő változásokat a falvak életében, bár kezdetben a vasúttól egészen mást reméltek az itt élők, mint ami végül megvalósult. Elsősorban azt várták, hogy a térséget a vasúti összeköttetés révén sikerül bekapcsolni a széleskörű borkereskedelembe, ami segíthet kilábalni a filoxéra által okozott válságos helyzetből.⁹ Ez részben természetesen meg is valósult, ám a filoxéravész előtti minőségi szőlőterületeket teljes nagyságban nem telepítették vissza.¹⁰ A vasútvonal lehetővé tette, hogy egyre több üdülni vágyó keresse fel az északi part kisebb-nagyobb településeit – ide értve Akalit is –, a kipusztult szőlőhegyek ideális területnek tűnhettek a nyaralni vágyó vendégek számára *nyaralóik* felépítéséhez, s egyúttal számos, szőlőterületeiben megfogyatkozott őslakos felismerhette az idegenforgalomban rejlő jövedelemszerzés lehetőségét.

Jelen tanulmány terjedelmi korlátai miatt az üdülőhellyé alakulás folyamatával bővebben nem áll módomban foglalkozni, mindenesetre az leszögezhető, hogy a Balatonakaliban az 1960-as és az 1970-es években kialakuló nyaralókultúrának nem volt különösebb – nevezzük klasszikusnak – „villaépítő” középosztálybeli-polgári előképe.

Gyakran találkozhatunk azzal a megállapítással, miszerint a Balaton partján élő közösségek semmilyen kapcsolatot nem alakítottak ki a tóval.¹¹ A mai értelmezéseink szempontjából (ami nagyjából megfelel a *nyaralók* korabeli értelmezésével) – úszás, napozás, kikapcsolódás – valóban nem beszélhetünk túl szoros kapcsolatról balatoniak és Balaton között, ám a kérdést nem ebből a nézőpontból kell vizsgálni. A Balaton menti őslakosság és a tó kapcsolódási pontjait hosszasan lehetne sorolni a nádaratástól kezdve az általában szigorúan szabályozott és bérletként kiadott halászaton keresztül (általában minden falunak volt ún. *halászbokra*, egyfajta „halászcéhe”, Akalinak is) az illegális,

---

⁹ „A filoxéravész kitörésétől kezdve a vasút terve szorosan kapcsolódott a Balaton-felvidéki nép nyomorának enyhítését célzó javaslatokhoz és követelésekhez.” (KREDICS – LICHTNECKERT 1995, 488)

¹⁰ Parlagterületekké épp a legjobb adottságú (a hegyek felső részei) határrészek váltak. Az egykori szőlőkultúra nyomait őrzi az azóta beerdősült hatalmas, kőből emelt sánc és bástyarendszerek, illetve az egykori pincék romjai.

¹¹ Orvar Löfgren svédországi példájában ír olyan halászkőről, akiknek az úszás „*soha nem hallott időtöltésnek*” számított (LÖFGREN 1999, 123).

széles körben dívó orvhalászat, *rabsickodáson* át, a nyári nagy melegben aratás után történő csapatos fürdőzésig.

Már az 1930-as években született olyan rendelet, ami a *nyaralók* érdekeire hivatkozva tiltotta a tóban való mosást, ám annak szokása még évtizedekig fennmaradt.¹² A mosásról, aratás utáni fürdőzésről többek közt a településre 1955-ben költöző egyik adatközlőm is említést tett.¹³ Az a hely pedig, ahol a libákat hajtották le „fürösztetni” a tóra, máig élénken él az idősebb korosztály emlékezetében.

A Balaton-partnak az 1960-as évek elején történő üdülőterületté nyilvánításával indult meg Balatonakaliban a két nyaralótelep kialakulása. Az említetten kívül a település arculatát megváltoztató folyamatok, az állattartásra vonatkozó tiltások, korlátozások, a növekvő számú állandó lakosság számára épült új falurész kialakítása, az ivóvízvezeték elkészülte, stb. hatására az egyutcás agrártelepülés szolgáltató jellegű üdülő-településsé vált.

A jelenség társadalmi, politikai kontextusa

A balatonakali üdülőkultúra fellendülésének idején – 1960-as – 1970-es évek – a szocialista kispolgárosodás korszakát éljük.

Az 1956-os forradalom (és az azt követő megtorlások) után a hatalomnak elsőszámú célja az volt, hogy – természetesen a szocialista ideológiának megfelelően – olyan körülményeket teremtsen az emberek számára, hogy még véletlenül se a politikával foglalkozzanak,¹⁴ sokkal inkább anyagi gyarapodásuknak, életminőségük javulásának lehetősége lebegjen a szemük előtt. A korszakot nagymérvű konszolidáció jellemezte, a mindennapi élet szintjén jelentkező puha diktatúra alapján a korszakot méltán nevezzük „gulyáskommunizmusnak”.

A növekvő jólét együtt járt a gépkocsik számának rohamos növekedésével. Míg Svédországban a kerékpárt (ez esetben jóval kisebb távolságokat kellett leküzdeni, mint a főváros - Balaton viszonylat), úgy nálunk egyre inkább a vonatot váltja fel, illetve egészíti ki a gépkocsi utazás a tóparti *nyaralóba*.

A gépkocsiállomány növekedésével lépést kellett tartania a hazai úthálózatnak is, a közlekedés minél hatékonyabb működése érdekében. Az M7-es autópálya - főváros és Balaton közti szakaszának - 1975-ös átadása után már

---

¹² SCHLEICHER 2010, 72.

¹³ Horváth Kálmáné sz. Nemes Ilona 1932.

¹⁴ A hatalom célja természetesen ezzel az volt, hogy '56 soha többé ne ismétlődjön meg.

nem volt akadály a Balaton gyors és kényelmes elérésének.¹⁵

A mobilitás fejlődésével, azaz az utazási lehetőségek javulása révén a szabad-idő *nyaralóban* való eltöltésének lehetősége adott volt, amihez hozzá kell tennünk, hogy *nyaraló*-, vagy üdülőkultúra, de egyáltalán turizmus sem alakulhat ki a hétköznapi (munkanapok) monotonitását megszakító szabadnapok, a szabadidő megléte nélkül.

Ez a városban élők szocialista életmód struktúrájába (munka, jól megérdemelt pihenés) kiválóan illeszkedett, és „*az adott politikai rendszer alapértékeivel*”¹⁶ is összhangban állt. Nyaralótulajdonosként (vagy rokoni, baráti kapcsolatok révén kötődve) megérte a meglévő szabadidő eltöltése céljából nyaralót építeni, hiszen volt alkalmuk annak kihasználására.

Balatonakali nyaralótelepeinek vizsgálata

Az üdülőkörzetté nyilvánítást követő időszak

A levéltári forrásokból jól kirajzolódik, hogy a falu megváltozott státuszához (üdülőterület) történő alkalmazkodás nem ment egyik pillanatról a másikra. Úgy tűnik, az üdülőterületi szereppel járó kötelezettségek betartását és betartatását eleinte a falu vezetősége sem látta feltétlenül indokoltnak. A falu életében ez egy olyan átmeneti korszakot eredményezett, ahol a Balaton használatának tekintetében a hagyományos és az új gyakorlat párhuzamosan élt egymás mellett. A tanácstagok részéről ugyan tetten érhető az igyekezet, hogy az üdülőhelyi kritériumoknak megfeleljen a falu, ám szerintük „*még a községben nincs annyi nyaraló, hogy erre ilyen mértékben szükség volna*”.¹⁷

Azt egyértelműen helyeselték, hogy szabályozzák az üdülőhely rendjét, de vannak olyan szempontok, amelyeket még nem tartottak alkalmazhatónak, hiszen egyszerűen úgy gondolták, hogy „*az állattartás a fontos*.”¹⁸ Így fordulhatott elő, hogy az állattartás korlátozására tett kísérletek teljes sikeréig (1960-as évek vége) itt is megfigyelhető a Schleicher Vera által több településről leírt jelenség, miszerint a „*közös ember- és állatfürdőhelyek sokáig párhuzamosan működtek a kiépített, belépti díjas fürdőlepi strandokkal*”, bár ez Balatonakali esetében elnevezésekben nem rögzült.¹⁹

Az első nyaralótelep kialakításának gondolatáról (*Levendulás nyaralótelep*)

---

¹⁵ Főként a péntek délutáni indulásokkor, illetve a hétvégekről való hazatérésekkor azonban nem a gyorsaságé, hanem a dugók okozta kellemetlenségé volt a főszerep.

¹⁶ MÓD 2007, 113.

¹⁷ VML BKTJ XXIII.726/11. 1963.

¹⁸ VML BKTJ XXIII.726/11. 1963.

¹⁹ SCHLEICHER 2010, 73.

a Végrehajtó Bizottság 1965. év júliusi ülésének jegyzőkönyve tanúskodik. *Levendulásnak* a falutól keletre lévő, enyhe lejtésű, Balatonra lefutó domboldalt nevezték, ahol az állami gazdaság nagy kiterjedésű levendulaültetvénye helyezkedett el. A falunak a parcellázási munkák elvégzéséhez nem volt elég fedezete, így banki (- OTP) - hitel felvételére szorultak.²⁰ A tervek 43 hektár területen 120 telek kialakítására vonatkoztak. A tanácsstagok körében hamarosan viták alakultak ki a tervekkel kapcsolatban. Többen nem helyeselték a csoportos telkek²¹ kimérését, hiszen – mint érveltek – a város zsúfoltságából nem azért érkeznek a községbe a vendégek, hogy itt is hasonló körülmények fogadják őket.²²

A csoportos telkek terve végül csak részben valósult meg, mivel az üdülőterületi épületek egyharmad-kétharmad arányban egyedi és csoportos (iker) beépítésűek. A nyaralótelkek értékesítése az OTP-n keresztül történt, ami a különböző városokból – főként Budapest, Győr, Székesfehérvár – érkező nyaralótulajdonosok számára előnyös volt, hiszen a vásárlást az adott település OTP fiókján keresztül bonyolíthatták le.²³

A *Levendulás* nyaralótelep teljes felparcellázása, illetve út és villanyhálózata végül 1969-re készült el. A telkek értékesítése folyamatos volt, 1969-ből már negyven gazdára talált telekről értesülünk.

A falu nyugati peremén lévő *Csordás úti* dülő nyaralótelepként történő hasznosítására 1968-ban történt meg az első lépés, a tanács ugyanis megrendelte a terület házhely-rendezési tervét, majd elhatározták, hogy 1969-ben kezdődjenek meg a telekkimérési munkák.²⁴

A községi tanácsok átszervezése miatt Balatonakaliban megszűnt (a szomszédos Balatonudvariba került át) az önálló helyi döntéshozói testület, ami azt eredményezte, hogy a tervezettnél némiképp később – 1970-es évek elején – indultak meg a munkálatok.

---

²⁰ Ez az összeg 100.000 Ft volt, amit a telekértékesítésekből többszörösen visszanyert a falu, hiszen a *Levendulás* területének felparcellázásából 3 millió Ft bevétele származott. VML BKTJ XXIII.726/13. 1965.

²¹ A csoportos telkek esetében 2, 3 vagy 5 épület tartozott egybe. Az adott számú épületnek megjelenésében igazodnia kellett egymáshoz.

²² VML BKTJ XXIII.726/13. 1965.

²³ Több alkalommal, – a *Csordás úti* telep kapcsán – magánemberek parcelláztatták fel a saját területüket nyaralóépületek számára.

²⁴ VML BKTJ XXIII.726/15. 1967–1968.

A nyaralótulajdonosok motivációi

Interjúim készítése során különösen érdekelt, hogy a gyermekkori élmények, a családi hagyomány mennyiben befolyásolták a nyaralótulajdonosokat abban, hogy éppen Balatonakaliban építették fel *nyaralóikat*. Volt-e valamiféle kötődés a településhez, vagy legalábbis a környékhez, netán volt-e ennek valami előzménye a családban. Ahogy Iina Wahlström leírja, a finnek nyaralóhelyük kiválasztásakor általában visszatérnek gyökereikhez, (például a nagyszülők házát használják), tehát olyan helyet választanak, ahova a gyermekévek nyarai kötik őket, ami által a helyválasztás egyfajta értéktöbbletet nyer.²⁵ A jelenség a finn társadalom sajátos, a huszadik század hatvanas éveiben lezajló vidékről a városokba áramló migrációjával magyarázható.²⁶

A *nyaralóhely* választás effajta (gyökerek keresése)²⁷ motiváló tényezője a vizsgált telepek üdülői esetében nem figyelhető meg, az ellenben megállapítható, hogy a Balatonnál gyermekként eltöltött felhőtlen nyarak kialakítottak egyfajta vágyódást a tó iránt.

Adatközlőim számára szinte egytől egyig ismeretlen település volt Balatonakali, addig, amíg innen-onnan nem értesültek arról, hogy a faluban felparcellázott telkek várják a nyaralni vágyókat.²⁸ Az, hogy kinek, miként jutott tudomására a vásárlási lehetőség, gyakorlatilag egyénenként, családonként eltérő. Azonban az a tendencia, miszerint a korban ezek, és az efféle információk többnyire szájhagyomány útján terjedtek, egyértelműen megállapítható. Adatközlőm szerint a megbízható, jó munkaerő, főleg, ha volt némi kapcsolata a párttal (MSZMP) jó eséllyel kaphatott „fülest” a nyaralótelek kedvezményes vásárlásának lehetőségéről.

A másik, szintén jellemző formája annak, hogy miként kerültek a faluba az egyes nyaralótulajdonosok, az otthoni ismerősök csábítása, ajánlatai voltak. A később felparcellázott *Csordás úti* dülő több tulajdonosa is úgy került a

---

²⁵ WAHLSTRÖM 2008, 239.

²⁶ Míg az 1950-es években a finnek csupán 40%-a város lakó, addig 1975-re ez a szám 65%-ra emelkedett. WAHLSTRÖM 2008, 242.

²⁷ A vidékre való kiköltözés – Salföld, Gyűrűfű – példáján figyelhető meg hasonló indíttatás, bár ott a vidék, mint egyfajta múlt, nem az egyén (család)története szempontjából jelenti a gyökerekhez történő visszatérést, hanem benne a „hagyományyoshoz” (archaikushoz, falusíhoz, régihez, önállótól függetlenhez) való visszatérés igényét ismerhetjük fel. Ezért esik a választás azokra a régiókra (Balaton-felvidék, Baranya, Örség stb.) ahol, ha a díszletül szolgáló faluképet vesszük alapul, egy, a múltat őrző világba csöppenne érezhetjük magunkat. Azok pedig, akik nyaraló céllal vásárolnak maguknak ezeken a településeken házat, még inkább hozzájárulnak példásan rendben tartott portáikkal a falukép konzerválásához, ezáltal szinte skanzenszerűvé téve a települést.

²⁸ „Addig azt sem tudtuk, hogy létezik a falu.”, K.A. (Monogrammal jelölt adatközlőim nevét kérésükre jelen dolgozatban nem oldom fel.)

településre, hogy a *Levendulásban* már *nyaralóval* rendelkező ismerős ajánlotta számukra a falu másik végén kezdődő parcellázásokat.²⁹

A magyarországi gyakorlatban, ha üdülésről volt szó, sokáig – az alternatívnak nevezhető „falusi turizmus” megjelenéséig – szinte kizárólag vízparti területek jöhettek számításba, melyek közül a Balaton számított és számít ma is első számú úti célnak.

„*A Balaton szerelmesei voltunk!*”³⁰ „Egész életemben az volt a vágyam, hogy a Balatonnál legyen egy kis telkünk.”³¹ Az ilyen és ehhez hasonló mondatokból könnyen leszűrhetjük, hogy az egyik legfontosabb motivációs tényező maga a Balaton volt.

Egy 1975-ös rendelet szerint egy család csak egy nyaralóépülettel rendelkezhetett. Ezért akadt olyan *Csordás úti* üdülótulajdonos, aki lemondott a Duna-kanyarban lévő *nyaralójáról*, az akkor még csupán épülőfélben lévő balatonakali üdülője kedvéért. Döntését a következőképp indokolta: „*a Balatonnal semmi nem versenyezhetett.*”³²

A településen *nyaralók* előszeretettel hangsúlyozzák azt, hogy a tó északi partjának adottságai is fontosnak számítottak. Lényegesnek tartották, hogy nem kellett „kilométereket” gyalogolniuk ahhoz, hogy úszhassanak, ráadásul a faluba érkezésükkor gyakorlatilag a település teljes partszakasza szabad és érintetlen volt.

Balatonakali vonzó csendessége, a kis, akkor még egyutcás település nyugalma a stresszes városi életből való szabadulással ért fel, ami a vidékre (természetbe) menekülő városi ember klasszikusnak nevezhető képébe jól illeszkedik.³³ Az akali miliót rendszerint nem csak a város zajosságával állítják szembe, hanem magukat a balatoni üdülőhelyeket is differenciálják. Többen kiemelték azt, hogy a nyüzsgő, turistáktól hemzsegő Siófokra nem mentek volna szívesen, Balatonakali ezzel szemben a maga „felfedezetlenségével” biztosította a nyugodt balatoni nyarak eltöltésének lehetőségét.

A természeti környezetet, a Balaton-felvidéki táj szépségét a motiváló tényezők között emlegették azok a nyaralótulajdonosok is, akiket gyermekkori élményeik inkább a tó déli partjához kötik. Szerintük az északi part hegyes-völgyes, erdőkkel és szőlőhegyekkel tagolt mozaikos képe „*sokkal romantikusabb, mint a déli part*”.³⁴

---

²⁹ D.L.

³⁰ M.Á.

³¹ M.V.

³² Ü.J.

³³ LÖFGREN 1999, 116.

³⁴ P.J.

A *Csordás úti* telep ugyan egy sík területen fekszik, viszont a *Levendulás* Balatonra néző kopár domboldaláról több utca esetében is gyönyörű kilátás nyílt a víztükörré,³⁵ ami sok esetben szintén döntőnek bizonyult a telekvásárláskor (1–2. kép).

Vonzó lehetett számukra az is, hogy nem egy már meglévő település szerves részébe kellett beilleszkedniük, hanem attól egy térbelileg elkülönülő területet kellett „belakniuk”. Ezért egyfajta pionirokként saját maguk alkothatták, teremthették meg „üdülőfalujaikat”.³⁶ Ez a függetlenség, szabadság érzését kelthette bennük, még úgy is, hogy több esetben maguk az egyes házsorok, ikerházak az otthonihoz hasonló zsúfoltságot juttathatták eszükbe.

**1. kép: Balatonakali nyaralótelepei:
Csordás úti- telep (1.), Levendulás (2.)**

³⁵ Részben ezért, részben pedig az átlagosan nagyobb telkek miatt több *Csordás úti* nyaralótulajdonos „elitnek” tartja a *Levendulásban* üdüloket.

³⁶ „Kezdetben nem volt itt semmi. Egy nagy bódé volt a támpont, amire emlékszem, a tulajdonos, Marinyák neve volt nagy betűkkel ráírva, az volt a támpont, hogy ahhoz képest jobbra, vagy balra kell fordulni, ilyesmi...” Ü.J.

2. kép: Levendulás nyaralótelep

A nyaralóépületek építése

Egy konkrét példa segítségével kívánom illusztrálni, miképpen zajlott az üdülők építése, (az azt megelőző terveztetéssel, engedélyeztetéssel együtt) hogyan sikerült a kialakításuk, a kor gyakran nehezen értelmezhető szabályozási rendszerében. Mindezek megismerésében segítségül hívtam Puskás Vilmost, aki rendelkezésemre bocsájtotta a gondosan megőrzött családi iratokat, feljegyzéseit. Az illusztrációk közé a családi fotókból is válogathattam.³⁷ Úgy gondolom e példa alapján jól megismerhetőek az egész nyaralóterületre vonatkozó tendenciák.

A *Csordás úti* üdülőtelep Vak Bottyán utcájában lévő *nyaraló* a budapesti Puskás család tulajdona. (3. kép) A telekvásárlás abban az értelemben rendhagyó az esetükben, hogy nem első tulajdonosai annak, hanem a családfő nővérétől vásárolták 1975-ben. Puskásék is szerettek volna területhez jutni, amit elősegített az, hogy egy rendelet értelmében a nővérének meg kellett

---

³⁷ Szíves segítségéért és közreműködéséért köszönettel tartozom.

válnia a telektől.³⁸ Kézenfekvőnek tűnt, hogy ezt a területet vásárolják meg, melyet így annak eredeti árértékért (41.000 Ft) kaptak meg.

A területet, amely egy négyes sorbeépítés³⁹ egyik szélső tagja, eredetileg a győri OTP értékesítette, emiatt a többi három tulajdonosa győri illetőségű volt.

A sorházas, vagy iker beépítéseknél az egybe tartozó épületek tulajdonosainak közösen kellett meghatározni az ingatlan típusát. Ehhez segítségükre volt egy, a Veszprém Megyei Tanácsi Tervező Vállalat által kidolgozott, hétféle házakra vonatkozó ügynevezett „ajánlott tervek gyűjteménye”. Ezekről hivatalosan nem térhettek el, ám a gyakorlatban előfordultak kisebb-nagyobb változtatások, amit a hatóság némi pénzbírság kiszabása mellett ugyan, de tudomásul vett, elfogadott.⁴⁰ Az építkezést később kezdőknek alkalmazkodniuk kellett a többiek által meghatározott nyaralótípushoz.

3. kép: Puskásék nyaralója (Törő Bence felvétele)

---

³⁸ Annak, akinek szolgálati lakása volt, nem lehetett üdülőingatlana.

³⁹ Ezek az épületek mind lapos tetősek, az utcafrontra néző nyitott terasszal. Kétszintes nyaralót csak az egyedi beépítésű telkek esetében volt mód építeni. Több nyaralóépületet – főként az egyedi típusúakat – alá is pincéztek a jobb helykihasználás miatt. Van ahol konyhaként, de többnyire tároló helyiségként használják azt.

⁴⁰ Volt olyan adatközlőm, aki nevetve mesélte, hogy természetesen megszegték a szabályokat, de ez csupán egy kisebb összegű büntetést vont maga után. Míg többen épp azért bosszankodtak, hogy annak idején túlságosan is törvénytisztelők voltak, így több olyan változtatást is elmulasztottak az épületen, amit utólag belegendolva ők is felvállalhattak volna.

Esetünkben a további három tulajdonos Puskás Vilmost bízta meg, illetve ő magára vállalta az építés engedélyezési eljárásának megindítását, valamint az épületek terveztetésének megrendelését is. Ezt elmondása szerint meglévő kapcsolatrendszere miatt vállalta el. A négy fél levelezéséből kiderül, hogy a legfőbb szempont az volt, hogy olyan tervrajz készüljön, ami saját kivitelezésben megérthető, elkészíthető a kereskedelemben kapható anyagokból. Ez a „kikötés” sejtetni engedi nekünk az építés saját erőből történő elvégzését, amit a vizsgált jelenségünk egyik fő sajátosságának tekinthetünk.

Nehézséget jelentett, hogy a területet nádas nőtte be, mivel a közelben ered és folyik a *Kuti-réti* patak vize, ezért az alapot fél méteres vízben kellett kiásniuk. Az építkezés a tavasztól-őszig tartó időszakban folyt, hétvégéről-hétvégére, csupán nyaranta tudtak 2 - 3 hetet folyamatosan a faluban tölteni. Mindez elképzelhetetlen lett volna az úgynevezett *szabad szombat* intézményének kialakulása nélkül.

Több üdülőtulajdonos is kiemelte, csakúgy, mint Puskásék, hogy akkoriban (1970-es évek) aktív dolgozóként megengedhették maguknak azt, hogy péntek délután autóba szállva leutazzanak a Balatonra, ott dolgozzanak két napot a „nyaralón”, majd hétfő hajnalban úgy induljanak vissza lakóhelyükre, hogy már rögtön a munkába mentek. A vizsgált nyaralókultúra ilyen formában való működését tehát a fejlett mobilitási lehetőségek révén jól kihasználható – relatíve soknak számító – szabadidő tette lehetővé, csakúgy, mint ahogy azt a finn és svéd példákon megfigyelhetjük.⁴¹

Iina Wahlström szerint az üdülők számára értéktöbbletet jelenthet az, ha olyan helyen található a „*második otthonként*” megélt *nyaralójuk*, ahova múltjuk, családi gyökereik miatt kötődnek.⁴² Véleményem szerint hasonló értéktöbbletet jelent esetünkben a nyaralótelepi üdülők számára az a tudat, (amit előszeretettel ki is hangsúlyoznak) hogy azok az épületek, melyekben nyaraikat töltik „*az ő munkájuk gyümölcsei*”,⁴³ saját fáradozásuk révén születtek meg s váltak *második otthonukká*.⁴⁴

---

⁴¹ WAHLSTRÖM 2008, 242; LÖFGREN 1999, 129.

⁴² WAHLSTROM 2008, 239.

⁴³ A.K.

⁴⁴ Az üdülőtulajdonosok egyöntetűen hangsúlyozták, hogy *nyaralójuktól* semmi pénzért nem válnának meg, hiszen „életük egyik művének” tartják azokat.

Az önálló alkotás érzése egy panel -, vagy bérházban élő városi ember számára még inkább meghatározó lehet, ami a kor sajátossága miatt kiegészülhetett a magántulajdon birtoklásának felértékelődésével.⁴⁵

4. kép: Az alap kitévés (Puskás Vilmos felvétele)

Az 1975-ös telekvásárlás után az építkezés 1977-ben kezdődött meg. (4. kép) Az eredeti tervek szerint a következő év nyarára már el is készült volna az üdülő, vagy legalábbis a használatba vételi engedélyt szeretnék volna megkapni. Az építkezés azonban elhúzódott, amiért a hatóság büntetést szabott ki a családra. A büntetés alapja a következő volt: az 1970-es évek legelején, 1971-től átmeneti építési tilalom lépett életbe, aminek 1974-es feloldását követően három év, kötelező építési időszak következett – az építési engedéllyel rendelkező telkekre vonatkozóan – így Puskáséknak 1977-ig kellett volna felépíteniük *nyaralójukat*.

Az építkezés módjának taglalásakor gyakorlatilag minden adatközlőm a közismert *kaláka* szót használta, mint munkamódszert megnevező kifejezést. A terminust, annak klasszikus néprajzi értelmében természetesen hibás volna

⁴⁵ Valami hasonlóról ír Orvar Löfgren is, amikor egy *nyaraló* újjáépítésében valami mást, valami különlegeset vél felfedezni, amit egy városi ház átalakításában nem élhetünk át (LÖFGREN 1999, 139).

használni esetünkben, ám megjegyzendő, hogy a nyaralóépületek döntően valóban a kölcsönösségi alapon működő *társasmunkák* rendszerében épültek (5. kép).

Munkahelyi kollégák, barátok, de elsősorban a család, rokonok, ki, amikor ráért és rá tudta szálni a hétvégéjét, segédkezett az építkezésben. A munka üteme a fentebb leírt módon zajlott, amit nagyban meghatározott az aktuális anyagi helyzet, - egyik adatközlőm szerint - „*ha volt egy kis pénzünk, vettünk valamennyi sódert, murvát, stb.*”⁴⁶ – illetve maga az a tény is, hogy alkalmanként magát az építőanyagot is némi „*fuszítás*”⁴⁷ lefizetés, a szokásosnál több utánajárás után sikerült beszerezniük.

5. kép: Tetőbetonozás (Puskás Vilmos felvétele)

Az építkezéseken kőműves gyakorlatilag csak akkor dolgozott, amikor a falakat felhúzták, illetve a tetőt betonozták. Egyfelől csupán erre volt pénzük, másrészt „*nem is volt divat*”⁴⁸ iparost fogadni.

---

⁴⁶ P.V.

⁴⁷ Ú.J.

⁴⁸ A.K.

A munka így saját ritmusuknak megfelelően, „kötetlenül” folytatható. Többen megemlítették, hogy –természetesen – az építkezés közben is előfordult, hogy amikor már „*nagyon elegünk és melegünk lett*”,⁴⁹ „lefutottak” egyet fürdeni a tóba, majd visszajöttek és folytatták a munkát.

A Puskás család üdülőlétele három év elteltével vált lakhatóvá,⁵⁰ addig egy mobil faházban tartózkodtak, amit egy olyan ismerősüktől „örökölték”, akinek már megépült a *nyaralója*. Még ekkor is számos ideiglenes megoldás jellemezte az épületet: a padló maradék pvc lapokból állt, a terasz burkolata sokáig hiányzott stb.

„*A béke szigete*”.⁵¹ *Avagy a nyaralók spontán közösségi kapcsolatai*

A balatonakali üdülőtulajdonosok számára kapcsolataik kiépítéséhez nem kellett semmiféle közös identitáselemet megfogalmazni, ugyanis ez eleve adott volt az egyfajta „sorsközösségként” is értelmezett *nyaralólét* által.

A nagyjából egyidős – az 1960-as, 1970-es években 30–40 éves korosztály – üdülőtulajdonosok a telepen közösen is szórakoztak, egy-egy ilyen alkalom – a településen sokáig amúgy is nagy hagyománnyal bíró – *utcabál* jellegű öltött.⁵²

Az építkezés során egymásra voltak utalva. A korábban építkezők mintául szolgáltak – az egyes építészeti, kivitelezési megoldásokat tekintve – az őket követők számára. „*Itt az utcából kellett el lesnem, hogy hány gerendát használjak a tetőhöz*” – fogalmazott erre vonatkozóan egyik adatközlőm.

Többen hangsúlyozták, hogy az építkezések ideje alatt, aki a sóder mellett hagyta a lapátját, az két héttel később ugyan ott megtalálta. Megbíztak egymásban, és mindenki segített a másikon: „*volt, hogy nekem volt egy kis fölösleges téglám, azt elkérte ez, vagy az, máskor ő adott nekem cementet...*”.⁵³ Az egyes telkek között sokáig kerítés sem állt, ami még inkább a nyitottságot, a közösség érzését kelthette bennük. Az elkülönítés nem volt fontos, nem kívántak bezárkózni. „*Különb is, had futkossanak a gyerekek*”,⁵⁴ – mint fogalmaztak.

Ezekből a mondatokból egy erős társadalmi szolidaritáson alapuló – már esetenként eltúlzottnak tűnő – közösség képe bontakozik ki előttünk, amit azzal

---

⁴⁹ D.L.

⁵⁰ A 260 m² alapterületű telken az elkészült *nyaraló* végül 60 m²-es lett.

⁵¹ S.I.

⁵² „*Volt olyan, hogy itt harmincan is táncoltak*” – fogalmazott adatközlőm, miközben a *nyaralójuk* előtti utcarészre mutatott. S.I.

⁵³ A.K.

⁵⁴ Sz.I.

is nyomatékosítanak, hogy a pozitívként, a mintaként bemutatott „régí világot” összehasonlítják napjaink betörésekkel teli, bizalmatlan korszakával.

A bizalom egymás felé azonban töretlen maradt. A nyaralótelepek eredeti tulajdonosainak – „az alapítók”, ahogy emlegették - száma az évek előrehaladtával ugyan folyamatosan csökken, ám a megmaradt barátok, az egy utcában élők hasonlóképpen tartják a kapcsolatot, mint ahogy azt mindig is tették.⁵⁵ „*Odafigyelünk egymásra*”,⁵⁶ – mint mondják. Általában a nehezebben mozgó üdülőtársaik nyaralójában van a találkozó hely, ahogy fogalmaznak: „*csak átlépünk egymáshoz*.”⁵⁷ Az egymás iránti odafigyelésről,⁵⁸ szomszédlátogatásról magam is meggyőződhettem, hiszen több interjúm közben is előfordult, hogy házigazdámhoz „egymásnak adva a kilincset” érkeztek a barátok, ismerősök. A Balatonakaliban kötött barátságok nem korlátozódnak le a nyarakra és *nyaralókra*, az egy városban élők otthon is összejárnak.

A leírtak alapján a nyaralóépületek építésének időszakát értelmezhetjük úgy is, mint a boldog szocialista egyenlőség, testvériség korszakát, ahol mindenki ugyanúgy „*melózott*”, „*gürizett*” *nyaralója* felépítésén. Ebből a szempontból semmi különbség nem mutatkozott a vállalati középvezető és szerszámgyártó, az óvónő és gépészmérnök között. Így a munka – az üdülők felfogásában – homogenizálta a különben eltérő társadalmi osztályokból érkezőket, ami a jelenben is, mint egyfajta láthatatlan összekötő kapocs fűzi egybe a nyaralótulajdonosokat.

Az üdülőtelepek jövőjével kapcsolatban – a kialakult közösséget tekintve – a legtöbb nyaralótulajdonos alapvetően szkeptikus. Ugyan gyermekeik, unokáik esetenként látogatják a *nyaralókat*, ám ennek intenzitása meg sem közelíti a telepeket létrehozók üdülőkben eltöltött idejét, ami miatt az eredetihez hasonló közösség kialakulására is kevesebb az esély. Ennek oka az életmódbeli változásokkal, a lehetőségek beszűkülésével magyarázható. Míg a szocializmus „biztos talaján” megengedhette magának egy középosztálybeli budapesti család, hogy hétvégéit a *nyaralóban* töltsse, úgy napjaink mobilitási lehetőségei a magas üzemanyag áraknak, a szintén drága és ráadásul kényelmetlen

---

⁵⁵ Adatközlőim közül többen kiemelték, hogy a nyaralótársak elvesztését nehéz feldolgozni, „*lassan kihalunk teljesen*” – mint mondják (S.I.). Ebből is látszik mennyire egynek, egy közösségnek tekintik egymást a nyaralótelepre azonos időszakban kerülők.

⁵⁶ D.L.

⁵⁷ K.É.

⁵⁸ Ebbe beletartozik az is, amikor egymás nyaralóépületét – a másik távollétében – ellenőrzik, „*ránéznek arra*”. K.É.

tömegközlekedésnek köszönhetően épp az eredeti, – alsó középosztálybeli, aktív dolgozó – nyaralóközönséget „szorítják ki” üdülőikből.

„*A mai árak mellett ezt egyszerűen nem lehet vállalni a fiataloknak, hiszen állandóan dolgozniuk kell.*”⁵⁹ – a tendencia, hogy a hétvégék napjainkban gyakorlatilag a pluszmunkák vállalásáról, a jövedelem kiegészítéséről szólnak, szintén sokak számára ellehetetlenítik, hogy üdülőiket rendszeresen használják.

A *nyaralótelepek* képe így szép lassan átalakul, a nagyjából egy időben telket vásárló üdülőtársadalom többnyire egységes csoportja szétdarabolódik, kisebb-nagyobb részekre –,eredeti tulajdonosok”, illetve azok leszármazottai, akik már nem feltétlenül tartják úgy a kapcsolatot, ahogy azt az első generációs nyaralók tették, új, jobbra jómódú tulajdonosok, külföldiek, stb. – szakadva elkülönül egymástól.

Összegzés

Dolgozatom során nem volt céloom, hogy a Balatonakali nyaralókultúra jelenségét a magyar tudományos diskurzusban népszerű, „falusi turizmus” kutatások – pontosabban azok tanulságai – ellenében határozzam meg.⁶⁰ Ám ha azzal a gyakorlattal röviden összevetjük a vizsgált jelenséget, jobban megfogalmazhatóak ennek sajátosságai.

Balatonakali *nyaralói* esetében – ahogy a dolgozat alapján kiderült – szabadidejük színhelyének kiválasztása elsősorban magának a tónak köszönhető, ideérkezésük elsőszámú motiválója a Balaton volt. Az itt üdülők nem a faluba költöztek, hanem egy olyan „települést” alakítottak ki, ahol hozzájuk hasonló motivációjú emberek vették őket körül. A Balatonakaliba érkezők nem a tradicionálist, az archaikus falu kiegyensúlyozott képét keresték a településben, holott az, odaérkezésükkor a Káli-medencei falvaktól nem tért el sokban. Ők azonban nem kívántak semmit megőrizni, rekonstruálni, pusztán nyaralni, kikapcsolódnى szerettek volna. A „modernségkritikai attitűd” sem figyelhető meg náluk, mint egyfajta közös identitásképző tényező. Ez nem jelenti azt, hogy a településre érkezők java része a szocializmus elkötelezettje lett volna, (az azonban elmondható, még a szocializmusról is, hogy csak a kor színvonalán „jól élő” emberek engedhették meg maguknak, hogy balatoni nyaralójuk legyen) mindössze annyit, hogy azzal a többlet motivációval nem

---

⁵⁹ P.J.

⁶⁰ Az adott nyaralókultúra értelmezését – mindenekelőtt – az első generációs üdültulajdonosokkal folytatott interjúk alapján fogalmaztam meg. Láthattuk, hogy időközben változik a nyaralótársadalom képe, így feltételezhető, hogy az újonnan érkezők körében végzett kutatás – adott pontokon – más eredményre vezetne.

rendelkeztek, mint a Káli-medenceiek, akiről elmondható volt, hogy rendszerkritikusok voltak.

A „gulyáskommunizmus” időszak feltétele volt annak, hogy a jelenség ilyen formában és intenzitással egyáltalán létre jöhessen. Az emberek anyagi gyarapodása, jóléte a politikai környezet jóvoltából azon a szinten adott volt, hogy így nem vonták kétségbe a hatalom létjogosultságát.

Kiszakadva a városi környezetből (a megszokott „szigorú” struktúrából) egy – szó szerint és szimbolikusan egyaránt – kevésbé térben érezhette magát az ember, ami lehetőséget adott a szabadidős tevékenységek mellett olyan gyakorlatok végzésére is, melyekre esetenként „otthonukban” nem lett volna módjuk.⁶¹

Ugyan a tömegturizmus helyszínének tartott Balaton-part a kutatásunk színhelye, ám látható, hogy esetünkben is gyakorlatilag a „semmiből kinövő” turizmussal állunk szemben. Jóllehet állami, politikai kontroll alatt, de az üdültulajdonosok saját maguk formálták, alakították ki tereiket. Önerőből, nagyrészt társadalmi szolidaritás alapján felépülő környezet jött létre, ahol összetartó közösség, közösségek formálódtak.

Az 1960-as - 1970-es években létrejött nyaralókultúra jellemzőiben napjaink megváltozott életkörülményei (kevesebb szabadidő, rosszabb anyagi lehetőségek), valamint a korosztályok cserélődése (izolált közösség) a jelenség folyamatos átalakulásához vezetnek.

A jelenség értelmezésében nem a „készen kapott” tömegturizmus⁶² egyik típusa, hanem a jelentős érzelmi kötődés miatt, olyan értéktöbblettel bíró üdülési forma, melynek színhelyére, mint a *nyaralók második otthona* tekinthetünk.

Források

VML BKTJ = Veszprém Megyei Levéltár Balatonakali Községi Tanács
Jegyzőkönyvei XXIII.726/10. 11.; 13.; 14.; 15.

---

⁶¹ Gondolok itt például arra az esetre, mikor valakit az „*inkognitó miatt*” (Ü.J.) a település templomában kereszteltek meg.

⁶² Láthatuk, hogy a nyaralók is megkülönböztetik azt a nyaralókultúrát, amit ők képviselnek, attól, ami a Balaton forgalmas – tömeges – településein (pl. Siófok) tapasztalható.

Irodalom

- FEJŐS – SZIJÁRTÓ 2002 = Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (szerk.): *Egy tér alakváltozásai. Esettanulmányok a Káli-medencéről*. Budapest 2002.
- FEJŐS 1984 = Fejős Zoltán: *Cul/tours*. (Folklor, társadalom, művészet. - 15.). Budapest (1984.)
- KREDICS – LICHTNECKERT 1995 = Kredics László – Lichtneckert András: *Balatonalmádi és Vörösberény története*. Balatonalmádi 1995.
- LÖFGREN 1999 = Löfgren, Orvar: *On holiday: a history of vacationing*. Berkeley 1999, 109–154.
- MÓD 2007 = Mód László: „Kihaló faluból-üdülőfalú”. Gazdasági-társadalmi változások egy dél-dunántúli kistelepülésen (1970–2005). In: Szarvas Zsuzsa (szerk.): *Migráció és turizmus*. Budapest 2007, 111–142.
- PUSZTAI 1998 = Pusztai Bertalan: Vallás és turizmus. In: Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus, mint kulturális rendszer*. Budapest 1998, 13–23.
- SCHLEICHER 1998 = Schleicher Vera: Turizmus és regionalizmus. In: Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus, mint kulturális rendszer*. Budapest 1998, 203–213.
- SCHLEICHER 2010= Schleicher Vera: Víziszony és vízimádat. 19 - 20. századi Balaton-értelmezések. In: Bartha Elek – Keményfi Róbert – Lajos Veronika (szerk.): *A víz kultúrája*. Debrecen 2010, 64–80.
- SZARVAS 2002 = Szarvas Zsuzsa (szerk.): *Migráció és turizmus*. Budapest, 2002.
- TÖRŐ 2012 = Törő Balázs: Második otthonok a Balaton partján (Szakdolgozat) Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2012.
- WAHLSTRÖM 2008 = Wahlström, Iina: Second Homes and Summer Cottages in Finland. In: Pirjo Korkiakangas – Tiina–Ritta Lappi – Heli Niskanen (ed.),-: *Touching Things. Ethnological aspects of modern material culture*. Helsinki 2008, 238–247.

Second Homes by lake Balaton

BALÁZS TÖRÖ

My essay is a case study about the summer resort culture in Balatonakali. The summer resorts took shape in the 1960, 1970 years. My main objective was to reveal the holiday-makers what kind of motivations they came to the settlement. Concerned, as what the holiday-makers built their holiday resort buildings and how their communities were created. I dealt with the holiday-makers's and Balaton's contact. Emerged from the research that the own one themselves built it up holiday houses, they appeared as *second homes*. My essay onto the results of the turism anthropology, I leant on the studies of Iina Wahlström and Orvar Löfgren primarily. I elected the interview making as the principal method of my research, what I complemented with historical, archival sources. Researchers dealt with the phenomnom coming into existance in the period of the socialism less till now. It was my aim with my study that we get to know this area investigated less better.

Kristálycukorból szintetizált széngömb templát segítségével előállított TiO_2 gömbháj-szerkezetek jellemzése és fotokatalitikus aktivitásuk vizsgálata

KISS GABRIELLA ILONA

Bevezetés és irodalmi áttekintés

Napjainkban számos környezeti probléma jelent a kutatóknak megoldandó kihívást, így többek között a hulladékkezelés és a légszennyezés mellett a megfelelő, tiszta ivóvíz biztosítása is komoly feladatot jelent. A vizet elszennyező szerves vagy szervetlen anyagok, mikroorganizmusok eltávolítására nem mindig jelentenek megoldást az általánosan alkalmazott fizikai, kémiai és biológiai tisztítási módszerek. Amennyiben a szennyezők igen stabilak, vagy a korábban említett módszerekkel nem távolíthatók el, akkor alkalmazhatók a nagyhatékonyságú oxidációs eljárások (advanced oxidation processes, AOP). Ezen módszerek olyan oxidatív kémiai reakciókon alapulnak, melyek során reaktív gyökök képződnek, amelyek aztán a szennyezőket nem szelektív módon oxidálni képesek. A gyökök előállítása történhet pl. heterogén fotokatalízissel is.

A heterogén fotokatalízis jelensége a félvezető anyagokhoz köthető. Összefoglalva arról van szó, hogy ha egy félvezető anyagot megfelelő hullámhosszúságú fényvel megvilágítunk, akkor egy elektron a vegyértéksávból a vezetési sávba kerül, átlépve az ún. tiltott sávot, mely tulajdonképpen a vegyértéksáv teteje és a vezetési sáv alja közötti energiakülönbség. Minimálisan ez az energia az, amit közölni kell az elektronnal ahhoz, hogy a vegyértéksávból képes legyen a vezetési sávba jutni. Így maga után hagy egy elektronhiányt, ún. lyukat (h^+). Abban az esetben, ha a képződött elektron-lyuk párok nem rekombinálnak, és képesek a részecske felületére migrálni, akkor az ott adszorbeálódott molekulákból gyökök képződését generálhatják.

Ahhoz, hogy a gerjesztést követően redoxireakciók mehessenek végbe, a töltésátmenet sebességének versenyképesnek kell lennie az elektron-lyuk pár rekombinációjának sebességével, valamint a félvezető vegyértéksávja potenciáljának pozitívabbnak, a vezetési sáv potenciáljának negatívabbnak kell lennie a redoxirendszer akceptor-, illetve donorszintje potenciáljánál. Oxigén jelenlétében a fénybesugárzás segítségével generált elektron a felületen adszorbeált oxigént szuperoxid-gyökion képződésével redukálja. A gerjesztés során létrejött lyukak pedig vízmolekulával vagy hidroxidionnal reagálva

hidroxilgyököt képezhetnek. A heterogén fotokatalízis során a rendszert legalább két fázis alkotja a folyamat lejátszódásakor, a fotokatalizátor általában szilárd anyag, a lebontani kívánt vegyület pedig gáz vagy folyadék fázisú. A fotokatalízis során legalább két folyamat játszódik le párhuzamosan: a félvezető fotokatalizátor részecske felületén adszorbeálódott molekulák oxidációja, melyben a fotogenerált lyukak kapnak szerepet, valamint egy elektronakceptor vegyület (jellemzően a felületen adszorbeált O_2) redukciója a fény által gerjesztett elektronok által.¹ Ezek a reakciók vezetnek a gyökkanionok ($\bullet OH$, $\bullet O_2^-$) képződéséhez.²

A szerves anyagok lebontásakor alkalmazott fotokatalizátor meg kell, hogy feleljen néhány, a felhasználás szempontjából lényeges paraméternek. Olcsónak, könnyen előállíthatónak vagy jól hozzáférhetőnek kell lennie, nem jelenthet terhelést az élő szervezetekre, vagy a környezetre. A kémiai stabilitást elengedhetetlen kiemelni, emellett lényeges, hogy a vegyület ne legyen hajlamos fotokorrózióra. Ideális esetben az a félvezető megfelelő fotokatalitikus alkalmazásra, amelynél a tiltott sáv energiája kisebb, mint 3,5 eV, egészen pontosan a látható fény (~1,8–3,1 eV) tartományába esik. Ezen paramétereknek a félvezető oxidok közül a TiO_2 felel meg leginkább, ez a titánnak – mely egyébként a Földön a negyedik leggyakoribb fém és a kilencedik leggyakoribb elem – a természetben három módosulatban (rutil, anatáz és brookit) előforduló oxidja. Megfelelő alternatívának tűnhet a ZnO is, ám ez a vegyület kémiailag és fotokémiailag kevésbé stabilis, így fotokatalizátorként történő alkalmazása is nehezebb.³ A TiO_2 módosulatai közül termodinamikailag a rutil a legstabilisabb, a másik két módosulat hevítve rutillá alakul, a következő átalakulások lehetségesek: 1) az anatáz brookiton át rutillá, 2) a brookit anatázon át rutillá, 3) az anatáz rutillá és 4) a brookit rutillá alakulhat.⁴ Ezekben az átalakulásokban a részecskeméret nagy szerepet játszik. Megfigyelték, hogy 50 nm-nél kisebb részecskék esetében például az anatáz forma stabilisabbnak bizonyult, és csak magas hőmérsékleten (700°C felett) alakult át rutillá.⁵ A három polimorf szerkezete [TiO_6] oktaéderekkel írható le, a szerkezetek a torzulásokban és a kapcsolódásuk mintázatában térnek el egymástól.⁶ A TiO_2 kereskedelmi forgalomban is elérhető formái közül fotokémiai célokra gyakran alkalmazott referenciaanyag az AEROXIDE TiO_2

---

¹ PELAEZ ET AL. 2012, 331.

² MILLS – LEHUNTE 1997, 1.

³ HOFFMANN ET AL. 1995, 69.

⁴ CHEN – MAO 2007, 2891.

⁵ HWU ET AL. 1997, 355.

⁶ CARP – HUISMAN – RELLER 2004, 33.

P25, mely ~85–90 % anatázt és ~10–15 % rutilt tartalmaz. A fotokémiai vizsgálatok során a TiO_2 rutil és anatáz módosulatát használják. Általánosságban elmondható, hogy az anatáz fotoaktívabb a rutilnál ezen bontási tesztreakciók során, ennek oka lehet az eltérő tiltottsáv-energia, valamint az anatáz kevésbé zárt szerkezete.⁷

A TiO_2 fotokatalitikus aktivitásának növelése igen érdekes kutatási probléma. A két, ebben ígéretesnek mutakozó irányvonal a dópolás, valamint a különböző morfológiájú TiO_2 szerkezetek kialakítása lehet, így számos különleges morfológiájú TiO_2 (szubmikronos) szerkezet kialakítására (nanocsövek, nanorudak...) találhatunk példát a szakirodalomban.⁸ Új megközelítést jelentenek az üreges gömbök, melyeknek számos előnyös tulajdonsága van. Így például sűrűségük kicsi, viszonylag nagy fajlagos felülettel rendelkeznek, felületi permeabilitásuk jó, emellett jó hatékonysággal gyűjtik magukba a fényt, ami bennük többször szenved visszaverődést.⁹ Így lehetséges, hogy velük nagyobb fotokatalitikus aktivitás érhető el. Számos eljárás alkalmazható az előállításukra, az elmúlt években pl. szilika és polisztirol részecskéket is használtak templátként. Az ily módon előállított gömböknél szükséges volt a felületi módosítás, illetve az előállítás a környezetre nézve ártalmas volt.¹⁰

A kompozitok előállítása során templátként alkalmazhatók az ún. széngömbök (carbon (nano) spheres, C(N)S) is, melyek új megközelítést jelentenek a korábbi gömb templátokhoz képest, ugyanis felületük hidrophil, és hidroxil-, valamint karbonilcsoportokat tartalmaz, így a felületkezelés szükségtelen.¹¹ Ide soroljuk azokat a szénformákat, melyek gömb, vagy közel gömb alakot vesznek fel a szintézis során (a fullerének nem tartoznak ide). Jellemzésük során több szempont szerint sorolhatjuk őket csoportokba: a gömbök lehetnek tömörek vagy üregesek; rétegeik rendeződhetnek véletlenszerűen, koncentrikusan vagy sugárirányban; átmérőjük kapcsolatban áll grafitosságukkal; emellett a szintézismódszer szerint is csoportosíthatjuk őket.¹² Átmérőjük igen széles tartományban, a néhány nm-estől a mikronos méretekig változhat, fajlagos felületük szintén széles tartományban mozog, ezekre nagy befolyással van a választott szintézismódszer. A gömbök növekedése méretüktől és az alkalmazott előállítási módszertől függően más-

---

⁷ IBHADON – FITZPATRICK 2013, 189.

⁸ NAKATA – FUJISHIMA 2012, 169.

⁹ NAKATA – FUJISHIMA 2012, 169.

¹⁰ KIM ET AL. 2003, 780; KONDO ET AL. 2008, 547; CHEN ET AL. 2010, 1872

¹¹ SUN – LI 2004, 597; AO ET AL. 2008, 2574; CHEN ET AL. 2009, 971.

¹² DESHMUKH – MHLANGA – COVILLE 2010, 1.

más lehet: a kisebb méretű CNS-ök lánc formában, kémiai kötésekkel kapcsolódhatnak össze, míg a nagyobb méretű gömbök diszkrét szerkezetek, melyek egymással van der Waals-kötések révén kapcsolódhatnak.

A széngömbök képződésének mechanizmusa még nem pontosan ismert, de befolyásolja többek között a szénforrás, a katalizátor és a reakció körülményei is. A CS-ök képződésének egy javasolt, lehetséges mechanizmusa a következő: a folyamat első szakasza a polimerizációs szakasz, ahol a kiindulási cukorból oligoszacharidok, valamint aromás vegyületek képződnek. Egy kritikus telítettségi szintet elérve, a karbonizációs lépésben göcképződés kezdődik meg, majd ezután a keletkezett részecskék növekedése következik.¹³ A széngömbök előállításai módjai közül (mint pl. az ívkisülés, a lézeres abláció, a katalitikus vagy katalizátor nélküli CVD) a hidrotermális előállítást emelem ki. E módszer során fém autoklávban, viszonylag alacsony hőmérsékleten és magas nyomáson dolgozunk. A szénforrás alkalmas megválasztásával pedig az előállítás „zöld” lehet. Így például a kísérleteim során kristálycukorból indultam ki, az előállítás nem igényelte szerves oldószerek, iniciátorok használatát, nem használtam toxikus anyagokat.

Számos üreges szerkezetet szintetizáltak már templát segítségével korábban. Kang és munkatársai előállítottak tiszta, illetve Eu^{3+} -dópolt $\beta\text{-Ga}_2\text{O}_3$ üreges szerkezeteket, melyek egy lehetséges alkalmazása fotokatalizátorként történhet. A templátként szolgáló széngömböket hidrotermális úton készítették, 1,4 M-os glükózoldatból kiindulva. Így a kapott széngömbök átmérője 150–200 nm-esnek adódott. Erre a $\beta\text{-Ga}_2\text{O}_3$ bevonatot $\text{Ga}(\text{NO}_3)_3$, illetve $\text{Eu}(\text{NO}_3)_3$ alkalmazásával készítették el, a templátot pedig kalcinálással távolították el a mintából.¹⁴ Témaválasztásom szempontjából a TiO_2 gömbök előállításának szakirodalmi előzményeit mutatnám be részletesebben. A széngömb templátot Ao és munkatársai szintén glükózoldatból (0,8 M) kiindulva szintetizálták¹⁵ hidrotermális úton. A TiO_2 bevonatot $\text{Ti}(\text{OBu})_4$ segítségével készítették, majd hőkezeléssel távolították el a templátot. Eredményül anatóz fázisú TiO_2 -ot kaptak. Ennek fotokatalitikus aktivitását (a P25-tel is összevetve) metilénkék bontásával vizsgálták. Zheng és munkatársai szintén üreges oxidgömböket állítottak elő széngömb templát felhasználásával. A gömböket 1 M-os koncentrációjú szacharóz oldatból készítették. A SiO_2 , TiO_2 és SnO_2 gömbhéjak előállítását úgy végezték, hogy a tetraetil-ortoszilikát (TEOS) prekuzort etanolhoz (10 V/V%-os, pH = 2) csepegtették, majd intenzív keverés

¹³ SUN – LI 2004, 597.

¹⁴ KANG ET AL. 2014, 178.

¹⁵ AO ET AL. 2008, 2574.

után hozzáadták a 2 μm átmérőjű szén-gömböket. A további (24 órás) keverés után újradiszpergálták, mosták, centrifugálták és szárították a mintákat, majd hőkezeléssel távolították el a szén templátot belőlük.¹⁶ A fotokatalízisben történő potenciális alkalmazásuk okán meg kell említeni a két félvezető alkotta kompozitokat, pl. ide tartoznak a – szintén üreges morfológiájú – WO_3/TiO_2 szerkezetek,¹⁷ melyeket Lv és munkatársai készítettek. Itt a CS templát szintézise során 0,8 M koncentrációjú glükózoldatból indultak ki, a félvezető bevonatot TiO_2 és $(\text{NH}_4)_6\text{W}_7\text{O}_{24}\cdot 6\text{H}_2\text{O}$ felhasználásával alakították ki. 180–250 nm-es szén-gömböket sikerült így előállítaniuk. A templátot sikeresen eltávolították hőkezeléssel, az ez után felvett röntgendiffraktogramon a WO_3 és a TiO_2 jelein kívül más reflexió nem volt azonosítható. A metilénkék bontása során, látható fénnel történő megvilágítás mellett eredményesnek bizonyult az így készített kompozit. A képződő elektron-lyuk pár szeparációját ugyanis segíti a két oxid érintkezése, mivel a WO_3 vezetési sávjának energiája alacsonyabb, mint a TiO_2 esetében, így a TiO_2 -ban keletkezett elektron képes átjutni a WO_3 vezetési sávjához.¹⁸ Mivel a párhuzamosan képződő lyukak az elektronokkal ellentétesen mozognak, így a lyuk pedig a TiO_2 -ra kerül, hatékonyabb töltésszeparációt, és így emelkedett fothatékonytságot eredményezve.¹⁹

Célkitűzés

Munkám során a következő célokat tűztem ki:

- szén nanogömbök (carbon nano spheres, CNS) előállítása kristálycukorból, lehetőleg minél kisebb átmérőjű, és homogén méreteloszlású minták szintetizálása
- a kapott gömbök tisztítása, szerkezetvizsgálata
- az előállítás során alkalmazott paraméterek változtatása hatásának feltérképezése a szén-gömbök méretére, méreteloszlására vonatkozóan
- $\text{Ti}(\text{OBU})_4$ prekursor felhasználásával üreges megfelelő rétegvastagságú TiO_2 szerkezetek előállítása, morfológia vizsgálata
- referenciaként tömör TiO_2 szerkezetek előállítása
- az üreges TiO_2 gömbhéjak fotokatalitikus sajátságainak feltérképezése fenol bontásával, a kapott eredmény összevetése a referenciaanyaggal.

---

¹⁶ ZHENG ET AL. 2006, 2991.

¹⁷ LV ET AL. 2011, 329.

¹⁸ KELLER – BERNHARDT – GARIN 2003, 129.

¹⁹ LI ET AL. 2001, 209; AKURATI ET AL. 2008, 53.

Kísérleti rész

Az általam szintetizált széngömbmintákat és a rajtuk kialakított TiO_2 gömbhéjakat a következő módszerekkel vizsgáltuk, illetve méréseket végeztünk el rajtuk:

- pásztázó elektronmikroszkópia (SEM)
- röntgendiffraktometria (XRD)
- Raman-spektroszkópia
- Fourier-transzformációs infravörös spektroszkópia (FT-IR)
- termogravimetria (TG)
- fajlagos felület meghatározás
- teljes szerves széntartalom meghatározás (TOC)
- nagyhatékonyságú folyadékkromatográfia (HPLC)

A munkához kapcsolódó kísérletek során elsőként a szintézis paramétereinek változtatásának hatását igyekeztem feltérképezni. Így több mintasorozatot készítettem, ezek elnevezése a következő séma alapján történt: *vizsgált paraméter-CNS-az adott paraméter aktuális értéke*. Ehhez vizsgáltam a szintézis idejének hatását oly módon, hogy 0,15 M koncentrációjú szacharózoldatokból kiindulva, különböző időtartamokig ($t = 3; 6; 12; 18; 24$ óra, *t-CNS* sorozat) tartottam a 180°C -ra fűtött szárítószekrényben az autoklávot ($V = 175$ mL). Emellett vizsgáltam az ionerősség hatását a szintézis végterméke átlagos részecskeméretének hatására, ennek során a kiindulási 0,15 M-os szacharózoldatban 1,5 M-os NaCl-koncentrációt állítottam be ($V_{\text{autokláv}} = 175$ mL). Valamint vizsgáltam az autokláv töltöttségének hatását a részecskék méretére és méreteloszlására, ehhez az edény ($V = 175$ mL) töltöttségét 10–90 % között változtattam (*V-CNS* sorozat). Emellett kíváncsi voltam arra is, hogy a kiindulási szacharózoldat pH-jának megváltoztatása eredményez-e jelentős változást/javulást a részecskék méretét, illetve méreteloszlását tekintve, így elvégeztem savas ($\text{pH} = 3$) és lúgos ($\text{pH} = 12$) oldatból is (*pH-CNS* sorozat, $V_{\text{autokláv}} = 275$ mL). A pH beállításához sósavat ($c = 2$ M), valamint nátrium-hidroxidot ($c_{\text{törzs}} = 19,4$ M) használtam.

A *t-CNS*, *V-CNS*, *pH-CNS* sorozatok esetében először meleg vizes mosást alkalmaztam, majd amikor a PVDF (Millipore, Durapore PVDF membrán, $d = 47$ mm, pórusméret: $0,1 \mu\text{m}$) membránon átfolyt szűrlet már tiszta volt, 5, 15, majd pedig 45 V/V%-os etanollal mostam a mintákat, mindegyik oldószerrelgyel három alkalommal. Ezután pedig újabb meleg vizes mosás

következett. A *pH-CNS-12* minták esetében a szűrés igen nehézkes volt, így a tisztítás háromszori desztillált vízben, majd egyszeri 45 V/V% etanolt tartalmazó mosófolyadékban történő felszuszpendálással, illetve centrifugálással ($t = 20$ perc, 4000 rpm) történt. Csak ezután szűrtem le és mostam meleg vízzel a mintákat. Ezzel a szintézis során képződő egyéb aromás vegyületeket és oligoszacharidokat eltávolítottam a mintákból.

Ezután a mintákat szárítószekrényben, 70°C -on, egy éjszakán át (18 óra) szárítottam, a részecskék morfológiáját SEM felvételekkel igazoltuk, a SEM felvételek alapján méreteloszlást számoltam, és hisztogramokat készítettem az adott előállítás során kapott részecskék méreteloszlásának szemléltetésére.

A következő lépésben a TiO_2 bevonatot alakítottam ki a gömbökön (szol-gél módszer). Ennek során a prekursor etanolos oldatát választótölcsér segítségével adagoltam a széngömbök etanolos szuszpenziójához, folyamatos keverés mellett.

A félvezető oxidréteg kialakítására végül a 12-es pH-jú kiindulási oldatból szintetizált széngömböket választottam ki. A bevonás során a széngömbök 2 g-ját szuszpendáltam fel 130 mL abszolút etanolban, ultrahangos rázókádba helyezve az elegyet 5 percre, melyhez 0,640 mL vizet adtam azért, hogy a szuszpenzióba ezután kerülő prekursor hidrolízisét szabályozzam. Ezután $\text{Ti}(\text{OBU})_4$ etanolos oldatát (11,81 mmol prekuzort adtam hozzá 70 mL abszolút etanolhoz) választótölcsérből csepegtettem hozzá a széngömbszuszpenzióhoz, folyamatos, intenzív kevertetés mellett. A *pH-CNS-12-TiO₂* minta esetében a $n(\text{Ti}):n(\text{H}_2\text{O}) = 1:3$ molarányt alkalmaztam. A csepegtetés végeztével még egy órán át hagytam keveredni a szuszpenziót, majd leszűrtem, és háromszori 10 mL-es etanolos mosással tisztítottam. A bevonást ezen lépések szerint három alkalommal végeztem el. A három kísérletben összesen kapott kb. 7 g anyagot egyesítve újból felszuszpendáltam 200 mL abszolút etanolban, 1,92 mL víz hozzáadásával, majd 12 mL $\text{Ti}(\text{OBU})_4$ -ot adtam 210 mL abszolút etanolhoz ($c(\text{Ti}(\text{OBU})_4) = 0,16 \text{ M}$), és ezt az oldatot csepegtettem a széngömbszuszpenzióhoz folyamatos kevertetés mellett. A csepegtetés végeztével még egy órát kevertettem az oldatot, majd 20 mL etanollal mostam a mintát három alkalommal.

Egy éjszaka száradás (70°C) után hőkezelés következett annak érdekében, hogy a templát széngömböket eltávolítsam a mintákból, valamint kristályos TiO_2 réteget kapjak eredményül. A felfűtés $5^{\circ}\text{C}/\text{perc}$ sebességgel történt a 400 ; 500 ; 600 és 700°C -on, 4 órán át végzett hőkezelés során. Ezután a röntgendiffraktogram felvételével, valamint SEM felvételek készítésével vizsgáltuk a minták összetételét, morfológiáját, a részecskék méretét.

Ezután végül a fotokatalitikus aktivitásuk meghatározása következett. Ezt az üreges TiO_2 minták esetében fenol (PH) bontásával vizsgáltam, fotokatalitikus habreaktorban. Állandó hőmérsékleten (25°C -on termosztálva), folyamatos oxigénbuborékolatás mellett 6 W teljesítményű UV-A lámpa használatával zajlottak a mérések mindegyik minta vizsgálata során. A modellvegyület fotokatalitikus bontás következtében történő koncentrációcsökkenését HPLC segítségével követtem, a kiindulási oldat PH-ra nézve $1 \cdot 10^{-4}$ M, a tesztelt fotokatalizátorra nézve pedig 0,5 g/L koncentrációjú volt.

A bontási tesztet elvégeztem az általam szintetizált referencia, valamint a különböző hőmérsékleteken hőkezelt TiO_2 minták (a későbbi jelölés a hőkezelés hőmérsékletét tartalmazza) esetében is. A referenciaként szolgáló minta előállítása során széngömböt nem tartalmazott a rendszer azért, hogy lássuk, a templát segítségével képződő, üreges TiO_2 gömbök hatékonyabbak-e fotokatalízis terén, mint a gömb templát nélkül képződött TiO_2 . Egyébként az előállítás ugyanolyan metódus szerint zajlott, mint a templátot tartalmazó minták esetében. A fotokatalitikus tesztek során fenolt alkalmaztam modellvegyületként, melynek a bontások során történő koncentrációcsökkenését szintén HPLC segítségével követtem.

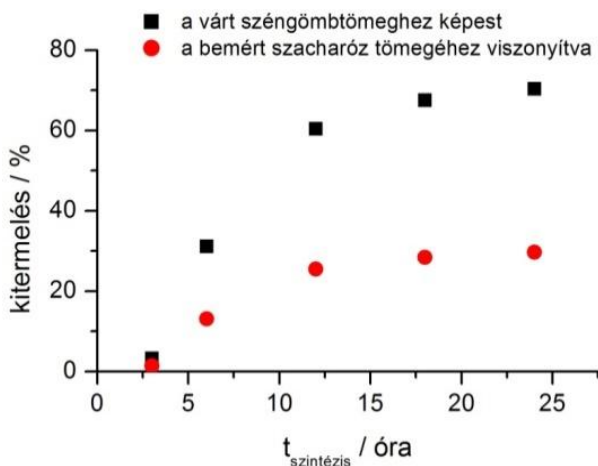
A fotokatalízis megkezdése előtt az elegyet 5 percig kezeltem ultrahangos kádban a fotokatalizátor megfelelő szuszpendáltatása érdekében. A mintákat összesen két óra időtartamig vettem különböző (10–30 perces) időközönként a rendszerből. Az első 30 perc (sötét szakasz) az adszorpció-deszorpció egyensúly beálltának kivárását szolgálta; $t = 0$ időpillanatnak a lámpa bekapcsolását tekintettem; a reakciót ettől kezdve 90 percig követtem. A mintákat ezután centrifugáltam ($t = 15$ perc, 14000 rpm), majd a felülúszót fecskendőszűrőn (Whatman Anotop 25 Plus, $0,02 \mu\text{m}$) átszűrtem, hogy az esetlegesen még az oldatban maradt fotokatalizátorszemcsék később ne okozzanak problémát a HPLC-s meghatározás során.

Az eredmények bemutatása

A szintézis idejének méretbefolyásoló hatását vizsgálva öt mintát (t -CNS sorozat) készítettem el, minden esetben $c_{\text{szacharóz}} = 0,15$ M koncentrációjú oldatból indultam ki. Az előállítás minden esetben 180°C -on történt, mivel az irodalomban is nagyrészt ezen, vagy e körüli hőmérsékleteken (170 – 190°C) dolgoztak. Az autokláv ($V = 175$ mL) az egyes előállítások során 3; 6; 12; 18;

valamint 24 órát töltött szárítószekrényben a korábban említett 180°C-os hőmérsékleten.

A $C_{12}H_{22}O_{11}$ $12 \rightarrow 12 \text{C} + 11 \text{H}_2\text{O}$ szerint egy mólnyi szacharóz 12 mólnyi szén eredményez a folyamatban. Így a bemért szacharózmennyiségekből kiszámolt, várt szén-tömeghez, valamint magához a bemért szacharóztömeghez tudtam viszonyítani a kapott szénmennyiséget százalékosan, melyet az 1. ábrán tüntettem fel.

1. ábra: A kitermelés változása a szintézis idejének növekedésével.

Az 1. ábrán látható, hogy legjobb kitermeléssel a 24 óra alatt történt szintézis jellemezhető, itt kb. a 70%-a képződött a várt mennyiségnek, a bemért kristálycukornak kb. 30%-a alakult szén-tömegévé. A görbe telítési jellegű. A kezdeti alacsony kitermelés magyarázható a már említett képződési mechanizmus szerint ennyire kis időtartamok alatt (3–6 óra) a karbonizációs lépés már megkezdődik, tehát jelen vannak (valószínűleg kisebb mennyiségben) göcök, melyeken a méretnövekedés megindulhat, ám ez idő alatt jelentősebb méretnövekedés nem tud lezajlani. A telítési szakasz jelenlétét pedig az magyarázza, hogy a folyamat előrehaladtával a szacharóz elfogy az oldatból.

A mintákról készült SEM felvételeken látott gömb részecskék átmérőjét az ImageJ programmal lemérve, majd összegezve kaptam az 1. táblázatban bemutatott átlagos átmérő értékeket és azok szórását.

minta neve	$t_{\text{szintézis}} / \text{óra}$	d / nm	SD / nm
t-CNS-3	3	333	64
t-CNS-6	6	584	73
t-CNS-12	12	688	257
t-CNS-18	18	720	246
t-CNS-24	24	598	218

1. táblázat: A szintézis ideje változtatásának hatása a kapott részecskék méretére.

A *t-CNS* mintasorozatból a *t-CNS-24* minta esetében elemanalízis vizsgálatára is sor került. A minta három különböző helyén végzett mérések átlagaként az adódott, hogy a minta 79% szenet, illetve 21% oxigént tartalmaz. Ez valószínűleg a gömbök felületén lévő oxigén-tartalmú funkciós csoportok (hidroxil-, karbonil-, karboxilcsoportok) jelenlétéhez köthető.

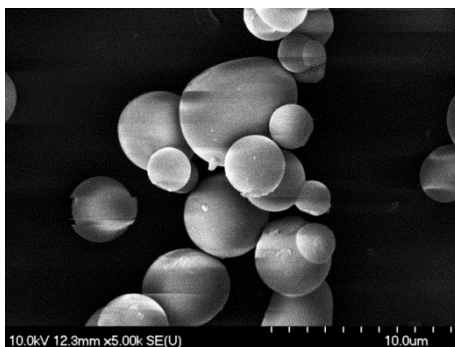
A további paraméterekre vonatkozó vizsgálatokat a $t = 12$ h szintézisidő alkalmazásával végeztem, ugyanis – amint korábban látható volt – e fölött már nem nő jelentősen a kitermelés, viszont ez az időtartam mégis gördülékenyebb tette a munkát, mint pl. egy $t = 24$ óráig tartó előállítás.

A töltöttség hatásának felderítésére irányuló vizsgálatoknál az addig is alkalmazott 0,15 M szacharózkoncentrációt alkalmaztam. A töltöttség szintjét 10–90% között változtattam. A minták elektronmikroszkópos felvételein látott részecskéket lemérve kaptam a 2. táblázatban bemutatott átlagos átmérőket és a rájuk vonatkozó szórást minden mintára. A szintézis időtartama itt is $t = 12$ óra volt ($V_{\text{autokláv}} = 175$ mL). Azt tapasztaltam, hogy a folyadéktérfogat kezdeti növekedése közvetlenül eredményezi a kapott részecskék méretének növekedését is. Azonban számos mintánál, külön kiemelve a nagyobb töltöttségűek közül az 50 és a 80%-os mintákat, igen heterogén volt a részecskék méreteloszlása, valamint a klávbán lévő oldattérfogat növekedésével egyre kevésbé volt jellemző a gömb szerkezet részecskékre, nagyobb mennyiségben képződtek aggregátumok, nem szabályos morfológiával rendelkező részecskék.

minta neve	töltöttség / %	d / nm	SD / nm
V-CNS-10	10,0	300	64
V-CNS-20	20,0	539	368
V-CNS-30	30,0	597	119
V-CNS-40	40,0	695	170
V-CNS-50	50,0	566	262
V-CNS-60	60,0	307	45
V-CNS-70	70,0	565	293
V-CNS-80	80,0	584	336
V-CNS-90	90,0	584	223

2. táblázat: Az autokláv-töltöttség változtatásának hatása a részecskeméretre.

Az ionerősséget az erre a vizsgálati célra szánt mintában NaCl-dal állítottam be, a só koncentrációja a rendszerben $c = 1,5 \text{ M}$ volt, egy jellegzetes SEM felvételt a 2. ábrán mutatok be.

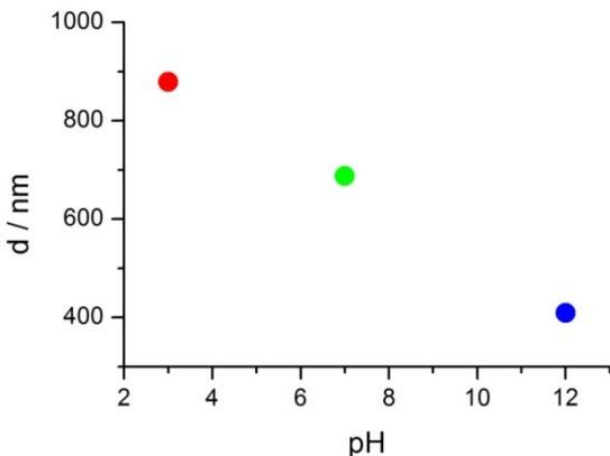
2. ábra: A $c_{\text{NaCl}} = 1,5 \text{ M}$ sókoncentráció alkalmazásával előállított széngömbök elektronmikroszkópos felvétele.

Ennek hatására azt tapasztaltam, hogy kevés számú, igen nagy méretű gömbök tudtak képződni a rendszerben, a SEM felvételek alapján számolt átlagos átmérő $d = 3563 \text{ nm}$ -nek adódott, a relatív szórás 30% volt. Emellett a képződött szerkezetek alakja kevésbé volt gömb. Az oldatban ugyanis így jelenlévő ionok képesek a részecske felületi töltését kompenzálni, így az kifelé semleges. Ennek az „árnyékolásnak” lehet az az eredménye, hogy a részecskék mérete ugrásszerűen növekszik gyakorlatilag egy nagyságrendet. Ezért később

ebben az irányban nem végeztem további kísérleteket, ugyanis a több mikronos gömbök szintetizálása helyett a méret csökkentése volt a célom.

A pH hatását savas és lúgos közegű reakcióelegyek előállításával is vizsgáltam egyaránt, összehasonlítva az eredményeket a semleges oldatból készített gömbökkel. Azt tapasztaltam, hogy a gömbök átlagos átmérője $d = 879$ nm-nek adódott, ami a NaCl-tartalmú mintát nem számítva a legmagasabb érték volt addig.

A lúgos közegű szintézist először $\text{pH} = 12$ értéken végeztem el. Ennek eredménye az eddigiektől jelentősen eltért, már az autokláv ($V_{\text{autokláv}} = 275$ mL) felnyitáskor látható volt a különbség, ugyanis nem a korábbi sötétsárga folyadékban lévő fekete anyagot kaptam, hanem egy sötétbarna szuszpenziót, mely igen nehezen volt szűrhető. A tisztítási lépésben így inkább a centrifugálást alkalmaztam, és csak a legutolsó mosás után szűrtem le a mintát. A részecskék alig aggregálódtak, amely a későbbi bevonás céljából fontos volt, és homogén méreteloszlás jellemezte a mintát. Ezzel a módszerrel végeztem el összesen 8 előállítást, a tisztítást, szárítást a korábban leírtak szerint végezve. A következő, 3. ábrán, valamint a 3. táblázatban bemutatom a reakcióelegyen beállított pH hatását a gömbök méretére.

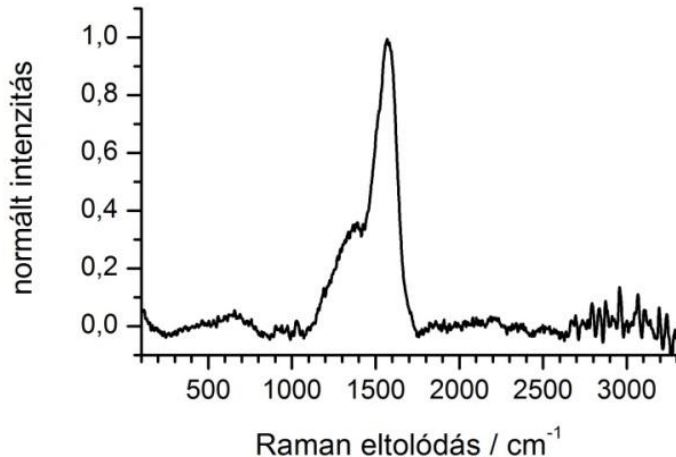
3. ábra: A szintetizált széngömbök méretének változása a pH függvényében.

minta neve	pH	d / nm	SD / nm
pH-CNS-3	3	879	264
pH-CNS-7	7	688	257
pH-CNS-12	12	410	92

3. táblázat: A pH változtatásának hatása a részecskeméretre.

Az átlagos részecskeméret a *pH-CNS-12* mintáknál összesítve $d = 410$ nm-nek adódott, a relatív szórás 22%. Ez a méret ígéretesnek tűnt a bevonás céljára, ugyanis az irodalom jegyez ilyen átmérőjű polisztirol gömböket, melyeket később templátként tudtak alkalmazni.²⁰ A *pH-CNS-12* mintáknál az elemanalízis eredménye szénre 77%-nak, oxigénre pedig 23%-nak adódott, ami oxigéntartalmú funkciós csoportok jelenlétére utalhat a felületen.

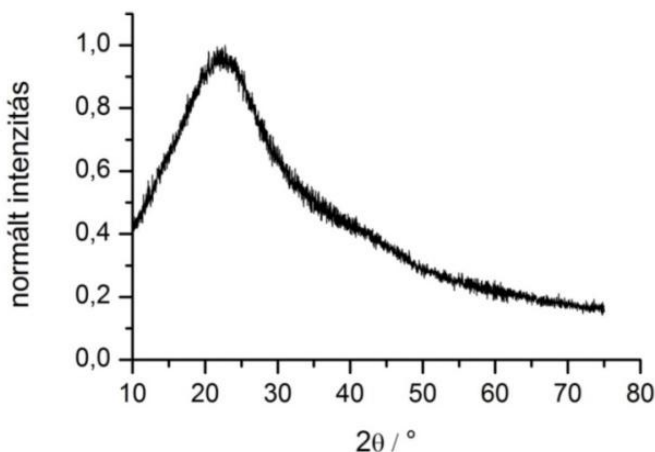
Mivel így sikeresen előállítottam a kívánt mérettartományba eső, viszonylag homogén méreteloszlású mintákat, így ezen *pH-CNS-12* mintáknál a szerkezetvizsgálat volt a következő lépés. A $d = 410$ nm-es átlagos átmérővel rendelkező gömbök fajlagos felülete $20 \text{ m}^2/\text{g}$ -nak adódott. A *pH-CNS-12* minta Raman spektruma a 4. ábrán látható.

4. ábra: A pH-CNS-12 minta Raman spektruma.

²⁰ KONDO ET AL. 2008, 547.

A spektrumon jól láthatóak a szenekre jellemző D ($\sim 1350\text{ cm}^{-1}$) és G ($\sim 1580\text{ cm}^{-1}$) sávok. Az intenzív G sáv a mintában lévő sp^2 hibridizációjú szénatomok jelenétéhez köthető, ami valamiféle konjugált, esetleg aromás jellegre utal. A jó grafitosságú szenekre jellemző 2D ($\sim 2700\text{ cm}^{-1}$) sáv nem figyelhető meg a spektrumon. A két csúcs intenzitásának hányadosa a gömbök grafitosságát jellemzi. Mind a D, illetve a G sáv igen széles, ami többek között a minta amorf szerkezetére enged következtetni.

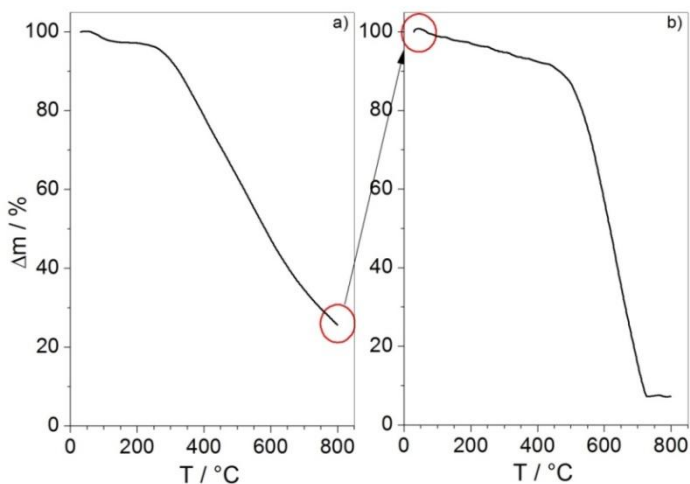

5. ábra: A pH-CNS-12 minta röntgendiffraktogramja.

A *pH-CNS-12* minta röntgendiffraktogramja az 5. ábrán látható. Grafitos szerkezetre utaló intenzív reflexió $\sim 26^\circ$ -nál nem látható, valamint egyéb éles, kristályos anyag jelenlétére utaló reflexió sem figyelhető meg. Ezek alapján elmondható, hogy a mintában található szén-gömbök amorf szerkezetűek.

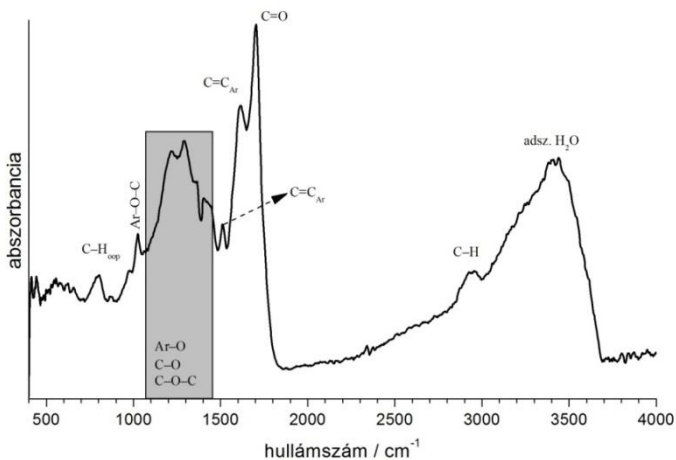
Az elvégzett termogravimetriás mérés során (6. ábra) azt tapasztaltuk, hogy a 30°C -tól 800°C -ig történő felfűtés során a *pH-CNS-12* gömbök nem égnek el teljesen. A tömegcsökkenés az első felfűtés során kb. 300°C körül kezdődött meg és a mérés végéig jó közelítéssel egyenletes volt. Az ekkor mért tömegcsökkenés körülbelül 75% volt a bemért mennyiséghez képest. A TG mérés maradékát ismét felfűtve azt tapasztaltam, hogy a tömegcsökkenés kezdete kb. 500°C -ra tolódott el az előző méréshez képest, mindazonáltal az intenzív tömegcsökkenés végén ($\sim 720^\circ\text{C}$) a hőmérséklet növelésével már nem volt tapasztalható további jelentős tömegváltozás.

6. ábra: A pH-CNS-12 minta termogravimetriás görbéje: a) első felfűtés; b) a maradék minta ismételt felfűtése.

A pH-CNS-12 mintáknál FT-IR mérésekre is sor került, egy spektrumot az irodalmi adatok²¹ alapján hozzárendelt funkciós csoportok feltüntetésével a 7. ábrán mutatok be.

7. ábra: A pH-CNS-12 minta infravörös spektruma.

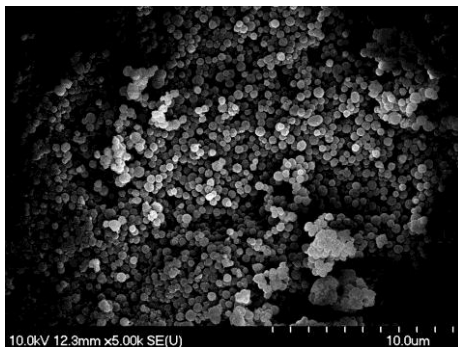
²¹ SUN – LI 2004, 597; CHEN ET AL. 2009, 971.

A minta spektrumában 3500 cm^{-1} hullámszám környékén a mintán adszorbeálódott víz jele látszik. 2950 cm^{-1} értéknél látható csúcs a C–H rezgéshez köthető. Az 1705 cm^{-1} és 1614 cm^{-1} értékeknél található csúcsokat a C=O és C=C_{Ar} rezgésekhez rendeltük. Az $1100\text{--}1400\text{ cm}^{-1}$ tartományban (szürkével kiemelt terület) lévő sávok megjelenéséért feltételezhetően a karbonsavakban, észterekben vagy aromás vegyületekben előforduló C–O csoportok felelősek. Az ebben a tartományban megjelenő C–OH vegyértékrezgés és –OH deformációs rezgés az –OH csoportok nagy számban való jelenlétére utal.

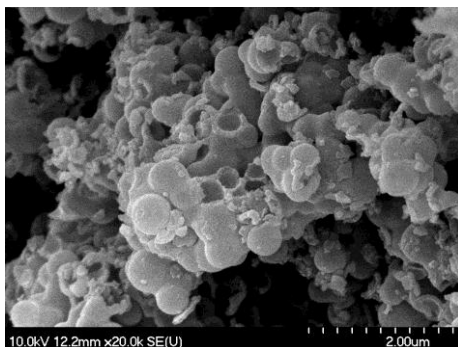
A Raman, XRD és FT-IR vizsgálatok eredményeit összevetve megállapítható, hogy a *pH-CNS-12* mintában található gömb morfológiájú részecskék amorf szerkezetűek, azonban tartalmaznak aromás gyűrűkre utaló jegyeket. Ezen felül a vizsgálatokból arra következtethetünk, hogy a szén gömbök felszínén oxigéntartalmú funkciós csoportok találhatóak.

A következő lépésben nagyobb térfogatban igyekeztem kialakítani a TiO₂ réteget a templáton. Három kísérletet végeztem el, mindegyik alkalommal 130 mL abszolút etanolban felfuszpendált 2 g *pH-CNS-12* szén-gömbhöz adagoltam a prekursor etanolos oldatát. Egy óra keveredés után mostam, szárítottam a mintát, majd hőkezelést követően SEM felvételeket készítettünk a mintákról, melyeken főleg törmelékes területek voltak láthatók, alig maradt épen üreges gömb, a nagyobb átmérőjű szén gömbök felületén kialakult TiO₂ rétegek mechanikailag kevésbé voltak stabilak. Kisebb átmérőjű gömbökből ezzel szemben több maradt épen. A következőkben a három bevonás eredményeképpen kapott, összesen majdnem 7 g még nem hőkezelt, bevont templátot háromszoros mennyiségű etanolban ismét felfuszpendáltam, és háromszorosára növelt mennyiségű Ti(OBu)₄-ot adtam hozzá folyamatos keverés mellett, kb. 2 mL/min sebességgel, hogy vastagabb, mechanikai hatásoknak jobban ellenálló bevonat alakulhasson ki. Az így ismételen bevont mintát egy óráig hagytam keveredni, majd háromszori etanolos (V = 20 mL) mosás után egy éjszakán át szárítottam (t = 18 óra, T = 70°C). Ennek kis részletét hőkezelttem (T = 500°C, t = 4 óra, v_{felűtés} = 5°C/perc). A SEM felvételek (8. ábra) üreges gömb struktúráját igazoltak, kevesebb volt a törmelékes terület, számos épen maradt, 400–500 nm-es gömböt lehetett megfigyelni a képeken, bár a hőkezelés utáni felvételen aggregálódott területek látszanak.

a)

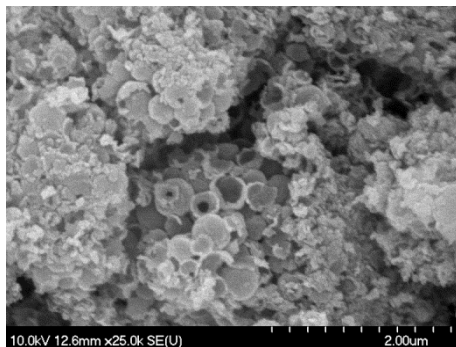
b)

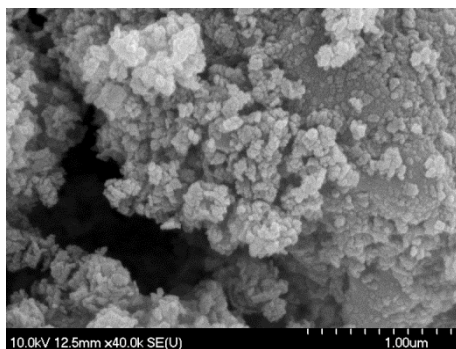
8. ábra: A két alkalommal bevont minta hőkezelés előtti (a) és hőkezelés ($T = 500\text{ }^{\circ}\text{C}$, $t = 4\text{ óra}$, $v_{\text{felfűtés}} = 5\text{ }^{\circ}\text{C/perc}$) utáni (b) SEM felvétele.

A következő lépésben a minta 1–1 g-os részleteit különböző hőmérsékleteken: 400, 500, 600 és 700°C-on hőkezelttem, 5°C/min felfűtési sebességgel, $t = 4$ óra időtartamig. A kapcsolódó SEM felvételeket a 9. ábrán mutatom be, látható a képeken, hogy minden esetben gömb szerkezetű TiO_2 -ot sikerült előállítanom, ez a legegységelműbben a $\text{TiO}_2\text{-}400$ és a $\text{TiO}_2\text{-}700$ minták képein látható.

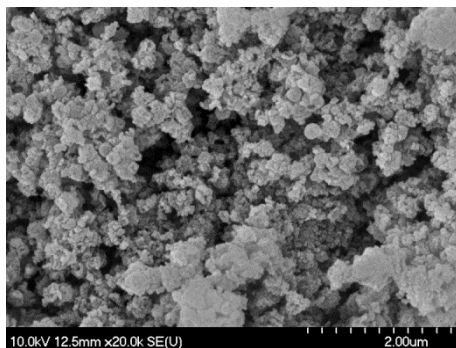
a) $T = 400\text{ }^{\circ}\text{C}$

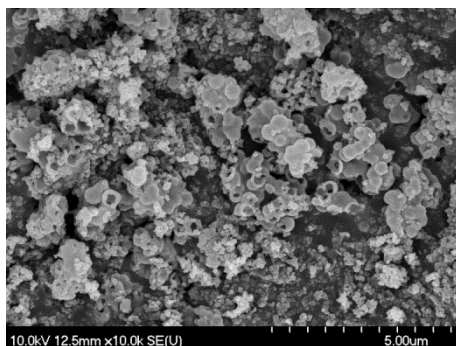
b) $T = 500\text{ }^{\circ}\text{C}$

c) $T = 600\text{ }^{\circ}\text{C}$

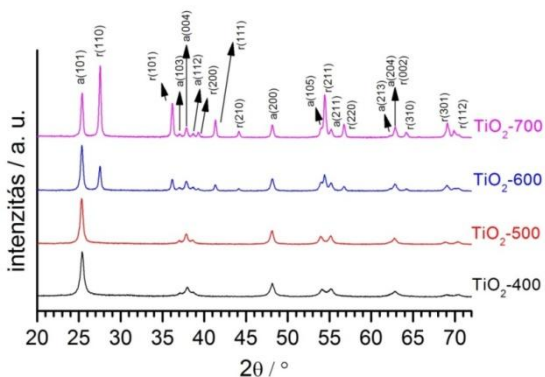

d) $T = 700\text{ }^{\circ}\text{C}$

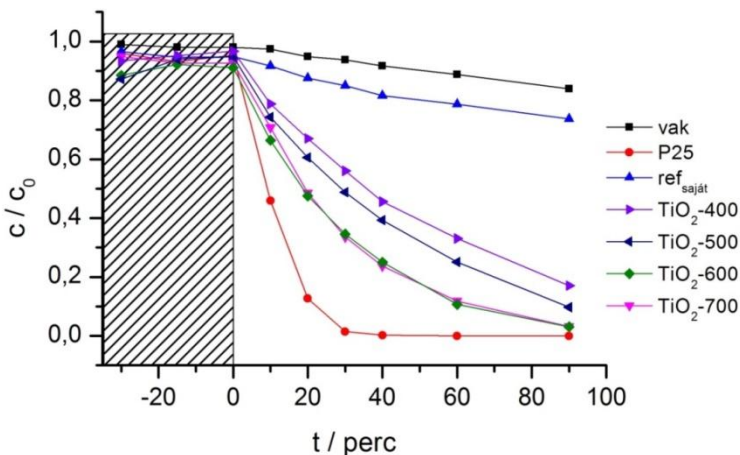
9. ábra: A különböző hőmérsékleteken hőkezelt (t = 4 óra, $v_{\text{felfűtés}} = 5\text{ }^{\circ}\text{C/perc}$) üreges TiO_2 gömbhéjak elektronmikroszkópos felvételei.

A hőkezelés eredményeképpen a bemért mintarészlet tömegének átlagosan 27%-át kaptam. Rögzítettük a minták röntgendiffraktogramját (10. ábra) itt a mért intenzitásokat az anatáz (101) értékeire normalizáltam. Látható, hogy a hőkezelés hőmérsékletének növekedésével az anatáz TiO_2 mellett a rutil fázis megjelenik a mintákban. Az ábrán feltüntettem az adott reflexióhoz tartozó módosulat Miller-indexeit. A $62,8\text{ }^{\circ}2\theta$ -nál látott reflexió nem egyértelműen sorolható az anatáz vagy a rutil fázishoz, így mindkét lehetséges módosulat indexelését feltüntettem.

10. ábra: A különböző hőmérsékleteken hőkezelt üreges TiO_2 gömbök röntgendiffraktogramjai, a megfelelő módosulatok feltüntetésével.

A fotokatalitikus aktivitás vizsgálatát modellvegyület bontásával vizsgáltam. Vizsgáltam a fenol bomlását fotokatalizátor alkalmazása nélkül, az általam szintetizált anatóz fázisú TiO_2 alkalmazásával, valamint az AEROXIDE TiO_2 P25 alkalmazásával. Ezt követően pedig a négy különböző hőmérsékleten hőkezelt üreges gömb minta tesztelését végeztem el. A kapott bomlásgörbéket összefoglalóan a 11. ábrán mutatom be, ahol a fekete sávozott terület az adszorpció-deszorpció egyensúly beálltának idejét ($t = 30$ perc) jelöli, itt még nem világítottam meg a reakcióelegyet.

11. ábra: A fotokatalitikus bontás következtében lecsökkenő fenolkoncentráció ábrázolásával kapott bomlásgörbék.

Látható, hogy az előállított minták mindegyike jelentős fotokatalitikus aktivitást mutat. Összehasonlítva a saját referenciával, a széngömb templát segítségével szintetizált üreges gömbök minden esetben hatékonyabbnak bizonyultak, mint a nem üreges TiO_2 ; a TiO_2 -600 és TiO_2 -700 minták kifejezetten ígéretesek, mivel a mérés végére a kezdeti fenolmennyiség 97%-át elbontották.

A bontási tesztek kiindulási oldatait, valamint a mérés utáni szuszpenziók lecentrifugált részleteit TOC mérésnek vetettük alá. A 4. táblázatban a TOC és a fenol HPLC-s meghatározása során kapott eredményeket tüntettem fel. Emellett szerepelnek a táblázatban a fenol adszorpciójára vonatkozó adatok, valamint a számolt látszólagos sebességi állandók is (elsőrendű kinetikát

feltételezve, a $-\ln(c/c_0)$ vs. t kapcsolatra illesztett egyenes meredekségéből meghatározva).

A 4. táblázatban összefoglalt eredményeket elemezve megállapíthatjuk, hogy a fotokatalitikus aktivitás a hőkezelés hőmérsékletének növekedésével növekszik. Ebben a növekedésben megfigyelhető egy „ugrás”. Ez a hirtelen fotokatalitikus aktivitásnövekedés egybeesik a TiO_2 rutil fázisának megjelenésével. Ez alapján leszögezhető, hogy valóban kedvező lehet az anatáz és a rutil TiO_2 módosulat társítása. A TOC eredményeket szemügyre véve, egyértelműen kitűnik, hogy a CNS templát segítségével előállított minták minden esetben jelentősen csökkentették a fotokatalitikus bontásnál használt fenol oldat teljes szerves széntartalmát. Érdekes megfigyelés, hogy a TiO_2 -400 minta – bár ez a minta szinte a leginkább gömbös morfológiájú – a többi mintához képest viszonylag alacsony fotokatalitikus aktivitást mutat (a fenol koncentrációjának csökkentésére nézve), de a vizsgált fenol oldat teljes szerves széntartalmát a többi mintához hasonló mértékben csökkenti. Ebből arra következtethetünk, hogy a fenol bomlása során keletkező köztitermékek fotokatalitikus bomlása valamilyen módon kedvezményezettebb, mint magáé a fenolé.

	adszorbeált	$k_{\text{fát}} / 10^{-2} \text{ perc}^{-1}$	TOC csökkenés
vak	2%	0,2	4%
ref _{saját}	4%	0,4	5%
TiO_2 -400	3%	1,9	58%
TiO_2 -500	5%	2,2	63%
TiO_2 -600	9%	3,2	75%
TiO_2 -700	7%	3,4	65%
P25	4%	12,3	83%

4. táblázat: Az üreges TiO_2 gömbök fotokatalitikus aktivitása.

Összefoglalás

Összefoglalva munkámat megállapítom, hogy a célkitűzésnek megfelelően sikeresen előállítottam amorf szén nanogömböket, megvizsgáltam a főbb szintézisparaméterek hatását a képződött szén-gömbök méretére és méreteloszlására, valamint sikerült az irodalmi tapasztalatok alapján ígéretesnek tűnő, átlagosan 400 nm átmérőjű részecskéket előállítanom. Ezek morfológiai vizsgálata után templátként felhasználva üreges TiO_2

gömbhéjszerkezeteket szintetizáltam, majd hőkezeléssel – melynek hatását a képződött TiO_2 módosulatra ugyancsak igyekeztem felderíteni – sikeresen eltávolítottam a templátot. A széngömbök és a TiO_2 szerkezetek sajátságait több módszerrel is megvizsgáltam.

Az üreges TiO_2 gömbhéjak fotokatalitikus aktivitásának vizsgálatához fenol modellvegyület alkalmazásával fotokatalitikus bontási reakciókat hajtottam végre. A modellvegyület koncentrációcsökkenését a fotokatalitikus bontás során vett minták HPLC segítségével történő analizisével követtem. Megállapítottam, hogy mindegyik üreges minta mutat fotokatalitikus aktivitást, jobb hatékonysággal bontották el ugyanis a fenolt, mint a hasonló módon, ám templát nélkül szintetizált referenciaminta. Továbbá, hogy a TiO_2 üreges szerkezetek nagyobb fotokatalitikus aktivitást mutatnak, amennyiben az anatóz fázisú titán-dioxid mellett a rutil fázis is jelen van.

Irodalom

- AKURATI ET AL. 2008 = Akurati, K. K. et al.: Flame-made WO_3/TiO_2 nanoparticles: Relation between surface acidity, structure and photocatalytic activity. *Applied Catalysis B-Environmental* 79 (2008) 53–62.
- AO ET AL. 2008 = Ao, Y. et al.: A simple method for the preparation of titania hollow sphere *Catalysis Communications*. 9 (2008) 2574–2577.
- CARP – HUISMAN – RELLER 2004 = Carp, O. – Huisman, C. L. – Reller, A.: Photoinduced reactivity of titanium dioxide. *Progress in Solid State Chemistry* 32 (2004) 33–177.
- CHEN ET AL. 2009 = Chen, C. Y. et al.: A Two-Step Hydrothermal Synthesis Approach to Monodispersed Colloidal Carbon Spheres. *Nanoscale Research Letters* 4 (2009) 971–976.
- CHEN ET AL. 2010 = Chen, J. F. et al.: Template synthesis of ordered arrays of mesoporous titania spheres. *Chemical Communications* 46 (2010) 1872–1874.
- CHEN – MAO 2007 = Chen, X. – Mao, S. S.: Titanium dioxide nanomaterials: synthesis, properties, modifications, and applications. *Chemical Reviews* 107 (2007) 2891–2959.

- DESHMUKH – MHLANGA – COVILLE 2010 = Deshmukh, A. A. –Mhlanga, S. D. – Coville, N.J.: Carbon spheres. *Materials Science and Engineering: Reports* 70 (2010) 1–28.
- HOFFMANN ET AL. 1995 = Hoffmann, M. R. et al.: Environmental Applications of Semiconductor Photocatalysis. *Chemical Reviews* 95 (1995) 69–96.
- HWU ET AL. 1997 = Hwu, Y. et al.: X-ray absorption of nanocrystal TiO₂. *Nanostructured Materials* 9 (1997) 355–358.
- IBHADON – FITZPATRICK 2013 = Ibhaddon, A. O. – Fitzpatrick, P.: Heterogeneous Photocatalysis: Recent Advances and Applications. *Catalysts* 3 (2013) 189–218.
- KANG ET AL. 2014 = Kang, B. K. et al.: Synthesis, morphology and optical properties of pure and Eu³⁺ doped beta-Ga₂O₃ hollow nanostructures by hydrothermal method. *Materials Chemistry and Physics* 147 (2014) 178–183.
- KELLER – BERNHARDT – GARIN 2003 = Keller, V. – Bernhardt, P. – Garin, F.: Photocatalytic oxidation of butyl acetate in vapor phase on TiO₂, Pt/TiO₂ and WO₃/TiO₂ catalysts. *Journal of Catalysis* 215 (2003) 129–138.
- KIM ET AL. 2003 = Kim, J. C. et al.: Fabrication of TiO₂ nanospheres by template replication in porous carbon networks. *Journal of Materials Research* 18 (2003) 780–783.
- KONDO ET AL. 2008 = Kondo, Y. et al.: Preparation, photocatalytic activities, and dye-sensitized solar-cell performance of submicron-scale TiO₂ hollow spheres. *Langmuir* 24 (2008) 547–550.
- LI ET AL. 2001 = Li, X. Z. et al.: Photocatalytic activity of WO_x-TiO₂ under visible light irradiation. *Journal of Photochemistry and Photobiology A-Chemistry* 141 (2001) 209–217.
- LV ET AL. 2011 = Lv, K. Z. et al.: Synthesis and photo-degradation application of WO₃/TiO₂ hollow spheres. *Journal of Hazardous Materials* 189 (2011) 329–335.
- MILLS – LEHUNTE 1997 = Mills, A. – LeHunte, S.: An overview of semiconductor photocatalysis. *Journal of Photochemistry and Photobiology A-Chemistry* 108 (1997) 1–35.

- NAKATA – FUJISHIMA 2012 = Nakata, K. – Fujishima, A.: TiO₂ photocatalysis: Design and applications. *Journal of Photochemistry and Photobiology C-Photochemistry Reviews* 13 (2012) 169–189.
- PELAEZ ET AL. 2012 = Pelaez, M. et al.: A review on the visible light active titanium dioxide photocatalysts for environmental applications. *Applied Catalysis B-Environmental* 125 (2012) 331–349.
- SUN – LI 2004 = Sun, X. M. – Li, Y. D.: Colloidal carbon spheres and their core/shell structures with noble-metal nanoparticles. *Angewandte Chemie-International Edition* 43 (2004) 597–601.
- ZHENG ET AL. 2006 = Zheng, M. B. et al.: Preparation of oxide hollow spheres by colloidal carbon spheres. *Materials Letters* 60 (2006) 2991–2993.

Characterization and photocatalytic investigation of TiO₂ hollow structures prepared via removal of carbon sphere templates synthesized from table sugar

GABRIELLA ILONA KISS

Various water pollutants urge the development of effective purification materials and methods. Heterogeneous photocatalysis offers an additional opportunity for removal of persistent contaminations from water.

In this work, hollow TiO₂ spheres were synthesized by using carbon nanospheres (CNSs) as templates. CNSs were prepared via hydrothermal treatment of 0.15 M of sucrose solution (ordinary table sugar). The effect of various synthesis parameters such as reaction time, pH, pressure (autoclave fill) and ionic strength was investigated on the size distribution of the CNSs.

The X-ray diffraction and Raman spectroscopic investigations showed that the formed carbon spheres were amorphous. The presence of different oxygen-containing groups and aromatic segments on the surface of the carbon spheres were proven by FT-IR technique.

CNS sample synthesised 12 h duration and at pH 12 were used as template for the preparation of TiO₂ hollow spheres. 3 samples were prepared by the followings. 2 g of CNSs were suspended in absolute ethanol. Ti(OBu)₄ precursor was added to the suspension during vigorous stirring. After

purification and drying, the 3 samples were mixed together, then suspended in absolute ethanol, and coated with the precursor again.

Partitions of the twice-coated spheres with similar weight (~1 g) were calcinated in air at different temperatures (400, 500, 600, 700°C). After the calcination of the samples, carbon spheres were removed and hollow TiO₂ spheres were formed with 75 nm average wall thickness. In case of applied calcination temperatures 600 and 700 °C, the presence of rutile crystalline form was detected by the X-ray diffraction patterns.

The photocatalytic activity of the prepared TiO₂ hollow structures was investigated by the degradation of phenol ($c_{\text{phenol}} = 1 \cdot 10^{-4}$ M) model pollutant. All samples showed considerate photocatalytic activity in phenol degradation during the photocatalytic decomposition tests. Moreover, the TiO₂ hollow structures efficiently decreased not just the phenol content (measured with HPLC method) but also total organic carbon (TOC) content. Compared to the TiO₂ reference, which was synthesized without carbon sphere templates, the hollow TiO₂ spheres showed enhanced photocatalytic activity under the same experimental conditions. Also, increased rutile content has advantageous effect on the photocatalytic activity. Based upon these investigations, these TiO₂ hollow structures can be promising photocatalyst candidates for waste water treatment.

Felelős kiadó:
Szegedi Tudományegyetem
Móra Ferenc Szakkollégium

Nyomdai munkálatok:

???

Felelős vezető:

???

ISSN 2064-809X

ISBN ???

